

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

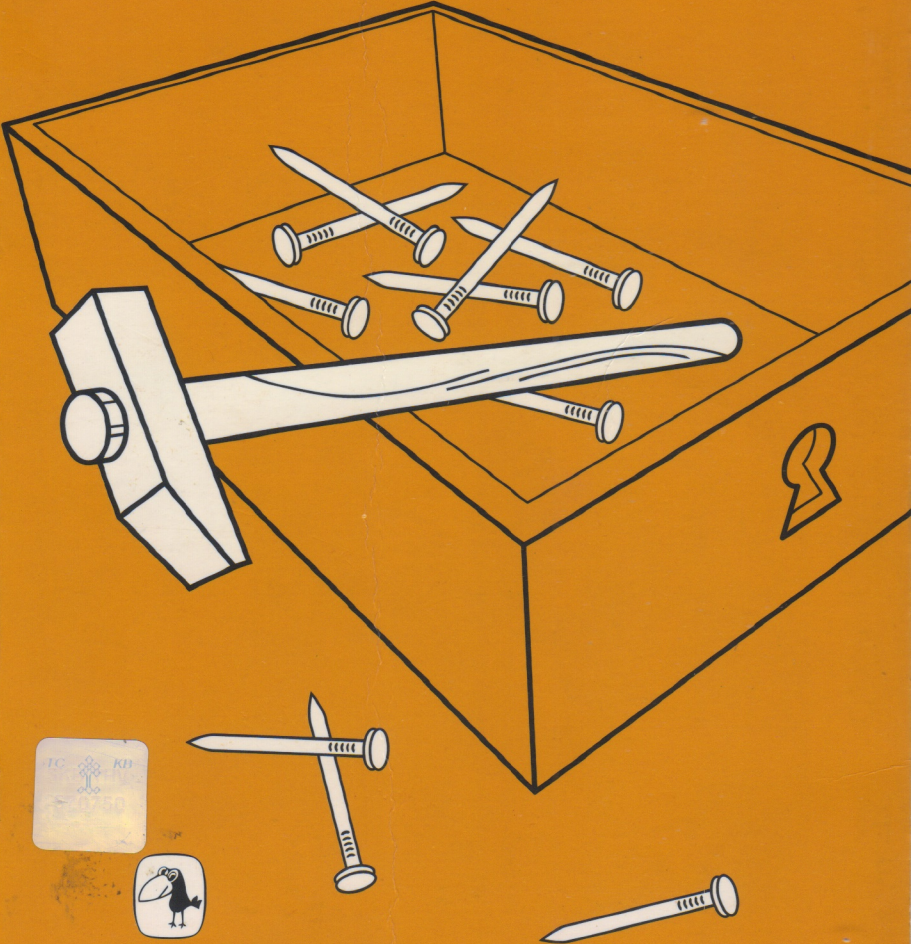
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Heinz Kohut

Kendiliğın Yeniden Yapılanması

METİS / ÖTEKİNİ DİNLEMEK

Heinz Kohut KENDİLİĞİN YENİDEN YAPILANMASI

Heinz Kohut (1913-1981) Viyana'da doğdu ve konser piyanisti bir babayla varlıklı bir annenin tek çocuğu olarak, kültürlü ve liberal bir ortamda, özel dersler alarak yetiştirildi. 19 yaşında üniversiteye girdiğinde, psikoterapiye de başladı. İlk terapisti A. Aichhorn'un onu çok uslu ve terbiyeli bulduğu söylenir.

Kohut babasını kaybettiği 1936 yılında tıp öğrenimine ara verip bir yıl Paris'te çeşitli hastanelerde çalıştı. 1938'de Viyana Tıp Fakültesi'ni bitirdi, 1939'da Nazilerin Avusturya'yı işgalinden sonra, önce İngiltere'ye, oradan da ABD'ye göç etti. Chicago Üniversitesi'nde nöroloji ve psikiyatri ihtisası yaptı. 1949'da psikanaliz eğitimini tamamlayarak Chicago Psikanaliz Enstitüsü'nde çalışmaya başlayan Kohut, psikiyatri alanında dersler verdi; serbest analist ve eğitim analisti olarak çalıştı. Özellikle içe bakış ve eşdüyumun rolü üzerine çalışmalarıyla psikanaliz kuramına önemli katkılarda bulundu; "kendilik psikolojisi" adını verdiği özgün bir kuramsal yaklaşım ve psikanaliz tekniği geliştirdi; bu alandaki bulgularını edebiyat ve müziğin kavranmasıyla ilintilendirdi. Psikanaliz eğitimi üzerine de kitapları bulunan Kohut, 1964-65 yılları arasında Amerikan Psikanaliz Cemiyeti'nin başkanlığını, 1965'ten itibaren de Uluslararası Psikanaliz Cemiyeti'nin başkan yardımcılığını yaptı. Kohut'un çığır açıcı nitelikteki ilk eseri *The Analysis of the Self* (1971) de Metis'ten yayımlanmıştır (*Kendiliğin Çözümlemesi*, 1998).

Psikanaliz ve psikiyatri alanında yaklaşık elli kitaplık kapsayıcı bir kütüphane oluşturmak amacıyla yayımladığımız Ötekini Dinlemek dizisinde Freud'dan Mahler'e, Winnicott'tan Kernberg'e, Kohut'tan Lacan'a bu alanın en önemli isimlerinin temel yapıtlarına yer vereceğiz. Her yapıtın başına koyulacak önsözlerle yapıtın gerek yazarın dünyasında, gerekse alan içindeki öncülleri, yeri ve önemi belirtilecek.

METİS YAYINLARI
Ötekini Dinlemek 4

KENDİLİĞİN YENİDEN YAPILANMASI
Heinz Kohut

Özgün adı: The Restoration of the Self

© 1977 International Universities Press, Inc.
(Mark Paterson'ın izniyle)

© Metis Yayınları, 1996

Birinci Basım: Kasım 1998

Dizi Yayın Yönetmeni: Saffet Murat Tura
Yayıma Hazırlayan: Nurdan Gürbilek
Dizi Kapak Tasarımı: Yetkin Başarır
Grafik Tasarım: Semih Sökmen
Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Sedat Ateş

Film: Doruk Grafik
Kapak ve İç Baskı: Yaylacık Matbaası
Cilt: Sistem Mücellithanesi

Metis Yayınları
İpek Sokak No. 9, 80060 Beyoğlu İstanbul
Tel. 212 2454696 Faks: 212 2454519
e-posta: metis@turk.net

ISBN 975-342-205-9

Heinz Kohut

Kendiliğın

Yeniden Yapılanması

Çeviren
Oğuz Cebeci

Dizi Yayın Yönetmeni
Saffet Murat Tura

G.ye ve onun kuşığına

İçindekiler

Editörün Önsözü
Saffet Murat Tura 7

Sunuş
Yavuz Erten 9

Teşekkür 13

Önsöz 15

- 1. NARSİSİSTİK KİŞİLİK BOZUKLUĞUNDA
ANALİZİN SONA ERDİRİLMESİ 23**
- 2. PSİKANALİZİN BİR KENDİLİK PSİKOLOJİSİNE
GEREKSİNİMİ VAR MI? 66**
- 3. PSİKANALİZDE KANITIN DOĞASI ÜZERİNE
DÜŞÜNCELER 119**
- 4. İKİ KUTUPLU KENDİLİK 141**
- 5. ÖİDİPUS KOMPLEKSİ VE KENDİLİK PSİKOLOJİSİ 176**
- 6. KENDİLİK PSİKOLOJİSİ VE PSİKANALİTİK DURUM 196**
- 7. SON SÖZ 208**

Kaynakça 241

Vaka Dizini 253

Editörün Önsözü

Saffet Murat Tura

Kendiliğin Yeniden Yapılanması hem psikanaliz tarihinde hem de Kohut'un eserinde önemli bir kopuş noktasıdır. Çünkü bu eser kuramın yeni bazı bulguları da ifade edecek, açıklayacak şekilde yeniden kurulanması gerektiğini göstermekle kalmamış, aynı zamanda analitik tedavide hangi sonuçların hedeflenmesi gerektiği sorusunu da yeniden tartışmaya açmıştır.

Kohut'un daha önceki kuramsal yaklaşımı bilinmeden bu kitabın anlaşılması güçtür. Eski kuramsal yaklaşım gene bu diziden çıkan *Kendiliğin Çözümlemesi*'nde ele alınmış ve Kohut'un yeni bulgularını elverdiğince klasik Freudcu yaklaşıma yakın bir çizgide ifade etmeye çalışmasına rağmen büyük bir tepki almıştı. Şimdi artık bu çizgi de terk edilmiş, eski kuram "Dar anlamıyla kendilik psikolojisi" olarak nitelenmeye başlanmıştır.

Bu kitap ilk bakışta düzensiz bir şekilde kaleme alınmış görünebilir. Oysa ki mantığı oldukça basittir. Kohut kitabın başında kendisini yeni bir kuramsal ifade bulmaya sevk eden bulguları sergilemekte ve bu bulguların neden eski kuramsal çerçevelerde ifade edilemeyeceğini anlatmaya çalışmakta, giderek bu yeni bulguları ifade edecek yeni kuramı ileri sürmektedir.

Bu basit mantığa rağmen gidiş tabii ki bu kadar basit değildir. Kohut yeni kuram oluşturan herkesin karşılaştığı iki tipik epistemolojik güçlüğü gözönüne almak zorundadır. Bu güçlüklerden ilki, eğer doğa bilimi eğretilmesi ile düşünmeme izin verilirse deneyleme koşulları ile ilgilidir. Bir bakıma psikanalizin deneyleme ortamı psikanalitik prosedürdür. İşte Kohut daha ilk eserinden beri bazı klinik sezgileri ve yeni kuramsal varsayımları çerçevesinde bu standart prosedürü değiştirmeye koyulmuştur. Bu durumda ortaya çıkan yeni bulguları ne ölçüde psikanaliz çerçevesinde kabul edebiliriz? Elbette vereceğimiz yanıt psikanalizi nasıl tanımlamamız gerektiği ile ilgili olarak değiş-

cektir. Bu durumda Kohut kaçınılmaz olarak psikanalizin ne olduğunu, nasıl tanımlanması gerektiğini tartışmak zorunda kalmış ve klasik psikanalizi de açıklayan yeni bir meta-kuram ileri sürmek zorunda kalmıştır. Bu ikincil gibi görünen nokta kitabın tartışma zenginliğini artırırken konuya uzak bir okurda gereksiz ayrıntılarla uğraşılıyormuş izlenimini doğurmaktadır.

Söz konusu epistemolojik sorun tüm "epistemolojik kopuşlar" için geçerlidir. Söz gelimi Einstein, Newton kuramından koparken kaçınılmaz olarak fiziğin temellerini yeniden tanımlamak ve eski kuramı kendi sistemi içinde yeniden tanımlayıp açıklamak zorunda kalmıştı. Kohut da aynı şeyi Freud kuramına yapmak durumundadır kaçınılmaz olarak. "Epistemolojik kopuş"ların kaderidir bu.

İkinci epistemolojik güçlük benzer fakat biraz daha farklı bir kaynaktan gelmektedir. Bu güçlük "deneysel" bulguların kaçınılmaz olarak kuram-bağlı olması ile ilgilidir. Kısa bir ifade ile önce kuramdan bağlantısız olgular ortaya çıkıp da sonra bunları açıklayacak varsayımlar, dizgeler kurgulanmaz. Olguyu olgu kılan daha baştan kuramdır. Mesela basitçe şöyle düşünersek kavrayabiliriz bu süreci. Düşünecek en basit fiziksel olay bile aslında çok yönlü bir karmaşa arz eder. Bu olayda fizik bilminin konu edinmesi gereken yönler ancak önceden tanımlanmış bir fiziksel kavramlar dizgesi sayesinde ayırt edilebilir. Buradan bakınca kuram bir bakıma deneyden önce geliyor gibi durmaktadır. Ancak söz konusu olan bir totoloji değil diyalektik bir bütünlüktür; olgu-kuram diyalektiği.

İşte Kohut bu kitapta temel bir kuramsal kopuş gerçekleştiren bütün bilim adamlarının çözmesi gereken bu epistemolojik güçlüğü aşmaya; olgu-kuram diyalektiğinin hakkını vermeye çalışmaktadır. Kitabın kaçınılmaz karmaşıklığının bu sebebi de anlaşılırsa, Kohut'un hangi aşamada hangi sorunu çözmeye çalıştığı iyi sezilirse okuma kolaylaşacaktır diye düşünüyorum.

Psikanaliz tarihinde önemli bir "epistemolojik kopuş" gerçekleştiren, dolayısıyla böyle bir bilimsel kopuşun tüm epistemolojik zorluklarını da ifade edip aşmaya çalışan bu kitabın karmaşıklığı gülün dikedir kanısındayım.

Sunuş

Yavuz Erten

Elinizde tuttuğunuz kitabın yazarı, insanlığın en büyük düşünsel oluşumlarından biri olan psikanalitik öğretinin yüzyıllık serüveninin en can alıcı aktörlerinden biri: Heinz Kohut.

Bu yüzyıl psikanalizi nereden nereye getirdi? 1896'dan Freud'un 1939'daki ölümüne kadar geçen süre de dahil olmak üzere, psikanalitik öğreti, sürekli bir evrim içerisinde oldu. Medeniyet tarihinde pek az öğretinin böyle bir dinamizm ve değişme cesareti gösterdiğine tanık oluruz. Psikanalizi geçirdiği ölümcül krizlerin ardından, bugün yine önder psikiyatrik ve psikoterapötik kuram yapan özellik de budur. *Kendiliğin Yeniden Yapılanması* bu evrimin en güzel örneklerinden biri. Seksenli yıllarda yaşama gözlerini yuman Kohut, gençliğini ve erken orta yaşlarını Freud'un klasik psikanaliziyle yaşadı. Geç orta yaşlar ve yaşlılıkta, Freud-sonrası oluşumlar olan ben (ego) psikolojisi ve nesne ilişkileri ekollerini gördü, onlarla halleşti. Yaşlılığın bilgelik, umutsuz hastalık ve ölümle buluşması ise, onu kendi kuramını yaratmaya itti. Yaşamı boyunca bünyesinde bütün yakıcılığıyla yaşadı; izlerini acılar, umutlar, hayalkınlıkları, yanılgılar ve gururlar olarak harmanladığı psikanalizi –eski bir sevgiliyi tam da vedalaşma anı ve mekânında, yeni ve tüm çıplaklığıyla görme huzur, kabul ve yalınlığında– yeniden tanımladı. Bu öyle bir tanımlamaydı ki, aynı zamanda diğeri'ni (psikanalizi), o andan itibaren, artık eskisi gibi olamayacağı bir ilişki belaya da bulaştırdı.

Kohut kuramı psikanalitik düşüncenin bir yüzyıla yakın deneyiminin ürünü olarak Freud metapsikolojisine getirilen yeni bir bakış açısı, –zaman zaman da– büyük bir eleştiridir.

Seksenli ve doksanlı yıllarda Kohut'un geliştirdiği kuramsal oluşumun "Kendilik Psikolojisi" adı altında ekolleştiğini görürüz. Diğer üç ekol olan, Freud'un dürtü/savunma modeli; Anna Freud, Hartmann ve Rapaport'un "Ben Psikolojisi" ve özellikle Otto Kernberg'in yaz-

dıklarıyla etkisi iyice artan ve genişleyen "Nesne İlişkileri" öğretisi, kendi aralarında birbirlerini dışlamadan tamamlama gibi bir özelliğe sahiptirler. Oysa, Kendilik Psikolojisi, getirdiği devrimci yeniliklerle, üç ekolün bakış açılarını ya farklı bakış açılarıyla yorumlar, ya da bütünsel olarak eleştirir ve yok sayar. Kohut'un özellikle *Kendiliğin Yeniden Yapılanması* ile açtığı çığır bütün ABD'de Stolorow, Atwood, Brandchaft, Lachman, Lichtenberg gibi isimler tarafından radikal bir çizgiye çekilmektedir. Kohut, Freud'un kuramını toptan reddetme noktasına hiçbir zaman gelmemiştir, hatta uyumlu bir "birlikte yaşama" için düşünsel manevralar bile yapmıştır, oysa yukarıda isimleri belirtilen takipçiler, teknik olarak klasik psikanalizi ve kuramsal olarak Freud metapsikolojisini külliyen reddetme yolundadırlar.

Yeni ekolün bu özelliği, psikanalitik öğretinin içindeki geleneksel ve muhafazakâr çevreler için korkutucu ve rahatsız edicidir. Özellikle Kıta Avrupası'nda hâlâ varlığını ve üstünlüğünü sürdüren bu çevreler, psikanalizin ABD'de Kohut ve takipçileri tarafından saptırıldığı ve soysuzlaştırıldığını, buna kendi topraklarında izin vermeyeceklerini iddia etmektedirler (Stern, 1996, *Kişisel İletişim*).

Peki, nedir Kohut'un yarattığı devrim? Bu değişimin kuramsal ve teknik ifadeleri nelerdir?

Bu soruların yanıtlarını bir önsöz yazısında vermeye çalışmak haddini aşmaktır diye düşünüyorum. Düşünsenize, New York Filarmoni konserinin başlamasına beş-on dakika kala, önünüzdeki sıradan bir adam size doğru dönüyor ve ıslığıyla, sıralara vuran parmaklarıyla birazdan ne çalınacağını canlandırmaya çalışıyor. Kibarlıktan söylemeseniz bile, içinizden "Kes be adam!" cümlesi geçer. Ben bu cümleyi kendime söylüyorum ve haddimi biliyorum, ancak bir tek şeyi ifade etmeye kendimi mecbur hissediyorum.

Kohutçu öğretiyi farklı ve üstün yapan Kohut'un şu özelliğidir: Kuramsal uyanışını anlatırken dile getirdiği gibi, Kohut psikanalistler arasında hastanın her zaman haklı olduğunu duyan ilk kişidir. Kohut'tan sonra, hastanın her söylediğini, yaptığını, aktarım, direnme ve dışavurum diye değerlendirip, kendisine, "Ben bu ilişkide ne yapıyorum? Ben bu etkileri nasıl uyandırıyorum?" sorularını sormayan yüzleri maskeli analistler bile, kendi öznelliklerine, hasta ile aralarındaki ilişkinin gerçeklerine dönüp onları araştırmak zorunda kalmışlardır.

Bu eser süreci ve sonucuyla "psikanalizin yeniden yapılanması" dır.

Bu eşsiz eseri dilimize kazandıran Oğuz Cebeci ve böyle bir diziyi toplumun her kesimi yoğun gereksinim içindeyken Kohut'u da dahil ederek oluşturan ve yayımlayan Metis Yayınları ve Dr. Saffet Murat Tura, büyük bir hizmet gerçekleştirmişlerdir.

Teşekkür

Bu çalışmanın yazılışının çeşitli aşamalarında bana görüşlerini iletmış olan meslektaşlarımla ve dostlarımla sayısı o kadar çok ki, çoğunun adlarını anmadan teşekkürlerimi kabul etmelerini rica etmek durumundayım. Ancak gerek her yazarın yaşadığı, çabalarının ne ölçüde değerli olduğu yolundaki kuşku anlarındaki duygusal destekleri nedeniyle, gerekse kitabımın içeriği ve biçimine ilişkin kapsamlı önerileri nedeniyle yardımları benim için özel bir önem taşıyan birkaç kişiyi anmak istiyorum. Bu nedenle, neredeyse eşit bir şükranı hak etmiş olan kimi adları sayamasam da, Dr. Michael F. Basch, Dr. Arnold Goldberg, Dr. Jerome Kavka, Dr. George H. Klumpner, Dr. J. Gordon Maguire, Dr. David Marcus, Dr. Paul H. Ornstein, Dr. George H. Pollock, Dr. Paul H. Tolpin ve Joseph Palombo'yu özel bir sıcaklık ve minnetle anmak isterim. Cömert bir dostluk göstererek bu kitabın dizinini hazırlamak gibi zorlu bir işi üstlenen Dr. Ernest S. Wolf'a özellikle teşekkür borçluyum.

Bana danışarak yürüttükleri kimi vaka analizlerindeki malzemeyi kullanmama izin veren meslektaşlarıma teşekkür ediyorum. Hastanın kimliğini korumak açısından kendi analiz malzememi yaygın olarak kullanmaktan kaçındım. Bu nedenle meslektaşlarımla sunduğu malzeme çok yardımcı oldu. Bazı meslektaşlarım, ne kadar özenle gizlenirse gizlensin hastalarının kimliği anlaşılabilir kaygısıyla kendi isimlerinin de anılmasını istemediler. Ancak vaka malzemeleri güvenli bir biçimde gizlendiği için çekinmeden teşekkür edebileceğim üç meslektaşım var: Dr. Anita Eckstaedt, büyük bir uzmanlıkla yürüttüğü bir analizden kendisi seçerek ilettiği malzemeyi kullanmama izin verdi; Dr. Anna Ornstein bazı kuramlarıma ikna edici destek sağlayan klinik verileri bana ulaştırdı ve Dr. Marian Tolpin başka bir amaçla hazırlamış olduğu mükemmel bir vaka incelemesinden bazı malze-

meleri kullanmama izin verdi.

Bir yazarın sekreterine teşekkür etmesi genellikle alışlagelmiş nezaket kurallarından sayılır. Ancak benim Bayan Jacqueline Miller'a duyduğum sıcak şükran kesinlikle içten. Üzerine yüklediğim görevleri içtenlikle sahiplenmese ve kendisini adayarak bu kadar zekice yürütmeseydi, bu çalışma çok daha geç tamamlanırdı.

Burada sunduğum sonuçları sağladığım araştırmanın bütün aşamaları için mali destek Chicago Psikanaliz Enstitüsü Anna Pollock Lederer Araştırma Fonu'ndan ve Enstitü'nün genel araştırma fonundan geldi. Bu desteğe şükranımı belirtmek isterim.

International Universities Press'ten Bayan Natalie Altman'dan aldığım yardıma da teşekkür borçluyum. Yılın büyük bir bölümünde metnim Chicago ile New York arasında sürekli gidip geldi; her defasında kendimi daha açık ifade etmem, iddialarımı daha iyi kanıtlarla beslemem ve gereksiz malzemeyi çıkartmam için duyarlı sorular ve değerli önerilerle işaretlenmiş olarak dönüyorlardı bana. Görev sınırlarının ötesine uzanan ilgisi için ona candan teşekkür ederim; umarım birlikte çalışmaktan o da benim kadar zevk almıştır. Bu işbirliğinin kitabım açısından sonsuz yararlı olduğunu çok iyi biliyorum.

Önsöz

Elinizdeki kitap, narsisizm üzerine daha önce yazdıklarımı çeşitli yönlerden aşıyor. Önceki yazılarımda kendilik psikolojisine ilişkin bulgularımı klasik dürtü kuramının diliyle ifade etmiştim. Bu çerçevede içinde sunulan temel kuramsal kavram *kendilik nesnesi* kavramıydı; kendilik nesnesi kavramına bağlı olarak terapi alanındaki en önemli deneysel bulguysa, bugün *kendilik nesnesi aktarımı* olarak nitelendirdiğim olguydu. Daha önceki çalışmalarımda ayrıca, kuram ve klinik gözlemi, terapi kuramı ve gelişme süreçlerinin yeniden yapılanmasını birleştirerek *dönüştürerek içselleştirme* kavramını ve buna bağlı olan kendilik alanında yapı oluşumu kuramını tanıtıyordum.

Daha önceki yazılarımla karşılaştırıldığında elinizdeki çalışma, 1959'dan bu yana kavramsal-kuramsal bakış açımı belirleyen içe bakışa ve eşduyuma dayalı anlayışa bağlılığımı daha açık bir biçimde ifade etmektedir. Söz konusu ilerleme –psikolojik alanın, gözlemcinin içe bakışa ve eşduyuma dayalı yaklaşıma bağlanmasıyla tanımlandığı gerçeğinin bütün sonuçlarıyla kabul edilmesi– kavramlarda belli bir olgunlaşmaya yol açmıştır: Eskiden kullandığım "narsisistik aktarım" kavramı yerine "kendilik nesnesi aktarımı" kavramını kullanmaya başlamamın da örneklediği gibi, terim değişiklikleri bunu gösterir. Terminolojideki bu değişiklikleri, elinizdeki yapıtın sağladığı katkılarının en önemli bölümü olarak görmüyorum. Bununla birlikte, söz konusu terim değişikliklerinin net bir biçimde tanımlanmış bir kendilik psikolojisine doğru bir yönelimi ifade ettiğini, daha doğrusu kısaca daha açık biçimde özetlersem, birbirini tamamlayan iki kendilik psikolojisine doğru bir yönelimi ifade ettiğini de söylemeliyim.

Elinizdeki çalışmanın bir diğer özelliği, bütün önceki çalışlarımda da olduğu gibi, eşduyum yoluyla veri toplamayla kuram oluşturmaya iç içe geçirmesidir. Bu bakımdan çalışma bir dizi deneysel

linik bulgunun sunulmasıyla, bununla bağlantılı olarak da deneyime yakın kuramsal bir öneriyle başlamaktadır. Söz konusu klinik bulgular belli bir klinik analiz sürecindeki belirli bir ana, analiz sürecinin gerektiği biçimde sona erme evresine girdiğinin söylenebileceği ana ilişkindir. Öneri ise savunucu ve telafi edici yapılar arasında bir ayrım yapılmasının gerekliliğine ilişkindir. Bu kavramsal incelik bize psikolojik tedavinin tanımını yeni bir bakışla değerlendirme olanağını vermekte, buna bağlı olarak da psikanalizin sona erme evresinin anlamını ve işlevini yeniden ele almamızı sağlamaktadır.

Analiz sürecinin hayati önemdeki tek bir anını kapsamlı biçimde ele alan bölümün sonuna gelen okuyucu, elindeki yapının teknik bir monografi ve klinik kuramı üzerine bir tez olduğunu, analiz edilen kişinin analizi sona erdirmeye hazır olmasını belirleyen unsurları gösterdiğini, özellikle kendilik bozukluklarıyla ilgili olarak ruh sağlığının yeni bir psikanalitik tanımına ve psikanalitik tedavi sürecine yönelik görüşler öne sürdüğünü düşünebilir. Belli ölçüde gerçekten de bu çalışmanın amaçları bunlar; kitap boyunca çeşitli düzeylerde ve bir dizi çerçeve içinde tartışılıyorlar. Ama kendilik patolojisinin tedavisini sağlayan şeyin ne olduğunu tanımlamak için, bir dizi yerleşik kuramsal kavramı gözden geçirmek gerekir. Kendiliğin yeniden yapılanma sürecini betimleyebilmek için, kendilik psikolojisinin ana hatlarının çizilmesi gerekir.

Psikanalizin kuramsal çerçevesi, kendikle ilgili olarak, gözlemlenen olguların çeşitliliğine ve farklılığına uyacak biçimde nasıl yeniden biçimlendirilebilir? Bu sorunun şaşırtıcı biçimde beliren yanıtı (gerçi geriye dönüp bakıldığında şaşırtıcı olmaması gerekirdi) iki ayrı kuramsal çerçeve içinde dönüşümlü olarak, hatta aynı anda düşünmeyi öğrenmemiz gerektiğidir. Buna göre, psikolojik bir tamamlayıcılık ilkesi uyarınca, klinik çalışmada –ve ötesinde– karşılaştığımız bir olgunun anlaşılması iki yaklaşımı gerektirmektedir: Kendiliğin psikolojik evrenin merkezi olarak görüldüğü bir psikoloji anlayışı; ve kendiliğin ruhsal aygıtın bir içeriği olarak değerlendirildiği bir diğer psikoloji anlayışı.

Elinizdeki çalışma, bu iki yaklaşımdan birincisini, yani daha geniş anlamıyla kendilik psikolojisini, bir başka deyişle kendiliği merkeze alıp onun oluşumunu, gelişmesini ve bileşenlerini hem sağlık hem de hastalık durumlarında inceleyen bir psikolojiyi uygulamaktadır. Bununla birlikte geleneksel metapsikolojinin sınırlı bir uzantısı olmanın

ötesine geçmeyen ikinci yaklaşım ya da kendiliğin ruhsal aygıtın bir içeriği olarak görüldüğü daha dar anlamdaki kendilik psikolojisi de, uygulama bakımından açıklayıcı bir değer taşıdığı sürece dikkate alınmıştır. Elinizdeki çalışmanın dar anlamıyla kendilik psikolojisinden çok geniş anlamıyla kendilik psikolojisi üzerinde odaklanmasının tek nedeni, bu ikinci alandaki çalışmaların yeniliği, dolayısıyla da daha ayrıntılı bir açıklamaya gerek duyması değildir. Asıl önemli neden, bu kitaptaki başlıca hedefimin, karşımıza çıkan deneysel olguların geniş anlamıyla kendilik psikolojisi ışığı altında daha eksiksiz olarak açıklanabildikleri kapsamlı psikolojik alanların varlığını göstermektir.

Kendilik psikolojisinin ana hatlarını çizme hedefine yaklaşmak¹ ve bu kendilik psikolojisinin üzerine yerleştirilebileceği kuramsal temeli oluşturmak için bir dizi yerleşik psikanalitik kavramı gözden geçirmem gerekti. Kendilik üzerinde yoğunlaşmamız psikanalitik dürtü kavramını nasıl etkiliyordu ve dürtü kuramının kendilik psikolojisiyle bağlantısı neydi? Oidipal ve Oidipus öncesi görünümleriyle libidinal dürtüler kavramı, kendilik psikolojisi bağlamında yeniden değerlendirilince bundan nasıl etkilenmişti? Kendilik psikolojisinin ortaya çıkışı, bir dürtü olarak saldırganlık kavramını nasıl etkiliyordu ve kendilik psikolojisi çerçevesi içinde saldırganlığın konumu neydi? Nihayet, dinamik kavramların incelenmesinden yapısal kuramın incelenmesine geçerek, kendilik psikolojisinin çerçevesi içinde, bir ruhsal aygıtın unsurlarından çok, ilk bakışta bu öğelerin bir başka düzeydeki karşılıkları gibi görünebilecek kendilik bileşenlerinden söz etmenin kuramsal olarak yerinde olup olmadığını tartışacağız.

Her ne kadar mantıksal kusursuzluğu, terminolojide, kavram ve kuram oluşturmada kesin bir tutarlılığı takdir ediyorsam da, bu çalışmanın birincil amacı bu niteliklere ulaşmak değildir. Elinizdeki çalışmada önerilen kuramsal perspektif değişikliklerinin salt kuramsal alanda doğrulanması yoluna gidilmeyecek, bu değişikliklerin geçerliliğini kanıtlayabilmek için esas olarak yeni bakış açısının deneysel verilere uygulanabilirliğinden yola çıkılacaktır. Bir başka deyişle, yeni kuramların daha üstün, yeni tanımların daha inceltilmiş ya da yeni formülasyonların eskilerine oranla çok daha ekonomik ve tutarlı oldu-

1. Tek başına kendilik psikolojisinden söz ettiğimde, aksini belirtmediğim takdirde geniş anlamıyla kendilik psikolojisini kastediyorum.

ğunu öne sürmüyorum. Buna karşılık, söz konusu yeni kuram ve kavramların, bütün kusurlarına ve yeterince işlenmemiş olmalarına karşın, klinik durumun içinde ve dışında, psikolojik alana ilişkin kavrayışımızı genişlettiğini ve derinleştirdiğini savunuyorum. Bu bakımdan bizi, tanıdık kavramsal çerçevenin yardımından vazgeçmenin getirdiği duygusal güçlüğü omuzlayıp belirli bir grup deneysel veriye (ya da bu verilerin belirli yönlerine) ısrarla kendilik psikolojisi açısından bakmaya yönelten, kavramsal ve terminolojik kusursuzluk değil, insanın psikolojik özüne ilişkin kavrayışımızdaki genişleme, insan davranışını ve ardındaki güdülenmeyi açıklama yeteneğimizdeki artıştır.

Geçen on yılda yapılan araştırmalar, beni klasik kuramların ve klinik-psikanalitik insan anlayışının terk edilmesini savunmaya zorlayacak sonuçlara yol açmadı. Bu yüzden, söz konusu kavramların açıkça tanımlanmış belirli bir alanda kullanılmaya devam edilmesinden yayanım. Buna karşılık, kimi temel analitik formülasyonların uygulanılabilirliğinin belli sınırları olduğunu görme noktasına geldim. Ayrıca, klasik psikanalizdeki insan doğasıyla ilgili kavramlaştırmanın da (ne kadar güçlü ve güzel olursa olsun) insan psikopatolojisi içindeki geniş bir grubu ve klinik durumun dışında karşılaştığımız pek çok psikolojik olguyu açıklamakta yetersiz kaldığını gördüm.

Klasik psikanalizin insan anlayışının imgelemimiz üzerindeki sihirli etkisinin tümüyle farkındayım; modern insanın kendini anlama girişiminde bunun ne kadar güçlü bir araç olduğunu da biliyorum. Bu yüzden bu anlayışın yetersiz olduğunu, hatta bazı bakımlardan insana ilişkin hatalı bir bakış açısına yol açtığını öne sürmenin itirazlarla karşılaşacağını da biliyorum. Bazı psikanalist meslektaşlarımdan da soracakları gibi, dürtü kuramının esas çerçevesinin ötesine geçmek bizim için gerçekten zorunlu mudur? Freud ve ilk kuşak öğrencilerinin etkisiyle zaten id psikolojisinden ben psikolojisine doğru bir geçiş yaşanmıştı. Dürtü psikolojisine ve ben psikolojisine şimdi bir de kendilik psikolojisini eklemek şart mıdır? Bilişsel bir itirazı önceden ifade edersek, ben psikolojisinin temeldeki doğruluğuna ve kapsamlı açıklama gücüne rağmen bir kendilik psikolojisini gündeme getirmek gereksiz değil midir? Ya da ahlaki bir itirazı önceden ifade edersek, bu kaçak bir tutum, analizi ortadan kaldırmaya yönelik korkakça bir tavır, insanın dürtü esaslı doğasını, eksik ve kötü bir biçimde uygarlaştırmış bir hayvan olduğunu inkâr etmek değil midir? İşte bu tür itirazlar karşısındadır ki, hem kendilik bozukluklarının açıklanabilmesi ba-

kınından vazgeçilmez olan hem de nevroz anlayışımızı zenginleştiren tamamlayıcı nitelikte bir kendilik kuramının oluşturulması için psikanalitik bakış açısının genişletilmesi gerektiğini savunuyorum. Beklentim, sunacağım deneysel verilerin ve öne süreceğim görüşlerin akla uygun bulunmasıdır.

Şimdi, çalışmalarına karşı çıkabilecek ikinci bir gruba, yani benim tek başıma ilerlediğimi, klasik görüşün sınırlarını fark edip onu düzeltmek, arındırmak ve geliştirmek için öneriler yapan kişilerin çalışmalarına eğilmeden yeni çözümler bulmaya çalıştığımı söyleyecek, beni bu yüzden eleştirebilecek olanlara dönüyorum.

Narsisizm üzerine yaptığım çalışmalarla ilgili çeşitli yorumlar arasında, benim narsisizm alanına yönelik araştırmalarımın sonuçları ile başkalarının araştırmalarının sonuçları arasında benzerlikler olduğunu ifade edenler vardır. Bir eleştirmen (Apfelbaum, 1972) yazılarımı temelde Hartmann'ı olarak niteledi. Bir diğeri (James, 1973) temel özellikleri bakımından Winnicott'inkilere benzediklerini düşünmüş, bir başkası (Eissler, 1975) Aichhorn'un izinden gittiğim kanısına varmıştı. Dördüncü bir eleştirmen (Heinz, 1976) çalışmamda Sartre'in felsefesinin izlerini gördü, bir beşinci (Kepecs, 1975) benim çalışmalarımı Adler'inkiler arasındaki benzerliklerin ana hatlarını gösterdi, altıncı bir yazar (Stolorow, 1976) aynı işi Rogers'ın hastamerkezli terapisi bakımından yaptı. Bir ikili (Hanly ve Masson, 1976) çalışmamı Hint felsefesinin bir uzantısı olarak görürken, başka iki yazar da (Stolorow ve Atwood, 1976) çalışmamın Otto Rank'ın yazılarıyla bağlantılı olduğunu gösterdi.

Bu listenin eksik olduğunu biliyorum. Daha da önemlisi, yukarıda sözünü ettiklerime eklenmesi gereken bir başka grup araştırmacının daha bulunduğunu biliyorum. Örneğin Balint (1968), Erikson (1956), Jacobson (1964), Kernberg (1975), Lacan (1953), Lampl-de Groot (1965), Lichtenstein (1961), Mahler (1968), Sandler ve diğerleri (1963), Schafer (1968) ve yaklaşım yöntemleri ve ulaştıkları sonuçlar değilse de, araştırma alanları benim araştırmalarımın konusuyla çeşitli derecelerde kesişen diğer yazarlar.

Bu grubun üyeleriyle ilgili olarak –ki aynı şey bazı değişikliklerle ilk grupta sözü edilenlerin birçoğu, özellikle Aichhorn (1936), Hartmann (1950) ve Winnicott (1960a) için de söylenebilir– önce şunu vurgulamak istiyorum: Bu yazarların çalışmalarını kendiminkiyle bü-

tünleştirmeye çaba göstermemem, onları herhangi bir biçimde önemsememenden değil (tam tersine çoğuna büyük hayranlığım var), gerçekleştirilmeye çalıştığım işin doğasından kaynaklanıyor. Elinizdeki kitap, istikrarlı ve yerleşik bir bilgi alanında hâkimiyet sağlamış bir yazarın mesafeli bir biçimde kaleme aldığı teknik ya da kuramsal bir monografi değildir. Bu yapıt bir analistin, yıllarca süren titiz bir çabaya karşın mevcut psikanalitik çerçeve içinde (çağdaş katkılarla düzeltilmiş olduğu halde psikanalitik çerçeve içinde) anlayamadığı bir alanda daha net bir görüşe ulaşmak için verdiği mücadelenin raporudur. Bilebildiğim kadarıyla, çalışmalarını yöntemlerimi ve görüşlerimi gerçekten etkilemiş olanlarını önemini tümüyle kabul ediyorum. Ancak ilgilim akademik kapsayıcılıktan başka bir alana yönelmiş bulunuyor.

Başlangıçta kendi ilgi alanım içinde, var olan psikanalitik literatürün yardımıyla yönümü bulmaya çalıştım. Ama kendimi çoğunlukla belirsiz, yeterince temellendirilmemiş, çelişkili bir kuramsal spekülasyon bataklığında çırpınıyor bulunca, anladım ki gelişmeye olanak verecek tek bir yol var: Geriye, klinik olguların doğrudan gözlemlenmesine dönmek ve gözlemlerimle uyuşacak yeni formülasyonlar oluşturmak. Bir başka deyişle yapmam gereken şey, genel olarak karmaşık ruhsal durumlar psikolojisi, özel olarak da psikanalitik derinlik psikolojisiyle ilgili net ve tutarlı tanımlar temelinde kendilik psikolojisinin ana hatlarını oluşturmaktır.

Çalışmalarımın sonuçlarını başkalarının çalışmalarının sonuçlarıyla bütünleştirmek gibi bir hedefim olmadı. Benimkinden farklı bakış açılarına göre oluşturulan yaklaşımların verdiği sonuçları ya da belirsiz, çift anlamlı ya da değişken bir kuramsal çerçeve içinde formüle edilen sonuçları kastediyorum. Bu noktada, böyle bir işi üstlenmenin yalnızca uygunsuz olmakla kalmayacağını, hedeflerime giden yola aşılmaz engeller koyacağını da hissettim. Benim kavram ve formülasyonlarımın, başka bakış açılarından ve referans noktalarından yola çıkarak kendilik psikolojisine katkıda bulunanların kavram ve formülasyonlarının arasına katılması, aynı kavramsal bağlamda yer almamalarına ve aynı anlamı taşımamalarına karşın özdeş, örtüşen ya da benzer görünen bir terimler ve kavramlar girdabına kapılmama neden olacaktı.

Böylece, diğer araştırmacıların kullandığı çeşitli kavram ve kavramları dikkate alma yükünden kurtulduktan sonra, kendi temel bakış

açımın bu çalışmada açıkça ortaya çıkacağına inanıyorum. Bu bakış açısını geçmişte kapsamlı biçimde tanımladığım için, burada onu tanımlayan şeyin şu üç ilkeye bağlılığı olduğunu söylemekle yetineceğim: Psikolojik alanın, gerçekliğin içe bakış ve eşduyum yoluyla ulaşılabilen bir yönü olduğuna ilişkin tanıma bağlılık; gözlemcinin psikolojik alana eşduyum yoluyla uzun vadeli gömülmesine (özel olarak, klinik olgular söz konusu olduğunda gözlemcinin aktarıma eşduyum yoluyla uzun vadeli gömülmesine) ilişkin metodolojiye bağlılık; ve yapısal oluşumların içe bakışa ve eşduyuma dayalı yaklaşıma uygun terimlerle ifade edilmesine bağlılık. Gündelik dille söylenirse: Nesnelerle, kendilikle ve bunların çeşitli ilişkileriyle ilgili deneyimler dahil olmak üzere içsel deneyimi gözlemeye ve açıklamaya çalışıyorum. Metodolojim ve formülasyonlarım dikkate alındığında (her ne kadar bu yaklaşımların değerini kabul etsem de) ne davranışçı ne sosyal psikolog ne de psikobiyologum.

Son olarak şunu söylemek istiyorum: Benim kendi yöntem, bulgu ve formülasyonlarımı, kendiliği farklı metodolojilerin yardımıyla ve farklı bakış açılarından yola çıkarak inceleyenlerin (dolayısıyla da kendi bulgularını farklı kuramsal sistemler içinde formüle edenlerin) yöntem, bulgu ve formülasyonlarıyla karşılaştırmayı üstlenmemem, bu tür karşılaştırmaların yapılmaması gerektiğini düşündüğüm anlamına gelmez. Bununla birlikte, bu tür akademik çalışmaların başarılı biçimde yapılabilmesi için, öncelikle belirli bir sürenin geçmesi gerekiyor. Bir başka deyişle, kendiliğe yönelik değişik yaklaşımları inceleyen araştırmacının, bunların göreceli üstünlüklerini değerlendirip aralarında bir ilişki kurabilmesi için, önce belirli bir mesafe, belirli bir tarafsızlık gerekiyor.

Narsisistik Kişilik Bozukluğunda Analizin Sona Erdirilmesi

Bir analiz sona erdirilirken analitik görevin gerçekten tamamlanıp tamamlanmadığı ya da analizin zamanından önce sona erdirilip erdirilmediği, çeşitli koşullarda analistin karşısına çıkan bir sorudur. Buna ek olarak, narsisistik kişilik bozukluklarının analizinin sona erdirilmesiyle ilgili bazı özgül sorunlar da vardır. Analistin kuram ve uygulamanın çeşitli alanlarına ilişkin görüşleri, onun ideal anlamda tamamlanmış bir analize ilişkin tanımını ve bu ideale gerçek hayatta ne dereceye kadar yaklaşabileceği konusundaki yargılarını belirleyecektir; bu durum da analizin sona erdirilmesi konusunu daha da karmaşık hale getirir. Bu yüzden de sona erdirme konusu çok geniş bir konudur. Elinizdeki çalışmada, sorunun çeşitli yönlerini dikkate almadan kendimi belirli kuramsal konulara ışık tutma girişimiyle sınırlandırayacağım. Bu işi üstlenmemin nedeni ise, geleneksel kuramsal yaklaşımımızdaki değişimin, belirli durumlarda analizin gerçekten sona erdiğini, daha ileriye götürülmesi için neden olmadığını, yani hastanın iyileşmeye sığınmadığını anlamamıza olanak sağlayacağına inanmamdır. Halbuki, hastanın kişiliğinin geleneksel kuramlar çerçevesi içinde değerlendirilmesi bizi tam tersini düşünmeye yöneltebilir.

Asıl sorun psikopatolojik çekirdeğin alanıyla ilgilidir. Yapısal nevrozlar söz konusu olduğunda, beklentilerimizi hastadaki Oidipus kompleksinin analizinin tamamlanması çerçevesi içinde formüle etmeyi öğrenmiştik; yani hastanın çocukluk imagolarına duyduğu ısrarlı, ümitsiz (ve bozukluğa yol açan) cinsel sevgiyi ve yine ısrarlı, ümitsiz (ve bozukluğa yol açan) rekabetçi nefreti fark etmesine ve bunun verdiği güçle kendisini çocukluğunun duygusal engellerinden kurtarıp sevgi ve kızgınlık duygularını şimdiki gerçekliğin nesnelere yöneltebilmesini bekliyorduk. Bu arada tabii ki, Freud'un benzetmesini (1917b: 456) kullanırsak, Oidipal psikopatolojinin analizindeki belir-

leyici savaşların, mutlaka Oidipus kompleksinin merkezinde yapılması gerekmediğini biliyoruz; taktik yönelimlerin içeriği ve ruhsal yerleşimi ne olursa olsun, sonuç olarak analizin başarı ve başarısızlığını belirleyecek olan, Oidipal dönemdeki nesne-içgüdüsel bağlantılardan görece özgürleşmedir.

Ancak narsisistik kişilik bozukluğuna döndüğümüzde, esas olarak zedelenmemiş yapılar arasındaki çatışmalara getirilen yetersiz çözümlerin yol açtığı patolojik sonuçlarla uğraşmıyoruz. Bunun yerine, kişiliğin merkezi yapılarının (kendilik yapılarının) eksiklikleri yüzünden ortaya çıkan psikolojik işlev bozukluklarıyla ilgileniyoruz. Bu bakımdan, narsisistik kişilik bozukluklarıyla ilgili psikanaliz sürecini, bunun hedeflerini ve analizin gerçekten sona erebileceği koşulları (analitik görevin hangi koşullarda gerçekten tamamlandığını) tasvir ederken, esas psikolojik eksikliklerin doğasına, yerine ve bunların tedavisine ilişkin tanımlara dayanmak gerekir.

Narsisistik kişilik bozukluklarının çekirdeksel psikopatolojisi (ki bunlar yapısal nevrozların Oidipus kompleksine bağlı çözümlenmemiş ve bastırılmış çatışmalarına denk düşer) şunlardan oluşur: 1) kendiliğin psikolojik yapısındaki, çocuklukta edinilmiş eksiklikler, 2) benzer nitelikteki (ama bazı önemli bakımlardan farklı) iki yoldan biri aracılığıyla birincil eksiklikle ilişkili olan, yine ilk çocukluk dönemine ait ikincil yapılar. Bu iki ikincil yapı tipini (kendiliğin birincil yapısal eksikliğiyle ilişkisine göre ayırarak) *savunucu* ve *telafi edici* yapılar olarak adlandıracam.

Savunucu ve telafi edici yapıların betimleyici ve mecazi olmakla kalmayan bir tanımının tam olarak anlaşılabilmesi için, okuyucunun kendiliğin iki kutuplu doğasıyla ve çocuğun işlevsel bir kendilik oluşturmak için sahip olduğu ikili fırsatla tanışması gerekir. İlerde kapsamlı bir biçimde tartışılacak olsalar da, bu konularla ilgili olarak burada da bir açıklama yapacağım: Bir yapının başlıca ya da asal işlevi kendilikteki birincil eksikliği örtmek olduğu zaman, bu yapıyı savunucu olarak adlandırıyorum. Bir yapının kendilikteki bir eksikliği sadece örtmek yerine bu eksikliği telafi de etmesi durumunda ise, söz konusu yapıyı telafi edici olarak adlandırıyorum. Bu tür bir yapı kendine özgü bir gelişme süreci yoluyla, kendiliğin bir kutbundaki zayıflığı diğer kutbu güçlendirmek suretiyle telafi ederek kendiliğin işlevsel olarak iyileştirilmesini sağlar. Çocuklukla, teşhircilik ve ihtiraslar alanındaki bir zayıflık, ideallere yönelmenin sağlayacağı kendine say-

gıyla telafi edilir; ancak bunun tersi de mümkündür.

Savunucu ve telafi edici yapı terimleri, çok çeşitli ara biçimlere sahip geniş bir merkezi alanın başını ve sonunu ifade eder. Ama karşımızda az çok saf biçimler vardır; aradaki geçiş biçimleri de genellikle iki ana gruptan birine sokulabilmektedir.

Bu ayrıma dayanarak diyorum ki, narsisistik kişilik bozukluğunda analizin sona erdirilme aşamasına iki özgül görevden biri ya da diğeri gerçekleştirildiğinde ulaşılmış olur: 1) Savunucu yapılar analitik olarak nüfuz edildikten sonra kendilikteki *birincil eksiklik* ortaya çıkarıldığında ve bu eksiklik derinlemesine çalışma ve dönüştürerek içselleştirme yoluyla yeterli biçimde doldurulduğunda (öyle ki eskiden eksik olan kendilik yapıları artık güvenilir biçimde işlev görmektedir); 2) Hasta, kendilikteki birincil eksikliği kuşatan savunmalar, telafi edici yapılar ve bunlar arasındaki ilişkiler açısından bilişsel ve duygusal hâkimiyet elde ettiğinde, yani *telafi edici yapılar* bu sonucun elde edildiği alana bakılmaksızın işlevsel olarak güvenilirlik kazandığında, narsisistik kişilik bozukluğuna ilişkin analizin son evresine varmış oluruz. Bu işlevsel iyileştirme, öncelikle birincil eksikliğin bulunduğu alandaki gelişmelerle ya da telafi edici yapılarda (bunların yapısal eksikliklerinin dönüştürerek içselleştirme yoluyla iyileştirilmesi de dahil olmak üzere) meydana gelen değişimlerin analiziyle ya da hastanın birincil eksiklikle telafi edici yapılar arasındaki bağlantıyı kavraması ve böylece olaya hâkimiyetinin artmasıyla ya da bu alanların bazılarında ya da hepsinde başarı elde edilmesiyle sağlanabilir.

Savunucu yapı terimi bütün analistlerin hem iyi bildikleri hem de klinik izlenimlerini dinamik bakış açısına göre sınıflandırdıklarında mutlaka kullandıkları bir kavrama gönderme yaptığı için, bu terimi örneklemeye pek gerek yok. Bütün analistler, çoğu kez çevrelerini de utandıracak biçimde aşırı coşkulu, dramatik, gündelik olaylar karşısında abartılı tepkiler veren, benzer biçimde analistle olan ilişkilerine de romantik ya da cinsel bir nitelik atfeden, zaman zaman da açıkça Oidipal tutkularının yeniden canlandığı izlenimini uyandıran bu hastaları tanırlar (krş. Kohut, 1972: 369-72). Narsisistik kişilik bozukluğunda aşırı heyecan belirtisinin (sahte bir canlılık) savunucu doğasını seçmek zor değildir. Bunun gerisinde düşük bir kendilik saygısı ve depresyon (köklü bir değersizlik, başkaları tarafından önemsenmeme ve reddedilme duygusu, karşılık görmeye yönelik dinmez bir açlık ve güven tazeleme özlemi) vardır. Sonuçta, hastanın aşırı canlılığı, kendi

kendisini uyarma yoluyla içsel ölümlük ve depresyon duygusuna direnme girişimi olarak anlaşılmalıdır. Bu hastalar, çocukluklarında duygusal olarak karşılık görmediklerini hissetmiş, erotik ve büyüklemeçi fantezilerle yalnızlık ve depresyonlarının üstesinden gelmeye çalışmışlardır. Bu hastaların yetişkin davranışları ve fantezi dünyaları genellikle çocukluktaki özgün savunmaların aynısı değildir; çünkü anlamlı kişisel yakınlıklardan yoksun geçen heyecanlı, fazla coşkulu ve aşırı derecede idealist bir ergenlik döneminde çocukluk fantezileri romantik bir biçimde algılanan kültürel (estetik, dini, politik vs.) amaçlara yönelik yoğun bir adanmışlığın etkisiyle dönüşüme uğrar genellikle. Ama bu romantik idealler, normal olarak bekleneceği gibi, birey erişkinliğe ulaştığı zaman geri plana çekilmez; yetişkin kişiliğin hedefleriyle rahatlatıcı bir biçimde bağdaştırılmaz; kişiliğin dramatik, yoğun ve teşhirci yönleri olgun bir üretkenlikle güvenilir biçimde kaynaştırılmaz. Bu durumda yetişkinlik yaşamının heyecanla sürdürülen, erotikleştirilmiş etkinlikleri, alttaki depresyondan yalnızca bir adım ötede devam ettirilir.

Narsistik kişilik bozukluğunda *savunucu* yapıların oynadığı basit ve bilinen rolü kısaca örnekleddikten sonra, şimdi de bu tür rahatsızlıklardaki *telaflı edici* ruhsal yapıların daha az bilinen ve daha karmaşık rolünü açıklayacak klinik malzemeler sunacağım.

BAY M.'NİN ANALİZİNİN SONA ERDİRİLME AŞAMASI

Güvenilir ama sınırlayıcı olarak nitelediği bir işte yazar olarak çalışan Bay M., terapiye otuzlu yaşlarının başlarındaiken, altı yıllık eşi onu terk ettiğinde gereksinim duymuştu.¹ Analize girmesinin görünüşteki nedeni, evliliğinin başarısızlığında kendisinin nasıl bir payı olmuş olabileceğini bulmaktı. Ama onu terapiye getiren güdünün öncelikle entelektüel bir bilgi edinmek olmadığına kuşku yoktu. Yardım arıyordu, çünkü birincil yapıdaki eksikliği (bu yapının geçici olarak parçalamasına yol açan, kendiliğindeki bu müzmin zafiyeti) gösteren derin bir boşluk duygusu içindeydi ve kendine saygısını önemli ölçüde yitirmişti. İçinde bulunduğu duygusal donukluk ve inisiyatif alamayışı kendisini adeta "yarı canlı" hissetmesine neden oluyordu. Bu boşluk

1. Bay M., yazardan süpervizyon alan bir kadın öğrenci tarafından analiz ediliyordu (krş. Kohut, 1971: 121-2 [Göndermeler Türkçe baskıya yapılmıştır]).

duygusunun üstesinden gelmek için heyecanlı fantezilerden, özellikle de güçlü bir sadizm eğilimi taşıyan cinsel fantezilerden yararlanmaya çalışıyordu. Kadınlar üzerinde sadistçe denetim kurma fantezilerini zaman zaman (onları bağlamak suretiyle) uyguladığı da oluyordu. Bunu kendisini "hasta" olarak niteleyen eşine de yapmıştı. (Kuramsal olarak bu fantezi ve uygulamalar, bir birincil eksikliği savunucu yapıların yardımıyla örtme girişimleriydi.) Kişilik örgütlenmesini açıklama bakımından olduğu kadar, analiz süreci açısından da büyük önem taşıyan şeyse, bir yazar olarak tıkanmışlığına ilişkin muğlak yakınmalarıydı. Kendine saygısını önemli ölçüde artırması gereken yazarlık işi, birbiriyle bağlantılı duygusal sıkıntılar yüzünden bir engelle karşılaşmıştı. Burada bu sıkıntılardan ikisi üzerinde duracağım. İlki, gerçekten de Bay M.'deki birincil yapı eksikliğinin bir ifadesiydi; annesinin, çocuğun sağlıklı teşhirciliğini aynalama biçimindeki kendilik nesnesi işlevini yerine getirmedeki yetersizliğinden kaynaklanmıştı. İkincisi ise hastanın telafi edici yapılarındaki bir eksikliği ifade ediyordu; bunun kaynağındaysa babasının idealleştirilmiş bir imge oluşturma biçimindeki kendilik nesnesi işlevini yerine getirememesi vardı.

Birincil eksikliğin –yani kendiliğin büyükleme-teşhirci yönlerinin ketlenmiş gelişiminin oluşumsal kaynağı– anne tarafından yetersiz aynalamaydı. Bu tür sıkıntıları olan hastaların anneleri hâlâ yaşıyorlarsa, eşduyum kurma yeteneklerinin olmadığı ya da bu tür yanıtlarının kusurlu olduğu, analiz sırasında genellikle dolaysız bir biçimde anlaşılabilir. Çünkü hasta aynalama aktarımındaki yanıtların karşılıklı dinamikleri aracılığıyla kendiliğinin eksik ya da kusurlu eşduyuma karşı duyarlı olduğunu anlar ve yaşamının ilk dönemini biçimlendiren ortamı yeniden kurarak, sorunların çocukluğuna ait köklerini anımsamakla kalmayıp, annesinin kendisiyle ve başkalarıyla, özellikle de çocuklarla –örneğin torunlarıyla– ilişkilerindeki kusurlu eşduyumu da gözleyebilir. Annesi, hasta on iki yaşındayken öldüğü için, Bay M. vakasında bu tür doğrudan bilgi edinme imkânı yoktu. Bununla birlikte, bazı aktarım olgularının yanı sıra çocukluk anıları da Bay M.'nin annesinin kendisine gösterdiği ilginin yetersiz ve kusurlu olduğunu hissettiğini gösteriyordu. Bay M., çocukluğunda birçok kez annesinin yüzüne nasıl aniden bakmaya çalıştığını anımsıyordu; böylece, annesinin aslında onunla ilgilenmediği gerçeğini maskeleyecek sahte bir dostluk ve ilgili bir yüz ifadesi takınmasına fırsat vermemiş olacaktı. Bir de yaralandığı ve kanının erkek kardeşinin

giysilerine bulaştığı günü anımsıyordu. Annesi, korkan ve canı acıyan kişinin kardeşi değil de Bay M. olduğunu fark etmeyerek kardeşini hastaneye yetiştirmiş, onu da evde bırakmıştı.

Bellekte kalan ilk anıyla ilgili olarak, büyük bir karmaşıklık gösteren genel bir sorunun yanıt beklediği görülür. Çocuk neden (ağrıyan bir dişin hâlâ ağrıyıp ağrımadığını anlamak için, tabii ki ağrıdığını anlamak üzere, tekrar tekrar ona dokunmamızda olduğu gibi) tekrar tekrar ve aktif biçimde bu çok korktuğu olayla yeniden karşılaşmaya çalışmaktadır? Bu anıların psikolojik özelliği (çocuğun duygusal durumundaki tedirgin ama umut dolu isteklilik) Bay M.'nin mazoistçe bir isteği tatmin etmek üzere, kendisini annesi tarafından reddedilme durumuna getirdiği yolundaki açıklamayı geçersiz kılıyor gibidir. Annesinin yüzüne bakıp (pasif olanı aktif hale getirerek) potansiyel olarak örseleyici bir durum üzerinde denetim kazanmaya çalıştığı (en çok yaralanabilir olduğu, yani olumlu biçimde aynalanmayı beklediği bir anda, gafil avlanıp birden annesinin ilgisizliğine maruz kalmanın örseleyici etkisini engellemek için bu ilgisizliği aktif biçimde kesinleştirdiği) yolundaki açıklamaya da katılmıyorum. Bay M.'nin davranışından belki de çıkartılabilecek en önemli sonuç, annesiyle duygusal uyum içine girme beklentisini tümüyle terk etmediğini gösterdiğidir. Bu sonuç, hastanın psikopatolojisine ilişkin tanı kategorisiyle de (sınır durum örgütlenmesi değil, narsisistik kişilik bozukluğu) uyumludur. Bu durumda, annenin eşduyumunun hiç olmadığı değil, kusurlu olduğu düşünülecektir (yaralanma örneğinde de olduğu gibi, sonuçta anne bir yanıt vermiştir); bu eşduyumlu yanıtlar, çocuğun kendi değerine ilişkin inancını, dolayısıyla da kendiliğinin gerçekliğini *zaman zaman* doğrulamıştır.

Annenin çocukla bağlantı kurmadaki ve ona yeterli eşduyumla karşılık vermedeki yetersizliğinin bir sonucu, Bay M.'nin kendiliğinin teşhirci yanındaki özgül gelişme bozukluğuymuştu. Annesinin birincil aynalama yanıtlarının yetersizliği yüzünden, yine annesinin gitgide daha seçici hale gelen, yapı oluşturunca ikincil yanıtlarının (annenin çocuğun isteklerini yerinde ve yeterli olarak tedricen daha çok geri çevirmesinin) üzerine oturtulacağı temel kurulamamış, bunun sonucu olarak Bay M., teşhirciliğini yüceltmeye yönelik yapıları yeterince kuramamıştı. Bu yüzden de teşhirciliğin arkaik biçimlerine takılı kalmış, arkaik teşhircilik yetişkin yaşamında uygun doyum bulamayacağından, ya hep ya hiç türünden kırılğan savunucu yapılar geliştirmişti.

Böylece Bay M. ya teşhirciliğini kendi varlığından ve işinden aldığı zevke ve kendine saygının sağlıklı biçimlerine zarar verecek biçimde baskı altında tutmuş ya da teşhirciliği çılgınca bir faaliyet ve (zaman zaman gerçek yaşama da taşınan) vahşi cinsel fanteziler biçiminde patlak vermiş ve fantezilerindeki aynalayan kendilik nesnesi (daima bir kadın) Bay M.'nin mutlak-sadistçe denetimi altında onun her isteğine ve kırbacına boyun eğen bir köleye dönüşmüştü.

Bay M.'nin yazarlığıyla ilgili olarak (tekrar belirtelim, işi bir yetişkin olarak kendine saygısını güçlendiren en önemli unsur olmalı ve büyülenmeci teşhirci özellikler gösteren narsisistik gerilimlerin yaratıcılık yoluyla dönüştürülmesi için en önemli kanalı sağlamalıydı) annesinin aynalama işlevindeki başarısızlığından kaynaklanan yapısal eksiklik, korkutucu ve felç edici aşırı uyarılma deneyimlerine yol açmıştı. Bay M., hayal gücü harekete geçtiği zaman canlanan teşhirci ve büyülenmeci duygularını bastırıp tesirsiz bırakacak yeterli yapılara sahip değildi. Bu yüzden yazarken sık sık geriliyor, heyecanlanıyor, o zaman da ürünün özgünlüğü ve canlılığı pahasına ya hayal gücünü bastırmak zorunda kalıyor ya da çalışmayı toptan bırakıyordu.

Bununla birlikte, Bay M.'nin yaratıcı çalışmasının önüne dikilen engeller, asıl olarak aynalayan kendilik nesnesi, yani anne ile olan ilişkisinin ve bunun sonucu olarak psikolojik donanımında ortaya çıkan birincil yapı eksikliğinin incelenmesiyle açıklanamaz. Çünkü, mesleki çalışmalarında kullandığı yetenekler esas olarak birincil yapılara, yani aynalayan kendilik nesnesiyle olan ilişkisinin beslediği doğuştan gelen kapasitelere değil, telafi edici yapılara, idealleştirilen kendilik nesnesiyle, yani babayla olan ilişkisi içinde kazanılan ya da en azından belirleyici biçimde desteklenen yeteneklere dayanmaktaydı.

Telafi edici yapılara ve bunların özgül eksikliklerine değinmeden önce, Bay M.'nin çocukluğundaki gelişimsel açıdan önemli psikolojik olaylar silsilesinin yeniden kurulması yararlı olacaktır. Daha önce de söylediğim gibi, Bay M.'nin merkezi kendilik yapılarının, annesinden karşılık görmemesi yüzünden kesin bir biçimde hasara uğramış olduğu kuşkusuzdur. Aynı şekilde, çok tipik bir psikolojik davranışla, Bay M.'nin aynalama ilişkisinde uğradığı hasarı karşılamak üzere bu kez idealleştirdiği kendilik nesnesine, yani idealleştirdiği babasına dönüşmüş olduğu da kesindir.² Bay M. çocukluğunda babasının bazı yete-

neklerini önce idealleştirmeye, sonra da edinmeye (yani kendiliğiyle bütünleştirmeye) çalışmış olmalıdır. Bunlar babasının önemser gö-ründüğü ve kişiliğinin önemli bir yönünü oluşturduğu düşünülen yeteneklerdir, özellikle de dili ve sözcükleri kullanma yeteneği. Her halükârda, hasta bütün ergenlik çağı boyunca ve bir yetişkin olarak, büyülenmeci ve teşhirci çabalarının türevlerini sosyal bakımdan kabul edilebilir ve amacı ketlenmiş bir yoldan, sözcükler aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışmıştı. Bununla birlikte, söz konusu çabaların kaynaklandığı kendilik kesimleri değişmeden (arkaik özellikleriyle) kalmıştı; çünkü daha fazla gelişmeleri (daha kesin bir biçimde söylersek, bunları kuşatan hafifletici, asıl yapının yerini tutabilecek ruhsal yapıların gelişimi) annesinin (önce neşeyle kabul eden, daha sonraları ise giderek seçicileşen) güvenilir yanıtlarının yetersizliği yüzünden mümkün olmamıştı.

Hastanın, kişiliğinin narsisistik kesimindeki gelişmenin bir engelle karşılaştığı bu duygusal çıkmazdan kurtulma girişimlerine tanık olmak, analist açısından son derece öğreticiydi. Bay M.'nin seçmiş olduğu mesleki faaliyet (ki sanat eleştirisiyle ilgiliydi) kendisine belirli narsisistik gereksinmelerini ifade etme olanağı veren hayli özelleşmiş araçlar sağlıyordu. Çeşitli sanat yapıtlarını betimleyen ve eleştiren yazılarında, babasının idealleştirilmiş gücünü kullanarak, eşduyumlu bir annenin vereceği yanıtı yönelik özlemini uygun sözlere ve cümlelere dönüştürebiliyordu. Hatta, annesinin bedeninin kendisine yanıt veren dokusuna yönelik giderilmemiş birincil arzular, Bay M.'nin mesleki çalışmaları sırasında oluşturması gereken belirli sözel betimlemelerde simgesel bir ifade bulabiliyordu.

Bay M.'nin trajedisi –ki terapiye devam etmesindeki en güçlü etkenlerden biri burada yatar– sözlük toplayan, kelime meraklısı ve dile düşkün babasından kaynaklanan, uygun biçimde işlev gösterecek telafi edici yapıları kuramamış olmasıydı. Çünkü, annesinin daha önce yaptığı gibi, babası da Bay M.'nin beklentilerini karşılamamıştı. (Ama analize geldiğinde Bay M.'nin yazarlığa başlamış olduğu dikka-

gili açıklamanın (bkz. Kohut, 1971: 73) tam olarak doğru olmadığından söz edilebilir. Bay A.'nin analizinin bitmesinden sonra gördüğüm benzer vakalarla ilgili deneyimime dayanarak, şimdi Bay A.'nin babasına ilişkin idealleştirmesinin yoğunluğunun (dolayısıyla da uğradığı düşkünlüğünün örseleyici yoğunluğunun), daha arkaik bir idealleştirilmiş kendilik nesnesine ilişkin bir düşkünlüğüne bağlı olduğunu farzedeyim.

te alınır, babasının kendilik nesnesi olma hakkındaki başarısızlığının annesinin başarısızlığından daha hafif olduğuna hükmedilebilir.) Bir başka deyişle, babası kendisini oğlu tarafından idealleştirilmeye bırakmamış, bu sürece eşduyumlu yanıtlarla katılıp oğlunun özlem ve ihtiyaç duyduğu idealleştirme ilişkisinin uygun biçimde gelişmesini sağlamamıştı. Böylece, çocuğun kendilik yapısını güçlendirme girişimi bir kez daha engellenmiş, kendiliğini güvenle ulaşabileceği yaratıcı etkinlikler aracılığıyla sosyal bakımdan kabul edilir biçimde sergileyip ifade etmesini sağlayacak işlevlerden kurulu bir ruhsal araç oluşturma çabası yine boşa çıkmıştı.

İdealleştirilen babayla başarılı, dönemle uyumlu ve babaya benzetmeyi amaçlayan bir kaynaşma (ya da ikizlik ilişkisi) ve bunun sonunda yine dönemle uyumlu olarak zamanla yaşanacak düşkünlükleri, Bay M.'nin kendine saygısını idealleştirilen kendilik nesnesinin tüm-güçlülüğüne geçici olarak katılma yoluyla artırabilir, büyüklük fantezilerinin ve teşhirciliğin ifade edilmesini sağlayacak tampon niteliğindeki yapıların oluşturulması sağlanarak, yetersiz biçimde aynalayan annesiyle önceki döneme ait psikolojik alışverişin yarattığı hasarı giderebilirdi. Dil ve yaratıcı yazın konularındaki telafi edici faaliyetlerin tümüyle başarısız olmadığı, Bay M.'ye bir dereceye kadar tatmin sağladığı doğrudur. Ancak, ne sanat ürünü sayılabilecek çalışmalarıyla özdeşleşmesi, ne de bunlardan (doğrudan doğruya işinden ya da dolaylı olarak toplumsal tepkilerden) elde ettiği doyum, narsistik dengesini sağlamak için yeterliydi. Analizindeki ilerleme de aslında bir ölçüde, bu alanda zamanla ortaya çıkan gelişmenin dikkate alınmasıyla ölçülebiliyordu.

Bay M.'nin dil ve yaratıcı yazın alanında kurduğu telafi edici yapıların bozukluğu neydi ve bu bozukluk nasıl iyileştirilebilirdi? Birbirleriyle bağlantılı bu iki soruyu kısaca yanıtlayacağım: 1) Telafi edici yapılarla ilgili bozukluğa sonradan bakıldığında, Bay M.'nin görsel imgeler halinde içinde biriken fantezileri uygun bir dile çevirme sorunu olduğu söylenebilir. (Üniversitedeki bir hocasının biraz örtük bir biçimde söylediği gibi, Bay M.'de bir "mantık" sorunu vardı. Bu, muhtemelen, psikoloji mesleğinden olmayan birinin hafif bir düşünme bozukluğuna ilişkin tanısıydı.) 2) Bozuk telafi edici yapıların psikanaliz sırasında iyileştirilmesi iki yoldan sağlandı: Bunlardan ilki, annenin temsil ettiği kendilik nesnesinin yol açtığı yetersiz aynalamayla ilgili alanda derinlemesine çalışma yoluyla büyükmecici

teşhirci itkilerin yavaş yavaş kişiliğe sindirilmesi idi. Bu alandaki derinlemesine çalışmanın yol açtığı gerilimlerin giderilmesinde keman çalma geçici bir emniyet supabı işlevi görmüştü (Bayan F.'nin analizi sırasında dans etmenin benzer işlevini görmek için bkz. Kohut, 1971: 242). İkinci yol, Bay M. annesinden aynalayıcı yanıtlar beklemenin boşuna olduğu sonucuna vardıktan sonra, (özellikle dil alanındaki gücünü paylaşmak için) kendisini babasıyla ilişkilendirmek istediğinde, babasının geri çekilmesiyle ilgili alandaki derinlemesine çalışma süreciydi. Bu durum, oluşumsal açıdan benzer deneyimlerin (bkz. Kohut: 62-3) iç içe geçirilmesine bir örnek oluşturmaktadır. Yani, hastanın kişiliğinin bu bölümünde gerçekleştirilen analitik çalışmanın önemli bir kısmı, babanın en eski "red"lerinin belirlemiş olduğu erken döneme ait oluşumsal örüntünün üzerinde yoğunlaşmaz. Onun yerine, psiko-ekonomik bakış açısından Bay M.'nin yetişkin kişiliğindeki bozukluğun ayırt edici özelliklerini belirlemiş görünen, ergenlik öncesi çağın son döneminin benzer nitelikteki dinamik izlekleri üzerinde yoğunlaşır. Hatırladığına göre, Bay M. annesinin ölümünden sonra idealleştirdiği babasının ilgisini çekmeye uğraşmış, ancak babasının ilgisizliği, özellikle de (kendisini kişisel olarak reddedilmiş, narsisistik olarak yaralanmış hissetmesine yol açan) ikinci evliliği yüzünden düşkünlüğüne uğramıştı.

ANALİZİ SONA ERDİRMEYE NİYETLENMEK ANALİZ EDİLENİN GERİYE KALAN GÖREVLERİ

Aktarım nevrozunun analizinde sona erdirmeye aşaması, analizin asıl bölümünde ("orta evre"de) gerçekleştirilen derinlemesine çalışmanın içerik bakımından en önemli bölümünü oluşturan yapısal çatışmalara geri dönüşle tanımlanır genellikle. Oidipal bağların sona erdirilmesi artık kaçınılmaz olduğundan ve analisten nihai olarak ayrılma zorunluluğu hastayı çocukluğunun sevgi ve nefret nesnelerini terk etme durumuyla yüz yüze getirdiğinden, hastanın içindeki çocuk eski isteklerini kesin olarak bir kenara bırakmadan ya da onlardan tümüyle vazgeçmeden önce onları bir kez daha talep etmeye çalışacaktır.

Derinlemesine çalışmanın hastanın kendiliğindeki birincil bir eksiklikle ilgili olduğu (ve söz konusu eksikliğin dönüştürerek içselleştirme yoluyla yeni yapılar kazanılmasıyla tedrici olarak iyileştirildiği) narsisistik kişilik bozukluklarında analizin son evresi ile olağan akta-

rım nevrozunun son evresi arasında bir paralellik görülebilir. Analiz edilen, bir kendilik nesnesi olan analistten nihai olarak ayrılma zorunluluğunun etkisiyle yüz yüze kalır. Bu zor duygusal görevin baskısı analiz edilende geçici bir gerilemeye neden olur; o zaman da yapısal eksikliği gideren iyileştirme sürecinin bozulmuş görüldüğü bir durum ortaya çıkar. Diğer bir deyişle, iyileşmenin sahte olduğu, hastadaki gelişen işlevselliğin yeni kazanılan ruhsal yapılara değil de kendilik nesnesinin gerçek varlığına dayandığı izlenimi veren bir durum görülür. Olayı yine başka terimlerle ifade edersek, sanki derinlemesine çalışma süreci ufak içselleştirmeler aracılığıyla gereken ruhsal yapıları kurup hastayı analistten bağımsızlaştıran yerinde ve yeterli engellenmelere hiç yol açmamış, tersine hasta dışsal kendilik nesnesine yaslanarak ya da en iyi ihtimalle kendilik nesnesiyle (yani analistle) yaptığı istikrarsız ve kaba özdeşleşim aracılığıyla ondan ödünç aldığı işlevler sayesinde iyileşmiş gibi görünmektedir. Bu tür vakaların analizinde son aşamanın belirtileri arasında, kendilik nesnesiyle ilişkinin *geçici olarak yeniden somutlaştırıldığını* gösteren işaretlerin bulunması olağandır. Hasta bir kez daha ruhsal yapısının yerini analistin tuttuğunu fark eder. Bir kez daha analisti, onun kendine saygısını sağlayan, ihtiraslarına bütünlük kazandıran onayı ve diğer narsisistik beslenme biçimlerini bahşeden somut ve idealleştirilmiş güç olarak görür.

Örneğin, Bay İ.'nin analizinin son evresine ilişkin bazı ayrıntılar (bkz. Kohut, 1971: 151-2) analistin kendilik nesnesi işlevlerinin nasıl yeniden somutlandığını göstermesi açısından çarpıcı bir örnek oluşturur. Mizahi açıklıktaki bir dizi rüyada Bay İ., kendilik nesnesi analisti ya da ona atfedilen gücü gövdesindeki çeşitli delikler aracılığıyla kendi bedeninin bir parçası kılıyordu. Ama analizin son evresi tamamlandığında, bu kaba simgesel özdeşleşmelerden, daha önce derinlemesine çalışma aracılığıyla ulaşılan dönüştürerek içselleştirmenin sonucuna geri dönmüştü. Artık hasta özerk biri olarak işlev görmeyi keyifle bekliyordu.

Bununla birlikte, Bay M. örneğinde olduğu gibi, kendiliğinden etkinleşen aktarımın ve derinlemesine çalışma süreçlerinin yalnızca birincil eksiklik ve onu kuşatan savunma mekanizmalarıyla değil, özellikle de telafi edici yapılarla ilgili olduğu narsisistik kişilik bozukluklarında, analizin *sona erme evresinde durum farklıdır.*

Bay M. analizinin bitmesinden yaklaşık yedi ay önce analizi sona erdirmek istediğini ifade etmişti. Tahammülünüze sığınarak, hastanın o zamanki duygularına ilişkin kuramsal görüşlerimi, Bay M.'den geldiğini varsayacağımız hayali bir açıklama çerçevesi içinde sunacağım.

"Sanırım işimiz az çok tamamlandı," diyor Bay M. "Telafi edici psikolojik yapılarımı aktif ve yaratıcı olmamı sağlayacak biçimde güçlendirebildik; şimdi benim için anlam taşıyan hedeflere yönelebiliyorum. Anlamlı hedeflere yönelmek ve yaratma ediminin kendisi kendiliğimi güçlendiriyor; bana canlı, gerçek ve değerli olduğum duygusunu veriyor. Bu etkinlikler ve tutumlar bana hayatı yaşamaya değer kılan bir sevinç sağlıyor; boşluk ve depresyon duygularını engelliyor. Kendiliğimin dışındaki hedeflere yönelmemi sağlayacak, aynı zamanda yaratma edimi içinde onun etkinliğini fark etmemi sağlayacak psikolojik gücü kazandım. Bir başka deyişle, *ürünle* (benim bir uzantım), yani kendimi bütünüyle ürüne verişimle ve onu mükemmelleştirmekten aldığım zevkle, *kendilik* (üretken girişimin merkezi), yani ürünü üretmekte olmanın ve üretmiş olmanın coşkulu deneyimi arasında psikolojik bir denge buldum. Kendi varlığını hissetmekten haz duymama karşın, yaratırken artık hipomanik bir aşırı uyarılmaya maruz kalmıyorum; ne de eskiden olduğu gibi, yarattığım ürünün kendiliğimi boşaltıp götürmesinden korkuyorum. Keyifle bir inisiyatif merkezi olduğunu hissettiğim kendiliğim ve varlığından gurur duyduğum ürün, şimdi psikolojik bakımdan sağlam bir bağlantı içinde.

"Bu yeni başarılar beni tabii ki memnun ediyor, ancak psikolojik örgütlenmemdeki zayıf ve tehlikeli noktaları da biliyorum. Şunun da farkındayım: Kişiliğimin bu bölümünde belirleyici bir iyileşmeye esas olarak, çocukluğumda ve ergenliğimde idealleştirmek istediğim babamın yerini tutan ideal hedefleri daha fazla içermem sayesinde ulaşabildim. Ama babam onu idealleştiren yaklaşımını reddetti; böylece de beni, önce idealleştirme, sonra da bunu kırma biçimindeki gelişimsel çevrimin tamamını yaşamaktan, bu alanda güvenilir psikolojik yapılar (yönlendirici idealler) kurma fırsatından yoksun bıraktı. Babamı idealleştirmeye yönelik eski isteğin aktarım sırasında yeniden etkinleşmesi bazı özgül derinlemesine çalışma süreçlerini (idealleştirme, idealleştirmenin bozulması, içselleştirme) devreye sokarak beni yönlendiren idealleri güçlendirdi. Artık farkındayım ki, güçlü ideallere sahip olmak, duygusal sağlığımı korumak açısından çok önemli. Henüz tamamlanmamış olsa da bence bu süreç bundan böyle

tek başına devam etmemi sağlayacak ölçüde ilerledi.

"Ama şunu da biliyorum ki, erkeklığe özgü idealler, iş ve yaratıcılık alanındaki bu kalıcı ilerlemeyi, yalnızca babama yönelik düşünceliğimle baş etme çerçevesinde kalarak gerçekleştiremezdim. Babamın kendisini idealleştirme isteğini reddedişini ele alabilecek duruma gelmeden önce, kendiliğimin temellerinin analiz sırasında güçlendirilmiş olması gerekiyordu. Kuşkusuz kendiliğin böyle önceden güçlendirilmesi, kendilik yapısı içindeki yönlendirici ideallerin derinlemesine çalışılmasında ele alınanlardan daha temel zayıflıklarla bağlantılıydı. Bir başka deyişle, bu ön çalışma gelişmenin daha önceki evreleri üzerinde odaklanıyordu ve ben çok küçük bir çocukken annemin bana yönelik davranışıyla, yani beni kabul edip onaylamasına yönelik bir örselenmeyle ilgiliydi. Buradaki çalışma da tamamlanmamış durumda. Ancak bu tamamlanmamışlık, idealleştirilmiş baba imago-suyla ilgili derinlemesine çalışma süreçlerinin tamamlanmamışlığından farklı. İkinci durum söz konusu olduğunda, gerekli bütün yönler analize dahil edilmiştir; burada eksik olan şeyin, kazanımların güçlendirilmesi için gereken ek çalışmalar olduğu söylenebilir. Ama kişiliğimin merkezindeki zayıf noktanın doldurulması söz konusu olduğunda (annemin eşduyum kapasitesinin yetersizliği yüzünden bana verdiği yanlış yanıtlar sonucu geçirdiğim örselenmelerden kaynaklanmıştı bu), gerçekten de kişiliğimin hiç erişemediğimiz tabakaları var. Bu tabakalarla baş edemeyeceğimizi hissediyorum, çünkü içimdeki sağlıklı bir içgüdü, kendiliğimin belki de telafisi mümkün olmayacak biçimde çözülmesine yol açabilecek arkaik deneyimlere gerilememi engelleyecektir. Bu mümkün olsa bile bu tabakalarla baş etmeye gerek yok, çünkü kişiliğimin bugün sağlam biçimde işleyen kesimleri dikkate alındığında, kendiliğimin sürekliliğinin güvence altında olduğu görülecektir."

Bay M.'nin bu sözleri karşısında analist, hastanın isteğinin tersine, mevcut kazanımları destekleyecek ek bir çalışmanın yapılmasında ısrar etmesi gerekip gerekmediğini düşünecektir. Bu sorun karşısında, analiz edilenin kendi psikolojik durumunu değerlendirme kapasitesinin bazı durumlarda analistinkinden daha yüksek olduğu görüşünü savunuyorum. Ancak hemen eklemeliyiz ki bu görüş aynı derecede güçlü şu görüşü geçersiz kılmaz: Analist, hastanın belirli korkuların etkisiyle uzun vadede vararlı sonuçlar verebilecek psikolojik görevlerden kaçınmak isteyebileceği hususunu da dikkatle incelemelidir. Yine de

yıllar geçip de analiz deneyimim arttıkça, bir hastanın analizi sona erdirmeye isteye güvenmeyi öğrendim. Bu özellikle de, bu isteğin uzun yıllar süren ve somut sonuçlar veren bir çalışmadan sonra, bir aciliyetten kaynaklanmadan ortaya çıktığı, ayrıca benim de kendime (ve uygun terimlerle hastama) bu isteğin temelini oluşturan dinamik-yapısal durumu formüle edebildiğim durumlar için geçerlidir.

Hastanın analizi bu noktada sona erdirmeye isteye geçerli sayarsak, yani bu istek analizin sürdürülmesini gereksiz kılacak şekilde hastanın psikolojik yapılar kazandığına ilişkin doğru bir değerlendirmeye dayanıyorsa, o zaman güçlendirilmeleri hastanın sağlığı üzerinde böylesine belirleyici bir etki uyandıran psikolojik yapıların doğasını araştırmamız gerekir. Bu yapıların erken çocuklukta ciddi bir birincil yapı eksikliğine karşı bir tepki olarak ortaya çıktığı düşünülebilir. Daha kesin bir dille ifade edersek, bu yapıların kendilerinin olgunlaşma süreciyle ilgili verileri ifade ettiği söylenebilir. Yani birincil eksikliğe bir tepki olarak söz konusu yapıların işlevsel önemi artmış, bu yüzden de bunlar ortalama bir çocukta olduğundan çok daha fazla gelişmişlerdir. Hastanın telafi edici yapılara ilişkin açıklamasını meta-psikolojik terimlerle (krş. Freud, 1915: 203-4) ifade edersek, çocukta ki ikincil süreçlerin üstünlüğünün zamanından önce vurgulandığını, Bay M.'nin birincil eksikliği (yani beden kendiliğine ve duygularına ilişkin konuşma öncesi birincil süreç deneyimlerinde yaşadığı güvensizlik ve boşluk duygusunu) gidermek için sözcüklere yönelik aşırı bir ilgi geliştirdiğini söyleyebiliriz. Bu varsayım *erken* çocukluk dönemine ait dolaysız anılarla doğrulanmadıysa da, iki ayrı grup veri tarafından desteklenmektedir. Dolaylı olarak elde edilen veriler, Bay M.'nin erken çocukluk döneminde sözcüklere yönelik olağandışı bir ilgi geliştirdiği tezini destekler gibidir; ergenlik döneminin ilk yıllarında, erken çocukluğuna hâkim olanlara (annesinin duygusal uzaklığı) benzer psikolojik koşullar (annesinin ölümü) karşısında babasına dönmüş olduğu da kesindir.³

3. Bu noktada, çalışmalarımı inceleyerek kendi kişiliğiyle ilgili içgörü kazandı-
ğı için bana minnettar kalan bir meslektaşımın birkaç yıl önce yazdığı bir mektuptan
bir bölümü okuyucuyla paylaşmadan edemeyeceğim. Bana anlattığına göre, kişiliği-
nin gelişimi, erken çocuklukta idealleştirilen kendilik nesnesini (babasını) aniden
kaybetmesinin neden olduğu örselenmenin belirleyici etkisini taşıyordu. Bu kaybın
sonucunda kendisine ve yazdıklarının üzerinde çalışırken bana yönelik geliştirdiği
aktanmda da yaptığı gibi yazılı sözcüklere dönmüştü. "Oyle görünüyor ki (benim

Bay M.'nin kişiliğinin nasıl geliştiğini belirleyen etkenlerin ilk psikolojik öncülleri ne olursa olsun, sonuç olarak ortada, dil aracılığıyla kendini narsisistik olarak gerçekleştirmeye çalışan bir kişilik örgütlenmesi vardı. Analizden önce Bay M. bu hedeflere ulaşamazken, analiz onun bu alandaki çabalarını boşa çıkartan özgül yapısal eksikliklerini iyileştirmeyi başardı.

Hastanın yazmaya yönelik ilgisini harekete geçirerek ve dil alanındaki yeteneklerini kullanarak narsisistik doyum elde etmesini engelleyen iki psikolojik eksiklik derinlemesine çalışıldı ve hastanın analizini sona erdirmesine olanak sağlayacak biçimde iyileştirildi. Bu eksiklikleri önce, genel olarak ben psikolojisi ve yapısal ruh modeli olarak nitelendirilen kuramsal çerçeve içinde tasvir etmeye çalışacağım. Burada, ruhsal aygıtın (a) tedrici yansızlaştırma ve (b) aktarım alanlarından oluştuğu görüşüyle uygunluk içinde (Kohut, 1961; Kohut ve Seitz, 1963) yapısal modelin değiştirilmiş bir biçimini, şu an ele aldığımız konuya özellikle uygulanabilecek bir biçimini kullanıyorsam da, Bay M.'nin psikopatolojisinin ayrıntılı bir incelenmesi, bu yolla elde edilen açıklayıcı formülasyonların bütünüyle tatmin edici olmadığını anlamamızı sağlayacaktır. Yapısal ruh modelinin çerçevesi, ben psikolojisinin dürtüler psikolojisi alanına kattığı en inceltilmiş kavramlar eşliğinde kullanılsa da, bu noktada ele almakta olduğumuz psikolojik bozukluğun asıl niteliğine yeterince uymamaktadır. Bay M.'nin sorunlarının önemli özelliklerini anlamak için yeni bir çerçeveyi devreye sokmalıyız. Bu çerçeve, kendiliğin oluşumunu ve işlevlerini, aynı zamanda çözülmesini ve yeniden bütünleşmesini ele alan kendilik psikolojisidir.

O halde burada, Bay M.'nin psikolojik yapılanmasında, bir ölçüde değiştirilmiş yapısal model çerçevesinde ve yine bir ölçüde değiştirilmiş ben psikolojisine göre tasvir edilen iki bozukluk vardır. Analizden önce "tedrici yansızlaştırma" alanında yapısal bir bozukluk vardı;

işin) kendilik nesnesinin büyük bölümü yazılı sözcüklerden oluşuyor... gerek duyduğumda edebiyatta bana hitap eden bir şeyler bulmamı sağlayacak bir beceri geliştirdim... Bu yolla, yazılı sözcükler aracılığıyla, dünyadaki çok sayıdaki daha iyi babanın yol göstericiliğine ulaşabiliyordum..." Mektupta daha sonra Bay M.'ninkine benzer, gelişmeye yönelik bir adımın atılışı anlatılıyordu: "Yaşlı teyzem ana okuluna gitmeden önce okuyabildiğimi söylerdi... Sofrada okumayayım diye sos şişelerinin üstündeki etiketleri kapatuklarını biliyordum, anlaşılan doktorlar bu zamansız okumanın durdurulmasını istiyorlar. Kitapları kapadım, okuyordum için ben de etiketleri okuyordum."

yani birincil süreçten (hastanın arkaik teşhirciliği, kendilik nesnesi anneyle kaynaşması ve bu iki grup deneyime bağlı duygulanımları) ikincil sürece (hastanın kullandığı sözcükler, dil ve yazıları) düz bir geçiş yaşanmamıştı. Ayrıca hedefler ve idealler alanında da yapısal bir eksiklik söz konusuydu; bu da ikincil olarak, Bay M.'nin teşhirci-büyüklenmeci-yaratıcı çabalarının iyi bütünleşmiş, sağlamca içselleştirilmiş hedeflere yeterli bir biçimde yönelememesine yol açıyordu. Teşhirci-büyüklenmeci libidonun sağlam bir biçimde içselleştirilmiş bir grup ideale yeterince örgütlü bir akışının olmaması, sonuçta Bay M.'nin kendisini mesleki çalışmalarına adanmasını ve ona destek olacak başlıca narsistik doyumu bu çalışmalardan elde etmesini sağlayacak yürütücü (ben) yapıların yetersiz kalmasına yol açmıştı.

İlgi odağım analizin (özellikle narsistik kişilik bozukluklarındaki analizin) sona erdirilmesi olduğu için, hastanın mesleki çalışmalarında sorunlara yol açan iki yapısal eksiklikle ilgili özgül derinlemesine çalışma süreçlerinin ayrıntılarını incelemeyeceğim. Yalnız şunu vurgulamalıyım: Birincil süreçten ikincil sürece geçişin pürüzsüz olmamasıyla kendini ifade eden eksiklik, gelişimsel açıdan esas olarak hastanın annesinin aynalama yetersizliğiyle ilgili görünürken, hastanın mesleki etkinliklerini izlemekte ısrarlı olmamasıyla kendini gösteren etkinlik, gelişimsel olarak hemen hemen tümüyle babanın idealleştirilmiş bir imago olma işlevindeki yetersizlikle bağlantılıdır.

Hasta analizin sona erdirilmesi gerektiğini hissettiği zaman, derinlemesine çalışma her iki alanda da belli bir ilerleme kaydetmişti. Ama daha önce de söylediğim gibi, hastanın kişiliğindeki bir eksiklik esas olarak analiz edilmeden kalmış, sistemli bir biçimde yürütülen bir derinlemesine çalışma sürecinin odağı olmamıştı. Hastanın ne psikolojik örgütlenmesinin potansiyel olarak yaygın çözülme tehlikesine maruz kaldığını anlaması ne de gerilemeye yönelik bu potansiyelin nedenlerine⁴ ilişkin entelektüel bilgi edinmiş olması bu durumu değiştirmiyordu. Dolayısıyla hastanın analizi sona erdirmeye isteği, büyüklenmeci kendiliğinin (kişiliğinin kararsız bir biçimde kurulmuş temel katmanına dayanan ya da onunla bağlantılı durumdaki) merkezi bölümünün tam olarak analiz edilmediğini (hiç olmazsa önbilincinde) bil-

4. Düşüncelerime aşına okuyucular, burada oluşumsal bakış açısıyla neden-bilimsel düşünceleri birbirinden ayırdığını fark edeceklerdir (krs. Kohut, 1971: 218-9, dipnot; ayrıca bkz. Hartmann ve Kris, 1945).

mesine karşın ortaya çıkmaktaydı. Bununla birlikte hasta bu bölümün analizinin, kendisinin gelecekteki psikolojik sağlığı açısından bir önkoşul oluşturmadığını da biliyordu; dahası, bu analizin ciddi bir tehlike (psikolojik dengesine kalıcı bir hasar verme riski) göze alınmadan yapılamayacağını sezmişti. Sanırım Bay M. ayna aktarımının bazı unsurlarının etkinleşmesinin ilksel öfke ve ağgözlülüğün yeniden yaşamasına yol açıp onu kalıcı bir psikolojik parçalanmayla karşı karşıya bırakabileceğini bulanık bir biçimde görmüştü. Karşılaşabileceği bu tehlikeleri sezdiğini dolaylı biçimde iki yoldan ifade ediyordu. Birincisi, psikosomatik bir belirti geliştirmiş, dirseğinde kızartılar ortaya çıkmıştı (kızarıklıkların bu şekilde yorumlanması tümüyle farazi olmakla birlikte, analiz ettiğim bir başka hasta, Bay U. da arkaik öfkesi ve ağgözlülüğü canlandırıldığında sağ dirseğinde kızarıklıklar çıkar-mıştı). İkincisi, hasta analizde daha çok kalmanın "bağımlılığa" yol açacağını söylüyordu.

Ayna aktarımına ait arkaik katmanların hâlâ analiz edilmemiş yönleri üzerine söyleyebileceklerimin çoğu spekülatif olacaktır. Ancak belirtmeliyim ki hasta gerçek annesi tarafından terk edilmiş, üç aylık olana değin bir yetimhanede kalmıştı. Bu durum dikkate alındığında, hastada geç çocukluk döneminde analığının yetersiz eşduyumu yüzünden oluşan örselenmelerin (konuşmanın başladığı sözlü anı-ların bulunduğu döneme ait örselenmelerin) yıkıcı etkisinin, daha önceki benzer örselenmeler yüzünden çocuğun ruhunda yer etmiş zede-lenebilirlik dikkate alınmadan tam olarak anlaşılamayacağını söylersem sanırım yanılmış olmam. Bay M. analığının onun konuşma önce-si dönemdeki gereksinimlerine yanıt vermekte sürekli yetersiz olma-sından örselenmekle kalmamış, aynı zamanda bu hüsrân katmanları-nın gerisinde yaşamının ilksel örselenmesine ilişkin adsız, konuşma öncesi bir depresyon, donukluk, ölümlük ve yaygın bir öfke duygusu var olagelmışti. Ancak, bu türden ilk durumlar ne konuşma ortaya çıktıktan sonra oluşan örselenmelerdeki gibi sözel anılar olarak hatırlanabilir ne de konuşma öncesi dönemin daha sonraki zamanlarına ilişkin deneyimlerde görülen daha örgütlü öfkede olduğu gibi, psiko-somatik belirtilerle (Bay M. örneğinde belki dirseğindeki kızarıklıkla) ifade edilebilir. İlksel örselenmenin hastanın psikolojik örgütlenmesi üzerindeki etkisi (kişiliğinin temel katmanlarındaki bir zayıflığın var-lığı), yalnızca daha fazla analizin "bağımlılığa" yol açacağından kork-masıyla (bir başka deyişle, dönüşü olmayan bir geriye gidişten duydu-

ğu belirsiz korkuyla) doğrulanmaktadır.

Burada, çocukluğun ilk döneminde nüve halinde bir kendiliğin var olup olmadığına, varsa ne ölçüde geliştiğine ilişkin kuramsal bir soru ortaya çıkar (Bu bağlamda, kendiliğin başlangıçlarının nasıl kavranması gerektiğine ilişkin ss. 90-92'deki tartışmaya bakınız). Bu soruyu klinik uygulamanın terimleriyle ifade edersek, hastanın dönüşü olmayan bir gerilemeye yönelik bu korkusunun, sürekli ve derin bir duygusal donukluk içinde kendini toptan kaybetme korkusu mu olduğu, yoksa nüve halindeki bir arkaik kendiliğin yoğun açgözlülük, yaygın öfke ve içeriksiz depresyon arasında gidip gelme deneyimi biçiminde yeniden etkinleşmesinden duyulan korku mu olduğu sorulmalıdır.

Bunu izleyecek sorular, annenin (bu örnekte analığın) bebeğe verdiği yanıtlara ilişkindir. Bebeğin deneyiminin onun iç dünyasına ait gerçekliği ne olursa olsun, annenin çocuğa başından itibaren, hiç olmazsa belirli zamanlarda, sanki çocuk bütünlüğü olan bir kendilik geliştirmiş gibi yanıt verdiği söylenebilir (Annenin esas olarak çocuğun parçalarına yanıt vermekten çıkıp zamanla çocuğun bütününe yanıt vermesiyle ilgili daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. Kohut, 1975b). Bay M.'nin analığının bebekle ilişkisi bu düşünceler ışığında ele alındığında, bebeğin yetimhanede kalışının, analığının ona yönelik sonraki yanıtlarını dolaylı olarak bozup bozmadığı (bozmuşsa nasıl bozduğu) sorusu ortaya çıkacaktır.

Burada iki olasılık üzerinde düşünülmelidir. Analığın, yaşamının ilk üç ayında bebekle bir ilişki kurmamış olması, onu bir annenin bebeği karşısındaki deneyimler silsilesinin temel bir aşamasından yoksun bırakmıştı. Normal koşullarda annenin yanıtları, bebeğin kendiliğinin pekişmesini önceler. Anne bebeğin kendiliğini gerçekte olduğundan daha pekişmiş olarak tahayyül eder, ya da bir başka söyleyişle, anne bebeğin gerçek gelişmesinin önünde yer alarak beklentileriyle bu gelişmeyi ilerletmekten keyif alır. Bay M.'nin analığının, bebeğin temel kendiliğinin pekişmesine yönelik bu ilk aşamalara katılmamış olması bazı sonuçlar doğurmuş olabilir. Örneğin, analığın Bay M.'ye yönelik sonraki yanıtlarını bu türden bir ilk kaynaşmanın yankılarından yoksun bırakmış olabilir; bu yoksunluk da analığın Bay M.'ye yönelik tutumunda belirli bir duygusal düzlüğe yol açarak, normalde anneyle bebeği arasında kurulan bütünsel yakınlığın gelişmesini engellemiş olabilir. Nihayet, annenin çocuğa duygusal yanıt verme kapasitesindeki bu iki sınırlamanın sonucunda da çocukla anne ara-

sındaki ilişkide bir kısır döngü ortaya çıkmış olabilir. Çünkü annenin, çocuğun içinde bulunduğu dönemle uyumlu aynalayıcı yanıtlar verme kapasitesindeki yetersizlik, bebeğin de duygusal anlamda geri çekilmesine yol açar.

Bebeğin yetimhanede kalışı, annenin çocuğuna yönelik duygusal yanıtlarındaki olası bir başka bozukluğun nedeni olarak görülebilir. Bay M.'nin yaşamının ilk üç ayında ciddi örselenmelere maruz kaldığı dikkate alınırsa, daha sonraki konuşma öncesi ve ilk konuşma evrelerine ait kendilik nesnelerine (özellikle de analığına) normal olmayan yanıtlar vermiş olması muhtemeldir. Bebekliğin ilk döneminde ciddi örselenmeler yaşayan bir çocuğun sonraki bebeklik ve çocukluk döneminde anneye ilişkisinde (ilk döneme ait yoğunlaştırılmış oral açgözlülüğün süregiden yankılarının bir sonucu olarak) olağanüstü talepkâr olması beklenebilir. Bunu şiddetli öfke krizleri ve/veya doyumun biraz gecikmesi halinde (ilk dönemin içeriksiz depresyonunun ve öfkelerin devamı olarak) çabucak duygusal geri çekilme izleyecektir. Ya da ilk dönemdeki duygusal donukluğun bir kalıntısı olarak sonraki dönemlerde çocuğun kendilik nesnesi anneye yönelik duygusal yanıt verme kapasitesinde genel bir azalma olabilir. Bebekteki bu tür bir bozukluk, annenin onun gereksinimlerini doğru olarak sezme ve uygun biçimde karşılama girişimini sürdürmesini zorlaştırabilir. Bebeğin doymak bilmek istekleriyle yorulan, çabucak geri çekilmesi, öfkesi ve/veya duygusal donukluğu yüzünden hüsrana uğrayan anne, umduğu narsisistik kendini gerçekleştirmenin şevki yerine onu bir başarısızlık duygusuna maruz bırakan böyle bir ilişkiden uzaklaşacaktır.

Bebeğin böyle bir durumda vereceği çeşitli tepkilerin aynıları, narsisistik kişilik bozukluğu olan hastaların analizi sırasında da gözlemlenebilir. Bu tür kendilik nesnesi aktarımları, bebeğin anne üzerindeki etkisini tekrarlayan bir biçimde, analistin eşduyumunu zorlayarak hastadan uzaklaşmasına yol açabilir; ya da analisti, sıkıntısını açıkça göstererek ya da daha çok ahlaki öğütler ve sahte yorumlar aracılığıyla hastaya saldırmaya götürebilir.

Analistin belirli hasta tipleriyle ilgili olarak yaşadığı narsisistik düşkünlüğünün pratik önemi azımsanmamalıdır. Kendime yönelik gözlemlerimden, süpervizyon çalışması yürüttüğüm öğrencilerin ve danışmanlık yaptığım meslektaşların davranışlarından şunu öğrendim: Analistin narsisistik kişilik bozukluğu olan hastaların psikolojisi üzerine kapsamlı bir kavrayışa dayalı en iyi niyetleri bile onu, tepki-

sel olarak hastadan uzaklaşmaya, daha kötüsü bu uzaklaşmayı hastanın analiz edilemez olduğu yolundaki nesnel görünümlü yargıyla akılcılaştırmaya karşı koruyamamaktadır. Bununla birlikte şuna da inanıyorum: Çelişkinin farkında olduğu ve hastadan temelli uzaklaşmadığı takdirde analistin geçici olarak hastadan uzaklaşması büyük bir zarara yol açmaz, hatta iyi sonuçlar bile doğurabilir.

Bay M. vakasında, analistin aktarımla ilgili anlattıklarından yola çıkarak şu özgül yeniden kurguya ulaşır, Bay M.'nin yetimhanedeki ilk deneyiminin onda yaygın bir duygusal donukluk eğiliminden çok, annesinin yol açtığı engellemeler karşısında çabucak geri çekilme eğilimi ve artmış bir öfke potansiyeli yarattığını söyledim. Ama bebegin kişiliğindeki özgül sapmalar ne olursa olsun, şu sonuçla ilgili herhangi bir kuşkuyla yer yoktur: Bir annenin eşduyum kurmadaki yetersizliği kendi başına değerlendirilemez. Bay M.'nin analığının durumunda olduğu gibi, bu çoğu zaman olağanüstü zor bir iş karşısında uğranılan bir başarısızlık olarak ele alınmalıdır.

Şunu da vurgulamak gerek: Analistin çalışması söz konusu olduğunda buradaki düşüncelerin önemi sınırlıdır. Analist, analiz ettiği kişinin çocukluğuyla esas olarak bozukluğa yol açan *nedenbilimsel* etmenleri açığa çıkarmak için değil, bozukluğu belirleyen *oluşumsal* kökleri keşfetmek için ilgilenir (bkz. s. 38, dipnot 4). Analistin dikkati esas olarak öznel aktarım deneyimleri üzerinde odaklanmıştır; analist bu deneyimlerin içeriğini ve biçimini kavrayarak hastanın çocukluğundaki gelişimsel anlamda belirleyici anlara ilişkin deneyim dünyasını yeniden kurar. Analist (en azından esas işini yaparken) ilgisini nesnel gerçekliğe ilişkin verilere, hatta hastanın çevresindeki ebeveyn figürlerinin öznel psikolojik durumuna ilişkin nesnel olarak saptanabilen verilere yöneltmez (gerçi bu sonuncusu zaman zaman taktik açısından yararlı olabilir, bkz. Kohut, 1971: 218). Bay M.'nin durumunda asıl psikolojik gerçek (psikolojik bozukluğun önemli bir yönünü belirleyen oluşumsal unsurun yeniden etkinleşmesi), Bay M.'nin analığını ve aktarım sırasında analisti, onun duygusal taleplerine bir orselemeye yol açabilecek ölçüde duyarsız, duygusal yanıtlar vermeyen biri olarak algılamasıydı. Analist zaman zaman (gerçekçi çerçeveyi korumak için, örneğin eğer hasta aktarımda yaşadığı engellemelerin yoğunluğu yüzünden ciddi biçimde analizi bırakmayı düşünürse) hastanın beklenti ve taleplerinin çocukluğa ait olduğunu ve içinde bulunan zaman açısından gerçekçi olmadığını belirtmek isteyebilir. Ay-

rica uygun zamanı kollayarak, hastaya çocukluk gereksinimlerinin yoğunluğunun, geçmişle ilgili kavrayışında çarpıtmalara (Bay M. örneğinde analığının kişiliğiyle ilgili algısında bir çarpıtmaya) yol açmış olabileceğini açıklamak da isteyebilir. Bununla birlikte derinlemesine çalışma aracılığıyla elde edilen esas yapısal dönüşümler, bu türden destekleyici düşünsel içgörülerin bir sonucu olarak değil, artık daha olgun durumdaki kişiliğin eski deneyimleri tekrar tekrar yaşaması sonucu oluşan tedrici içselleştirmeler aracılığıyla ortaya çıkar.

Bunlara ek olarak burada bir de, az önce belirtilen ilkenin (yani başarılı bir analizdeki yararlı yapısal dönüşümlerin içgörüler sonucu olmadığı) yalnızca narsistik kişilik bozukluğu olan hastaların değil, yapısal nevrozu olan hastaların analizi için de geçerli olduğu görüşünü savunacağım. Hastayı iyileştiren yorum değildir. Analizin bilinçdışı olanı bilinçli hale getirmekten oluştuğunu söylemek doğru olmakla birlikte, bu ifade analitik süreçte ortaya çıkan muazzam psikolojik dönüşümlerin yalnızca tek bir yönü için uygun bir benzetme oluşturur.

İyileşme sürecini tasvir ederken "mikro yapılar"daki değişiklikler üzerinde odaklanmamız daha doğru ve daha inandırıcı olacaktır; mikro yapı terimini, derinlik psikolojisinin gelişimini (araştırmacının dikkatinin psikolojik "makro yapılar" üzerinde odaklandığı evreden psikolojik "mikro yapılar" üzerinde toplandığı evreye geçişi) fizikteki benzer gelişmeyle (büyük kütle mekanığı fiziginden parçacık fizigine geçişle) karşılaştıran Dr. Douglas C. Levin'den alıyorum.⁵ Klasik ak-

5. Yerinde ve yeterli engellenme deneyimleri aracılığıyla yansızlaştırıcı yapıların nasıl oluşturulduğunun tarifi için bkz. Kohut ve Seitz (1963: 137). Makro ve mikro yapı terimleri bellek izleri ve düşüncelerdeki değişimler ve ruhsal aygıtlarla ilişkili bir bağlamda Gill tarafından da kullanılmıştır (1963: 8n, 51 ve 135-6).

Burada, fizikte Newtoncu kuramdan kuantum kuramına (Bohr, Heisenberg) geçiş ile psikanalizde Freudcu metapsikolojiden kendilik psikolojisine geçiş arasındaki paralelliğin, fizikçinin dikkatinin büyük kütlelerin ve bunlar arasındaki etkileşimin araştırılmasından, maddenin küçük parçacıklarının incelenmesine yöneldiği, psikanalistin dikkatinin de makro yapıların (ruhun aygıtlarının) ve nesnelerle makro ilişkilerin (Oidipus kompleksinin) araştırılmasından, ruhsal yapının moleküler birimlerinin araştırılmasına kaydığı gerçeğinin ötesine geçtiğini eklemek istiyorum. Yine Dr. D. C. Levin'in geliştirdiği bir düşünce çizgisine dayanarak şunu da belirtmek istiyorum: Modern fiziğin maddenin ve enerjinin esas olarak özdeş olduğunu vurgulamasına paralel olarak kendilik psikolojisi de kendilik nesneleriyle mikro ilişkiler yoluyla yapı oluşturmaya vurgular. Bir de modern fiziğin gözlemin araçlarıyla hedefinin bazı bakımlardan ilke olarak ayrılmaz bir bütün oluşturduğuna ilişkin te-

tarım nevrozundaki mikro yapılara ilişkin bu değişimleri şöyle özetleyebiliriz: 1) Yorumlar savunmaları ortadan kaldırır; 2) arkaik istekler bene müdahale eder; 3) arkaik yönelişlerin tekrarlanan etkisi sonucu benin içinde bu yönelişleri yumuşatıp dönüştüren yeni yapılar (boşalımın ertelenmesi, yansızlaştırma, amaç ketlenmesi, ikame ödüllendirme, fantezi yoluyla içe alma) oluşur. Arkaik yönelişlerin bene giriş yolunu açık tutmak isteyen analizdeki kişi, kaygısına karşın (klasik aktarım nevrozunda, enseste yönelik libidinal ve saldırgan yönelişler karşısında duyulan hadım edilme kaygısına karşın) analisti bir kendilik nesnesi olarak kullanır (yapısal nevrozların analizinde bile durum böyledir), yani analisti henüz var olmayan psikolojik yapıların yerini tutan bir öncül olarak kullanır. (Kendilik nesnesi ilişkilerinin bütün gelişme düzeylerinde ve psikolojik hastalık durumlarında olduğu kadar psikolojik sağlık açısından da kullanımına ilişkin olarak s. 153'teki dipnota bakılabilir). Çok sayıda mikro içselleştirme süreci sonucunda yavaş yavaş analistin imgesinin kaygıyı yatıştıran, ertelemeye tahammül eden yönleri ve diğer gerçekçi yanları analiz edilenin psikolojik donanımının bir parçası haline gelir. Bu, analiz edilenin analistin sürekli mevcudiyetine ve bu açıdan kusursuz işlev görmesine yönelik gereksiniminin "mikro" düzeyde engellenmesiyle baş başa gider. Özetle, dönüştürerek içselleştirme yoluyla yeni bir psikolojik yapı kurulur. Şu da eklenmelidir: Analizden uygun sonucun elde edilmesi yalnızca daha önce bastırılmış ve şimdi serbest bırakılmış arkaik dürtü-isteklerle doğrudan ilişkili yeni yapıların kazanılmasına bağlı değildir. İkincil olarak, kişiliğin o zamana kadar ayrı tutulmuş patolojik bölümü, çevresindeki olgun bölümlerle geniş bir temas kurar, böylece kişiliğin analiz öncesi becerileri güçlendirilip zenginleştirilmiş olur.

Analizi sona erdirmeye konusuna dönersek, sona erdirmeye sendromunun iki türünden yukarıda söz etmiştim: Klasik aktarım nevrozunun son evresinde ortaya çıkma eğilimi gösteren iyi araştırılmış psikolojik olaylar ve narsisistik kişilik bozukluğu analizinin son evresinde ortaya çıkma eğilimi gösteren, bugüne kadar bunlara oranla pek araştırılmamış psikolojik olaylar. Bu ikinciler burada daha fazla ele alınmayı hak ediyor. Bunlar iki biçimde ortaya çıkar: Analitik çalışmanın esas oda-

mel iddiası var. Bu iddia, kendilik psikolojisinin, psikolojik alanı ilke olarak tanımlayan şeyin eşduyum ya da içe bakış yoluyla çalışan gözlemcinin varlığı olduğu yolundaki aynı ölçüde temel iddiasında karşılığını bulur (Krs. Kohut, 1959; Habermas, 1971).

ğının birincil bir yapısal eksiklik olduğu vakalarda ve analitik çalışmanın esas odağının telafi edici yapıların iyileştirilmesi olduğu vakalarda. Bu iki alt grubun ilkinde, daha önce de işaret ettiğim gibi, kendilik nesnesinin psikolojik yapıya dönüştürülmesiyle sağlanan bütün ilerleme sanki sahteymiş gibi, narsisistik aktarımın yeniden somutlanması (dışsal bir kendilik nesnesinin hastanın narsisistik dengesini devam ettirmesi gerektiği yolundaki dinmeyen ısrara dönüş) görülür. Burada ele aldığım örneklerde de olduğu gibi, analizin esas olarak telafi edici yapıların işlevsel iyileştirilmesine odaklandığı ikinci alt grupta ise, Bay M. vakasında göstereceğim gibi, telafi edici yapıların yeniden dışsallaştırıldığını ve bu alandaki yapı oluşturma faaliyetinin bu vakalarda da kaba bir "eyleme koyma"yla somutlandığını görürüz. Asıl odağın birincil yapısal eksiklik üzerinde olduğu analizlerin sona erme aşamasında olduğu gibi, derinlemesine çalışma süreçleri aracılığıyla elde edilen bütün sonuçlar (sanki telafi edici yapılar gerçekten güçlenmemiş gibi) bir süre için sahte görünür. Kısacası, derinlemesine çalışma ve içselleştirme süreçlerinin yalnızca en kaba öncüllerinin henüz hareketlenmeye başladığı izlenimi doğabilir. Biraz şematik bir biçimde ifade edersek: Bay M.'nin analizi önce, erken çocukluğun sonraki dönemine (konuşmanın başladığı çağa) ait hastalığı oluşturan deneyimlere bağlı (anneyle ilgili) ayna aktarımının belirli tabakalarını harekete geçirmeyi başardı. Bu alanda kaydedilen ilerleme sayesinde analiz, (babayla ilgili) idealleştirici aktarımın bazı önemli yanlarını harekete geçirebildi ve bu alandaki derinlemesine çalışmanın sonucunda, iyileştirilmeleri Bay M.'nin psikolojik sağlığına belirleyici katkı sağlayan belirli yapılar güçlendirilebildi. Hastanın analizin geç dönemlerinde farklı zamanlarda gerçekleştirdiği, görünüşte birbiriyle ilişkisiz üç eylemin incelenmesi, Bay M.'nin analizinin sona erme evresinin (bence büyük ölçüde *gerçek* bir sona ermedir bu) anlamına ışık tutacaktır.

Bay M.'nin analizinin sona erme evresinin başlangıcına ilişkin üç eylem, onları ele alacağım sıraya göre şöyle: 1) Hasta büyük miktarda para ödeyerek yeni bir keman satın aldı, ama hemen hemen aynı anda keman çalmaya daha az zaman ayırmaya karar verdi; 2) Kendisini idealleştirmesine izin verdiği ergenlik çağındaki bir oğlan çocuğuyla yakınlık kurdu ve 3) Her türden insanın "düşüncelerini biçimlendirebilecek parçalara ayırmayı" ve "kendilerini sözcüklerin imgeselliğine daha çok açarak" bunları yazıya döndürmeyi öğrenebilecekleri

bir "yazma okulu" kurdu.

Bu üç etkinliğin analizde ortaya çıktıkları sıra, benim onları tartışacağım sıranın tersidir. Bay M. yazma okulunu kurmayı, analizin sona ermesinden önceki yıl güz sonu düşünmeye başladı; çocukla kurduğu ilişki aynı yılın aralık ayında başladı ve sonraki yılın (analizin bittiği yıl) mart ayında, bir beyzbol maçı sırasındaki özel, sarsıcı bir deneyimle en yüksek noktasına vardı; kemanı ise kısa bir süre sonra, analizin sona erdiği yılın nisan ayında satın aldı. Ama bu üç olayın sona erdikleri sıra, ortaya çıktıkları sıradan daha önemlidir. Bay M.'nin pahalı kemana olan ilgisi çok kısa sürdü; çocukla ilişkisi bundan daha uzun sürdü; yazma okuluyla ilişkisi ise daha da uzun sürerek bir yazar olarak kendi etkinliklerinin yoğunlaşmasına ve bu etkinliklerin onun için taşıdığı anlamın derinleşmesine yol açtı. Bu üç sona erme etkinliğinin *bitimine* ilişkin zaman sırası, önemini, özgül bir epigenetik silsilenin açılımını gösteriyor olmasından alır: Kemanın satın alınması ve satılması, Bay M.'nin çocukla yaşayacağı deneyime hazır olmasının önkoşulu olan duygusal değişimin tezahürüydü; keman alım satımı ve çocukla yaşananlar ise Bay M.'nin son ve en belirleyici adımı (yazma okulundaki etkinlikler aracılığıyla attığı adımı) atarak işlevsel bir kendilik kurmaya yönelik daha büyük bir içsel değişimin tezahürleriydi.

Eylem-düşünce olarak adlandırdığım bu tür etkinliklerin sıradan anlamıyla "eyleme koyma" olmadığı yolundaki görüşümü vurgulamak istiyorum. Bir başka deyişle, eylem-düşünceler birer direnç olarak, hatırlamanın ya da içgörünün yerine savunma amacıyla eylemin geçirilmesi olarak görülmemelidir.⁶ Bunlar, analiz edilenin kurmak

6. Bu bağlamda, bilimsel metodoloji üzerine çalışan bazı araştırmacıların, bilimdeki belirli öncü deneylerin tekrarlanamayacağı yolundaki görüşünü hatırladım. Buna göre söz konusu deneyler savunulan bir görüşü ya da yeni bulunmuş bir ilkeyi örneklerler; yoksa deneycinin kendi inancının hilafına, tümevarım yöntemiyle üzerine kuramların kurulabileceği kontrollü deneysel veriler sağlamazlar. Kanımca bu tür deneyler de bir *eylem-düşünce*, yani eyleme konmuş düşüncenin bir biçimidir. Eğer bu görüş doğruysa, o zaman bu deneyler (örneğin Bay M. gibi) analiz edilen kişilerin o sırada elde etmekte oldukları içgörüyü örnekleyen eylemlerine benzetilebilir. Bir başka deyişle bu deneyler yürürlüğe konmuş yasalar, öncü bir zihnin düşünce süreçlerinin somutlaşmış biçimleridir. Bu deneyler öncelikle keşfi kolaylaştırmak ya da varsayımları sınamak üzere tasarlanmış düzenlemeler değildirler. Şunu da ekleyeyim: Yalnızca (Newton'un deney ve gözlemlerine yapıldığı gibi; Krş. Koyré, 1968) fiziksel bilimlerdeki bazı anahtar deneylerin değil, davranış bilimlerindeki bazı temel gözlemlerin de bu sık alanda incelenmesi ilginç sonuçlar verecektir. Örneğin, Freud'un erken dönem klinik gözlemlerinin bazı yönleri, özellikle

üzere olduğu psikolojik dengeye giden yolda atılmış son adımlardır. Doğrudur; eylem-düşünce, anlamı hastaya nihai olarak açıklanması gereken mesajların sözel olmayan taşıyıcısıdır. Öte yandan eylem-düşünce, hastanın gerçek yeteneklerine, ihtiraslarına ve ideallerine dayanarak yaratıcı bir biçimde başlattığı, bırakılması hedeflenmeyen, tersine analizden sonra kişiliğinin narsisistik bölümünde istikrarlı bir psiko-ekonomik dengenin sürdürülmesi için güvenilir araçlar sağlayacak biçimde değiştirilip kusursuzlaştırılması gereken eylem örüntülerinden oluşur. Daha önce de söylediğim gibi, her ne kadar bu tür etkinliklerin anlamının analizdeki kişiye yorumlanması, işlevlerinin ona açıklanması gerekliyse de, analistler bu içgörünün, etkinliklerin bırakılması sonucunu vermesini beklememelidir. Daha önce sözü edilen "uygun benzetme"ye (s. 43) başvurursak, analist bu etkinliklerin doğru yorum sonucu, sanki psikonevroz belirtileriyymiş gibi çözülmesini beklememelidir. Bunlar geri adımlar değildirler, tersine ileriye dönük henüz tamamlanmamış ama neredeyse tamamlanacak bir hareketten oluşurlar. Hasta narsisistik güçlerini kalıcı biçimde uzun vadeli hedeflere kaydıracağı zaman yerlerini, kendiliğinin daha sahici bir gerçekleştirilmesi olarak görebileceği başka etkinliklere bırakabilen, bunun dışında ne vazgeçilecek ne de vazgeçilmesi gereken kısmi başarı-

de bilinçdışı olanı bilinçli kılama kuramına dayanarak yaptığı tedaviler bu bağlamda verimli bir biçimde incelenebilir. Bugünkü bilgiler ışığında, bu ilk dönem analizlerinde harekete geçirilen ve sürdürülen derinlemesine çalışma süreçleri yetersizdir. Bugün hiçbir analist böyle tedavileri, Freud'un o zaman uyguladığını söylediği araçlarla uygulayamaz. Hastanın belirtilerinin ortadan kalkmasının gerçek nedeni muhtemelen Freud'un, psikanalitik tedavinin başarısının altında yatan ilkenin önemli bir yönünü keşfetmiş olması sayesinde, hastalarını yeni bulduğu işgörüsüne olan derin inancıyla etkilemiş olmasıdır. Yorum yoluyla ulaşılmış yapısal bir değişimin görünümü olarak kabul ettiği davranışsal değişime aslında telkin yoluyla yol açan şey kişiliğinin, karizmatik kendinden eminliğinin basıncıydı. Bu yüzden erken dönem tedavileri, doğru bir ilkenin kusursuz bir biçimde uygulanmış örnekleridir. Gerçek tedaviler (yapısal değişimlerin görünümleri olan davranışsal değişimlere ulaşılması) ise çok daha sonra, Freud'un tedavinin temel yapısal ilkesini kavramasının yanı sıra ekonomi ilkesinin (tekrar, derinlemesine çalışma) önemini de anlamasıyla gerçekleştirilmeye başlamıştır. Derinlemesine çalışma süreçlerini içermeyen durumlara ait gözlemlerden yola çıkarak yapısal nevrozların psikanalitik tedavisine (bilinçdışı olanı bilinçli kılamak) ilişkin doğru kuramın türetilmesi bir ölçüde; düşen cismin bicipimi, hava direnci, deniz seviyesinin etkisi ve coğrafi konum gibi unsurları hesaba katmayan gözlemlerden yola çıkarak serbest düşen cisimlerin hızlanmasıyla ilgili doğru matematik formülünü (krş. Koyré, 1968) türetmeye benzer.

lardır bunlar.⁷

Şimdi de Bay M.'nin, ilk defa olarak terapinin sonuna yaklaşıldığına ilişkin kanısını açıkladığı seanstan önce yöneldiği üç etkinliği teker teker inceleyelim.

Bay M.'nin pahalı bir keman satın alıp aynı anda keman çalmaya olan ilgisini kaybetmesi, onun dil öncesi duygu durumundan (müzik) uzaklaşma yolunda attığı önemli bir adımın, yani teşhirciliğini dolaysız bir tensellikle tatmin etme çabasından vazgeçmesinin ifadesiydi. Bu tür başka ifadelerin incelenmesinden de öğreneceğimiz gibi, Bay M. müzikten sözsel düşünceye, teşhirciliğin (onun için) daha kaba biçimlerinden, teşhirci heyecanını yazma yoluyla zaptetmeye yönelik (onun için) amacı daha çok ketlenmiş bir çabaya geçmekteydi. Kişilerarası kavrayışın terimleriyle ele alırsak, hasta aynalayan anneden idealleştirilmiş babaya dönüyordu.

Bay M.'nin analiz sırasında başladığı keman çalma faaliyeti, geç çocukluk dönemindeki (anneyle ilgili) ayna aktarımının derinlemesine çalışılmasının bir parçasıydı. Daha önce de söz ettiğim gibi, Bay M.'nin keman çalması, tıpkı Bayan F.'nin dans dersleri gibi (Kohut, 1971: 242), teşhirci yönelişlerini hem gerçekçi hem de tatmin edici yollarla ifade etmeyi öğrendiği psikanalitik bir ev ödeviydi. Öte yandan, hastanın kazandığı yeni yapılar, teşhirci yönelişlerinin ifadesinden keyif almasına olanak veriyordu: Keman çalmasına eşlik eden fantezilerde büyüklenmeci kendiliğini (annenin ilgisizliğinin yol açacağı ezici bir engellenme korkusuyla ya da hipomanik biçimde aşırı uyarılacağı, bu yüzden de teşhirci kendiliğinin çözüleceği yolundaki

7. Analiz edilenin "telafi edici yapıları" üzerinde odaklanan büyük ölçüde narsisistik-aktarımın çözülmesinin etkisiyle giriştiği yaratıcı faaliyetlerin özgül bir örneği için bkz. Moser (1974). Moser'in bu etkileyici çalışması, analiz edilenin, analiz sona ermeden önceki ve sonraki deneyimini ele almaktadır. Şunu da vurgulamalıyım: Ben bilimsel olmayan, otobiyografik nitelikteki bu edebi belgeye dayanarak, serbest kalan narsisistik enerjinin özgül bir yaratıcı işe kanalize edilmesiyle ilgili bu özel çabanın analitik açıdan uygun olduğu (yani savunmaya yönelik olmadığı) sonucunu çıkaramam. Bununla birlikte, analizin sona erme aşamasında bazı hastaların kendilerini yaratıcı işlere verdiklerini gördüm. Analiz edilenin bütünsel davranış kalıbının değerlendirilmesi (özellikle sakin bir kendinden eminlik) beni, bu tür hastaların yaratıcı etkinliklerini (Bay M. bu gruba giriyor görünmektedir) analitik sürecin sona erdirilmesini önlemeye yönelik bir savunma manevrası olarak değil, tersine bu hastaların bundan sonra kendiliklerinin bütünlüğünü ve dengesini nasıl koruyup kendilerini nasıl gerçekleştireceklerini en azından belilemeye başlamış olduklarının göstergesi olarak kabul etmeye götürdü.

daha büyük bir korkuyla ketlenmeksizin), bir "anne" olarak yaşantıladığı geniş yığınların hayran bakışlarına sunuyordu. Keman çalma ve hayran dinleyici topluluklarına ilişkin fanteziler, aktarımda harekete geçen ama psikanalitik durumun tümüyle zaptedemediği teşhirci gereksinimleri tatmin ediyordu. Keman çalma, hastanın aktarımda maruz kaldığı ruhsal gerilimleri azaltarak analitik çalışmaya devam etmesine de olanak sağlıyordu. Ayrıca, narsisistik yönelişlerinin yaratıcı bir biçimde kullanılması alanında bir süre yararlı olabilecek geçici yapılar oluşturarak derinlemesine çalışma hedefine kendi olumlu katkısını yapıyordu.

Yeni ve pahalı kemani aldıktan sonra onu çalmamaya karar vermesi ise, ulaşmış olduğu psikolojik gelişme aşamasına ilişkin bir başka önemli mesajın ifadesiydi. Bay M.'nin müzik alanında olağanüstü bir yeteneği yoktu. Bir diğer deyişle, müziğin Bay M.'nin teşhirciliğini ve büyüklenmeciliğini ifade edecek ve dönüştürecek bir araç olarak kullanılması, doğuştan gelen ya da yaşamın ilk yıllarında kazanılmış özel yeteneklerin sonucu değildi. Bu durum daha çok şu olgularla açıklanabilir: a) Bay M. için, şekillenmemiş arkaik teşhirciliğinden kendini müzik aracılığıyla sergilemeye giden adım, şekillenmemiş arkaik teşhirciliğinden kendini sözel ifade aracılığıyla sergilemeye gidecek adımdan daha küçüktü⁸ ve b) büyüklenmeci teşhirci çabaların büyük bölümünün yazı aracılığıyla dilsel ifade alanına ilişkin yaratıcı amaçlara yöneltilmesine doğru atılacak adım (ki bu adım nihai olarak, M.'nin doğuştan getirdiği yeteneklerini devreye sokarak narsisistik alanda sağlam bir denge kurmasını sağlayacaktı), öncelikle Bay M.'nin profesyonel bir yazar olarak, hatta belki sözcüklerle çalışan bir sanatçı olarak, ideallerinin sağlamlaşmasını gerektiriyordu. Bir diğer deyişle bu adım ancak (hastanın sözcükler dünyasındaki yaratıcı etkinliklerini düzenleyen idealin baba imagosu olduğu dikkate alındığında) Bay M.'nin idealleştirilmiş babasının neden olduğu örselenme-

8. Bu açıklamanın doğruluğu ilk bakışta apaçık görünmektedir; gerçekten de çoğu insan söz konusu olduğunda, bu iki adımın karşılaştırmalı değerlendirmesi kuşkusuz doğrudur. Bununla birlikte aynı şeyin, büyük bir müzik yeteneği olan, aynı zamanda müziksel ifadenin çeşitli biçimlerini ve inceliklerini öğrenmiş kişiler için söylenip söylenemeyeceği tartışmaya açıktır. Gerçekten müzik yeteneği olan kişilerde çok gelişmiş sözel olmayan müzik süreçlerinin olduğu ve müziksel etkinliğin böyle bir kişinin narsisistik dengesini korumada belirleyici bir katkısı olduğu konusunda kuşku ya yer yoktur. (Bu soruların ayrıntılı bir incelemesi için bkz. Kohut ve Levarie, 1950: 73-4 ve Kohut, 1957: 395-7 ve 399-403.)

ler başarılı bir biçimde derinlemesine çalışıldıktan sonra atılabilecekti. Yine başka biçimde söylersek, Bay M.'nin analizinin nihai başarısı, Bay M.'ye yaratıcı çalışması içinde, kişiliğindeki narsisistik bölümün üç ana bileşenini bir araya getirme, böylece de kendiliğinin bir sentezini yapma olanağı vermesiydi. Analiz, Bay M.'nin kendini gerçekleştirmekten haz duymasını sağlayan bir etkinliğe giden yolu açmıştı. Yazarlık işi, Bay M.'nin kendisini annesine göstermeye yönelik teşhirci büyükenmeci çabalarını tatmine ulaştırıyor, idealleştirdiği babasıyla birleşme gereksinimini karşılıyor ve sahip olduğu gerçek yetenekleri kullanmaktan zevk almasını sağlıyordu.

Bay M.'nin analizinin sonucu, dinamik yapısal terimlerle ve çok işlevlilik ilkesine (Waelder, 1936) uygun biçimde, idle (anneye yönelik cinsel sevgi) üstben (rakip babayla özdeşleşme) arasındaki ben (belirli ben işlevlerinin yerine getirilmesi yeteneği) tarafından sağlanan uyumlu bir işbirliği olarak formüle edilebilirmiş gibi görünebilir. Bununla birlikte, nesnelere içgüdüsel yönelişler, Bay M.'nin psikolojik rahatsızlığında ve iyileşme sürecinde olsa olsa ikinci dereceden bir rol oynamıştır. İki ana bileşenin analizi yoluyla güçlendirilmesi ve bir araya getirilmesi gereken, işlevsel bir kendiliktir. Bu başarının, ikincil olarak, Bay M.'nin kişiliğindeki daha önce narsisistik amaçlar için kullanılmış ve kendi amaçlarına yönelememiş olan nesne-içgüdüsel bölümün dengesini artırdığı da kesin gibidir. Ancak bu alandaki gelişme, analizin doğrudan bir sonucu değildir ve narsisistik dürtülerin nesne-içgüdüsel dürtülere dönüşmesinin, yani dürtü hedeflerinin kendilikten nesnelere kaymasının bir sonucu olarak değerlendirilmemelidir. Nesne-içgüdüsel alanındaki gelişme daha çok, kendilik alanındaki iyileşmenin sonucunda ikincil olarak elde edilen bir ek mükâfat olarak görülmelidir. Şimdi birincil narsisistik amaçlara yönelmenin dışında, rahatlıkla nesne yönelimli amaçların da merkezi ve koordinatörü olabilen (böylece nesne yönelimli amaçları, kendine saygıyı artırmak için savunma amacıyla aranıp bulunmuş gereksinimlerin hizmetinde kullanılmak gibi bir yükten kurtaran), hep bu daha sağlam ve doyurucu duygusal yatırımlar yapmış, narsisistik kendini gerçekleştirmenin zevkini tadabilen kendiliktir.

Bay M.'nin analizi sona erdirmeye kararının habercisi olan ikinci etkinlik, iyileştirme sürecinde bir diğer durağı oluşturmuyordu. Analizin üçüncü yılında, Bay M., kendisini idealleştirmesine izin verdiği, ergenlik çağındaki bir çocuğa karşı yoğun duygular geliştirmişti. Her ne

kadar bu arkadaşlık Bay M.'nin analizi sona erdirip erdirmemesi gerektiğini düşünmeye başlamadan önce kurulduysa da, neticede bir psikolojik ortamda ortaya çıkmış ve Bay M.'nin analizi sona erdirmeye düşüncesiyle doğrudan ilgili olan (idealleştirilmiş baba imagosuna ilişkin) derinlemesine çalışma süreçlerine eşlik etmişti. Söz konusu ilişki içinde canlanan içsel psikolojik içeriğin değerlendirilmesinden yola çıkarak, Bay M.'nin 14 yaşındaki çocuğa yönelik büyük ilgisi- nin, esas olarak psikoterapiyi sona erdirmeye sürecinin dinamikleri içinde ele alınması gerektiğini düşünüyorum. Buna ek olarak, çocukla ilgili olarak meydana gelen en önemli canlanmanın (bu olayı birazdan aktarıp tartışacağım) Bay M.'nin analizin sonuna yaklaştığını hissettiğini söylemesinden hemen önce meydana gelmesi, iki olay arasında nedensel bir ilişki bulunduğu varsayımını destekler. Başka kavramlarla ifade edersek, çocukla ilişki, hastanın analizi bırakma ve kendi başına olma isteğini açıklamasına olanak veren asıl içsel hareketin (dışsal bir kendilik nesnesi olarak babadan ayrılma ve idealleştirilmiş ebeveyn imagosunu içselleştirmenin) dıştaki ifadesiydi.

Bay M. bir aileyle yakınlık kurmuştu; esas olarak küçük oğullarına duyduğu güçlü ilgi yüzünden aileyi sık sık ziyaret ediyordu. Hem babanın çocuğa karşı tutumu hem de çocuğun kişiliği karşısında (ki çocuğun babasıyla ilişkisinin bir uzantısı olarak görüyordu bunu) büyülenmişti. Bay M.'nin analiste anlattıklarına göre, baba bir yandan oğluna saygı gösteriyor, onunla olgun bir düzeyde ilişki kuruyor ve onu kendisinden bağımsız biri olarak görüyordu, bir yandan da kendisini ona yakın hissediyor, geri çekmiyordu. Çocuk da, en azından hastanın gözünde, gururlu, bağımsız ve kendinden emindi, aynı zamanda da babasına karşı içten bir saygı besliyordu.⁹

Bay M.'nin çocukla olağan görüşmeleri bütün ailenin huzurunda gerçekleşmekle birlikte, onu birkaç defa maça ya da rock konserine de götürmüş, o zaman yaşça büyük arkadaş, büyük erkek kardeş ya da baba rolünü oynamıştı. Çocuğun Bay M.'ye yönelik hayranlığını açıkça ifade etmesine, Bay M.'nin de çocukla ilişkisinden ne kadar etkilendiğinin farkında olmasına karşın, Bay M.'nin içinde eşcinselliğe yönelik ters bir duygu uyanmamıştı. Ama bir olay vardı ki, Bay

9. Bay M.'nin baba-oğul çiftine yönelik değerlendirmesinin gerçekten doğru olup olmadığı, ya da Bay M.'nin bunu o sırada içinde bulunduğu derinlemesine çalışma süreçleri uyarınca değiştirip değiştirmediği, buradaki araştırmamız çerçevesinde fazla önem taşıyor.

M.'nin çocuğa yönelik duyguları, özellikle psikanalitik eğitim almış kişiler tarafından rahatlıkla yanlış anlaşılabilirdi. Görünüşte, Bay M.'nin neler hissettiğine ve nasıl davrandığına ilişkin açıklamasından, çocuğun kendisine âşık olduğunu düşündüğü (geleneksel analitik düşüncenin öngöreceği gibi, böylece kendi duygularını yansıttığı) sonucu kolayca çıkarılabilirdi. Olayın ayrıntıları şöyleydi: Hastam maçı izleyenler arasında eski bir kız arkadaşını görmüş, ancak kızla konuşursa çocuğa bütün dikkatini veremeyeceğinden, dolayısıyla da onun duygularını incitebileceğinden çekindiği için, önce onu görmezden gelmişti. Ama bir süre tereddüt ettikten sonra kıza selam vermişti; bir yandan da çocuğun nasıl tepki göstereceğini merak ediyor, onu kaygıyla kolluyordu. (Bay M.'nin çocukken annesinin yüz ifadesini nasıl kaygıyla izlediğini anımsayacaksınız; bkz. ss. 27-8.) Çocuğun hiç de rahatsız olmadığını anladığı zaman başta tarifsiz bir sevince kapılmıştı. İçinde ne olduğunu anlayamadığı ama anlamak istediği önemli bir şeylerin meydana gelmiş olduğunu biliyordu.

Analitik inceleme, gerçekten de bu olayın Bay M. için taşıdığı anlam üzerine tatmin edici bir açıklamaya olanak sağlayacaktı. Çocuğa yönelik olarak yaşadığı şey, babasıyla kurduğu pasif erotik ilişkinin tekrarı olmadığı gibi, babasının yeni eşine karşı duyduğu kıskançlığın (yeniden etkinleşen bir negatif Oidipus kompleksi içinde yaşanan bu kıskançlığın) yeniden canlanması da değildi. Çocuğun başrolü oynadığı, Bay M.'nin ise hem yardımcı rolü hem de izleyici rolünü üstlendiği, daha olgun bir gelişme düzeyine ait belirtilerin bir tablosuydu. Hastanın daha önce ulaşmamış olduğu, halen ulaşma sürecinde bulunduğu, söz konusu adımı atanın çocuk değil de kendisi olduğunu kabul etmeden önce, oluşumunu (vazgeçilebilir) bir kendilik nesnesinde (bir tür ikizde; belki de kardeşiyle olan ilişkisinden türemiş bir figürde) gözlemek istediği bir psikolojik düzeyin tablosuydu. (İkizlik aktarımı temelinde oluşan derinlemesine çalışma süreçlerinin tasviiriyle karşılaştıran [Kohut, 1971: 171-3].) Bay M. bu olayda, ergenlik döneminde tamamlayamamış olduğu bir şeyi tamamlamış, olgunlaşma yönünde bir adım atmıştı. Bu bakımdan Bay M.'nin "katılma" deneyimi üçlü bir ilişki kurma anlamına gelmiyordu. Düzenlediği mizansen, idealleştirilmiş babadan bağımsızlaşmakla, yani idealleştirdiği babasının işlevlerini dönüştürüp içselleştirerek psikolojik açıdan kendine yeterli hale gelmekle ilgiliydi. Bu yüzden kendiliğini kesin bir biçimde sağlamlaştırma işini başarmış olduğunu fark edince, (ten-

sel bir haz değil) derin bir sevinç duymuştu.

Burada sevinç ve haz terimlerini rasgele kullanmadığımı belirtmeliyim. Sevinç, örneğin başarının yol açtığı heyecan gibi daha kuşatıcı bir duyguyu ifade ederken, ne kadar yoğun olursa olsun haz, örneğin cinsel tatmin gibi sınırlı bir deneyime ilişkindir. Buna ek olarak, derinlik psikolojisi açısından bakıldığında sevinç deneyiminin haz deneyimininkinden farklı bir oluşumsal kökten kaynaklandığını, yani her iki duygulanım biçiminin de kendi gelişme çizgisine sahip olduğunu ve sevincin yüceltilmiş haz olmadığını söyleyebiliriz. Sevinç kendiliğin tamamının katıldığı deneyimlerle ilgiliyken, haz (sık sık kendiliğin tamamı katılsa ve bu durumda duygulanıma sevinç karışsa da) kendiliğin parçalarının ve bileşenlerinin deneyimlerine ilişkindir. Bir başka deyişle, nasıl kendiliğin parçalarına ve bileşenlerine ilişkin deneyimlerin gelişmesinde arkaik aşamalar arsa; bütünsel kendiliğin arkaik gelişme evrelerine ilişkin de arkaik sevinç biçimleri vardır. Ayrıca, nasıl yüceltilmiş hazdan söz edilebilirse, yüceltilmiş sevinçten de söz edilebilir.

Bay M.'nin üçüncü etkinliği, bir yazarlık okulu kurmasıydı. Bu fikir aklına ilk kez bu aşamada gelmiş değildi; analizin başlarında da bundan söz ediyordu. Ama bunun şimdi daha güçlü bir biçimde ortaya çıkması, Bay M.'nin kendiliğini yeniden yapılandırmaya giden son adımları atma konusundaki kararlılığını gösteriyordu. Bu yüzden bu görevi kısa zamanda tamamlayacağı inancı, analizi sona erdirmeye hazır olduğu yolundaki duygunun mantıksal öncülü durumundaydı. Bu fikir ona bir esin gibi gelmişti; yani bir gece uykusundan uyandığında okul kurma düşüncesinin zihninde yeniden doğmuş olduğunu hissetmiş, bu fikrin onu harekete geçmeye zorlayacak kadar güçlü olduğunu fark etmişti. Kanımca bu durum hastanın zor bir psikolojik amacı gerçekleştirmek için bütün güçlerini seferber etmiş olduğunun bir belirtisi olarak değerlendirilmelidir.¹⁰

10. Bazı kahraman kişiler (Nazi rejimine tek başına direnenler) ve çok güç ya da tehlikeli görevler üstlenenlerle ilgili (henüz yayımlanmamış) araştırmam sırasında, psikotik olmadığı kesin olarak bilinen kişilerin kehaneti andıran rüyalar, hatta uyanırken varsanılar gördüğünü fark ettim. Buradan yola çıkarak, aşırı durumlarda tanıya benzer tümgüçlü bir figür tarafından destekleniyor olma fantezisini yaratma yeteneğinin, sağlıklı bir psikolojik örgütlenmenin niteliklerinden biri olarak değerlendirilmesi gerektiği sonucuna vardım ("yaratıcılık aktarımı"yla ilgili görüşlerle karşılaştırınız; Kohut, 1971: 264-5; ayrıca bkz. Miller, 1962).

Bay M.'nin bir yazarlık okulu kurma planını canlandırarak yerine getirmeye çalıştığı görevin doğasını incelemeden önce, girişmeye karar verdiği işe yönelik tepkilerini ayrıntılı olarak inceleyelim. Bu konu üzerinde ilk düşünmeye başladığında, planının boşa çıkacağından, olayın zihinsel bir yönelim, bir düşünce olmanın ötesine geçemeyeceğinden, ilgisini kısa zamanda kaybedip tasarısını gerçekleştiremeyeceğinden korkuyordu. Bu kaygısı anlamlıydı; çünkü Bay M.'nin psikolojik yapısında hâlâ bir şeylerin eksik olduğuna, bu eksikliğin yalnızca içgörüyle giderilemeyeceğine, hâlâ doldurulması gereken bir boşluk olduğuna, (psikanalitik terimlerle söylersek, yeni bir yapının oluşturulması gerektiğine) ilişkin belli belirsiz hissettiği korkuyu ifade ediyordu. Hastalar analitik çalışmanın başarısızlıkla sonuçlanacağına ilişkin korkularını dile getirdiklerinde, özellikle de bir psikolojik ketlenmenin bütün nedenleriyle ilgili derinlemesine çalışma sonucunda elde edilen içgörüye rağmen (yani olabilecek önemli yapısal çatışmaların tam olarak anlaşılmasına rağmen) davranışlarını değiştiremeyeceklerini, yapıcı bir biçimde aktif olamayacaklarını hissediyorlarsa, o zaman analist yalnızca bilinçdışı suçluluk duygularının etkisini (terapiye yönelik negatif bir tepkiyi) dikkate almakla kalmamalı, her şeyden önce (genellikle kendiliğin henüz anlaşılmamış bir rahatsızlığının alanı içinde kalan) ısrarlı bir yapısal eksikliğin varlığını araştırmalıdır.

Ergenlik çağındaki tamamlayıcı beniyile maçıdaki olayı gerçekleştiren Bay M. bir kez daha, yapısal eksikliğin tedavisinin (aslında zaten gerçekleşmişti ama sağlamlaştırılması gerekiyordu) bir baba-oğul ilişkisi çerçevesi içinde meydana geleceğini gösteriyordu. Bay M. bu ilişkide yine baba rolünü üstlenmişti; ama oğula sunduğu, baba figürünün idealleştirilen yanı değildi. Bu kez bir öğretmendi; dolayısıyla da bir kuruluşun (bir okul), yani oğul (öğrenciler) tarafından içselleştirilmek üzere tasarlanmış dışsal bir yapının bir parçasıydı. Aynı zamanda, öğretilecek konunun (Bay M.'nin projeyi üstlenerek içselleştirilmesini sağladığı özgül yapı) dilin ve sözcüklerin kullanımıyla ilgili olmasının özel bir anlamı vardı. Öğrencilerin kazanmaları gereken psikolojik yapı, biçimsiz imgeleri iyi tanımlanmış sözcüklere dönüştürebilmelerini sağlamak üzere tasarlanmıştı. Doğru biçimde kullanılan dil, öğrencilerin yaratıcı yazarlar olmalarını sağlamaya yönelik nihai amaca giden yolda bir ara istasyon oluşturmak üzere, öğrencilerin "düşüncelerini kavranabilir parçalar"a ayırma biçimindeki psiko-

ekonomik işlevi gerçekleştiren yapı haline gelmişti. Metapsikolojik terimlerle ifade edildiği zaman, Bay M.'nin öteki benlerine sunduğu (öğrencilerine öğrettiği) yapı, amaç ketleyen, boşalımı erteleyen, ikame yapılar sağlayan, dolayısıyla birincil süreç imgelerini ikincil süreç sözel düşüncelerine dönüştüren sözel örüntülerden oluşuyordu. Ama öteki benlerine verdiği aslında bundan fazlaydı. Bay M.'nin okul kurmayı ilk planladığında, ardından da orada verdiği derslerden söz ederken analiste söylemediği, ama analistin onun okul hakkında heyecanla anlattıklarının satır aralarından rahatça okuyabildiği şey, yapılan iş karşısında duyduğu coşkunun öğrencilerine sağladığı esinlenmeydi. Bay M. okulun kurucusu ve öğrencilere esin kaynağı olan bir öğretmen olarak yalnızca kendi ruhunun önemli bir bölümünde bir eksiklik olduğunu fark etmekle kalmadığını (M.'nin vekili olarak öğrencilerin yeni bir beceri kazanmaları gerekiyordu) ama bu boşluğun yeni bir yapıyla doldurulmasının (ve işlevsel olarak devam ettirilmesinin) esin verici bir baba idealinin varlığına bağlı olduğunu anladığını da gösteriyordu. Böylece öğrenciler yetenekli olduğu halde sözcükleri kullanmakta beceriksiz (Bay M.'nin hafif düşünme bozukluğu) olan çocuk M.'yi temsil etmekle kalmıyor, hedef belirleyici idealleri kendilik yapısına tam olarak yerleştirememiş olan, hâlâ idealleştirilmiş bir baba-öğretmeni içselleştirmeye gereksinim duyan ergenlik çağındaki M.'yi de temsil ediyorlardı. Yalnızca bu hedef belirleyici ideallerin örgütleyici etkisi, yetenekleri ve becerileriyle de birleşerek Bay M.'ye, analistine yakındığı "altüst edici patlamalar" yerine "sürekli bir enerji akışı" sağlayabilirdi.

KENDİLİĞİN PSİKANALİZ YOLUYLA İŞLEVSEL İYİLEŞTİRİLMESİNİN ANA HATLARI

Yukandaki klinik verileri, yapısal eksikliklerin tamamının harekete geçirilmediği, derinlemesine çalışılmadığı ve dönüştürerek içselleştirme yoluyla tamamlanmadığı durumlarda da bir analizin esas olarak bitmiş sayılabileceği yolundaki görüşümü desteklemek için sundum. Şunu da ekleyebiliriz: Analizin gerçek anlamda sona ermesi dışarıdan yönlendirilebilen bir durum değildir. Tıpkı aktarımda olduğu gibi önceden belirlenmiş bir süreç oluşturur; doğru psikanaliz tekniği bu sürecin gelişmesine imkân tanımaktan öteye gidemez.

Bay M.'nin analiz öncesi kişiliğini niteleyen önemli özellikler şun-

lardı: 1) Çekirdek kendiliğinin çeşitli alanlarında eksiklikler vardı; 2) büyülenmeci kendiliğindeki eksiklikleri kapatmak için savunucu yapılar geliştirmişti ve 3) çekirdek kendiliğindeki sağlıklı bölümlerin etkinliğini artırmak, kendiliğindeki sorunlu bölümleri yalıtıp devre dışı bırakmak için telafi edici yapılar geliştirmişti.

Bay M.'nin çekirdek kendiliğindeki hasar geniş kapsamlıydı. Bu yapının üç temel bileşeni, yani iki kutuplu alan (büyülenmeci-teşhirci kendilik ve idealleştirilmiş ebeveyn imagosu) ve ara alan (iki kutuplu alanda bulunan temel ihtiras ve ideallerin gerçekleşmesi için gerekli yürütücü işlevler, yani yetenekler ve beceriler) bu durumdan etkilenmişti. Bununla birlikte, kendiliğin bu üç temel bileşenindeki hasar ne aynı ciddiyeteydi ne de benzer biçimde dağılmıştı. "Büyülenmeci-teşhirci alandaki hasar en ciddi olanıydı ve en derin katmanlara kadar iniyordu; idealleştirilmiş ebeveyn imagosu alanında hasar orta şiddeteydi ve yalnızca üst katmanları ilgilendiriyordu; kendiliğin örüntülerini ifade etmek için gereksinim duyduğu yetenekler ve beceriler alanında ise hasar yüzeyseldi ve alan olarak da sınırlıydı. Daha gevşek bir biçimde ifade edersek, Bay M.'nin analiz öncesi kişiliğinin kendine saygısı açısından ciddi, yönlendirici idealleri açısından orta derecede, düşünce süreçleri açısındansa alanı belirli ve hafif bir bozukluk gösterdiğini söyleyebiliriz.

Bay M.'nin yaşamının ilk döneminde ortaya çıktığı kuşku götürmeyen savunucu yapılar, kişiliğinin sağlamca kurulmuş bir parçası olarak görünüyordu. Bu yapılar (ve bunların düşünsel ve davranışsal tezahürleri) kapsamlı bir biçimde ele alınmadı. Dikkatimizi öncelikle onlara yöneltmedik, çünkü bu yapılar hastanın analizi sona erdirmeye isteklerine ilişkin psikolojik olaylar bağlamı içinde yer almıyorlardı ve hastanın iyiye gittiğinin bir göstergesi olarak, sona erdirmeye aşamasında özellikle yoğunlaşmamışlardı. Tedavinin başlangıcında açıkça görüldükleri ve kendilikteki birincil eksikliğin belirli yanlarının aktarma girmesine bağlı olarak derinlemesine çalışma süreci sırasında yeniden etkinleştikleri doğrudur. Bununla birlikte geri plana çekilmişler ve aktarım aynalayan anneden idealleştirilen babaya kaydığında, yani derinlemesine çalışma sürecinin odağı teşhirci gereksinimler ve bunların engellenmesinden ideallerin içselleştirilmesine ve telafi edici yapıların iyileştirilmesine kaydığında, hemen hemen tümüyle gözden kaybolmuşlardı.

Bay M.'nin, annesinin ona karşı yetersiz eşduyumu yüzünden ye-

terince gelişemeyen kendilik saygısı ile kadınlara yönelik sadistçe fantezileri arasında olușumsal-dinamik bir ilişki vardı. Bu fanteziler zaman zaman doğrudan aktarıma giriyor idiye de, analizin odağının baba idealine kayması üzerine geri plana çekilmiş, analizin sona erme aşamasında da pek yeniden etkinleőmemiőlerdi.

Savunucu yapılar Bay M.'nin kişiliğinde neden nispeten küçük bir rol oynamiőlar, başlangıçtaki ayna aktarımının derinlemesine çalışılması sırasında neden nispeten kolay bir biçimde ele alınabilmiőlerdi? En açık biçimde tamamlanmış savunucu kümelenmeler, yani Bay M.'nin kadınlara yönelik sadizmi neden gerçekten yaőanmak yerine fantezilerle ifade ediliyordu? Bu özgül sorunlara verilecek yanıt, neden bazı insanların terapi dışı ortamda eyleme koyarken, başkalarının ruh içi değişimler yarattığına ilişkin genel sorunun incelenmesini gerektirir. Bizim esas ilgi alanımızda ise, *narsisistik kişilik bozuklukları* ile *narsisistik davranış bozuklukları* arasındaki farkın tartiőılması gerekmektedir. Bu konu (Bay M.'nin rahatsızlığının neden ikinci gruptan çok birinci gruba ait olduğu sorusu da buna dahildir) ileride tartiőılacaktır (bkz. ss. 157-60). Burada Şunu söylemekle yetineceğim: Bay M.'nin babasıyla ilişkisi (dolayısıyla da kişiliğinin bu ilişki kalıbı iinde oluşmuş telafi edici yapıları) yetersiz olmalarına karşın, Bay M.'ye narsisistik destek sağlamakta hiç olmazsa kısmen başarılı olmuştu. En azından Şu öylenebilir: İdealleştirilen babayla olan ilişkisi Bay M.'ye (anne imagosu onun narsisistik göőterisine kendiliğini doğrulayacak bir sevinçle karşılık verememesi anlamında güvenilir olmasa da) narsisistik tatmin elde etmek iin güvenilir yollar bulabileceği umudunu vermiş olmalıdır.

Her ne kadar Bay M.'nin narsisistik kişilik bozukluğunun tedavisi tümüyle ya da esas olarak kendilikteki birincil yapısal eksikliğin (savunucu yapılarının analizinden sonra) iyileştirilmesiyle saęlanmamıősa da, analizin ilk bölümünde analitik çalışma yoğun olarak hastanın kişiliğinin bu kesiminde odaklanmıőtı. Bu aşamada da Bay M., gitgide daha belirgin biçimde, örneğin sadistçe fantezilerinin savunma amacına hizmet ettiğini anlamıőtı. Bu fantezilerin özerk içgüdüsel yönelişlerin ifadesi olmadığını, yaşadığı narsisistik yaralanmalara karşı bir tepki olarak harekete geçtiğini, aktarım sırasında da analistin eşduyumlu olmadığını hissettiği bazı etkinliklerine (örneğin yanlış zamanlanmış ya da doğrudan doğruya yanlış yorumlara) karşılık olarak ortaya çıktıklarını fark etmişti. Sadistçe fanteziler bir taraftan Bay M.'nin

narsisistik öfkesinin bir ifadesiydi, diğer taraftan da onu kendine saygısının yetersizliğini ve depresyonunu fark ederek acı çekmekten koruyordu. Böylece Bay M.'nin birincil eksikliğinin bulunduğu alanda bazı analitik kazanımlar sağlanmış oldu: Analizin bu evresine (birincil ayna aktarımı) ilişkin derinlemesine çalışma süreçleri içselleştirmelere, yani hastanın kendisinin küçük bir oranda ama sağlam bir kendini kabul ve kendine saygı üretmesine olanak verdi. Bununla birlikte, Bay M.'nin kişiliğinin bu bölümünün incelenmesi tamamlanmış olmaktan uzaktı: Eksik (depresif, letarjik, "ölü") kendiliğin (yetimhaneldeki kendiliğinin) daha derindeki katmanları aktarım sırasında hiçbir zaman tam olarak gün ışığına çıkmamıştı. Bu yüzden bundan şu sonucu çıkarmanın doğru olduğu kanısındayım: Söz konusu alanda yapılan analitik çalışma Bay M.'nin analiz sonunda kaydettiği büyük psikolojik ilerlemeyi meydana getirmiş olamaz ve analistin buna dayanarak hastanın analizi sona erdirmeye isteğini meşru bulmasını haklı kılmaz. Bir diğer deyişle, Bay M.'nin savunucu yapılarında ve kendiliğinin birincil eksikliğinde elde edilen sonuçlar, kendisinin az çok güvenilir bir içsel denge durumunun ortaya çıkmak üzere olduğunu anlamasına (analizi sona erdirmeye isteği gerçekte bu kanıya dayalıydı) yol açmış olamazdı. Savunma etkinlikleri (kadınlar hakkında sadistçe fanteziler) hasta analizin sonuna yaklaşıldığını ve aktarım ilişkisinin (bir ayna aktarımı) biteceğini anlar anlamaz bütün şiddetiyle geri geleceğinden, bu koşullarda tedaviyi sona erdirmeye kararının sahteliği de açıkça görülecekti.

Şu da eklenebilir: Bay M.'nin durumunda belirleyici iyileşmenin büyüklenmeci-teşhirci kendilik alanında değil de telafi edici yapılar alanında meydana gelmiş olması, analizin bu yolla da geçerli bir biçimde sona erdirilebileceği ilkesini ortaya koyar. Söylemeye bile gerek yok: Tabii ki pek çok başka örnekte belirleyici iyileşme kendini ifade etmedeki, yani çekirdek büyüklenmeci-teşhirci kendilikteki eksikliklerle ilgilidir.

Bununla birlikte Bay M.'nin durumunda analiz, bir yandan büyüklenmeci-teşhirci kendiliğin artık güçlenmiş ve genişlemiş sağlıklı katmanlarının yaratıcı etkinlikler aracılığıyla kendilerini ifade etmelerine olanak sağlarken, diğer taraftan da kişiliğin en derindeki eksiklik içeren katmanlarının büyüklenmeci-teşhirci kendilik örgütlenmesinden çıkarılmasına yol açtı. Yaratıcı etkinlikler artık etkin bir biçimde sürdürülebiliyordu; çünkü analiz, yeniden hayatı kazanan büyük-

lenmeci kendiliğin arkaik ihtiraslarının düzenleyicisi olarak hizmet eden, daha sağlam biçimde işlev gören bir idealleştirilmiş hedefler yapısı kurmuştu. Analiz aynı zamanda, önceden var olan yürütücü aygıtın da güçlenmesine ve yetkinleşmesine olanak sağlamıştı. Bir taraftan teşhirciliğin ve ihtirasların baskısı, diğer taraftan mükemmellik ideallerinin yönlendirmesi şimdi, önceden var olan yetenekleri ve buna denk düşen kısmen gelişmiş becerileri uzun vadeli gerçekçi hedeflerin hizmetine sokacak, böylece hem becerilerde hem de uygulamada işlevsel bir gelişme sürecini başlatıp devam ettirecekti.

Bu özetı şu genel açıklamaya tercüme edebiliriz: Kendiliğin içinde, engellenmemiş narsisistik yönelişlerin (bireyin yaratıcı etkinliklerinin başkalarına ne kadar önemli görüldüğü ya da kişiliğın başarılarının sosyal etkilerinin ne kadar sınırlı olduğına bakılmaksızın) yaratıcı bir ifadeye dönüşebileceğı bir alan kurulabildiğı zaman, narsisistik kişilik bozukluğunun psikanalitik tedavisi içsel olarak belirlenmiş bitme noktasına ulaşmış (yani bozukluğu iyileştirmiş) demektir. Bu alan daima merkezi bir teşhircilik ve büyüklenmeci ihtiraslar kalıbını, sağlam bir biçimde içselleştirilmiş bir dizi mükemmellik idealini ve bir yandan teşhircilik, büyüklenmecilik ve ihtiraslar arasında, diğer yandansa mükemmellik idealleri arasında aracılık eden, bağlantılı bir yetenekler ve beceriler sistemini içerir. Klinik örneğimize geri dönüp, narsisizm alanında psikolojik sağlık konusunu en basit terimlerle formüle edersek şunu diyebiliriz: Bay M. reddedilmiş ve güçsüz düşmüş kendiliğini, sadistçe elde edilen hayranlık fantezileriyle güçlendirmeye yönelik verimsiz girişimini bırakıp, sağlıklı kendiliğine yaratıcı ifade yolları sağlamaya giriştiğinde, analizin gerçekten sona ereceğı evreye erişilmiştir.

BAŞKA KLİNİK ÖRNEKLER

Bay M.'nin analizi sırasında, hastanın tedaviyi sona erdirmeye kararıyla bağlantılı olarak ortaya çıkan oluşumsal-dinamik kümelenmelerin tartışılmasına son verirken, bu çalışmanın ilk bölümünün de sonuna ulaşmış oluyorum. Bu bölümde yapmaya çalıştığım şey, kişilikteki telafi edici yapıların özel konumunu göstermek, böylece de sonraki bölümlerin bazılarında sözü edilen daha soyut ve genel düşünceler için somut bir klinik temel hazırlamaktı. Bu dinamikleri Bay M.'ninkine benzeyen iki hastayı kısaca betimleyerek çalışmanın bu parçasını ta-

mamlamak itiyorum.

İlk örnek, ellili yaşlarındaki bekâr bir adamla, aslında parlak biri olmasına karşın yüksek okulda nispeten başarısız bir matematik öğretmeni olarak çalışan Bay U. ile ilgili. Hastanın en önemli belirtisi olan fetişist sapıklık, önceki iki analistin uzun süreli çabalarına teslim olmamıştı. Hastaya göre önceki analistler dikkatlerini Bay U.'nun Oidipal kaygıları üzerine yoğunlaştırmışlardı ve klasik formülleri izleyerek fetişin anlamını, hadım edilme kaygısının yol açtığı, kadının (annenin) penisinin olmadığını (Freud, 1927a: 156-7) inkârına (Freud, 1940: 277) (bendeki bir bölünmeye) dayanarak açıklıyorlardı. Bay U.'nun benimle girdiği analiz ilişkisinde ise fetiş ve taşıdığı anlamla ilgili çağrışım malzemesi bir başka görünüm içinde belirdi. Hastanın fetişist takıntıları; duygusal açıdan sığ, kestirilemez davranışlar gösteren, eşduyum kurma yeteneği zayıf annesinin kusurlu aynalamalarının U.'nun büyülenmeci kendiliğinde yol açtığı birincil yapısal eksikliğe bir tepki olarak ortaya çıkmıştı. Aktarımda yeniden kurulacağı ve annenin sonraki (hastanın kendinden küçük erkek kardeşinin çocuklarına, yani torunlarına karşı) davranışlarının incelenmesinden de anlaşılabilceği gibi, annesi hastayı çekirdek kendilik saygısı açısından katlanılamayacak kadar yoğun ve ani dalgalanmalara maruz bırakmıştı. Sayısız olayda (sürekli okşayarak, çocuğun istek ve gereksinimlerine tam bir uyum göstererek) kendisini tümüyle çocuğa vermiş görünmüş, ama sonra aniden, ya ilgisini tümüyle başka bir şeye yönelterek ya da çocuğun istek ve gereksinimlerini tuhaf ve tümüyle yanlış bir biçimde anlayarak, geri çekilmişti.

U. erken bir çağda annesinin örseleyici kestirilemezliğinden, (naylon çorap ve naylon iç çamaşır gibi evde bulunduğu) bazı kumaşların yatıştırıcı etkisine sığınmıştı. Bunlar hem güvenilirirdi hem de annenin verebileceği iyiliğin ve duygusal yanıtın özünü oluşturuyorlardı. Aktarım malzemesi de güvenilirmez kendilik nesnesinin yerini tutan daha eski (fetiş öncesi) nesnelerin varlığını gösteriyordu: Bay U. bir yandan kendilik nesnesinin yerine geçen bazı yumuşak nesnelere (bir battaniyenin ipeksi kenarı) dokunuyor, bir yandan da kendi tenini (kulak memesi) ve saçını okşuyordu. Böylece tümüyle denetleyebildiği *insan olmayan* bir kendilik nesnesiyle psikolojik bir kaynaşma içine giriyor, sonuçta kendisini *insan* kendilik nesnesinin yerinde ve yeterli engellemelerinin sağlayacağı yapı oluşturma deneyiminden yoksun bırakıyordu.

Bununla birlikte, analizde gerçekleştirilen asıl çalışma, kendilik nesnesinin (annenin) yerine geçen şeyle, yani fetişle değil, idealleştirilen imagoyla, yani babayla ilgiliydi. Hasta çocukluğunun ilk döneminde, annesinin güvenilir eşduyumunu aracılığıyla kendini doğrulama çabasını bırakıp idealleştirdiği babasıyla (Bay M.'nin babasına benzer biçimde onun da rakamlarla arası çok iyiydi, ayrıca iyi bir satranç oyuncusuydu ve soyut mantıkla ilgileniyordu) kaynaşarak narsistik dengesini sağlamaya gayret etmişti. Ancak Bay U.'nun babası, tıpkı Bay M.'nin babası gibi, oğlunun gereksinimlerini uygun biçimde karşılayamamıştı. Kendi içine gömülmüş, kibirli bir adamdı; oğlunun kendisine yaklaşma girişimlerini engelleyerek onu idealleştirilmiş kendilik nesnesiyle ihtiyaç duyduğu kaynaşmadan yoksun bırakmış, böylece de oğlunun kendilik nesnesinin yetersizliklerini tedrici bir biçimde tanıma fırsatını elinden almıştı. Hasta bu yüzden ideallere yönelik iki zıt yanıt grubuna saplanıp kalmıştı ve bu yanıtlar analizin büyük bölümünde geçerli olan ikincil idealleştirme aktarımının bir parçası olarak tekrar tekrar yaşanmıştı. Hasta ulaşılmaz bir ideal karşısında kendisini ya depresif ve çaresiz hissetmiş ya da idealin değersiz olduğunu ve büyülenmeci bir kibir içinde kendisinin idealden çok daha üstün olduğunu hissetmişti. Bay U.'nun kendine saygısındaki bu dalgalanmalar, idealleştirilmiş ebeveyn imagosunu tedrici, dolaşısıyla da emin bir biçimde içselleştirememiş olmasından kaynaklanıyordu. Çocuğun kendine saygısını düzenleyecek güvenilir idealler kuramaması bir sonuç daha vermiş, Bay U.'nun kendine saygısını artırma gereksinimi yüzünden anne-fetiş saplantısı daha da yoğunlaşmıştı. Bununla birlikte aktarımın kendisi yatıştırıcı kendilik nesneleleriyle ilgili en eski takıntıları uzun süreli olarak canlandırmamış, bu nedenle de anneden kaynaklanan yoksunluklar yüzünden ortaya çıkan yapısal eksiklikler derinlemesine çalışılamamıştı. Ama buna rağmen, hasta tatminkâr sayılabilecek bir iyileşme kaydetti: Fetişe duyduğu ilgiyi kaybetti ve idealleştirdiği babasının kendisine yönelik yanıtlarından kaynaklanan düşkünlükleri birkaç yıl derinlemesine çalışıldıktan sonra, kendisini mesleki faaliyetlerine yoğun (eskisinden daha başarılı) bir biçimde verebildi; artık bu faaliyetler ona kendisini ifade etmenin sevincini yaşatan, güvenilir bir çerçeve sunuyordu. Burada şunu da eklemeliyim: Bay U.'nun fetişe yönelik ilgisi içgörü sayesinde azalmadı; sadece fetiş önemini yitirdi. Bu değişiklik, yalnızca Bay U.'nun eşduyumlu kadınların verdikleri yanıtlarla kendilik saygı-

sını yükseltme yeteneğinin gelişmesinden değil, aynı zamanda ve daha çok içselleştirdiği ideallerin güçlenmesinden, dolayısıyla da mesleki çalışması aracılığıyla kendisini yaratıcı bir biçimde ifade etmekten daha büyük keyif almasından kaynaklanıyordu.

Davranışçı terimlerle ifade edersek, analizin sona erme aşamasında Bay U.'nun fetişist takıntısı yaşamında çok daha az önemli hale gelmiş (hastanın deyişiyle fetiş büyüsünü kaybetmiş) ama tümüyle ortadan kalkmamıştı. Bunun doğruluğunu tabii ki kanıtlayamam, ama tedaviye başladığımızda hasta ellili yaşlarında değil de daha genç olsaydı, analizin çok daha başarılı olacağını sanıyorum.¹¹

Terapi sırasında telafi edici yapıların iyileştirilmesinin önemini gösteren ikincil örnek Bayan V.'nin analiziyle ilgili. Kırk iki yaşında bekâr bir kadın olan Bayan V., yetenekli ama üretken olmayan bir ressamdı; tekrarlayan ve oldukça ağır ama psikotik olmayan boşluk depresyonları yüzünden analize girmeye karar vermişti. Bayan V.'nin tedavisi on yıldan uzun bir zaman önce, narsisistik kişilik bozukluğu olan hastaların bir dizi kendine özgü aktarım geliştirdiklerini, bu sayede de analiz edilebilir olduklarını anlamaya henüz başladığım bir dönemde sona erdirilmişti. Geçtiğimiz yıllarda, bu alanda epey klinik deneyim kazandıktan sonra, kişilik oluşumları Bayan V.'ninkinden farklı olmayan kadınların yakındığı türden, tekrarlayan ama psikotik olmayan boşluk depresyonları (yani suçluluk ve/veya kendini itham etme duygularının önemli bir rol oynamadığı depresyonlar) geçiren iki hastayı analiz ettim. Bu iki hastadaki rahatsızlığın oluşumu da az çok benzer görünüyordu. Bununla birlikte, tedavi çocukluktaki benzer olayların güvenilir bir biçimde yeniden inşa edilmesine olanak sağlayacak şekilde derinleştirilemediğinden, oluşumsal etmenlerle ilgili olarak mutlak bir kesinlikle konuşamam.

Bayan V.'nin kişilik yapısındaki birincil eksiklik (ki bu dinamik açıdan, üretken olmadığı, uyuşukluk içinde olduğu ve kendisini cansız hissettiği zamanlarda kendiliğinin içine düştüğü uzun güçsüzlük dönemleriyle ilişkilidir) oluşumsal açıdan çocukluğunda anneye arasındaki ilişkiye geri gidiyordu. Hastanın kendisi gibi dönemsel depresyonlar geçiren annesi duygusal bakımdan sığ ve kestirilemez biriy-

11. Ek: Bu yazıya son biçimini verirken tesadüfen elde ettiğim bazı dolaylı bilgiler, tam emin olamasam da beni Bay U.'nun analizinin sonucuyla ilgili ihtiyatlı umudun fazla iyimser olabileceğine inanmaya yöneltti.

di. Bütün yaşamı boyunca gitgide artan biçimde yaşadığı dönemsel duygulanım bozukluğuna ek olarak, kişiliğinde şizoid unsurların bulunduğu (bunlar hastanın çocukluğunda da vardı) kesindi. Bayan V.'nin annesi, çevresindekileri eğlendiren, bazen de kızdıran bir biçimde sözcükleri yanlış yerde kullanma eğilimindeydi; bu da kuşkusuz "bilinecin açık olduğu durumlardaki hafif bir düşünme ve hissetme bozukluğu"nın (Bleuler, 1911) belirtisiydi. Bayan V.'nin annesi analiz sırasında hayattaydı ve aralarındaki ilişki (bkz. s. 27) yoğun biçimde devam ediyordu. Bu bakımdan annesinin (şizofrenik sınır durum izlenimi uyandıran) kişiliği hakkında bir değerlendirme yapmak mümkün olmuştu.¹²

Annesinin dahil edilebileceği hastalık kategorisi ne olursa olsun, hastanın küçük bir çocukken annesinden kaynaklanan örseleyici düş-kıncıklıklarına maruz kalmış olduğu kesindi. Annenin aynalama yanıt-

12. Ebeveynlerdeki ciddi (ama gizil ve inkâr edilen) psikopatolojilerin tanınabilmesi için analistin küçük ipuçlarına dikkat etmesi gerekir. Psikolojik yapısı Bayan V.'ninkine benzeyen bir başka hastanın annesindeki hayati öneme sahip ağır ruhsal bozukluğun varlığı, analistin annenin davranışındaki görünüşte önemsiz bir özelliğe (hastanın laf arasında sözünü ettiği özel bir öpme biçimine) dikkat etmesi sayesinde kesinleştirilebilmişti. Hastanın ("sürüngen öpüşler" olarak adlandırdığı) bu tür öpmeye gösterdiği tepkiyse, annesinin tüm kişiliğini saran duygusal sığılığıyla ilgili (inkâr edilmiş) farkındalığının ilk göstergesiydi. Bu öpüşler annenin sahte duygululuğunun görünümleiydi, ya da yapısal terimlerle ifade edersek, kökleri derinde olan duyguları ifade etmiyorlardı, tersine aktif bir çekirdek kendilikle ilişkide olmayan bir psikolojik yüzey tarafından gerçekleştiriliyorlardı (krş. Freud'un şizofrenlerin yeni sözcükler türetmesiyle ilgili kuramı, 1915). Uygunsuz davranışların, özellikle de Bayan V.'nin annesinde olduğu gibi yanlış sözcük kullanımının incelenmesi, bir hastanın görünüşte psikolojik bakımdan sağlıklı ebeveyninin aslında ciddi biçimde rahatsız olduğuna ilişkin ilk ipucunu verebilir. Örneğin Bay D. vakasında (bkz. Kohut, 1971: 138 ve 220) hastanın annesinin ciddi kişilik rahatsızlığının ilk ipuçları, Bay D.'nin annesiyle ilgili, görünüşte tamamiyle zararsız unsurlar taşıyan iki anısının incelenmesiyle elde edildi. Bay D. annesinin epey brîç oynadığını, bu sırada söyledikleriyle de herkesi güldürdüğünden söz etmişti. Brîç oyunu üzerinde durmamız, annenin hasta da dahil olmak üzere duygusal olarak bütün aileden uzaklaşmış olduğunu ortaya çıkardı. Oyun kâğıtları, aslında annenin ardına çekildiği bir duvardı. Annenin sevimli bulunan sözlerinin incelenmesi de kendisinde bir düşünme bozukluğu olduğunu gösteriyordu. Bay D. bir gün, görünüşe bakılırsa laf arasında, lisede kendisinin de oynadığı bir maç sırasında annesinin iki takımın oyuncularının da benzer biçimde giyinmiş olmaları "tesadüf"ü karşısında duyduğu sevinçli şaşkınlıktan söz etmişti. Bu öykünün sonuçlarının izlenmesi sonucunda (ki buna Bay D.'nin şiddetle direndiği söylenmeli) analizde ilk kez, hastanın annesinde ciddi bir kronik kişilik rahatsızlığı olabileceğinden kuşkulandırmıştı.

ları çoğu zaman yetersiz olmakla kalmıyor (ya hiç yoktu ya da düzdü), sık sık kusurlu (tuhaf ve keyfi) bir nitelik de taşıyordu. Çünkü bu yanıtlar ya annenin çocuğun gereksinimlerini yanlış algılamış olmasından ya da annenin (çocuk için anlaşılamaz olan) kendi gereksinimlerinden kaynaklanıyordu.

Aslında "anlaşılmaz" terimi, annenin taleplerinin yol açtığı sağlıklı etkinin yalnızca bir bölümünü kapsar. Bayan V.'nin depresyonları sırasında özgül ve dile getirilebilir bir içeriğe sahip suçluluk duyguları yaşamamasına karşın, aktarım sırasında harekete geçirilen depresyonlar hastanın çok küçük bir çocukken dünyayı kendisinden karşılamayacağı kadar büyük taleplerde bulunuyor olarak algıladığını gösteriyordu. Ona yaptığım yorumları bugün yapıyor olsaydım, kendisine öncelikle annesinin depresyonunu giderebilmiş olsaydı, çevreden olumlu aynalama yanıtları geleceğini söylerdim. Bu yüzden Bayan V.'nin depresyonları, kısmen de olsa depresif annesinin talepleri karşısında duyduğu derin başarısızlık duygusunun yeniden yaşanması niteliğindeydi. Ya da, biraz farklı bir bakış açısından bakarsak Bayan V. öncelikle kendisi (yani çocuk) annesinin benzer gereksinimlerini karşılamadan, kendilik nesnesi annenin ona kendilik saygısını güçlendirecek kabul ve onayı vermeyeceği kanısına varmıştı.

Bu bakımdan, Bayan V.'nin kendiliğindeki dönemsel zaafılara uğrama eğilimi, erken çocuklukta aynalayan anneyle kurduğu ilişkideki sağlıklı çerçeve tarafından biçimlendirilmişti. Bununla birlikte Bayan V. duygusal anlamda hayatta kalma savaşından vazgeçmeyen, gayretli ve yetenekli bir çocuktur. Kendisini annesiyle arasındaki sağlıklı ilişkiden kurtarmak için, (sanatsal yeteneklerini ve bu alandaki tutkusunu geliştirme fırsatını bulamamış başarılı bir imalatçı olan) babasına yanaşmıştı; babası da Bayan V.'nin gereksinimlerine genel olarak karşılık veriyordu. Böylece Bayan V.'nin babasıyla ilişkisi, sonuçta ressamlığı seçmesine yol açan ilgi ve yetenekleri (klinik kuramın terimleriyle telafi edici yapıları) geliştirdiği kaynak niteliğini kazanmıştı. Bayan V.'nin kendiliğindeki yaratıcı potansiyeli harekete geçiren idealleştirilmiş hedefler de aynı kaynaktan geliyordu. Bir diğer deyişle, idealleştirdiği babasıyla olan ilişkisi, Bayan V.'ye içselleştirilmiş bir yapının, bir baba idealinin taslağını veriyordu; bu da, hastanın kendiliği açısından temel bir destek kaynağıydı. Bayan V. sanat yapıtları üretirken ilk başta düşündüğüm gibi Oidipal bir fanteziyi (babasına bebek doğurmak) yaşamıyordu. Üretken olamaması da,

başlangıçta sandığım gibi (ensest arzusuna bağlı) suçluluktan kaynaklanmıyordu. Bayan V.'nin sanatsal faaliyetleri, mükemmellikle ilgili baba ideale ulaşma çabasıydı; bu alanda analiz öncesinde yaşadığı başarısızlığın nedeni de, insanı felç eden bir yapısal çatışma değil, ideallerinin yeterince içselleştirilmemiş, pekiştirilmemiş olmasıydı. Bu yüzden aktarım Oidipal bir psikopatolojiyi değil, kendilikle ilgili bir rahatsızlığı yeniden etkinleştirmişti. Ayrıca, analizin en önemli evrelerinde derinlemesine çalışma sürecinin odağı, tahmin edileceği gibi kendiliğin birincil yapısal eksikliği (annenin çocuğa yönelik kusurlu yanıtlarıyla ilgili psikopatoloji) üzerinde değil, ikincil bir idealleştirme aktarımı sırasında, yetersiz biçimde kurulmuş telafi edici yapılar (babanın yetersizlikleriyle ilgili psikopatoloji) üzerindeydi. Analizin kısmi başarısı da (depresif etkiler tümüyle yok olmamakla birlikte hem şiddetleri azalmış hem de süreleri çok kısalmıştı) kendilikteki birincil eksikliğin iyileşmesine değil, şimdi geriye bakınca anladığım gibi, telafi edici yapıların iyileşmesine bağlıydı. Özellikle, aktarımın sağladığı önemli canlanmalar, çocuklukta babasının da karısının duygusal donukluğu ve eşduyumdan yoksun oluşu yüzünden derin bir hüsrana uğradığı, belki de bu yüzden geçici bir süre depresyona girip kızı için duygusal olarak ulaşılmaz hale geldiği anlarla ilgiliydi. Hastanın çocukluğu sırasında babanın zaman zaman depresyona girip girmediğini kesin olarak bilmiyorum. Ama hastanın aktarım tepkilerinden yola çıkarak, babanın daha çok evden uzaklaşma yoluyla (anneden kaçıp işine ya da arkadaşlarıyla golf oynamaya sığınarak) annenin depresyona girdiği, dolayısıyla kızının babasına en çok gereksinim duyduğu sırada geri çekildiğini söyleyebiliriz. Yani Bayan V., anneden kaynaklanan ve kişiliğini istila etme tehdidinde bulunan uyuşukluğa karşı idealleştirdiği ve hayran olduğu babasının siper olmasını beklediği sırada, baba ondan uzaklaşmıştı.

Psikanalizin Bir Kendilik Psikolojisine Gerekсинimi Var mı?

BİLİMSEL NESNELLİK ÜZERİNE

Bundan önceki bölümde, telafi edici yapılar alanında ilerleme kaydedilerek işlevsel bir kendiliğin (içinde ihtirasların, yeteneklerin ve ideallerin keyifli bir yaratıcılığa olanak sağlayan kesintisiz bir süreklilik oluşturduğu bir psikolojik kesim) kurulması durumunda analizin tamamlanmış sayılabileceği tezini destekleyen klinik malzeme sunmuştum. Şimdi de yukarıdaki psikanalitik tedavi tanımını, psikanalistler tarafından geleneksel olarak kabul edilen tanımları dikkate alarak değerlendirmemiz gerekiyor.

Ayrıntıya girmeden önce, burada bir ilke üzerinde durduğumu söylemeliyim. Analitik bilgelik, aklın kolaycılığı ve benzer terimlerin akla getirdiği meseleler beni ilgilendirmiyor; bütün bunların klinik açıdan önemli olduğunu tümüyle kabul etmeme ve (hiçbir analist hastayı kişiliğinin tüm yönleriyle analiz ettiğini, hatta böyle kusursuz bir sonuca ulaşmaya çalıştığı gibi gerçekçi olmayan bir iddiada bulunmayacağına göre) bu yoldan gitseydim muhtemelen birçok güçlükten kaçınmış olacağımı bilmeme rağmen söylüyorum bunu. Beni burada daha çok ilgilendiren (yapılar açısından) analiz edilenin esas patolojisinin bütün katmanlarını ele almamış olan, (bilişsellik açısından) çocukluktaki bütün bellek kayıplarını gidermemiş olan, oluşumsal ve dinamik açıdan hastanın psikopatolojisine ilişkin bütün çocukluk olaylarıyla ilgili bilginin genişlemesine yol açmamış olan bir analizin doğru bir biçimde sona erdirilmesinden söz ediyor olmamın ortaya çıkardığı sorundur.

Kuşkusuz Freud psikanalizin analiz edilen üzerinde iyileştirici bir etkisi bulunduğu ve bu sürecin hızlandırılarak mümkün olduğunca ileri götürülmesi gerektiği kanısındaydı. Ama bu sürecin ana hatlarını ortaya koymasına karşın (ki bu kısaca, bilişsel kavramlarla bakıldı-

ğında bilinçdışını bilinçli hale getirmek, yapılar açısından bakıldığında ise benin alanını genişletmek olarak tanımlanabilir) psikanalizin psikolojik hastalığı iyi edeceği, hastayı akıl sağlığına kavuşturabileceği konusundaki görüşünü hiçbir zaman (en azından bilimsel ciddiyetle, yani kuramsal kavramlarla) geliştirmemişti. Freud'un değerleri esas olarak sağlık değerleri değildi. O, bilmenin içsel nedenlerle arzu edilebilir olduğuna olabildiğince inanıyordu: Zamanının egemen dünya görüşü ile bu bilimsel dünya görüşünü kendi kişisel kategorik zorunluluğu, kişisel dini haline getirmesini sağlayan (kuşkusuz yaşamının ilk yıllarındaki deneyimler tarafından belirlenen) kişisel tercihlerinin birleşmesi ve birbirini pekiştirmesi sonucunda kendisini uzlaşmaz bir biçimde gerçeği bilmeye, gerçeğe yüzleşmeye, gerçekliği açık bir biçimde görmeye adanmıştı.

Freud'un yaşamıyla ilgili etkileyici bir anekdot, kişiliğinin bu kökleri derinde yatan yanını gösterir. Öldürücü bir hastalığa yakalandığının kendisine söylenip söylenmemesi konusunda tereddüt edilmiş olduğunu öğrendiğinde, derin bir kızgınlıkla tepki göstermişti: "Ne hakla bu bilgiyi benden gizleyebilirsiniz!" Freud bu sırada, acı gerçeğin kendisine söylenmesi konusundaki tereddüdün koruyucu bir kibirden çok, kaygı ve şefkatten kaynaklanmış olabileceğini hesaba katmamıştı (krş. Jones, 1957: 93).

Freud'un yazıları, onun en yüce değerinin yürekli bir gerçekçilik, yani gerçeği cesaretle karşılama değeri olduğunu gösteren verilerle doludur (1927b; 1933, 25. Bölüm). Önemli bir gerçeğin kendisinden gizlenmesinin düşünülmüş olmasının bile onu böylesine öfkelenmesi kuşkusuz çeşitli şekillerde yorumlanabilir. Sanıyorum, analitik eğitim görmüş çoğu gözlemci şunu düşünme eğiliminde olacaktır: Freud'un öfkesi, ölümcül bir hastalığı olduğu ve ölümle yüz yüze geldiği için duyduğu öfkenin ikamesidir; zaten Freud da bu öfkeyi, önemli bir gerçeğin kendisinden gizlenmiş olabileceği ihtimali karşısında duyulmuş bir tepki olarak meşrulaştırabildiği için ifade edebilmiştir. Bence farklı bir açıklamaya yatkınım. Bence Freud'un kendiliği fiziksel olarak hayatta kalmadan çok algılama, düşünme ve bilme işlevlerine bağlıydı; çekirdek kendiliği de fiziksel yok olmadan çok, bilginin kendisinden uzak tutulması tarafından tehdit ediliyordu.

Freud'un gerçeğe bağlılığı hayranlık vericidir ve kendi başına ele alındığında tartışmasız doğrudur. Dahası bu bağlılık, Freud'la kendimizi özdeşleştirdiğimiz için biz analistlerin önde gelen değeri haline

gelmiştir. Bununla birlikte, bilginin genişlemesine öncelik veren değerlerin psikanaliz kuramları ve terapi perspektifi üzerindeki etkisi bizi, klasik bakış açısıyla görüldüğünde kavranamayan psikopatoloji biçimlerini ve tedavi tarzlarını anlama çabamıza sınırlar koyduğu için, bu değerleri yeniden gözden geçirmeye, düşüncemiz üzerindeki ürkütücü güçlerini sorgulamaya zorlamaktadır.

Kişisel faktörü araştırma işini, özellikle de Freud'un ne kadar acı verse de katışıksız gerçekle yüzleşmeye yönelik yoğun çabasının neden kişiliğinin böylesine güçlü bir parçası haline geldiğini açıklayabilecek oluşumsal verilerin araştırılmasını (cazip bir iş olmasına karşın, ayrıca uygun bir biçimde yapıldığı, yani aşırılığa kaçmadan ele alındığı takdirde yararlı olma olasılığı taşımasına karşın) bir yana bırakıyorum. Bunun yerine, 19. yüzyıl biliminin bir temsilcisi olarak Freud'un konumunu, özellikle de "Bilimsel Dünya Görüşü" (1933) adlı çalışmasının, kuramlarının biçim, içerik ve kapsamı üzerindeki etkisini incelemeye çalışacağım.

Freud, Ludwig Binswanger'ın (Freud'un) kişiliğinde müthiş bir güç isteği olduğu yolundaki gözlemine şu önemli karşılığı vermişti: "Güç isteği konusundaki görüşünüze karşı çıkabileceğimi sanmıyorum, ancak ben bunun farkında değilim. Uzun süredir, yalnızca ruhumuzun bastırılmış içeriğinin değil, benimizin çekirdeğinin de (bilinçli olma kapasitesinden yoksun değilse de) bilinçdışı olduğunu düşünüyorum. Bilincin neticede dış dünyaya yönelmiş, bu yüzden de daima benin algılanmamış bir parçasına [modern terminolojide: kendilik] bağlı olan duyuşsal bir organ olduğu gerçeğine dayanarak varıyorum bu sonuca" (Binswanger, 1957: 44).

Bu açıklamayı (psikolojik gözlemcinin görüşünü çarpıtacak ya da bulandıracak karşı aktarımlar da dahil kendi iç yaşamını daha önce yapılmış olanlardan daha derin ve kapsamlı bir biçimde incelemiş bir adamın açıklaması) Freud'un zamanındaki bilim adamının temel tutumunun mükemmel bir ifadesi olarak görüyorum. Bu bir Rönesans, Aydınlanma çağı ve 19. yüzyıl bilimi adamının açıklamasıdır. Baştan aşağıya bir görme kapasitesine ve aynı zamanda bu kapasiteyi açıklayan düşünceye dönüşmüş bir adamın açıklamasıdır. Zihinsel süreçlerini gururlu gerçekçiliğinin hizmetine vermiş, keskin deneysel gözlemler yapan bir adamın açıklamasıdır. Klasik 19. yüzyıl bilim adamı tutumunun temel özelliklerinden birinin, gözleyenle gözlenen arasında net bir ayrım olduğu gerçeğiyle tam bir uyum içinde olan bir açık-

lamadır, ya da daha belirgin bir biçimde söylersek, bilimsel nesnelliğin kuramsal kavramlarıyla ifade edilmiş bir açıklamadır.

Bu bakış açısına göre değerlendirirsek, Freud "nesnel" bilimin hâlâ atabileceği nihai adımı attı: Kendisinininki de dahil olmak üzere, hatta başka kendisinininki olmak üzere, insanın iç yaşamını inceledi. Ancak (ki asıl mesele buradadır) insanın iç yaşamına dışardaki bir gözlemcinin nesnelliğiyle, yani o dönemin bilim adamının biyolojik bilimlerde, hepsinden de önce fizikte, insanın dışsal çevresi karşısında kusursuzlaştırdığı bakış açısıyla bakıyordu.

Bu temel tutumun benimsenmesi, psikanalizin kuramsal çerçevesinin oluşumu üzerinde derin bir etki bıraktı. Nasıl zamanın büyük fizikçi ve biyologları fizik ve biyoloji alanlarını gözlerken, gözlemlerini soyutlayıp genellemelere dönüştürürken, verileri arasındaki ilişkileri formüle ederken mekanik ve kimyasal güçler arasındaki ilişkiyi temel aldılarsa, Freud da dürtülerden (yani kendilerini ifade etmeye çalışan, karşı güçlerce engellenen ve birbirleriyle çatışan güçlerden) beslenen bir ruhsal aygıtın kavramsal çerçevesini kurarak psikanalitik metapsikoloji denen görkemli, açıklayıcı yapıyı oluşturdu. Bu, (topografik kuramdan yapısal kurama, libido kuramından ben psikolojisine doğru) genişlemeye ve değişmeye izin veren açıklayıcı bir çerçeveydi, hâlâ da öyledir. Ayrıca, yüzyıl başında gözlemcinin sık sık karşılaştığı bazı olguların (yani yapısal nevrozların, özellikle de bunların en mükemmel örneği olan histerinin) açıklanmasına da özellikle uygun bir çerçevedir.

Freud'un kuramsal kavramsallaştırmaları yapısal nevrozlar ve diğer benzer nitelikteki psikolojik olgular açısından uygun olmaya devam ettiyse de, bu çalışmanın da göstermeye gayret edeceği gibi, kendilik bozuklukları ve kendilik psikolojisinin alanına giren diğer psikolojik olgular açısından yeteri kadar uygun değildir. Bu son saydığım olguların gözlenmesi ve açıklanması, 19. yüzyıl bilim adamınıninkinden daha kapsamlı bir bilimsel nesnelliği gerektirir. Bu nesnellik ise içe bakışa ve eşduyuma dayalı bir gözlemi ve katılımcı kendiliğin kuramsal olarak kavramsallaştırılmasını içerir.

Modern fiziğin de büyük kütlelerin ve bu kütleler arasındaki ilişkilerin gözlemlenmesinden parçacıkların gözlemlenmesine ve gözlemciyle gözlenen arasındaki keskin ayırımdan, gözlemci ile gözlenenin ilke olarak (bazı bakımlardan) ayrılmaz bir birlik oluşturduğu anlayışına geçmesini (krş. s. 43, dipnot) hayranlıkla karşılıyorsam da, mo-

dem fizik hakkında, bu benzetmeyi dayanak olarak alamayacak kadar az şey biliyorum. Ama kendilik psikolojisinin uygunluğunu doğrulayacak yeterli kanıtı, psikolojik alanın kendisinden sağlayabileceğim kanısındayım; bunu yapmaya da dürtü kavramını ve dürtü kuramını yeniden değerlendirerek başlayacağım.

DÜRTÜ KURAMI VE KENDİLİK PSİKOLOJİSİ

Kendi bakış açımı, son dönemde yetişmiş analistlerin klasik dürtü kuramına belki de en açık, en kesin biçimde bağlanmış olan Franz Alexander'inkiyle karşılaştırarak başlayacağım. Alexander insan ruhunu, büyük ölçekli güçlerin çeşitli yönlere doğru ilerledikleri bir alan olarak görüyordu (krş., örneğin Alexander'ın vektör kuramı [1935]); psikopatolojiyi de dürtüler arasındaki çatışmanın, dürtüler ve dürtüsel taleplerle ilgili çatışmaların sonucu olarak açıklıyordu. Bütün bu bağlamlar içinde özellikle ilgilendiği şey, oral dürtünün (krş. yazarın 1956 tarihli yazısı) değişimleriydi ve Oidipus öncesi ikili aktarım tutumlarının, özellikle de analiz edilenin analiste oral açıdan yapışma eğiliminin, hastanın çoğu zaman üçlü-Oidipal nitelikteki merkezi aktarımın yaratacağı kaygıdan ve duygusal güçlüklerden kaçınmak için başvurduğu geriye yönelik kaçışlar olduğunu vurguluyordu. Kuramsal bir önerme olarak ele alındığında, Alexander'ın iddiasındaki pozitif yan kuşkusuz doğrudur (Alexander'ın formülasyonunun geriye yönelik orallığın önemi açısından iddia ettiği, klasik formülasyonun takıntı-zorlantı nevrozundaki geriye yönelik anallığın anlamı açısından söylediklerine benzer. Krş. Freud, 1909: 155; 1913a: 317; 1917b: 343-4; 1926: 113-6). Bununla birlikte, Alexander'ın dürtü psikolojisinin ve yapısal ruh modelinin kavramsal çerçevesiyle sınırlı olarak açıklamaya çalıştığı çok sayıdaki olguya ilişkin kavrayışı yetersiz olduğu için klinik vurgusu hatalıdır. Alexander'ın, hastanın Oidipal rakiple çatışmadan kaçınmak için ve intikam korkusu yüzünden bilinçöncesi bir tutumla ya da bilinçli olarak takındığı çocuksu bir tavır olarak tanımlayıp reddettiği oral yapışma davranışlarının çoğu örneği, dürtü psikolojisi terimleriyle ve yapısal ruh modelinin kavramsal çerçevesi içinde layıkıyla açıklanamaz. Bu davranış, çoğu kez (narsistik kişilik bozukluğu olarak değerlendirdiğim durumlarda ise kesinlikle) yapmacık bir çocuksuluğun görünümü değil, arkaik bir duruma özgü gereksinimlerin ifadesidir. Kendilik psikolojisinin kavramsal çerçe-

vesinden bakıldığında, arkaik bir narsisizmin, özellikle de narsisistik aktarımın gereksinimlerinin bir görünümü olarak kavranabilir hale gelir. Hastanın yoğun biçimde analiste yönelmesinin asıl olarak savunmayla ilişkili olmayabileceğini kabul ettiği durumlarda bile Alexander bunu, oral hedeflere yönelik bir dürtü saplantısı ve benin gelişimindeki bir duraklama olarak açıklar. Burda gizli ya da açık bir talep vardır: Hasta bu dürtü-hedefleri olabildiğince çabuk ve tümüyle bastırıp onlardan vazgeçmelidir. Bir de öğüt vardır: Hasta büyümelidir.

Narsisistik kişilik bozukluğunun analizi sırasında etkinleşen aktarım görünümünün dürtü psikolojisinin yardımıyla ve yapısal ruh modelinin kavramsal çerçevesi içinde açıklama girişimi (savunmalara karşı dürtüler; bene karşı id; dürtü olgunlaşmasına karşı dürtü gerilemesi ya da dürtü saplantısı, ben gerilemesi ya da gelişimin duraksaması), estetik çerçevesinde, bir resmin güzelliğinin ya da çirkinliğinin ressamın kullandığı boyaların türünün ve dağılımının incelenmesi yoluyla açıklanmasına ya da edebiyat eleştirisi çerçevesinde, bir romanın başarı ya da başarısızlığının yazarın kullandığı sözcük dağarcığı ve cümle yapısının belirlenmesi yoluyla açıklanmasına benzer. Kuşkusuz bu türden incelemelerin bizi önemli keşiflere götürdüğü örnekler vardır; ancak incelmış zevkleri olan sanat eleştirmeni çoğu zaman dikkatini, sözünü ettiğim basit birimlerden çok, sanat eserinin daha karmaşık yanlarına çevirir. Tıp eğitimi almış okur için, kendilikle ilgili bozukluklara klasik metapsikoloji aracılığıyla yaklaşmak, insan fizyolojisinin sağlık ve hastalık durumundaki karmaşıklığını inorganik kimya çerçevesinde açıklama girişimine benzetildiğinde daha açıklayıcı olabilir. Kuşkusuz, nedenleri ve tedavisi inorganik kimya terimleriyle formüle edilebilen nadir birkaç durum vardır (örneğin, iyot eksikliğine bağlı hipotiroidi), ancak bu durumlarda bile bu tür bir yaklaşım biyo-kimyasal rahatsızlığın karmaşıklığını layıkıyla açıklayamaz. Bu düşünceler kendilik bozukluklarına ilişkin istisnai durumlara da uygulanabilir. Tüm kendiliklerine yayılmış bir bozuklukları olan "oral bağımlı" kişiliklerdeki psikopatolojinin çoğu durumda Alexander'ın Oidipal korkular ve savunmacı orallik sıralamasına ilişkin formülasyonu (hatta bu formülasyonu modern ben psikolojisinin en ileri kavramsal donanımı kullanılarak inceltmiş biçimleriyle bile) açıklanamamasına, ancak kendilik psikolojisinin uygulanmasıyla tatmin edici bir kavramsal çerçeveye ulaşılabilmesine karşın, bu klasik terimlerle yeterli bir biçimde kavramsallaştırılabilecek istisnalar her

zaman vardır. Bir diğer deyişle, tedavi kaldıracının Oidipus kompleksini noktasında başarılı bir biçimde kullanıldığı, ne kadar yaygın olursa olsun psikopatolojinin geri kalan kısmının çekirdek çatışmanın merkezi olarak tedavi edilmesiyle çözülebileceği durumlar vardır. Bunun yanı sıra, analistin kullandığı kavramsal çerçeve uygun olmasa bile (bir diğer deyişle kendilik ve patolojisinin gözardı edildiği ve gerekli yapı oluşturuşu derinlemesine çalışma süreçlerinin bilinçli olarak kullanılmadığı durumlarda bile) kendilikteki birincil bozukluğun analiz sırasında iyileştirildiği örnekler olabilir. Bu tür rahatsızlıklarda kaydedilen ilerlemenin analistin yanıtları sayesinde (analistin kendisinin yan nitelikte gördüğü, terapinin başarısının asıl nedeni sandığı yorumlayıcı etkinliklerin yalnızca taktik açıdan önemli, kuramsal açıdan ise önemsiz eşlikçileri saydığı yanıtları sayesinde) gerçekleştiğine inanıyorum. Bir diğer deyişle, birincil kendilik patolojisine sezgileri güçlü bazı analistler tarafından geçmişte (bazen gönülsüzce, hatta suçluluk duygularıyla da olsa) uygun yanıtların verildiğine, bundan da iyi sonuçlar alındığına inanıyorum. Ne var ki analist bu analitik etkinlikleri analitik "taktiğin" bir ifadesi olarak görüyor ya da terapide kurulan işbirliğinin sürmesine hizmet ettiği için meşru görüyordu. Ona göre kendiliğin yeniden kurulması ise, analiz edilenin yapısal çatışmalarıyla ilgili yorumların bir sonucuydu.

Alexander'ın, Freud'un dürtü saplanması ve gerilemesi arasındaki tamamlayıcı ilişkiyle ilgili kuramına (1917b: 340-41) uyan oral bağımlı kişilik yorumuna dönersek, hastadaki ciddi rahatsızlığın uygun açıklamasının, Alexander'ın görüşüne göre Oidipus kompleksinin kaygılarından bir kaçış değil, bir dürtü saplantısı olduğu durumları ele almalıyız. Yalnızca kuramsal açıdan bakıldığında, bu tür durumların gerçekten olabileceği reddedilemez. Diğer bir deyişle, kendilik bozukluğunun, psikopatolojinin (hastanın haz yönelimli olgunlaşmamış beninin bağımlısı olduğu çocuksu tatminlerin sonucunda) 1) oral saplantı noktalarındaki dürtü saplantısının; 2) benin gelişiminde bu saplantıya denk düşen duraklamanın bir görünümü olduğunu varsayan bir analitik yaklaşımla çözüldüğü istisnai durumlar vardır. Ancak, birincil bir kendilik patolojisinin (hadım edilme kaygısının harekete geçirdiği bir geri çekilmenin sonucu olan) bendeki çocuksuluk eğilimi açısından yürütölen bir analiz sırasında eşduyumlu bir analist tarafından iyi edilebildiği ender durumların varlığına inanmama karşın, birincil kendilik sorununun analitik açıdan geçerli tedavi-

sinin, hastanın oral dürtüye saplanıp kaldığına inanan bir analist tarafından tesadüfen bile olsa sonuca ulaştırılabileceğini düşünemiyorum. Bu durumlarla bizim muayenehanelerimizde karşılaşılmadığı¹ ve hastasının kendilik patolojisini bu terimlerle formüle eden bir analistin analiz edilen tarafından eşduyumdan tümüyle yoksun bulunacağı kanısındayım. Böyle bir analist en fazla eğitimsel bir sonuç elde edebilir; yani hastanın terapistle kabaca özdeşleşmesi temelinde, daha olgun psikolojik yapıların (savunucu yapılar) oluşmasını sağlayabilir. Eğer böyle durumlar varsa, bunların nedenleri bir yandan çocuğun cinsellik öncesi dürtülerini tatmin eden, bir yandan da fallik-genital gereksinimlerinin önünü tıkayan ebeveynin tutumunda aranmalıdır. Çocuğun olgunlaşan dürtü mekanizması üzerinde böylesine belirleyici bir engellemeye, çocuklarının olgunlaşma özlemleriyle çok az da olsa eşduyum kurabilen ebeveynlerin neden olabileceğini sanmıyorum. Ağır kişilik bozukluklarını, eskiden olsa gelişmenin erken bir dönemindeki (orallik) dürtü örgütlenmesiyle ilgili bir saplantıya ve buna eşlik eden ben çocuksuluğuna bağlayacağım hastalardan edindiğim klinik deneyim, zamanla bana dürtü saplantısının ve yaygın ben eksikliklerinin ne oluşumsal açıdan birincil ne de dinamik-yapısal bakımdan psikopatolojinin en merkezi alanı olduğunu gösterdi. Burada çocuğun, ebeveyninin çok bozuk duygusal yanıtları yüzünden sağlam bir biçimde kurulamayan kendiliği söz konusudur; (canlı olduğunu, hatta var olduğunu kendi kendisine gösterme çabasında) erojen bölgelerini uyaran, böylece savunmacı bir biçimde haz hedeflerine yönelen, ardından ikincil olarak oral (ve anal) dürtü yönelimine ve benin bedeninin uyarılan bölgeleriyle ilişkili dürtü hedeflerinin kölesi haline gelmesine yol açan güçsüz ve parçalanma eğilimindeki kendiliktir.

Kendiliğin parçalanması ya da güçsüz düşmesi deneyimine karşı koymaya çalışan depresif çocuğun (yetişkinlikte görülen sapıklıklar gibi sonraki psikopatolojinin billurlaştığı noktaları oluşturan fantezilerin eşliğinde olsun ya da olmasın) bedeninin erojen bölgelerini nasıl adeta bir bağımlı gibi kullandığını tasvir etmek kolay değildir. Dürtü psikolojisi, yapısal ruh modeli ve ben psikolojisinin açıklamaları, yal-

1. Kronik bağımlılığın ileri evreleri, saf dürtü saplantısı ve benin bütünsel çocuksuluğu izlenimini verebilir. Ama kişilikteki dağınıklık ve o zamana kadar ortaya çıkan organik değişimler, bozukluğun oluşumsal kaynağının, özellikle de hastanın başlangıçta tatmin etmeye çalıştığı psikolojik gereksinimlerin doğasının güvenilir bir biçimde değerlendirilmesini olanaksız kılar.

nızca çatışma psikolojisinin (özellikle de psikopatolojisinin) sınırlı alanı söz konusu olduğunda tatmin edicidir. Bu açıklamalar, (ilgi odağımız katılımcı kendiliğe yöneldiğinde, kuşkusuz özellikle de kendilik ve hastalıkları dikkatimizin merkezi hâline geldiğinde) sağlık ve hastalık durumlarında göreceğimiz daha karmaşık ruhsal oluşumları kapsayamayacak kadar basit kavramsal birimlerle ilgilenmektedir. Örneğin Freud (1908) ve Abraham'ın (1921) genital dönem öncesindeki belirli dürtülerle (örneğin, "anal" tutumluluğun kavramsallaştırılmasında) ilgili ısrarlı saplantıları bazı karakter özellikleriyle ilişkilendirmek suretiyle yaptıkları hamle, bize karmaşık bir psikolojik olgular grubuyla ilgili parlak bir açıklama vermiştir. Ancak bu düşünsel başarının pırıltısı bizi aynı zamanda sağlanan içgörünün sınırlarını görmekten alıkoymuş, hatta dikkatimizi bazı psikolojik durumlara doğru saptırmıştır. Çocukla anne arasındaki (buradaki örnekte anal dönem sırasında var olan) alışverişi dürtü psikolojisi açısından vurgulayan geleneksel tutum, çocuğun anal döneme saplanmış olduğu olgusuna, bunun sonucunda da anelliğin örtülmemiş biçimde ifade edilmesine karşı geliştirilen savunmaların, daha sonra bir karakter özelliği olan "tutma" davranışında kendini belli eden psikolojik yapıların gelişmesi açısından bir başlangıç noktası oluşturduğu olgusuna tatmin edici bir açıklama getiremez. Dürtülere ek olarak anal dönem kendiliğini, yani sağlamaşma sürecinin henüz erken bir evresinde olan bir kendiliği dikkate aldığımızda, daha tatmin edici bir açıklamaya ulaşabileceğimize inanıyorum. Eğer anne çocuğun dışkı armağanını gururla kabul ediyorsa (ya da reddediyor veya ona ilgisiz kalıyorsa) tepki verdiği şey yalnızca bir dürtü değildir. Aynı zamanda çocuğun oluşmakta olan kendiliğine de bir yanıt vermektedir. Bir diğer deyişle, annenin tutumu, çocuğun sonraki gelişiminde çok önemli bir rol oynayan bir dizi içsel deneyimi etkiler. Anne (kabul ederek, reddederek ya da aldırış etmeyerek), vermek ve sunmak suretiyle, aynalayan kendilik nesnesi tarafından doğrulanmayı bekleyen bir kendiliğe karşılık vermektedir. Bu yüzden çocuk, ebeveyninin sevinçli, gururlu tutumunu ya da ilgisizliğini yalnızca bir dürtünün kabulü ya da reddi olarak değil, aynı zamanda (ki çoğu kez çocuk-ebeveyn ilişkisinin bu yönü belirleyicidir) deneyerek kurulmuş ama hâlâ yaralanabilir durumdaki yaratıcı-üretici-aktif-kendiliğinin kabulü ya da reddi olarak da algılar. Eğer anne, kendisini yaratıcı-üretici bir inisiyatifin merkezi olarak henüz öne sürmeye başlamış bu kendiliği reddederse (tabii

özellikle de bu red ya da ilgisizlik, annenin sağlıklı denilebilecek kadar eşduyumdan uzak kişiliğinden kaynaklanan uzun bir dışkırlıklı- ları ve engellemeler zincirindeki bir halkaysa) ya da çocuğun bütünsel kendiliğine karşılık vermedeki yeteneksizliği anneyi (dışkı üreten, öğrenen, kontrol eden, olgunlaşan bütünsel çocuğuyla arasındaki bir- leştirici ilişkinin zararına), parçalanma üretecek biçimde yalnızca dış- kıyla ilgilenmeye götürürse bu durumda çocuğun kendiliği boşalacak ve kendini ortaya koymanın ve istemenin sevincini elde etme girişi- minden vazgeçen çocuk, varlığını doğrulamak için bedensel-kendili- ğinin parçalarından aldığı hazza dönecektir. Bu yüzden, yetişkinin "anal karakteri" (örn. tutumluluğu) anal saplantıya ya da anal-tutucu eğilimlere bağlanarak uygun biçimde açıklanamaz. Anal saplantı kuş- kusuz vardır; ancak tümüyle anlamlandırılabilmesi yalnızca şu olu- şumsal yeniden kurgu temeli üzerinden mümkün olabilir: Hasta ço- cukluğunda kendiliğinin parçalandığını ya da boş olduğunu hisset- miş, bedensel-kendiliğinin bir bölümünün uyarılması yoluyla elde et- tiği hazla kendisini varlığının devam ettiği konusunda temin etme yo- luna gitmiştir.

Sözü edilen örnek dikkate alındığında, eğer betimleme ve açıkla- malarımızda çocuğun "anal" gelişme evresindeki deneyimlerini tüm olarak kavramayı ve bu evrenin çocuğun gelişimindeki önemini tam olarak belirtmeyi istiyorsak, kendilik psikolojisine ait kuramsal çerçe- venin uygulanmasının zorunlu olduğunu söyleyebiliriz. Bununla bir- likte, eğer daha geniş kapsamlı yaşantısal kümelenmeler dağılmışsa, yani çocuğun kendiliği kendilik nesnesinin eşduyumlu yanıtlar ver- memesi nedeniyle ciddi biçimde hasara uğramış ve zayıflamışsa, o zaman dürtü psikolojisinin formülasyonları (her ne kadar birleşmiş ve parçalanmış kendilik arasındaki önemli psikolojik salınımı uygun bi- çimde kavrayamıyorsa da) yeni durumu deneyimden uzak terimlerle açıklama açısından uygun sayılabilir.²

Öncelikle kendilik psikolojisinin açıklayıcı çerçevesine ait olan olgularla ilgili dürtü psikolojisine ait formülasyonlar (örneğin benim utanma ve narsistik öfkeye ilişkin klasik metapsikolojinin terimle- riyle yaptığım açıklayıcı betimleme, 1972: 394-6) ancak bu bağlamda doğru kabul edilebilir. Şunu da ekleyebilirim: Sağlıklı gurur ve sağ-

2. Kuramla ilgili, özel olarak da bütün kuramsal ifadelerin görcliliği ve tamam- layıcı yaklaşımların kabul edilebilirliğiyle ilgili bazı genel düşünceler için bkz. ss. 166-7.

lıklılı iddialılığın dürtü kuramının terimleriyle açıklanması, bu olumlu temel deneyimlere ait olup birincil psikolojik kümelenme dağıldıktan sonra ortaya çıkan ürünlerin (öfke ve utanç) dürtü kuramıyla açıklanmasına oranla daha zordur. Benim önerdiğim şey burada ve başka alanlarda iki ayrı kuramsal çerçevenin kullanılabileceğidir. Yani, modern fizikteki tamamlayıcılık ilkesine benzer bir psikolojik tamamlayıcılık ilkesinden söz edebilir, derinlik psikolojisinin sağlık ve hastalık durumlarındaki psikolojik olguları açıklamak için iki tamamlayıcı yaklaşımı gerektirdiğini söyleyebiliriz. Bunlar, çatışma ve kendilik psikolojileridir.

Buradan hareketle, psikanalizin getirdiği bir psikopatolojinin olumsalsal açıklamalarına kuşkuyla bakanların öne sürebilecekleri bir soruyu da verimli bir biçimde ele alabiliriz. Bu soru, ciddi yetişkin psikopatolojileri olan kimi insanların, yaşamlarının ilk döneminde son derecede adanmış annelere sahip olmuş görünmeleriyle ilgilidir; bu anneler çocuklarının isteklerine eşduyumlu bir uyum göstermiş, onlara sevgiyle karşılık vererek isteklerini tatmin etmiş gibidirler. Bu durumda, önemli bir metapsikoloji kavramına, "yerinde ve yeterli engelleme ilkesi"ne dayanarak ve olaya dürtü kuramının terimleriyle yaklaşarak, tam tatminin ("şımartma") çocuğu ruhsal yapı oluşturma olanağından yoksun bırakacağını, yani dürtülerin tatmininin engellenmemesi sonucu benin olgunlaşmadan kalacağını (dürtüleri denetleme, ayarlama ve yüceltme işlevlerinin yeterince gelişemeyeceğini), annenin eşduyumunun aşırı olabileceğini ve çocuğa zararlı olmaması için anneliğin sınırlarının bulunması gerektiğini düşünmeye eğilim gösteririz. Ancak, yerinde ve yeterli engelleme ilkesinin çok değerli olduğunu kabul etmeme karşın, lüzumundan fazla "annelik" ve aşırı eşduyum sonucu annenin çocuğu zarar verici bir biçimde şımartmasının çok sayıda örneği olduğunu sanmıyorum. Sorunlu yetişkinlerin analizi sırasında geriye bakarak incelediğim bu türden örnekler, bana oluşumlarının daha karmaşık bir biçimde belirlendiğini gösterdi. Aşırı anneliğin ya da şımartmanın zararı sorusunu yalnızca dürtü psikolojisi açısından değil, aynı zamanda ve esas olarak kendilik psikolojisi açısından yeniden değerlendirirsek, konuya derhal daha fazla açıklık getireceğimize inanıyorum. Örneğin Bay U.'daki ağır psikopatolojinin (bkz. ss. 60-2) bazı yönleri, özellikle de fetiş saplantısıyla ilgili olanlar, ilk bakışta ona aşırı düşkün olan annesi ve büyükannesi tarafından fazla tatmin edilmiş olmasına bağlı görünüyordu; çocukken

onun her isteğini yerine getirirnişler, böylece onu şımartarak ilerki yıllarda gerçekçi uzlaşmalar yapmak istemeyen biri olmasına katkıda bulunmuşlardı. Bir psikolojik sığınağın (fetiş ve onun tatmin edici mükemmelliği) ortaya çıkmasına yol açan, bu mükemmel annelikte ısrar olgusuydu; bu sığınağın içinde mükemmel annelik işlevleri, daha gerçekçi ve olgun haz elde etme biçimlerinin zararına egemenliğini sürdürüyordu. İlk başta böyle düşündük. Ama analiz ilerledikçe, hastanın aktarım sırasında yeniden etkinleşen istekleri ve gereksinimleri sistematik biçimde derinlemesine çalışıldıkça, yaşamının ilk döneminde annesinin sağladığı tatminin farklı bir yönü açıkça ortaya çıktı. Bay U.'nun annesi ve büyükannesi çocuğa yönelik ortak tutumlarında bir takım oluşturmuşlar, kendilerinin bilinçdışı bir fantezilerini eyleme koyarak çocuğun dürtü-isteklerini kendi amaçları için tatmin etme yoluna gitmişlerdi. Çocuğun bütün dürtüsel talepleriyle tam bir uyum içinde hareket ederken, aynı zamanda onun olgunlaşan, değişen ve annesi (daha sonra da babası) tarafından doğrulanmayı, hayran olunmayı ve onaylanmayı bekleyen kendiliğini gözardı etmişlerdi. Bu yüzden fetiş saplantısı esas olarak aşırı tatminin değil, annesinin çocuğun oluşmakta olan bağımsız kendiliğinin sağlıklı teşhirciliği ve büyüklenciliğine eşduyumlu yanıtlar vermemesinden kaynaklanan özgül bir örselenmenin sonucuydu. Kısacası, bunun sonucunda çocuk bu depresif ruh haliyle dürtü tatminine geri dönmüştü. Yani, yetenekli çocuğun hüner gösterisinin (bağımsız bir inisiyatif merkezi olan kendiliğinin) anne tarafından hiç, baba tarafından da yeterince karşılık görmemesi sonucunda, arkaik haz elde etme yönünde (dürtüyü tatmin eden anne, yani fetiş) bir geri dönüş meydana gelmişti.

Psikolojik anlamda çocukta gelişen şeyin libidinal bir dürtü olmadığı, başından itibaren dürtüsel deneyimin çocuğun kendilik ve kendilik nesneleri arasındaki ilişkiyle ilgili deneyimine tabi bulunduğu ilkesinin uygulanması iki açıdan çok önemlidir. Birincisi, çocukluktaki psikolojik gelişme düzeylerine ilişkin libido kuramını ele alışımızı değiştirir; bunun sonucunda da, klasik kuram açısından bakıldığında kişiliğin içgüdüsel gelişmenin şu ya da bu basamağına gerilemiş ya da saplanmış olmasından kaynaklanıyormuş gibi görünen bazı psikopatoloji biçimlerine ilişkin görüşümüzde değişikliklere yol açar.

Bu bağlamda, daha önce sunduğum örneklerle bir yenisini eklemek istiyorum: Oral saplantı, patolojik oburluk ve aşırı şişmanlık üçlüsü. Bu sendrom, oral düzeydeki bir gerilemeyi ve/veya birincil bir

dürtü saplanması (hadım edilme korkularından kaçış ve/veya oral düşkünlük) ele aldığımızı varsayan bir anlayış ışığında incelenebilir; bu açıdan bakıldığında, (kuramsal olarak düşünülebilen ama uygulamada pek rastlanmayan *saf* gerileme durumları dışında) psikanalitik terapinin hedefi nihai olarak, daha derin bir dürtü farkındalığına ulaşılmasını ve bununla birlikte gerçekleştirilen, dürtüyü denetleme yeteneğindeki bir gelişmeyi de (dürtünün bastırılması, yüceltilmesi, amaçlarının ketlenmesi, yer değiştirme ya da yansızlaştırma) içerecektir. Bir kez daha söylüyorum, bu tutum tatmin edici değildir. Tersine, gerçeğe daha çok yaklaşabilmek ve bu örneklerin çoğunda başarılı psikanalitik açıklama süreçlerine daha doğru bir açıklama getirebilmek için şu formülasyonu uygulamamız gerektiğine inanıyorum: Esas önemli psikolojik kümelenme çocuğun yiyeceğe yönelik isteği değildir. Kendilik psikolojisinin bakış açısından görüldüğünde, bunun yerine şunu söyleyebiliriz: Başlangıçtan itibaren çocuk (kendilik nesnesi ne kadar belirsiz biçimde tanınırsa tanınsın) yiyecek veren bir kendilik nesnesine olan gereksinimi ifade eder. (Daha davranışçı terimlerle ifade edersek, çocuğun yiyeceğe değil, eşduyumlu biçimde ayarlanan yiyecek vermeye gereksinim duyduğunu söyleyebiliriz.) Eğer bu gereksinim (örseleyici ölçüde) karşılanmazsa, o zaman daha kapsamlı psikolojik kümelenme (bir bütün olmanın yol açtığı, keyifli deneyim, uygun biçimde karşılık görmüş kendilik) çözülür ve çocuk daha büyük yaşantısal birimin bir parçasına, yani (erojen bölgelere yönelik) haz arayışındaki oral uyarıma ya da klinik deyimlerle ifade edersek, depresif yemek yemeye geriler. Daha sonraki yeme bağımlılığının billurlaştığı nokta, psikolojik deneyimin bu parçasıdır. Psikolojik sağlığa doğru yenilenmiş bir hamlenin üzerinde yükseleceği temel de, dürtüyle ilgili artan bir farkındalık değil (özü itibarıyla, dürtüye hükmetme konusundaki eğitimsel bir vurgu da değil), eşduyumdan yoksun kendilik nesnesi ortamına karşı oluşan depresif-parçalayıcı tepkiyle ilgili artan farkındalıktır.

Daha genel terimlerle özetlersek, dürtü saplantılarının ve bunlara bağlı olan ben etkinliklerinin oluşumu, kendiliğin güçsüzleşmesi sonucunda ortaya çıkar. Karşılık görmemiş kendilik, arkaik büyükmeciliğini ve tümgüçlü bir kendilik nesnesiyle kaynaşma yönündeki arkaik isteğini sağlam bir kendine saygıya, gerçekçi ihtiraslara ve ulaşılabilir ideallere dönüştürememiştir. Dürtülerdeki ve bendeki anormallikler, kendilikteki bu merkezi eksikliğin belirti düzeyindeki so-

nuçlarıdır.

Benzer düşünceler daha genel bir sorun için, telafi edici yapıların yerleştirileceği kavramsal çerçeve için de geçerlidir. Bu yapıları ben psikolojisinin terimleriyle, yani başlangıçta gelişmelerine yol açan dürtüden "ikincil özerklik" kazanmış savunmalar olarak mı düşünmeliyiz? Ya da kendilik psikolojisine göre, yani kendilik ve kendilik nesnesi arasındaki özgül ilişkilerin etkisi altında yeniden birleşen kendiliğin bir bileşeni olarak mı ele almalıyız? Kendilikle ilgili sorunları ele alırken kuramsal formülasyonlarımızda birincil ve ikincil özerklik kavramlarını kullanmanın uygun olmadığına inanıyorum. Bu kavramlar asıl olarak yapısal çatışma psikolojisi alanına, yani psikolojik hastalığı birbirine karşıt güç kümeleri (dürtüler ve savunmalar) arasındaki çatışmanın bir sonucu olarak kavramsallaştıran görüşe aittir. Bu bakımdan, ikincil özerklik kavramını, gelişme süreci içinde başlangıçta karşı çıktıkları dürtü taleplerinden işlevsel olarak bağımsızlaşan savunucu yapılara uygulamak gerçekten yararlı olur kanısındayım. Telafi edici yapıların özerkleşebilmelerine karşın (narsisistik kişilik bozukluklarının analizinin sonucunda iyileştirilenler buna örnek gösterilebilir) ben psikolojisindeki anlamlarıyla birincil ve ikincil özerklik terimleri bu yapılar açısından uygun değildir. Çocuk için (birincil eksiklik alanında) engellenmiş işlevlerin yerini tutması açısından önemli hale gelen özgül telafi edici işlevlerin seçiminin, kısmen doğumla getirilen unsurlar (yetenekler) tarafından etkilendiği, bu yüzden de bunların "birincil özerkliği"nden söz edilebileceği doğrudur. Ancak çocuğun elindekiler arasından belirli işlevleri seçmesini (ve bunları etkili yetenek ve becerilere dönüştürmesini) ve ihtiras ve ideallerinin içeriği olarak sonunda ruhuna temelli yerleşen ana arayışlarının yönünü (yani çocuğun telafi edici yapılar kazanmasını) en iyi açıklayan bağlam, çocuğun onu engelleyen, hüsrana uğratan bir kendilik nesnesinden, böyle bir hüsrana uğratmayan ya da daha az uğratan bir kendilik nesnesine geçebilmiş olmasıdır. Bir başka deyişle, belirleyici unsur, kendiliğin örüntüsünü ifade eden işlevlerin özerk olması değil, bütünlüğü ve işlevselliği *bir* bölgede tehdit edilen bir kendiliğin, psikolojik ağırlık noktasını bir *diğer* bölgeye çevirerek hayatta kalmayı başarmış olmasıdır.

YORUMLAR VE DİRENÇLER

Normal gelişme durumunda narsisizmin nesne sevgisine dönüştüğü ve dürtülerin tedrici olarak "ehlileştirildiği" yolundaki dürtü psikolojisi önermelerinin açıklayıcı gücüyle, normal gelişmede kendilik/kendilik nesnesi ilişkilerinin psikolojik yapıların önbiçimleri olduğu ve kendilik nesnelerinin dönüştürerek içselleştirilmesinin kendiliğin tedrici olarak güçlenmesine yol açtığı yolundaki kendilik psikolojisi önermelerinin açıklayıcı gücü, bu tamamlayıcı bakış açılarının analitik süreç sırasında ortaya çıkan somut psikolojik kümelenmelere uygulanması yoluyla da karşılaştırılabilir.

Örneğin, Hartmann'ın (1950) dürtülerin karşı yatırımlar yoluyla ehlileştirilmesine ilişkin görüşlerini, özellikle de benin dürtüleri denetim altına almak için yansızlaştırılmış saldırgan enerjiyi kullandığı yolundaki iddiasını ele alalım. Burada şu da eklenebilir: Hartmann'ın sözünü ettiği karşı yatırımlar muhtemelen ruhsal aygıt tarafından erken dönemde, çocukla içgüdü yatırdığı ebeveyni arasındaki karşılıklı etkileşim sırasında kazanılmıştır. Hartmann'a göre, Freud'un (1937) psikanalitik ilişkide "dirençlerin açığa çıkmasına karşı direnç" olarak adlandırdığı durum, "metapsikolojik dille ifade edilirse ... karşı yatırımların yeniden saldırganlığa dönüşen enerjisidir ve hastanın direncine yönelik saldırımızın bir sonucu olarak harekete geçirilmiştir" (1930: 134). Çocuğun ebeveyniyle ya da hastanın analistle olan ilişkilerine uygulandığında bütün metapsikoloji için geçerli olduğu gibi Hartmann'ın kuramı da özü itibarıyla bağdaşmayan iki kavramsal çerçeve (ruhsal aygıtın çerçevesiyle sosyal psikolojinin çerçevesi) arasında gidip gelmektedir. Ancak bu hoşgörülebilir, ele aldığımız bağlam açısından da önemli sonuçları olmayan bir hatadır; bu konuyu başka bir yerde tartıştığımdan (1959) burada fazla girmeyeceğim. Bir diğer deyişle, burada kuram ve kavramsal yapıdaki kusurlarla ilgilenmiyor, Hartmann'ın kuramının hatalı olduğunu kanıtlamaya çalışmıyorum. Göstermek istediğim şey, kendilik psikolojisinin (kendiliğin bir parçası olarak yaşantılanan nesneleri, yani kendilik nesnelerini, kendilikten bağımsız inisiyatif merkezleri olarak yaşantılanan nesnelerden, yani gerçek nesnelerden ayıran bir psikolojinin) burada incelenen olguları, yani analiz edilenin dirençlerine yönelik saldırıya gösterdiği öfkeli tepkiyi, Hartmann'ın kullandığı dürtü psikolojisi yöntemiyle

minden çok daha inandırıcı bir biçimde açıklayabildiğidir.

Yaklaşımına temel oluşturmak üzere, bazı belirleyici yönleri bakımından analitik durum için bir prototip oluşturabilecek bir çocukluk yaşantısını, çocuğun eşduyumlu yanıtlar veren tümgüçlü ve idealleştirilmiş kendilik nesnesiyle kaynaşmasını (bkz. Kohut, 1971: 235; krş. Freud, 1921: 111-6) inceleyerek başlayacağım.

Çocuk nasıl fiziksel anlamda hayatta kalabilmek için gerekli miktarda oksijen içeren bir atmosfere doğarsa, psikolojik anlamda hayatta kalabilmek için de kendisine eşduyumlu yanıtlar veren bir insani ortama doğar. Ve nasıl yeni doğan bebeğin solunum aygıtı çevredeki atmosferde oksijen bulunmasını "bekler"se, gelişmekte olan kendiliği de aynı tartışılmaz kesinlik içinde kendi psikolojik istek-gereksinimlerine uyum gösterecek bir eşduyumlu ortam "bekler" (insanbiçimci açıdan uygun değilse de çağrışımları bakımından uygun bir kavramdır bu³). Çocuğun psikolojik dengesi bozulduğunda, yaşadığı gerilimler normal koşullarda kendilik nesnesi tarafından eşduyumla algılanır ve karşılık görür. Çocuğun gereksinimini ve bu konuda ne yapılması gerektiğini gerçekçi bir biçimde algılayabilen olgun bir psikolojik örgütlenmeyle donatılmış kendilik nesnesi, çocuğu kendi psikolojik örgütlenmesine dahil edecek ve hareketleriyle çocuğun bozulmuş olan homeostatik dengesini yeniden kuracaktır. Şunu da vurgulamak gerekir: Bu iki adımdan *ilki* çocuk için, özellikle de çocuğun (çekirdek kendiliğini sağlamlaştırmak için) dönüştürerek içselleştirme yoluyla psikolojik yapılar kurma yeteneği açısından, ikinci adımdan çok daha büyük bir psikolojik önem taşır. Annenin çocuğun saldırganlık dürtüsünü sevgisiyle ya da kendi yansızlaştırılmış saldırganlığıyla (kararlılık) karşı çıkarak ılımlılaştırıp yansızlaştırdığı yolundaki formülasyon, fiziksel dünyadaki olayların kaba mekaniğine ilişkin müthiş ba-

3. Schafer, modern analistler içinde kuramın şeyleşmesine en açık biçimde karşı çıkan kişidir (psikanalitik kavramların oluşumuyla ilgili tartışmasına bakınız, 1973b). Schafer'in söyledikleri genel olarak olumlu karşılanmıştır; değerli çalışmasının, analistleri kuramsal soyutlamalarla klinik-gözlenen gerçek arasındaki ayrımı belirsizleştirmeme konusunda uyarması anlamında sağlıklı bir etki yapması gerekir. Yine de, düşüncelerimizi ifade ederken bu nedenle kuruluğa kaçmamamız gerektiği kanısındayım. Çağrışımlar uyandıran, renkli bir dil kullanmakla, somutlaştırıcı (örn. insanbiçimci) düşünce arasında belirleyici bir fark vardır. Ayrıca şuna da inanıyorum: Düşünce çizgisi ne kadar mantıklı olursa olsun, Schafer psikanalitik "grup kendiliği"nin korunması için gerekli olan, kuramsal değişimdeki tedricilik gereksinimini dikkate almamaktadır.

sit bir benzetmeye dayanır. Ama bu formülasyon psikolojik alandaki olayların hakkını vermez. Çocuğun kaygısının, dürtü-gereksinimlerinin ve öfkesinin (yani kendisini tartışılmaz biçimde ortaya koyduğu daha önceki, daha geniş ve karmaşık psikolojik birimin çözülmesine ilişkin deneyiminin) kendilik nesnesi annede eşduyumlu yankılar uyandırdığını söylediğimizde gerçeğe daha yaklaştığımızı düşünüyorum. Bu durumda, kendilik nesnesi çocukla dokunma ve/veya ses yoluyla temas kurar (anne çocuğu kucasına alır ve onunla konuşur) ve böylece çocuğun içinde bulunduğu dönemle uyumlu olarak tümgüçlü kendilik nesnesiyle kaynaşma biçiminde algılayacağı koşulları yaratır. Çocuğun nüve halindeki ruhsal varlığı, kendilik nesnesinin oldukça gelişmiş ruhsal örgütlenmesine katılır; çocuk kendilik nesnesinin duygu durumlarını (bunlar çocuğa dokunma, ses tonu ve belki bazı başka yollardan aktarılır) sanki bunlar kendi duygu durumlarıymış gibi algılar. Uygun duygu durumları (çocuğun kendi duygu durumları ya da katıldığı kendilik nesnesinin duygu durumları) kendilik/kendilik nesnesi birimi tarafından yaşandığı sırayla şöyledir: Yükselen kaygı (kendilik); bunu izleyen, belli bir istikrara ulaşmış yansız kaygı –panik değil "alarm" duygusu– (kendilik nesnesi); bunu izleyen sükûnet ve kaygının ortadan kalkması (kendilik nesnesi). Sonuçta, anne (davranışçılık ve sosyal psikolojinin terimleriyle görüldüğü gibi) yemeği hazırlar, ısıyı ayarlar, çocuğun altını değiştirirken, çocuğun yaşamaya başladığı psikolojik çözülmenin ürünleri ortadan kaybolur, böylece kendilik yeniden kurulur. Eşduyumlu yanıtlar veren tümgüçlü kendilik nesnesiyle kaynaşma yoluyla yaşanan bu psikolojik olaylar dizisinin sağladığı temel sayesinde ki kendilik nesnesinin yerinde ve yeterli (çocuğun içinde bulunduğu dönemle uyumlu ve örseleyici olmayan) eksiklikleri, normal koşullar altında dönüştürerek içselleştirme yoluyla yapı oluşturulmasına yol açar. Yerinde ve yeterli olan bu eksiklikler, kendilik nesnesinin biraz gecikmiş eşduyumlu yanıtlarından oluşabildiği gibi, kendilik nesnesinin çocuğun da katıldığı deneyimlerindeki yararlı norma ilişkin hafif sapmalardan, ya da eşduyumlu kendilik nesnesiyle birleşme yoluyla yaşanan deneyimler ile gereksinimlerin gerçek tatmini arasındaki farktan da kaynaklanıyor olabilir. Benim izlenimim şudur ki, son sözü edilen örnek, çocukluktaki psikolojik yapı oluşturma açısından kendilik nesnesinin psikolojik yetersizliklerine göre çok daha az önemlidir. Bir diğer deyişle, bence kendilikteki eksiklikler daha çok kendilik nesnelerinden

kaynaklanan (kendilik nesnesinin narsisistik kişilik bozukluğuna, özellikle de sanırım analistlerin sandıklarından çok daha büyük oranda, kendilik nesnesinin gizil psikozuna bağlı olarak oluşan) eşduyum yetersizlikleri sonucu ortaya çıkar. Hatta, psikolojik ortam çocuğa çarpıtılmamış eşduyumlu yanıtlar verdiği takdirde, ("dürtünün" ya da gereksinimin engellenmesi olarak sınıflandırılabilir) ciddi gerçekçi yoksunluklar psikolojik anlamda zararlı değildir. İnsan yalnızca eklemekle yaşamaz.

Buradaki iki aşamanın önemi ne kadar vurgulansa azdır. (Birinci aşama: Kendilik nesnesinin olgun ruhsal örgütlenmesiyle eşduyum yoluyla kaynaşma ve kendilik nesnesinin duygu yayılması değil de duygu işareti biçimindeki deneyimine katılma. İkinci aşama: Kendilik nesnesinin gereksinimleri karşılayan etkinlikleri.) Bu aşamalar çocukluk sırasında yerinde ve yeterince yaşanmışsa yaşam boyunca zihinsel sağlığın temel dayanaklarından biri olarak kalır, ya da tersine, çocukluktaki kendilik nesneleri başarısız olmuşsa, ortaya çıkan psikolojik eksiklikler ya da çarpıtmalar yaşam boyu taşınması gereken bir yük olarak kalır. Psikanalizin önce anlayıp sonra açıklayan bir psikoloji oluşu, insanın psikolojik işlevlerini en başından beri belirleyen iki aşamalı ilkeyle yakından bağlantılıdır. Analistin analiz edilene yönelik tutumunun ardında da aynı ilkenin var olduğu vurgulanmalıdır. Bir diğer deyişle, her yorum ve her yeniden kurma iki aşamadan oluşur; öncelikle, analiz edilen anlaşılmış olduğunu anlamalıdır; ancak bundan sonra, ikinci adımda, analist analiz edilene, eşduyum yoluyla kavradığı psikolojik içeriği açıklayan dinamik ve oluşumsal unsurları gösterecektir. Analiz sırasında karşılaşılan en inatçı dirençlerden bazıları, bazı bastırılmış psikolojik düşüncelerin analistin yorumları ya da yeniden kurgularıyla bilince çıkması tehlikesine karşı kişilerarası düzeyde harekete geçirilen savunmalar değildir. Sözüünü ettiğimiz bu inatçı dirençler daha çok, anlaşılma aşamasının (analistin hastayla eşduyumlu olarak kaynaşması ya da onu yankılaması aşamasının) atlanmaması yüzünden harekete geçmiştir. Hepsinde değilse bile bazı analizlerde, analistin, çocukluğundaki kendilik nesnesi örseleyici bir biçimde yetersiz olan bir hastanın, ikinci adım (yorum, analistin verdiği dinamik-oluşumsal açıklamalar) yararlı ve kabul edilebilir bir biçimde atılmadan önce, "yalnızca" uzun anlaşılma dönemlerine gerek duyacağını anlaması gerekebilir.

Burada, kendiliğin sağlam bir biçimde kurulmasından önceki psi-

kolojik gelişme aşamasında kendiliğin kendilik nesnesi ile eşduyumluluk olarak kaynaşmasına ilişkin sorunlardan kaynaklanan çeşitli psikopatoloji biçimlerini açıklayan tamamlayıcı düşüncelere yer vermek de yararlı olabilir. Eğer kendilik nesnesinden çocuğa yönelen eşduyumlu yanıtlar yoksa ya da yaygın biçimde veya çocuğun deneyiminin belirli alanlarında ciddi biçimde donuklaşmışsa, çocuk tümgüçlü kendilik nesnesiyle kaynaşma olanağından yoksun kalacak, daha önce sözü edilen deneyim aşamalarına (yayılan kaygı, kaygı alarmı, yatışmışlık) katılamayacak, bu yüzden de kaygıyla bu şekilde başa çıkabilecek psikolojik yapılar kurma fırsatından yoksun kalacaktır. Bir başka örnek de şu olabilir: Eğer kendilik nesnesi çocuğun hafif kaygısına hastalık hastasına özgü yanıtlar verirse, o zaman kendilik nesnesiyle kaynaşma, hafif kaygının yatışması biçimindeki sağlıklı deneyimi üretemeyecek, tam tersine hafif kaygının paniğe dönüştüğü zararlı bir dizi deneyim üretecektir. İlk türden durumlarda, çocuğa sağlıklı bir kaynaşma kurma fırsatı verilmemiştir; ikinci tür durumlarda ise çocuk ya zararlı bir kaynaşmanın içine çekilmekte ya da kendilik nesnesinin zararlı yanıtıyla kendisi arasına bir duvar çekerek bundan aktif biçimde kaçmaya çalışmaktadır. Bütün bu örneklerin sonucunda ortaya çıkan şey ya normal bir gerilim düzenleyici yapının yokluğu (duygulanımları ehlileştirme yeteneğinde bir zayıflık) ya da kusurlu yapıların kazanılmasıdır (duygulanımın aktif olarak yoğunlaştırılmasına, yani panik durumları geliştirmeye yatkınlık). Yalnızca kaygıya yatkın olma durumunun değil, duygulanım bozukluklarına yatkınlığın da, yeni oluşmakta olan kendiliğin kendilik nesnesinin depresif ve/veya manik yanıtlarıyla kaynaşması açısından araştırılması gerektiğine inanıyorum. Bir başka deyişle, duygulanım bozukluklarının psikolojik yönlerinin, toptan bir dürtü ve yapı dinamiği açısından (yansızlaştırılmamış saldırganlığın nesneden kendiliğe dönüşü ya da üstbenin bene yönelik sadistçe saldırısı olarak depresyon) uygun bir biçimde formüle edilebileceğine inanmıyorum. Kanımca, tümgüçlü kendilik nesnesiyle kaynaşmanın (ki psikolojik yapının bir öncülüdür bu) araştırılması, bizi daha doğru bir anlayışa götürecektir.

Hartmann'ın, "direncin çözülmesine karşı direnç" in, "hastanın direncine yönelik saldırımız sonucu harekete geçen, yeniden saldırganlığa dönüştürülmüş karşı yatırım enerjisi" olduğu yolundaki varsayımına dönersek: Hem kendi yönettiğim hem de danışman ya da süpervizör olarak katıldığım analizlerdeki ayrıntılı klinik gözlemlere daya-

narak bu formülasyonun klinik olayların yanlış yorumlanmasına yol açtığını söyleyebilirim. Bütün inceliğine karşın Hartmann'ın formülünün içkin olarak bağlı bulunduğu, ruhsal işleyişle ilgili dürtü savunma modeli, incelenen deneysel olgulara uymamaktadır. Analiz edilen kişi direncine yönelik saldırımız sonucu öfkeye kapıldığında, bunun nedeni doğru bir yorumun savunmaları gevşetmesi ve onlara bağlanmış olan saldırgan enerjiyi harekete geçirmesi değil, yaşamının ilk dönemine ait ve oluşumsal açıdan önemli özgül bir örselemenin, kendilik nesnesinin eşduyumlu olmayan kusurlu yanıtlarına ilişkin deneyimin analitik durumda tekrarlanmış olmasıdır. Hastanın öfkesi, doğru yorumlarıyla tehlikeli dürtülerin yanında gibi görünen, bu yüzden de karşı konulması gereken analiste yönelik saldırganlığın bir ifadesi değildir. Hastanın öfkesi "narsisistik öfke"dir. Bu yüzden, genel olarak kendilik metapsikolojisinin kavramsal çerçevesi içinde, özel olarak da kendiliğin kendilik nesnesiyle ilişkisi açısından formüle edilmiş bir yorumun deneysel olgulara, (her ne kadar belli bir sıcaklık ya da şefkatle sunulmuş ve davranışlarla sezdirilerek ifade edilmiş olsa da) dürtü ve savunma psikolojisinin açıklamalarından daha çok uyduğuna inanıyorum. Yaklaşık olarak doğru bir yorum şöyle olacaktır: Çocuğun henüz bir istikrar kazanmamış olan kendiliği (analitik ortamda canlandığı haliyle), bütünlüğünü koruyabilmek için kendilik nesnesinin neredeyse kusursuz eşduyumlu yanıtlarına bağımlıdır. Çocuk, kendiliğinin içinde bulunduğu gelişme evresine uygun olarak (yani dönemle uyumlu olarak) kendilik nesnesinin yanıtları üzerinde tam bir denetim kurmak ister; hem kendisine sunulan anlayışın içeriği açısından hem de (erken dönem kendiliği için beklenen norm olan) yerinde ve yeterli yanıtlardan her tür sapmanın örseleyici etkisine yönelik kusursuz bir eşduyum talep eder. Somut bir biçimde ifade edersek: Hasta ne zaman analistin yorumlarına karşı öfke duysa, analistini analiz sırasında etkinleşen arkaik kendiliğinin bakış açısından, kendiliğinin bütünlüğüne karşı saldırıya geçen, eşduyumdan yoksun biri olarak algılıyor demektir. Analist burada birincil ve ilkel bir saldırgan dürtünün ortaya çıkışına değil, önceki birincil kümelenmenin dağılmasına, çocuğun algısında çocuk ve eşduyumlu kendilik nesnesinin bir oldukları birincil kendilik deneyiminin parçalanmasına tanık olur.

Burada şunu vurgulamak gerekebilir: Bu içgörüler analiste, kendisinden hastalarıyla kusursuz bir eşduyum içinde, hiç hata yapmadan insanüstü kahramanlıklarda bulunan biri olmayı beklemek gibi bir

yük yüklememelidir. Hastalarımızın bizden ortalamanın üstünde eşduyumlu yanıtlar beklemeye hakları varsa da (ve *ilke olarak* analitik ortamın işlevsel temelini eşduyumlu yanıtlardan oluştuğuna inanma-karşın), kaçınılmaz başarısızlıklarımız içimizde aşırı suçluluk duygularına yol açmamalıdır. Bununla birlikte, hastanın öfkesinin anlamına ilişkin kavrayışımız, yorumlarımızın yönü üzerinde belirleyici bir etki uyandıracaktır. Hasta bir yorumdan sonra öfkelenildiğinde, dikkatimizi yorumun göndermede bulunduğu konunun altında yatan psikopatolojiye, örneğin yorumun hedefi olan yapısal çatışmanın bastırılmış ya da savunmaya yönelik yanına yöneltmeye devam etmeyeceğiz. Bunun yerine, dikkatimizi hastanın maruz kaldığı narsisistik dengesizliğe kaydıracağız. Yapısal nevrozdan çok narsisistik kişilik ya da davranış bozukluğu gösteren hastalar söz konusu olduğunda da, hastanın eşduyumlu olmadığını hissettiği bir yoruma yönelik tepkisindeki her türlü psikopatolojide ortaya çıkabilecek narsisistik dengesizliğin dinamikleri üzerinde yoğunlaşmakla kalmayacağız, aynı zamanda tedrici olarak dikkatimizi hastanın aktarım deneyimlerinin öncüllerine (çocuklukta kendilikle kendilik nesneleri arasında yaşanmış gerilimlere) de yönelteceğiz. Tekrarlarsak, sık sık karşılaşılan ve analistten kaynaklanan özgül bir eşduyum yetersizliği, hastanın iletişim-sel ifadelerindeki düşünce içeriğini değil, hastanın dikkatini iki yorum aşamasından ikincisine (açıklama aşaması) yöneltmeden önce, bazen uzun süre ilkinde (anlama aşaması) kalma gereksinimini anlamamakla ilgilidir. Çoğu analistin, analiz ettikleri kişilerin yorumlar karşısındaki narsisistik yaralanabilirliğine dikkatle ve insani bir sıcaklıkla karşılık verdikleri doğrudur. Bu analistler Hartmann'ın kuramını esas olarak doğru kabul etseler bile, kuramsal görüşlerine göre hareket etmemişler, hastaları yoruma öfkeyle karşılık verdiğinde onlara narsisistik dengelerine yeniden kavuşma olanağını tanımışlardır. Yine de yukarıdaki kuramsal görüşlerin klinik duruma uygulanmasının çok sağlıklı sonuçlar verdiğine inanıyorum. Daha önce, kurama dayalı bazı kuşku-ları olmasına karşın pratik yaranı gözetken analistin, bundan böyle asli bir görevle karşı karşıya kaldığında kurama dayalı kanaatleriyle karşılık vermesinden kaynaklanacak en ufak bir tutum değişikliği bile, analitik ortamda zaman zaman karşılaşılan gereksiz gerginliği azaltacak, yapay unsurları ortadan kaldırarak hastanın içsel süreçlerinden kaynaklanan psikopatolojisinin ana hatlarını daha açık bir biçimde ortaya koyacaktır.

KENDİLİĞİN KÖKENLERİ

Deneyssel bilim kuramları, esas olarak gözlenen verilere ilişkin genellemeler ve soyutlamalardan türetilir. Psikanalizde ise bu kuramlar içe bakış ve eşduyum yoluyla elde edilen verilerden türetilir. Psikanalizin, ben psikolojisine, yapısal ruh modeli psikolojisine ve dürtü psikolojisine ek olarak bir kendilik psikolojisine gereksinimi olup olmadığına ilişkin soruya olumlu bir yanıt vermek için önce, birbiriyle çatışma halindeki yapıların içeriklerini içe bakış yoluyla fark ederken, birbiriyle uyum içindeki yapıların içeriklerini fark etmediğimiz yolundaki eski ilkeye (krş. A. Freud, 1936, 1. Bölüm) yeni bir boyut ekleyebiliriz. Buna bağlı olarak Anna Freud'un ünlü özdeyişini biraz değiştirerek, güçsüz ve parçalanmış bir kendiliğin farkına varacağımızı, buna karşılık uygun biçimde sağlam, güvenilir biçimde bütünleşmiş bir kendiliğin farkına varmayacağımızı söylediğimizde, hemen ardından şu üç açıklamayı ekleyebiliriz: 1) Kendiliğin ya var olmadığı ya da henüz nüve halinde olduğu veya bir tortu biçiminde var olduğu psikolojik durumlarda (örneğin, belki bebekliğin hemen başında ya da bazı ciddi psikolojik bozukluk ya da gerileme durumlarında) kendilik psikolojisi önemli, gerekli veya uygun değildir, hatta uygulanamaz. 2) Kendiliğin sağlam bir bütünselliği olduğu ve kendini kabullenmenin yerinde ve yeterli gerçekleştiği psikolojik durumlar söz konusu olduğunda, örneğin kendiliği sağlam biçimde gelişmiş bir çocuğun Oidipal dönemi sırasında ya da (kendiliğin bütünlüğünün bozulmamış olduğu ya da kişinin kendini kabullenmesi ve kendine saygısında ki dalgalanmaların normal sınırlar içinde kaldığı) erişkin yaşamın buna denk düşen psikolojik durumlarında –klasik yapısal nevrozlarda– kendilik psikolojisi görece önemsiz ve gereksizdir. 3) Kendini kabullenme sorunlarının ve/veya kendilikteki parçalanmanın psikolojik sahnenin merkezinde yer aldığı (ki narsistik kişilik bozuklukları bunun mükemmel bir örneğini oluşturur) durumları incelediğimizde kendilik psikolojisi çok önemli ve uygun olacaktır.

Birinci ve ikinci açıklamaların genişletilmesi gerekmektedir.

Yüzeyden bakıldığında, kendiliğin (ya yeterli biçimde kurulamamış ya da ciddi biçimde hasar görmüş, hatta tümüyle tahrip edilmiş olması yüzünden), kendilik saygısının yükseldiği ve alçaldığı durumlar da dahil olmak üzere algı ve deneyimlere ilişkin bir odak noktası

ve bağımsız ve etkili bir inisiyatif merkezi olarak işlev göremediği durumlarda kendilik psikolojisinin uygulanamayacağı açıkmiş gibi görünür. Kendiliğin yokluğunda psikolojik sahnenin merkezini dürtüler işgal edeceğinden, çok küçük bir bebeğin davranışını ya da ciddi biçimde gerilemiş psikotiğin deneyimsel dünyasını eşduyum yoluyla incelerken dürtü psikolojisinin işe yaramasını bekleriz. Bununla birlikte, bu iki durumda bile, kendilik nesneleri (daha sonra ele alacağım gibi, kendilik nesnelerinin bebekle sonradan oluşacak imgeleri işaret etme niteliği gözardı edilmemelidir) kendiliğin yerini doldurmaktadır, bu yüzden de dürtüler ve henüz nüve halinde olan ben üzerinde odaklanan bir psikolojinin yeterli olacağına kesin gözüyle bakılamaz. Gerilemiş psikotiğin durumunda ise hastanın kendiliğinin parçalarının gösterdiği tepkiler çatışma kuramı sayesinde uygun biçimde açıklanırken, ilgi odağımız bu çatışmalar üzerinde değil, kendiliğin durumundaki değişimler (kendiliğin daha çok veya az parçalanmış olması) ve bu değişimleri açıklayan, psikotiğin kendiliği ile kendilik nesneleri arasındaki ilişkisindeki değişiklikler üzerinde yoğunlaşmalıdır. Örneğin, açıkça ifade edilen enstest arzularına ilişkin kaba dürtü savunma çatışmaları, ancak bunların gerçek nedeni olan olay ortaya çıktığında (ki bu kendilik nesnelere yönelik arkaik ilişkiler bağlamı içinde yer alır), yani ancak çevre eşduyumdan yoksun olarak yaşantılandığında psikolojik çözülmenin ürünleri olarak ortaya çıkar.

Kendiliğin (ruh sağlığı ya da hastalığı durumlarıyla, özellikle de yapısal bozukluklarla ilgilenip ilgilenmediğimize bakılmaksızın) sağlam biçimde kurulduğu ruhsal evreler açısından kendilik psikolojisinin büyük ölçüde devre dışı bırakılabileceğine ilişkin yukarıdaki açıklamayı ayrıntılı biçimde ele almak zorunludur. Sorunu şu somut soruyu ortaya atarak göğüslemek belki de en iyi çözümdür: Bugüne kadar bir kendilik psikolojisi olmaksızın dürtü-savunma modelini kullanan psikanalistlerin, çocukluğun geç evrelerine özgü psikolojik süreçleri ve bu gelişme evrelerine özgü çözülmemiş çatışmaların yeniden etkinleştiği yetişkin psikopatolojisi biçimlerinde karşılaşılan benzer süreçleri ele almaları nasıl mümkün olabilmıştır? Ruhsal gelişmenin bu daha olgun evrelerine özgü karmaşıklığın kendilik psikolojisinin kullanılmasını özellikle gerektireceğini, bu evreler açısından savunma ve dürtü modelinin ve yapısal modelin yetersiz olacağını beklememiz gerekmiyor muydu? (Klasik psikanalitik modelleri kendilik psikolojisiyle karşılaştırdığımızda, yapısal model dürtü-savunma eksenli ruh

modelinin bir uzantısı gibi görülebilir.)

Soruyu cevaplamaya çalışırsam: Kendilik psikolojisinin uygulanmasının sağlık ve hastalık durumlarıyla ilgili ruhsal süreçler hakkındaki açıklamalarımıza derinlik katmadığını, anlayışımızı zenginleştirmediyi iddia etmeyeceğim. Ancak gerçekten de şunu hissediyorum: Dürtü-savunma eksenli ruh modeli ve yapısal model sağlam bir kendiliğin maruz kaldığı süreçlere ya da sağlam bir kendiliğin harekete geçirdiği süreçlere ya da sağlam bir kendiliğin katıldığı süreçlere, örneğin Oidipus kompleksiyle⁴ ilgili olanlar dahil, büyüyen çocuğun tedrici olarak kültüre girmesiyle ilgili süreçlere (ilk ortaya çıktıkları ya da yetişkin yaşamın klasik nevrozlarında yeniden etkinleştikleri biçimiyle bütün bu süreçlere) ilişkin esas noktaları açıklayacak yeterli çerçeveyi sağlamaktadır.

Kendiliği ve değişimlerini dikkate almayan klasik açıklamaların bu koşullarda neden doyurucu olduğunu açıklamak zor değildir. Klasik model başarılıdır çünkü (basit bir cebirsel benzetme yapmama izin verilirse) sorunlu olmayan bir kendilik, yapısal psikolojik çatışmaların hem dürtü hem de savunma taraflarına katılır, böylece de psikolojik denklemin dışında bırakılabilir. Daha önce de belirttiğim gibi, erken bebeklik dönemi sonrasındaki ruhsal süreçler üzerinde çalışırken dürtü ve savunmaları ayırıştırılmış halde gözleyemeyeceğimiz doğrudur. Ne zaman haz, intikam ya da yıkıcı amaçlar peşinde koşan (ya da bu amaçlarla çatışma içinde olan ya da onlara karşı çıkan) birini gözlesek, örgütlenmesinde dürtüler (ve/veya savunmalar) içermekle birlikte, bir yandan da anlamı parçalarının toplamını aşan bir üst kümelenme oluşturan bir kendilik görmemiz mümkündür. Yine de kendilik sağlıklıysa, sağlam bir bütünlüğü varsa ve normal güçteyse, ister istemez eşduyumlu (ya da içe bakışa dayalı) ilgimizin odağı olmayacaktır. İlgimiz denge durumundaki kapsayıcı üst kümelenme tarafından değil, bu kümelenmenin denge durumunda olmayan alt içerikleri (narsisistik amaçlar, dürtü amaçları, savunmalar, çatışmalar) tarafından çekilecektir.

Yukarıdaki açıklama, dürtü-savunma eksenli ruh modelinin ruhsal çatışma evrelerine ilişkin yorumlayıcı yaklaşıma görece uygun olması bakımından doğrudur. Bununla birlikte çeşitli koşullarda (kendilik

4. Ama bu düşünceler, birincil kendilik rahatsızlığına karşı bir savunma olarak etkinleşen Oidipus kompleksi için geçerli değildir. (Bkz. Kohut, 1972: 369-72.)

sağlam olduğunda bile) kendiliğin içinde bulunduğu durumda ikincil değişimler ortaya çıkacaktır; bunlar dikkatimizi çekebilir, çoğu zaman çeker de. Örneğin, eğer yeterince yoğunlarsa, dikkatimizi çekecek kendilik saygısı değişimlerine neden olabilirler; ayrıca libidinal ve saldırgan girişimlerdeki başarı ya da başarısızlık, ruhsal sahnede önemli ikincil güçlere dönüşerek kendilik saygısı değişimlerine, zafer sevinci (kendine saygının artması) ya da yenilgi üzüntüsü (kendine saygının düşmesi) olarak ortaya çıkan değişimlere yol açabilir. Bu yüzden psikanalist dikkatini kendilik üzerinde yoğunlaştırırsa, sağlıklı bir kendilikle ilgileniyor bile olsa, araştırdığı evrelerle ilgili anlayışı zenginleştirecektir. Bununla birlikte kuşkusuz bazı temel dinamik ilişkiler kendilik dikkate alınmadan formüle edilebilir. Klasik kuramın, yapısal nevrozların ve büyüyen çocuğun (yansızlaştırma, yüceltme ve dürtülerdeki öbür değişiklikler olarak kavramsallaştırılan) yavaş yavaş kültüre girme sürecinin birçok yönünü açıklama kapasitesi de bunu gösterir.

Yapısal modelin açıklayıcı gücünü kabul ettikten sonra, kendilik psikolojisinin uzun vadede, bugün dürtü ve savunma psikolojisinin kullanıldığı alanlar açısından yalnızca değerli olmakla kalmayıp, aynı zamanda vazgeçilmez de olacağı konusundaki inancımı gizlemeyeceğim. Bir başka deyişle kendilik psikolojisinin (kendiliğin oluşum ve gelişimini, bileşenlerini, amaçlarını ve sorunlarını inceleyen dal) yardımıyla ruhsal yaşamın yeni yönlerini öğrenecek, hatta normal kültüre girme sürecinde ve klasik nevroza ait yapısal çatışmalarda bile psikolojik anlamda daha derinlere nüfuz edeceğiz.

Başka türlü nasıl olabilirdi ki? Karmaşık bir örgütlenme düzeyindeki eşduyumlu yanıtlar veren insani çevre başından itibaren çocuğa karşılık vermektedir. Ayrıca, erken bebeklik durumlarını daha gelişkin psikolojik araçlarla araştırdıkça keşfedebileceğimiz gibi, yaşamın çok başlarında nüve halinde bir kendilik vardır. Peki, bu tahminimizi nasıl kanıtlayabilir, bebeklikte nüve halinde bir kendiliğin var olduğu varsayımını nasıl doğrulayabiliriz? Arkaik ruhsal durumlara, özellikle de özgül bir gelişme hattının başındaki deneyimlere psikolojik olarak nüfuz etmek daima tehlikelidir; yeniden kurduğumuz yapıların burada yetişkin-biçimci çarpıtmaya özellikle maruz kaldığı kesindir. Bir dizi koşulun beklenmedik katkısı olmasaydı, söz konusu kaygılar kuşkusuz bizi böyle bir yolculuğa çıkmaktan alıkoymaydı.

Bebekliğin ilk döneminde nüve halinde bir kendiliğin var olup ol-

madığının araştırılmasına belki de şaşırtıcı bir yerden, insanların en küçük bir bebeğe bile zaten bir kendiliği varmış gibi davranmaları olgusundan yola çıkarak başlamamız gerektiğini düşünüyorum. Bebekle bebeğin kendilik nesnesi arasındaki birincil eşduyumlu kaynaşmanın özgül bir yanı olduğunun kabulünü, bebeklikte bir kendiliğin var olduğu varsayımının kanıtı saymak ilk bakışta bilimle bağdaşmayacak bir safsata olarak değerlendirilebilir. Asıl soru kuşkusuz, bebekle kendilik nesnesi arasındaki karşılıklı eşduyum çerçevesi içinde, bebeğin doğuştan getirdiği kapasitelerle kendilik nesnesinin bebeğe yönelik beklentilerinin zaman içinde hangi noktada birleştikleridir. Acaba bu birleşme, bebeğin nüve halindeki birincil kendiliğinin başlangıç noktası olarak değerlendirilebilir mi?

Bu fikri hemen reddetmememiz gerektiğine inanıyorum. Gerçi nörofizyolojistlerin sağladığı bilgilere dayanarak, yeni doğmuş bebeğin kendine dönüklük anlamında kendi varlığının farkında olmadığı, belli belirsiz de olsa kendisini mekân içinde bütünlüklü, zaman içinde devamlılık gösteren bir inisiyatif merkezi ve çevreden izlenimler edinen bir birim olarak hissedebilecek kapasitede olmadığını varsaymamız gerektiği doğrudur. Bununla birlikte bebek başından itibaren kendisini bir kendiliğe sahip tek varlık olarak algılayan (böylece bebeğin daha sonra kendini ayrı bir varlık olarak algılayacağını öngörmekle kalmayıp, beklentilerinin biçimi ve içeriğiyle bu farkındalığı özgül bir biçimde yönlendirmeye başlayan) bir çevreyle karşılıklı eşduyum yoluyla kaynaşmış durumdadır. Anne bebeğini görüp onunla temasa geçer geçmez (onu besler, taşır ve yıkarken; dokunma, koku ve içsel uyarım aracıyla) kişinin kendiliğini oluşturan, çocukluk boyunca sürecek, daha az ölçüde de olsa sonraki hayatta da devam edecek bir süreç başlamış olur. Çocukla kendilik nesnesi arasındaki özgül alışverişi düşünüyorum burada; durmadan tekrarlanan bu alışveriş aracılığıyla kendilik nesnesi çocuğun bazı kapasitelerine (sergilediği büyükmecî kendiliğin yönleri, hayranlık duyduğu idealleştirilmiş imgenin yönleri, ihtiraslarıyla idealleri arasında yaratıcı bir uzlaşma sağlamak üzere kullandığı farklı ve doğuştan gelme yetenekler) eşduyumlu yanıtlar verir, bazı kapasitelerine ise bu karşılığı vermez. Bu, çocuğun doğuştan gelme kapasitelerinin seçilerek beslendiği ya da engellendiği en önemli yoldur. Özellikle de *çekirdek* kendilik, bilinçli özendirme ve övgüyle ya da bilinçli heves kırma ve azarlamayla değil, son çözümlemede kendilik nesnelerinin kendi çekirdek kendi-

liklerinin bir işlevi olan, kökleri derinlerde yatan bir karşılık verme tutumuyla biçimlenir.

Eğer bu kavramlar geçerliyse, yalıtılmış bebeğin –ki bu psikolojik bir kurgudan ibarettir– yalnızca biyolojik bir birim olarak (bir başka deyişle, biyolojik donanımının olgunlaşmamış olması, ona yönelik eşduyumumuz sayesinde anlayabileceğimiz ruh içi süreçleri olanaksız kıldığı için, davranışları ancak biyoloji araştırmacısının yöntemleriyle incelenenebilecek bir birim olarak) görülebileceği dönemde bile, doğmakta olan bir kendilikten söz edemez miyiz?

Şu da eklenebilir: Yaşamın başında var olan bir kendiliğe ilişkin bu kavramsallaştırmalar, bebekliğin ilk döneminde sözelleştirilebilir özgül fanteziler olduğu yolundaki Kleinci yanılgının yükünü taşımaz. Kleinci kurgulardan farkını daha belirgin biçimde göstermek için şu husus belirtilebilir: Yeni doğmuş bebeğin kendiliği (ki bu kendiliğin başından beri var olduğunu düşünmekten yanayım) iki paralel çizginin sonsuzlukta buluştukları noktaya tersten denk düşecek biçimde *potansiyel* bir kendiliktir. Gerçekten de hence, merkezi sinir sistemi yeterince olgunlaşmadan ve ikincil süreçler henüz oluşmadan önce var olan durumlar sözelleştirilebilir fanteziler açısından değil, gerilimler (gerilimin artması ya da azalması) açısından betimlenmelidir (krş. Kohut, 1959: 468-9).

Analistin bebeklikte var olan koşullara ilişkin kavrayışı, yetişkinlerde (özellikle de terapi ortamında) karşılaştığı koşullara yönelik bakış açısını çoğu zaman kesin bir biçimde belirler. Çocuk ruhunun doğasına ilişkin belirli kavramsal değişimlerin, terapi yaklaşımını önemli ölçüde değiştirdiği, psikanaliz tarihinin iyi bilinen bir özelliğidir. Bazı durumlarda, yaşamın ilk dönemine ilişkin koşullara yönelik bakış açısındaki değişim, analistin önemli insani deneyimlere yönelik kavrayışını yoksullaştırır ve ilgi odağının hastanın karmaşık psikopatolojik dokusundaki tek bir çizgi üzerinde daralmasına neden olur. Örneğin Otto Rank bu yanıla düşmüş, "doğum örselenmesi" (1929) kuramı onu, Freud'a göre (1937: 216-7) terapide yalnızca ve yalnızca ayrılık kaygısına ilişkin sorunlarla ilgilenmeye götürmüştür. Buna karşılık benim sunduğum bakış açısı eşduyum yeteneğimizin alanını sınırlamamakta, tersine genişletmektedir.

Burada ortaya koyduğum tezi, analistin analiz ettiği kişinin klinik ortamda beliren kaygılarına yönelik incelemesine dönerek desteklemek istiyorum. Eğer analist hastasının kaygısını kendilik psikolojisi-

nin bakış açısından ele alıyorsa, yalnızca bir değil, birbirinden temel olarak farklı iki tür kaygı olduğunu anlayacağı için konuyu kavrayışı önemli ölçüde zenginleşecektir. Bunlardan ilki, az çok bütünsel bir kendiliği olan birinin yaşadığı kaygılardan (özellik tehlike durumlarına ilişkin korkular, Freud, 1926) oluşur; burada deneyimin odak noktası esas olarak kendiliğin durumu değildir, özellikle tehliktir. İkincisi ise, kendiliğin giderek çözülmeye başladığını fark eden kişinin yaşadığı kaygılardan oluşur; çözülme sürecini tetikleyen ya da pekiştiren neden ne olursa olsun, deneyimin odak noktası esas olarak çözülme sürecini harekete geçiren etmenler değil, kendiliğin içinde bulunduğu tehlikeli durumdur.

Analistin, analiz ettiği kişinin kaygılarının niteliğini doğru olarak anlaması, bu iki tür kaygı deneyimiyle tanışık olmasına bağlıdır. Bununla birlikte analist, bu iki tür kaygının ilk görünümünün kendisini yanılgıya düşürebileceğini ve ancak hastanın psikolojik durumunun tamamına uzun bir süre ve eşduyumlu bir biçimde nüfuz edebildiği takdirde iki kaygı arasındaki hayati ayrımı yapabileceğini de bilmelidir. Terk edilme, onaylanmama ya da fiziksel saldırı tehdidi karşısında ortaya çıkan sınırları belirli korkular (sevgi nesnesini yitirmekten korkma, sevgi nesnesinin sevgisini yitirmekten korkma, hadım edilme korkusu), ister toplumsal alanda ortaya çıkmış olsun ("*Realangst*") isterse üstben tarafından dayatılmış olsun ("*Gewissensangst*") başlangıçta üstü örtülü bir biçimde ifade edilebilir; analiz edilen başlangıçta belirsiz gerilim durumlarına ilişkin çağrışımlar üretiyor olabilir ve gerçek korkularının söze dökülebilen merkezi içeriğine ancak tedrici olarak ve dirençlerini aşarak yaklaşabilecektir. Kendiliğinin çözülmekte olduğunu (ağır parçalanma, ciddi inisiyatif kaybı, kendine saygısının önemli ölçüde azalması, mutlak bir anlamsızlık duygusu) fark etmeye başlayınca ortaya çıkan, iyi tanımlanamamış ama yoğun ve yayılma eğilimi gösteren kaygı da başlangıçta üstü örtülü bir biçimde ifade edilmiş olabilir; analizdeki kişi kendilik durumundaki korkutucu değişiklikleri fark edince, bunu sınırları belirli korkular aracılığıyla söze dökmeye çalışabilir. Hastanın çağrışımlarının kaygısının merkezi içeriğini iletmeye başlaması (ki bu kaygıyı ancak benzetme ve metaforlarla betimleyebilir) ancak tedrici olarak ve dirençlere karşı mücadele edildikten sonra mümkündür.

İlk durum, yani analiz edilenin korkularıyla yüzleşmekten kaçınma çabası bütün analistlerce bilindiğinden, burada bu konu üzerinde

durmayacağım. Yalnızca, aktarımdaki Oidipal rekabet fantezileri bağlamında, bir erkek hastanın baba figürünün intikam alacağına ilişkin korkuları harekete geçtiğinde sık sık rastladığımız savunmaya yönelik manevralardan söz etmekle yetineceğim. Analizdeki kişi hadım edilme korkularıyla doğrudan yüzleşmek yerine, önce bazı belirsiz korkular hakkında konuşabilir. Daha sonra ise, eğer analiz doğru biçimde yönlendirilirse, merkezdeki korkudan (yani hadım edilme korkusundan) uzaklığı giderek azalacak olan bir dizi farklı ve az çok özgül korkudan söz edebilir.

Klinik ortamda rastlanan ikinci grup kaygı deneyimi ise, bilimsel literatürde açıkça tasvir edilmediği için daha geniş bir biçimde ele alınmayı gerektirmektedir. Freud'un (1923b: 57) "(bir şeyin içinde yok olma ya da imha edilme" korkusu olarak yaşanan "libidinal tehlike"den, daha sonra da (1926: 94) birincil bastırmalar bağlamında "aşırı uyarılma ve uyarıma karşı koruyucu kalkanın delinmesi gibi niceliksel unsurlar"la ilgili "ilk kaygı belirtileri"nden söz ettiği doğrudur. Ama Freud da (1936: 58-9) "içgüdülerin gücünden duyulan korku"ya, yani nicel terimlerle kavramsallaştırırsak ruhsal aygıtın bir yetersizliği olarak nitelendirebileceğimiz bir olgudan söz etmiştir. Burada, çözülme kaygısını klasik ruhsal aygıt kuramı çerçevesinde ele alma girişimleriyle karşı karşıya olduğumuzu düşünüyorum. Oysa bu kaygıların, kendilik psikolojisinin çerçevesi dışında uygun biçimde kavramsallaştırılamayacakları kanısındayım. Bir başka deyişle, hastanın kaygısının çekirdeği, kendiliğinin tehlikeli bir değişim geçirmekte olduğu gerçeğiyle ilgilidir; buradan dürtünün yoğunluğu, merkezi patolojinin (kendilik bütünlüğünün tehlikede oluşu) nedeni değil, sonucudur. Çözülme kaygısının özünde, dürtü korkusu değil, kendiliğin parçalanacağı sezgisi vardır.

O halde çözülme korkusunun ortaya çıktığını nasıl anlayacağız? Bunu, ilk gruptaki sınırı belirli korkulardan, özellikle de hadım edilme kaygısından nasıl ayırt edeceğiz? Eğer çözülme kaygısı analiz edilebilir bir kendilik bozukluğunun uygun biçimde yürütülen analizi sırasında ortaya çıkarsa, hastanın çağrışımlarının hareketi (ki buna ilgili rüya imgelerinin birbiri peşi sıra açığa çıkması da dahildir), çoğu zaman birinci grup kaygılar için tasvir edilen silsilenin tersi yönünde ilerler. Bir diğer deyişle, çağrışımlar genellikle sınırları belirli korkuların tasvirinden, kendiliğin çözülmesi tehlikesinden kaynaklanan yaygın kaygının varlığının kabul edilmesine doğru ilerler.

Analizdeki bu tür kişilerin başlangıçtaki korkuları çoğu kez açıkça hastalık hastalığı özellikleri ve fobik nitelikler taşır. Klinik pratiğimden rasgele seçtiğim bazı örnekler vereyim: Odalardan birinin sıvasındaki önemsiz bir çatlak, hastanın evindeki ciddi bir yapısal sorunu gösteriyor olabilir; hastanın ya da kendi uzantısı olarak algıladığı birinin cildindeki küçük bir enfeksiyon, tehlikeli bir kan zehirlenmesinin ilk belirtisidir; ya da rüyada, yaşadığımız yerlerin haşarelerce istila edileceği korkusu; ya da yüzme havuzunda keşfedilen yosunla ilgili meşum tahminler vs. Bu korkular, hastanın zihnini işgal edip sonu gelmez düşüncelere, kaygıya ya da paniğe yol açabilmelerine karşın sorunun özünü oluşturmazlar; tersine hastanın kendiliğinin ciddi biçimde güçsüz düştüğünü ya da çözüldüğünü hissettiği zaman yaşadığı daha derin ve adlandırılmayan korkuya belirlenmiş bir içerik verme girişiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmışlardır. Analistin, söze dökülebilecek biçimde tasvir edilemeyen ruhsal koşulları kavrama yeteneği, hastanın kaygısını incelerken bir dizi olasılık içindeki önemli bir alanı da dikkate almasını sağlar: Bu, hastanın kendiliğini kaybedeceği korkusudur, yani ruhunun ve bedeninin mekân içinde parçalanacağından, ruhuna ve bedenine yabancılaşacağından, zaman içindeki süreklilik duygusunu yitireceğinden duyduğu korkudur.

Kendilik çözülmesiyle ilgili tasvir edilemeyen durumların sezilmesine bağlı kaygıları, söze dökülmüş özgül korkulardan ayırt etme sorununun, yanlış yorumların bazı koşullarda savunmaları güçlendirerek yararlı sonuçlar verebilmesi yüzünden (krş. Glover, 1931) karmaşık bir hale geldiği gözden kaçırılmamalıdır. Yanlış yorumun aykırı bir biçimde sağladığı yararlı etki (örneğin, kaygının azalmasına yol açması), ilk olarak hastanın özgül bir korkuyla (örn. hadım edilme korkusuyla) yüzleşmesinin gerekmemesinden kaynaklanır; bu durumda hastanın kaçamak bir biçimde belirsiz bir gerilim kaygısını vurgulaması doğrulanmış olur. İkinci durumda da yanlış bir yorum (analistin hastanın ısrarına uyarak aslında daha derin ve tarifsiz bir korkuyu, yani kendiliğin çözülmesi korkusunu örten, söze dökülmüş korkulara, örneğin hadım edilme kaygısına yönelmesi) hastada geçici bir süre için bir rahatlamaya yol açabilir. Kriz durumlarında da, yani narsisistik kişilik bozukluğunun analizi sırasındaki ağır ya da örseleyici durumlarla uğraşılırken, analist hastanın yanlış yorumlarına karşı çıkmaması gerektiğini sık sık hissedecektir. Ancak bu durumlarda yararlı etki fazla uzun sürmez; (ki aynı şey tersi durumda, yani hastanın

kaygısı gerçekte belirli ve söze dökülebilecek korkulara ilişkinen, analistin adı konmamış gerilimlerin varlığını kabul etmesi halinde elde edilen yararlı etki için de geçerlidir) kalıcı sonuçlar ancak yorumlarda sorunun gerçek boyutlarının kabul edilmesiyle sağlanabilir.

Bununla birlikte, psikoz öncesi ya da psikoz sonrasındaki tehlikeli denge durumlarında ya da diğer sınır durumdaysa⁵ hastaya sunulan yorumun, gerçekte var olandan daha üst düzeydeki bir ruhsal etkinlik üzerinde yoğunlaşmasının gerçekten önemli iyileştirici etkileri olabilecektir. İdealleştirilmiş terapist, hastaya söze dökülebilir içerikler sunarak, hastanın kendisinin (bir savunma olarak dikkatini söze dökülebilir çatışmalara ve kaygılara çekme, örneğin akılcılaştırma aracılığıyla) çözülme dalgasına set çekme çabasını destekleyebilir. Bu yolla kendiliğin çözülmesi bazen yavaşlatılabilir, hatta durdurulabilir. Söylemeye bile gerek yok: Çözülme tehdidi altındaki bir ruhsal varlığa ikincil süreçler sunmanın tedavi edici bir etki sağlaması, bu ikincil süreçlerin düşünsel içeriğinin (yorumun içerdiği bilgi) hastalığa yol açan güçleri doğru olarak teşhis ettiğinin kanıtı olarak alınmaz. Terapist burada (yapısal bozukluklarda olduğu gibi) bilinçdışını bilinçli hale getirerek hastanın ruh içi süreçleri üzerindeki hâkimiyetini artırmasına yardım etmemekte, hastanın akıl yürütme işlevinin bütünleştirici etkinliğini uyarıp destekleyerek kendiliğinin çözülmesini engellemeye çalışmaktadır.

Bu düşünceler; narsisistik kişilik bozukluğu, sınır durumlar ve psikozlara ilişkin psikopatolojinin yapısal ruh modelinin çerçevesinde ve Oidipus kompleksinin deneyim dünyası içinde yer aldığına inanan (yorumları da bu doğrultuda olan) analistlerin zaman zaman bu tür hastalarını nasıl iyileştirebildiklerini açıklayabilir. Bu manevralar yararlı olabilirse de, klinik deneyimim bana, ufanmakta olan bir kendiliği bu tehditkâr çözülme tetikleyen olayları açıklayarak desteklemenin, akılcılaştırmalar sunmaktan çok daha yararlı olduğunu öğretti. Özellikle de şu konuda kuşkuyla yer yok: Narsisistik kişilik bozukluğunun analizi sırasında örseleyici bir durumla uğraşan analist, aktif bir biçimde hastaya Oidipal psikopatolojiye ilişkin akılcılaştırmalar sunmamalı, ancak zamanı geldiğinde, hastanın ruhsal varlığına taşıyabileceğinden fazla bir yük bindirmiş olan tetikleyici olay üzerinde

5. *Sınır durumlar (gizli psikoz)* ile ilgili tanı kategorisinin ayırt edici bir tanımı için bkz. s. 156.

yoğunlaşmalıdır; aksi takdirde hasta kısa bir süre sonra taktik bir yönlendirmeye maruz kaldığını anlayacaktır. Gerçekten de hastanın kasten hatalı yapılmış bu tür bir yorum karşısındaki tepkisi, en kötü durumda bir yalan, en iyi durumda ise analistin himaye edici iki yüzlülüğü karşısında verilecek bir tepki olacaktır. Aynı durum bence akut bir psikolojik çözülme tehdidi altındaki bir kendilik için de geçerlidir. Psikoz sonrasında istikrarlı bir dengeye ulaşan hastalarda ya da hiçbir zaman açıkça psikotik olmadıkları halde kendilikleri uzun süredir çözülme tehlikesi içinde olan, bu yüzden de dikkatlerini kendiliklerinin yaralanabilirliğinden uzak tutmak için katı inançlardan ve ısrarlı düşüncelerden oluşan koruyucu bir tabaka geliştirmiş hastalardaysa terapide izlenmesi gereken strateji bu kadar açık değildir. Burada hastanın dikkatini, onu potansiyel olarak ufanma eğilimindeki kendiliğinin farkına varmaktan koruyan, sonu gelmez bir biçimde tasvir ettiği çatışma ve kaygılara yönelik ısrarlı düşüncelerden ayırmasını gerektirecek bir yaklaşımda ısrar etmek, bazen akıllıca olmayabilir. Ayrıca hastanın, dünyanın onun haklı nefretinin aşağılık hedefini oluşturan düşmanlarla dolu olduğu şeklindeki algısını değiştirmeye çalışmamak da genellikle daha iyidir. Söz konusu tutumlar sosyal bakımdan zararlı olabilmekle birlikte, kendiliğin bütünlüğünü tehdit eden bir dizi arkaik uyanar üzerinde az da olsa denetim kurmasını sağlayarak (ikincil olarak da bu uyanılara düşünsel içerik katarak) hastayı korurlar.

Daha önce de işaret ettiğim gibi, benzer görüşler rüyalar ve rüya analizi için de geçerlidir. Esas olarak iki tür rüya vardır: Söze dökülebilir gizil içerikleri (dürtüsel istekleri, çatışmaları ve çatışmaları çözme girişimlerini) ifade eden rüyalar ve söze dökülebilir rüya imgelerinin yardımıyla örseleyici durumların söze dökülmeyen gerilimlerini (aşırı uyanılma korkusu ya da kendiliğin çözülmesi, yani psikoz korkusu) bir arada tutmaya çalışan rüyalar. Bu ikinci tür rüyalar, rüya gören kişinin denetlenemeyen bir gerilim artışı karşısında duyduğu korkuyu ya da kendiliğinin çözüleceği korkusunu resmeder. Bu değişimlerin rüyada resmedilmesi eyleminin kendisi, adlandırılmayan korkutucu süreçlerin adlandırılabilir görsel imgelerle örtülmesi yoluyla psikolojik tehlikeyle baş etme çabasını oluşturur. Daha önce söylediklerime benzer biçimde, birinci tür rüyalar söz konusu olduğunda analistin görevi, hastanın serbest çağrışımlarını ruhunun derinliklerine kadar izlemek, böylece daha önce bilinçdışı olan anlamı açığa çıkarmaktır. İkinci tür rüyalarda ise, serbest çağrışımlar ruhun bilindiği

gizil tabakalarına yönelmez; en iyi ihtimalle bize, rüyanın açık içeriğiyle aynı düzeyde kalan yeni imgeler sağlar. Rüyanın açık içeriğinin ve açık içeriğin çağrışımsal ayrıntılarının incelenmesi, hastanın ruhsal varlığının sağlıklı kesimlerinin, kendiliğin durumundaki rahatsızlık verici bir değişikliğe (manik aşırı uyarılmaya ya da kendine saygıdaki depresif etkiler doğuran ciddi azalmaya) ya da kendiliğin çözülmesi tehdidinde kaygıyla karşılık verdiğini görmemizi sağlayacaktır. Bu rüyaları "*kendilik durumu*" rüyaları olarak adlandırıyorum; bunlar bazı bakımlardan çocukların rüyalarına (Freud, 1900), örseleyici nevrozlardaki rüyalara (Freud, 1920) ve sarhoşluk ya da yüksek ateş durumundaki varsanlı rüyalara benzer. Bu ikinci tür rüyaya ilişkin örnekler daha önceki çalışmalarda (Kohut, 1971: 23-4, 138) bulunabilir. Bu rüyaların çağrışımları daha derin bir anlayışa yönelmiş, daha derinlerde yatan gizli anlamları ortaya çıkarmamış, tersine giderek daha baştan rüyanın parçası olan yaygın kaygı üzerinde odaklanma eğilimi göstermişlerdir. Burada doğru yorum (destekleyici nitelikte bir psikoterapi manevrası değil, doğru yorum) rüyayı, analistin hastasının genel olarak yaralanabilirliklerine ilişkin bilgisi temelinde açıklar; analistin, özgül bir yaralanabilirlikle bağlantılı pek gizlenemeyen arkaik malzemenin işin içine girmesine neden olan özel duruma ilişkin bilgisi de buna dahildir. Örneğin, Bay C.'nin "Tanrı" rüyasında (Kohut, 1971: 138) analist seansın büyük bölümünü sabır ve dikkatle çağrışım malzemesini dinleyerek geçirdikten sonra, son olayların (hastanın analizi bırakma ihtimali karşısında bir yandan toplum tarafından onurlandırılmayı beklerken bir yandan da korkması) Bay C.'nin eski büyüklenmeci sanrılarını canlandığı ve Bay C.'nin bu sanrılarının ortaya çıkışından korktuğu, ama rüyada bile bu konuda mizah yoluyla hâkimiyet kurma kapasitesine sahip olduğunu gösterdiği yorumunda bulundu. Bu yorum sonucunda hastanın kaygısı önemli ölçüde azaldı, daha da önemlisi artık yüzleşebileceği, çocukluğa ait gizli kalmış bir oluşum malzemesi ortaya çıktı. Rüya psikolojisine yaptığım kısa yolculuğu, yukarıda sözü edilen rüyaların, arkaik kendilik durumlarının gizlenmeden (ya da en az ölçüde gizlenerek) temsil edildiği ikinci tür rüyaların görece saf örnekleri olduğunu söyleyerek bitiriyorum. Rüyaların ayrıca geçiş ya da karma biçimleri de olabilir. Örneğin, belli öğeleri (genellikle rüyanın bütünsel mekânı, atmosferi) ortaya çıkan arkaik kendiliğin bazı yanlarını temsil ederken, başka öğeleri yapısal çatışmaların sonucu olan (ve tedrici olarak gizli istek

ve itkilere yönelen serbest çağrışımların analizi aracılığıyla çözümlenebilen) rüyalar böyledir.

SALDIRGANLIK KURAMI VE KENDİLİĞİN ANALİZİ

Hartmann'ın, dirençlerin enerjisinin saldırganlıktan geldiği kuramının (ss. 72-3) tartışılması ayrı tutulursa, dürtü psikolojisini ve dürtü-savunma eksenli ruh modelini, kendilik psikolojisi ve kendiliğin kendilik nesneleriyle ilişkisi modeliyle karşılaştırılarak ele alan yukarıdaki görüşler, libidinal yönelişler üzerinde yoğunlaşıyordu. Bu yüzden de açıklamamı tamamlamak için şimdi saldırganlığa yöneliyorum.

Baştan belirtmeliyim: Tıpkı aşk, şefkat ve ilgi alanlarındaki olgular gibi, öne çıkma, nefret ve yıkıcılık alanlarındaki olgular da dürtülerin çerçevesi içinde değerlendirilebilir. Bir diğer deyişle insanın yıkıcılığı psikolojik donanımının birincil, öldürme içgüdüsüne hâkim olma yeteneği de ikincil verili özelliği olarak görülebilir; bu ikinci özelliğin insanın bir dürtüyü ehlileştirme yeteneği çerçevesinde formüle edilmesi mümkündür. İnsana yönelik bu bakış açısı ve buna bağlı kuramsal çerçeve geçmişte çok verimli sonuçlar vermiştir; ayrıca bugün de klinik uygulamanın içinde ve dışında güçlü bir açıklayıcı araç olma özelliğini korumaktadır.

İnsan saldırganlığıyla ilgili klasik dürtü kuramı çerçevesinde yapılmış açıklayıcı bir ifadeye şu örnek verilebilir: İnsan yemek yerken alet kullandığı ve yiyeceğini pişirilmiş olarak tükettiği için, oral-sadistçe dürtü tatmininden önemli ölçüde vazgeçmiş olmalıdır, ya da olaya diğer yüzünden bakılırsa, insanın uygar bir biçimde yiyebilmek için oral-sadistçe dürtülerin önemli ölçüde ehlileştirebilecek duruma gelmesi, çiğ eti dişleri ve tırnaklarıyla parçalama zevkini bırakması gerekmiştir, denilebilir.

Uygarlık tarihindeki varsayımsal bir adıma ilişkin bu açıklamayı kendiliği için içine karıştırmadan, dürtü psikolojisine göre yapmanın mümkün olduğunu yeniden vurgulamak istiyorum. Ama kendimize uygar davranışlar edinmenin neden insanın kendine saygısını arttırdığı sorusunu sorar sormaz bu yaklaşımın açıklama gücünün sınırlılığı anlaşılabilecektir. Sorunun cevabının dürtü ve savunma psikolojisi, hatta yapısal psikoloji aracılığıyla (yani üstben kavramı temel alınarak) bulunabileceğine inanmıyorum; soruna katılımcı kendiliği ve bileşenlerini karşılaştırmalı olarak inceleyerek yaklaşılmalıdır. Kültürel

değerin ebeveynin onayıyla aktarıldığı doğrudur ve çocuğun doğru-
dan dürtü tatminini ebeveyninin onayıyla (daha sonra üstbenin ona-
yıyla) değiş tokuş ettiği söylenebilir. Ancak bu formülasyon kültürel
ilerleme ve bireysel davranışı eşduyumla inceleyen bir izleyici için
tatmin edici değildir. Doğru olmasına karşın, ilgi odağını dürtülerle
ve ruhsal aygıtla sınırlı tuttuğu sürece eksik kalacaktır. Örneğin, par-
çalayıp yutmaya başlayan bir kendiliğin büyüklenmeci fantezileri ne-
lerdir? Buna karşılık çatal bıçağı ustaca kullanmaya başlamış, yiyece-
ğini ağzına götürürken gururlu bir biçimde dik duran bir kendiliğin
büyüklenmeci fantezileri hangileridir?⁶

Klasik dürtü kuramının terimleriyle yapılan bir açıklamaya yöne-
lik kendilik psikolojisi kaynaklı bu soru biçimindeki düzeltmeler kü-
çük olmakla birlikte önemsiz değildir. Yine de, bu düzeltmelerin ken-
di başlarına fazla ağırlık taşıyamayacaklarını, onlara yönelik gereksi-
nimin saldırganlığa ilişkin dürtü kuramının yetersiz olduğu ve saldır-
ganlık olgusunu kendilik psikolojisi çerçevesinde ele alan ek bir kura-
mın gerekli olduğu iddiasını haklı çıkaramayacağını biliyorum.

Saldırganlık eğilimlerinin (buna öldürme eğilimi de dahil) insanın
biyolojik yapısının derinlerine kök saldığına ve saldırganlığın bir dü-
rtü sayılması gerektiğine ilişkin klasik psikanalitik tutum sağlam bir
temele dayanır. İnsan yalnızca yıkıcı eylemlerde bulunabilmesini sağ-
layan biyolojik olarak belirlenmiş bir aygıtla sahip olmakla kalmaz
(örneğin, dişleri ve tırnakları, bir diğer deyişle parçalamaya ve öldür-
meye yönelik aletleri vardır), saldırganlık potansiyelini kullanır da.
Gerçekten de, insanı yıkıcı itkilerini ehlileştirmede başarısız, saldır-
gan bir hayvan olarak kavramsallaştırışımızı destekleyen (yani, insa-

6. Bazı hayvanların gururlu ya da kendilerini ortaya koymaya yönelik davranış-
ları (köpeğin iyi bir iş başardığında –göğsü ilerde kuyruğu havada– kendisini sahibi-
ne göstermesi, bazı primatların teşhirci bir biçimde arka ayaklarının üzerine kalkma-
ları) yerçekimine karşı hareketlerle ifade edilir. Duygulanım ifadelerinin izlediği bu
örüntü, uçma fantezilerinin ve rüyalarının insanın, ihtiraslarının taşıyıcısı ve kıskır-
tıcısı olan büyüklenmeci kendiliğinin özlemlerini ifade ettiği yolundaki kuramla
uyum içindedir. Burada türlerin evrimi kuramıyla psikoloji bağlantılı sayılabilir mi?
Gurur ve zafer duygusunu en iyi ifade edebilecek simgesel hareket, evrimsel sırada-
ki en son kazanım olması bakımından "dik duruş" mudur? (Bkz. E. W. Stratus,
1952.) Eğer bu spekülasyon doğruysa, o zaman uçma rüyası ve fantezisi; başın artık
toprakta yukarıda olmasından, kendiliğin merkezi organı olan algılayıcı gözün yu-
karıya çıkmasından, böylece yerçekiminin yenilgiye uğratılmasından duyulan ırksal
sevincin yürümeye başlayan her yeni kuşağın tekrar yaşadığı bir sevincin, bireysel
ifadesi olarak ele alınabilir.

nın hem birey hem de grup üyesi olarak gerçekten yıkıcı davranışına ilişkin) çok güçlü kanıtlar vardır. Bu yüzden, klasik formülasyonu yeterli bulmayan derinlik psikoloğunun, meslektaşları tarafından nahoş bir gerçeklikten kaçan ya da bu gerçekliğin üstünü örtmeye çalışan bir idealist olduğundan kuşkanılmasına şaşmamak gerekir. Klasik formülasyonun yeterli olmadığını düşünme noktasına gelmem, özellikle de yıkıcılığın amacına ulaşmaya ve bir çıkış noktası bulmaya çalışan birincil bir içgüdü olduğu yolundaki kavramsallaştırmanın hastalarını analitik yoldan saldırganlıklarına hâkim kılmak isteyen analiste bir yararı olmadığını düşünmem, insanın yıkıcılığını inkâr ettiğim ya da bu yıkıcılığı daha az ortaya çıkan bir şeymiş gibi, sonuçlarını da olduklarından daha hafifmiş gibi göstermeye çalıştığım anlamına gelmez. Burada sorun insan yıkıcılığının kapsamı ve önemi değil, yıkıcılığın anlamı, yani dinamik ve oluşumsal özüdür.

Bir deneysel bilim adamı ve bir klinik psikanalist olarak, insan yıkıcılığının değerine ilişkin görüşlerime spekülasyon yoluyla ulaşmadım; kuramsal formülasyonlarım, analiz ettiğim kişilerin özellikle de aktarımla ilgili deneyimlerine ilişkin anlattıklarını inceleyerek elde ettiğim deneysel verilere dayanır. Hastalarımın aktarımlarının insan yıkıcılığının anlamına ilişkin yanlarını (özellikle de onların "dirençleri" ve "olumsuz aktarımları"nı) incelemem sayesinde ki bu saldırganlıkları farklı bir ışık altında, yani analitik süreç tarafından tedrici olarak açığa çıkanları birincil bir dürtünün görünümü olarak değil, ilkel olmasına karşın psikolojik anlamda ilksel olmayan bir çözülme ürünü olarak görme noktasına geldim. Aktarımlarda karşımıza çıkan saldırganlıklar (ne "direnç" ne de "olumsuz aktarım" olarak ortaya çıktıklarında) psikolojik yapının üstünde yükseldiği kaya katmanı değildirler. Birinci durumda saldırganlıklar daha çok analistin, hastanın kendisiyle eşduyum kurmadaki yetersizliği (kendisine uyum göstere-memesi⁷) olarak algıladığı hareketlerinin (tabii ki özellikle de yorum-larının) sonucudur; bu durumda güdülenmenin ağırlığı analistin o an-

7. Analistin, eşduyumunun sınırları olduğunu kabul etmesinin bir suçluluk duygusu ya da suçlama çağrıştırmadığının vurgulanması yararlı olabilir. Eşduyum yetersizlikleri kaçınılmazdır; aslında, şiddetle eşduyum arayan hasta nihai olarak sağlam ve bağımsız bir kendilik oluşturacaksa zorunludur da. Bununla birlikte hastaya kendisinin de suçlu olmadığını (en azından temel bir kötücüllük göstermediğini), öfkesinin analistin bir hareketine, onun tarafından narsistik bir örselenme olarak algılanan bir harekete gösterdiği bir tepki olduğunu belirtmek çok önemlidir.

ki davranışındadır. İkinci durumda ise saldırganlıklar çocukluğun kendilik nesnelerinin eşduyum kurmadaki yetersizliklerine (çocuğa uyum gösterememelerine) yönelik tepkilerin canlanmasıdır; bu durumda güdülenmenin ağırlığı geçmiştir (çoğu zaman çocukluktaki kendilik nesnelerinin psikopatolojisiyle ilgilidir).

İnsanı mercek altında gözleyerek (özellikle de davranışının dirençler ve olumsuz aktarımlar gibi görünüşte dar bir örneğini gözlemleyip yorumlayarak) onun en yaygın niteliklerinden birinin psikolojik özü hakkında genel çıkarsamalarda bulunmak doğru mudur? Psikanalitik alanın dışındaki bir davranış bilimcisinin bu soruya verilecek olumlu yanıtı yakınlık duyacağını sanmıyorum. Yine de psikanalitik ortamda derinlemesine (oluşumsal olarak) ve genişlemesine (dinamik olarak) anlaşılan olguların gözlenmesiyle insanın yaşantısal dünyasının ve davranışının anlamının anlaşılmasının eşi benzeri olmayan bir yöntem olduğunu ve bu gözlemlere dayanan çıkarsamaların yaygın biçimde uygulanmayı hak ettiğini söylemeden edemeyeceğim.⁸

Şu halde, işin özünde, psikolojik bir olgu olarak insan yıkıcılığının ikincil olduğuna, bunun başlangıçta kendilik nesnesi ortamının, çocuğun yerinde ve yeterli (bunun azami ölçüde olmadığı vurgulanmalıdır) eşduyumlu yanıtlar alma gereksinimini karşılamadaki yetersizliği sonucu ortaya çıktığına inanıyorum. Dahası, psikolojik bir olgu olarak saldırganlık temel bir duygu değildir. Organik molekülün organik olmayan yapı taşları gibi, başlangıçtan itibaren çocuktaki kendini ortaya koyma özelliğinin bir unsurunu oluşturur ve normal koşullarda yetişkinin olgun kendiliğinin kendini ortaya koymasıyla kaynaşır.

Özellikle de yıkıcı öfkeyi harekete geçiren, kendiliğin yaralanmasıdır. Psikanalizin (ister bir belirtiyeye ya da bir karakter özelliğine bağlı olsun isterse de yüceltilmiş ya da amacı ketlenmiş bir biçim içinde ifade edilmiş olsun) yıkıcılığın oluşumunu izlerken inebileceği en derin düzeye, psikanaliz yıkıcı bir biyolojik dürtüyü açığa çıkarabildi-

8. Söylemeye bile gerek yok: İnsan davranışlarının çeşitli yönlerinin anlamına ilişkin çıkarsamalar, aynı zamanda insanın doğal çevresinde (yani tarih sahnesinde, politikada, bir aile ve meslek grubu üyesi olarak, vb.) gözlemlenmesinden yola çıkılarak da yapılmalıdır. Bu tür çıkarsamalar, analitik ortamda yeni psikolojik kümelenmeler keşfetmeye çalışan ve bunları analitik araçlarla inceleyen analiste bu araştırmasında yardımcı olmalıdır. Bu, tersi için de geçerlidir. Sosyal ve siyasal bilimci, özellikle de tarihçi, analistin bulgularının ve çıkarsamalarının farkında olmalı, bunları uygulamalı, sınamalı ve gerekiyorsa geçerliliklerini artırmak için değiştirmelidir.

ğinde, yani hasta öldürmek istediği (ya da istemiş olduğu) gerçeğini anladığı zaman erişilmez. Bu farkındalık, en derindeki psikolojik "kaya katmanı"na, yani analiz edilen kişinin kendiliğinin bütünlüğünü tehdit eden, özellikle de çocukluktaki kendilik nesnesinin neden olduğu ciddi narsisistik yaralanmanın farkına varmasına giden yolda yalnızca bir ara istasyondur.

Psikanalizle ilgili okur, "psikolojik kaya katmanı" terimini kendi görüşümün, Freud'un (1937: 252-3) psikanalizin tedavi edici etkisine ilişkin derin ve nihai açıklamasının sonunda ifade ettiği görüşle karşıtlığını belirtmek için kullandığını anlayacaktır. Hadım edilme tehdidinin (erkeğin bir diğer erkek karşısında edilgenliği reddetmesi; kadının dişillikini reddetmesi) analizin ötesine nüfuz edemeyeceği kaya katmanını oluşturduğu kanısında değilim. Kaya katmanı bence, fiziksel olarak hayatta kalmaya, penise ve bir erkek egemenliğine yönelik tehditten daha ciddi bir tehdit, çekirdek kendiliğin tahrip olacağı tehditidir.⁹ Hemen herkeste beden-kendiliğin bütünlüğünün korunması gereksiniminin çekirdek kendiliğin içeriğinde temel bir yer tuttuğu doğrudur. Aynı şey, bireyin inisiyatif gösterme ve kendini ortaya koyma yetenekleri için de geçerlidir. Ancak bu durum zorunlu ve istisnasız değildir. Kendilik nesnesinin seçici yanıtları kız ya da oğlan çocuğunda olağan çekirdek kendiliği yerleştirmemiş, tersine fallik-göstermecici bir fiziksel hayatta kalma ve aktif bir hâkimiyet kurma isteğinin ön planda olduğu çekirdek ihtiras ve ideallerin edinilmesine yol açmışsa, bu durumda ölüm ya da bir tür şehitlik anlamı taşıyan edilgen tutumlar bile kendini gerçekleştirme olarak kabul görebilir. Bunun tersinde ise, hayatta kalma ve sosyal egemenlik, kendiliğin çekirdeği pahasına elde edilebilir; zafer kazanılmış gibi görünse de, bu durum aslında anlamsızlık ve çaresizlik duygularına yol açar.

Narsisistik yaralanmanın oluştumsal-dinamik açıdan birincil konumunu görmek hem kuramda hem de (özellikle de) klinik uygulamada önemli olmakla birlikte (ister bir dürtü ister bir tepki örüntüsü olarak kavramsallaştırılsın) saldırganlığı başlangıçtan itibaren bir alt bileşen olarak içinde barındıran karmaşık psikolojik kümelenmelerin gelişimsel önceliğine dönmemizde yarar var. Bu durum tıpkı en ilkel bi-

9. Freud'un kaya katmanının "biyolojik" alanda kaldığı, ama psikolojik bir sorunla, hastanın narsisistik bir yaralanmayla başa çıkma güçlüğüyle ilgili olduğu da söylenmelidir.

yolojik kuruluşların bile basit değil karmaşık organik moleküllerden oluşmasına benzer. (Karmaşık organik moleküller birincil kümelenmeyi; inorganik moleküllerse daha ilkel olmalarına rağmen ikincil kümelenmeyi ifade eder: Bu ikinciler ilkinin parçaları, ilkinin çözülmesinin ürünleridir.) Çocuğun öfkesi ve yıkıcılığı, kendi amacına yönelen ya da bir çıkış arayan birincil bir içgüdünün ifadesi olarak kavramsallaştırılmamalıdır. Tersine gerileme ürünleri olarak, daha geniş psikolojik kümelenmelerin parçaları olarak tanımlanmalı, çekirdek kendiliği oluşturan daha geniş psikolojik kümelenmelerin parçaları olarak kavranmalıdır. Kısacası saldırganlık başından itibaren (yaşamın başlangıcında bir nüve niteliğinde olsalar da) bu daha geniş psikolojik kümelenmelerin bir bileşeni olarak işlev görür. Betimleyici terimlerle ifade edilirse: Saldırganlığın davranışsal ölçüsü öfke içindeki yıkıcı bebek değil, başlangıçtan itibaren kendini ortaya koyan bebektir. Bu ikinci bebeğin saldırganlıkları, kendisine (ortalama) eşduyumlu yanıtlardan oluşan bir ortam sağlayan kendilik nesnelerinden talepte bulunurken taşıdığı güven ve emniyet duygusunun bir bileşenidir. Örseleyici eşduyum kopuşları (gecikmeler) tabii ki bütün bebeklerin kaçınılmaz olarak maruz kaldığı bir durumsa da, bebeğin bu yüzden gösterdiği öfke birincil nitelikte değildir.¹⁰ Kısa sürmesine karşın birincil psikolojik kümelenme yıkıcı öfkeyi değil, katışıksız bir kendini ortaya koymayı içerir; bu daha geniş ruhsal kümelenmenin daha sonra parçalanması sonucunda kendini ortaya koyma unsuru ayrışır ve ikincil olarak öfkeye dönüşür. (Rahimdeki başarılı hayatta kalma döneminden sonra bunun tersi nasıl olabilir?) Bu bağlamda, bebeğin çevresine yönelik bir güven *geliştirdiğine* ilişkin davranışsal formülasyona (Benedek, 1938; ayrıca Benedek ve diğerlerinin özgül kuramsal konumuna ilişkin görüşlerim için bkz. 1971: 191n) bir itirazım yok. Ama bu özünde sosyo-psikolojik formülasyon gelişimsel silsileyi doğru biçimde tasvir etmekle birlikte, bebeğin güven duygusunun doğuştan olduğuna, başlangıçtan itibaren var olduğuna ilişkin kritik gerçeği dikkate almadığı için eksiktir. Bebek güven *geliştirmeyi*, bu duyguyu *yeniden oluşturur*. Bir diğer deyişle, ilke olarak, *psikolo-*

10. Fransız çocuk hekimi F. Leboyer'in bulguları bu kapsamda değerlendirilmelidir. Leboyer (1975) yeni doğmuş bebeğin öfkeli ağlayışının değiştirilemez bir veri olmadığını ileri sürer ve bu görüşünü kamerayla saptadığı çeşitli görüntülerle destekler. Başından itibaren eşduyumla yanıtladığı takdirde bebekte başlangıçta saldırganlık yoktur.

jik yaşamın ne tam bir ruhsal denge durumunda (rüya görmeden uyuyan bebek) ne de ciddi biçimde bozulmuş denge durumlarında, yani örseleyici durumlarda (öfke içindeki, aç bebek) ortaya çıkar. Tersine, ruhsal dengenin bozulmaya başladığı anda dengenin yeniden kurulmasına yönelik ilk itkilerin yaşantısal içeriği içinde (isteklerini bildiren, kendine sağlıklı bir biçimde ortaya koyan bebek) ortaya çıkar.

Saldırganlığın yıkıcı olmayan birincil kümelenmelerin bir bileşeni olduğu ve bu kümelenmelerin parçalanmasından sonra ortaya çıkan ayrıışmış yıkıcılığın ("dürtü") psikolojik anlamda bir çözümme ürünü olduğu görüşüyle ilgili iki noktanın vurgulanması gerekiyor.

1) Yaşamın başlangıcında bu yıkıcı olmayan birincil psikolojik kümelenmeler çok basittir ve düşünsel içerikten yoksundurlar; yine de bunların ayrıışmış dürtüler olmadığı bir kez daha vurgulanmalıdır. Bu noktada olaya derinlik psikolojisi açısından bakan bir kuramcı, biyoloji ya da davranışçılığın yöntemleriyle araştırılması gereken bir psikoloji öncesi durumdan söz ettiğimiz konusunda ısrar etseydi, ayrıışmış saldırganlığın psikolojik anlamda bir çözümme ürünü olduğu yolundaki temel görüşü reddetmeye zorlanmayacaktı. Biyolojik yaklaşımda ısrar etseydi, bebeğin görünüşte yıkıcı davranışının psikolojik esasına ilişkin soru ertelenmiş olur, o zaman da benim çıkarsamalarımın psikolojik yaşamın başladığı söylenen bu noktadan itibaren uygulanması gerekirdi. Ama nörofizyolojik verilere dayanarak bebek açısından geçerli tek bilimsel yaklaşımın basit bir davranışçılık olduğu savunulursa, davranışçının bebeğin etkinliklerini değerlendirirken eşduyumun katkısını kabul edip etmediğini sormamız gerekir. Eğer kabul ediyorsa çıkarsamalarım uygulanabilir, aksi takdirde yeniden ertelenmeleri gerekir.

2) Bebeğe ne kadar ilkel olurlarsa olsunlar, başlangıçtan itibaren var olduklarını kabul ettiğim geniş kümelenmeler bağlamında temel saldırganlığın oynadığı rol, öncelikle nüve halindeki kendiliğin kurulmasına, sonra da devam ettirilmesine yönelik olarak görülmelidir.¹¹ Bir diğer deyişle, yıkıcı olmayan saldırganlık nüve halindeki kendiliğin taleplerindeki kendini ortaya koymanın bir parçasıdır; bebek ne

11. Çocuğun nüve halindeki kendiliğinin kendisini öfke aracılığıyla tanımlama gereksinmelerine eşduyumla yaklaşmayan ebeveynlerin, çocukta sağlıklı bir öfke uyandırarak gelişimsel gereksinimlerine uyum sağlayacak bir kesin "hayır"la onun karşısına çıkamadıkları konusunda söylenenler (ss. 213-4) bu kapsamda ele alınmalıdır.

zaman yerinde ve yeterli düşkürlüğü yaşasa (kendilik nesnesinin eşduyumlu yanıtlarındaki örseleyici olmayan gecikmeler) bu saldırganlık harekete geçer ve kendiliğin çevreyle sınırını çizer. Şunu da eklemek gerekir: Yıkıcı olmayan saldırganlığın kendine özgü bir gelişme çizgisi vardır; eğitimin etkileriyle ilkel yıkıcılıktan gelişmez, tersine normal koşullarda yıkıcı olmayan kendini ortaya koymanın ilkel biçimlerinden, saldırganlığın iş başarmaya tabi kılındığı daha olgun biçimlerine doğru gelişir. Normal, birincil, yıkıcı olmayan saldırganlık hem ilkel hem de gelişmiş biçimlerinde ulaşılmaya çalışılan hedeflere (bu hedefler ister kendilikten ayrı olarak algılanan nesnelerle, yani bağımsız inisiyatif merkezleriyle isterse de kendilikle ya da kendilik nesneleriyle bağlantılı olsun) ulaşılır ulaşılmaz yatıştır. Bununla birlikte, kendilik nesnesi üzerindeki dönemle uyumlu tümgüçlü denetim gereksinimi çocuklukta süregelen ve örseleyici bir biçimde tatminsiz bırakılmışsa, o zaman süregelen narsisistik öfke bütün olumsuz sonuçlarıyla birlikte ortaya çıkacaktır. Bu bakımdan yıkıcılık (öfke) ve daha sonra bu duyguya eşlik edecek düşünsel içerik, yani çevrenin esas olarak düşmanca davrandığı kanısı (M. Klein'in "paranoid konum"u) psikolojik bakımdan temel ve birincil olguların ortaya çıkışıyla bağlantılı değildir. Bunlar ömür boyu bireyin dünyayı kavrayış biçimini etkileyip davranışlarını belirleyebilirlerse de, aslında bir çözülmenin ürünleridir, yani kendilik nesnesinin çocuğun ilk ve belirsiz hatlarıyla da olsa algılamaya başladığı kendiliğine eşduyumlu yanıt vermedeki örseleyici yetersizliğine yönelik tepkilerden oluşurlar.

Saldırganlık ve öfke deneyimlerine ilişkin olarak öne sürdüğüm temel görüşlerin libidinal dürtüler için de geçerli olduğunu tekrar belirtmek yararlı olacaktır. Ayrı olarak ele alındığında çocuksu cinsel dürtü (ister oral, ister anal, üreter ya da fallik düzeyde olsun) birincil bir psikolojik kümelenme oluşturmaz. Birincil psikolojik kümelenme (ki dürtü bunun yalnızca bir parçasıdır) kendilikle eşduyum gösteren kendilik nesnesi arasındaki ilişkinin ortaya çıkardığı deneyimden oluşur. (Bir anneyle çocuğu arasındaki varsayımsal etkileşimin tasviri [ss. 74-5] bu bağlamda ele alınmalıdır.) Dürtülerin kendilerini ayrışmış olarak ifade etmeleri ancak kendilik nesnesi ortamından kaynaklanan örseleyici ve/veya uzun süreli eşduyum yetersizliklerinden sonradır. Öte yandan sağlıklı dürtüsel deneyimler daima kendiliği ve kendilik nesnesini de içerir; bununla birlikte, daha önce de belirttiğim gibi eğer kendilik ciddi biçimde hasara uğramamışsa, onu büyük bir za-

rara yol açmadan psikodinamik formülasyonlarımızdan çıkarabiliriz.¹² Ama eğer kendilik ciddi biçimde hasara uğramış ya da tahrip edilmişse, o zaman dürtüler kendi başlarına hareket eden güçlü sistemler haline gelir.¹³ Çocuk depresyondan kaçma için eşduyum göstermeyen ya da orada olmayan kendilik nesnesinden uzaklaşıp çok yoğun olarak yaşayacağı oral, anal ve fallik duyumlara yönelir. Çocuklukta dürtülere yapılan bu aşırı yatırım, esas olarak kendilik hastalıkları olan erişkin psikopatolojisi biçimlerinin billurlaştığı noktaları oluşturur. Bu yüzden burada da, söz gelimi belirli sapıklıklarda analizde ulaşılan en derin düzey dürtü deneyimiyle (yani davranışsal açıdan ifade edilirse, çocuğun oral, anal ve fallik masturbasyonu) ilgili değildir. Analizin amacı da hastayı, artık tümüyle açığa çıkarılmış olduğu varsayılan dürtüyle yüzleştirmek, böylece hastaya dürtüyü bastırmasını, yüceltmesini ya da başka yollarla onu bütünsel kişiliğinin bir parçası haline getirmeyi öğretmek değildir. Erişilecek en derin düzey dürtü değil, kendilik örgütlenmesine yönelik tehdit (davranışsal açıdan söylersek depresif çocuk, hastalık hastası çocuk, ölü olduğunu hisseden çocuk), yani kendilik nesnesinin eşduyumlu yanıtlar vermesinin oluşturduğu yaşam veren kaynağın yokluğu deneyimidir.

Saldırganlığın insan psikolojisindeki yeri düşüncesine bir kez daha dönüp öfke ve yıkıcılığın birincil unsurlar olmadığını (aktarımda yeniden yaşanan ve narsisistik kişilik bozukluğu olan hastalarca anımsanan narsisistik öfkeye yönelik yatkınlığı açıklayan çocuklukta-ki oluşumsal açıdan belirleyici öncül deneyimleri de buraya dahil ediyorum), kendilik nesnesinin hatalı eşduyumlu yanıtlarına bir tepki

12. Hiç tereddütsüz söyleyebilirim: Sevilen nesnenin aynı zamanda bir kendilik nesnesi olmadığı hiçbir olgun sevgi yoktur. Ya da derinlik psikolojisine göre yapılmış bu formülasyonu psiko-sosyal bir bağlama yerleştirecek: Karşılıklı (kendine saygıyı güçlendiren) aynalama ve idealleştirmenin olmadığı hiçbir sevgi ilişkisi yoktur.

13. Buradaki bağlamda öne sürdüğüm formülasyonlarla modern fiziğin formülasyonları arasındaki esinleyici benzetme için Dr. Douglas C. Levin'e şükran borçluyum. Dr. Levin'e göre, nasıl atom çekirdeği parçalandığında büyük miktarda bir enerji ortaya çıkarsa, kendiliğin parçalanması da ("çekirdek" kendiliğin) ayrılmış bir "dürtü"nün ortaya çıkmasına, yani narsisistik öfkenin patlamasına neden olur. (Şu da eklenebilir: Parçalanmakta olan ya da zaten hemen tümüyle tahrip olmuş bir kendiliğin yaralanmasından sonra ortaya çıkan ayrılmış yıkıcılığın en şiddetli patlamaları, altüst olma tepkileri [bkz. Kohut, 1972: 383] ya da katotonik şizofreninin taşkınlıkları biçiminde görülür.)

olarak ortaya çıktığını vurgulamak istiyorum. Çocuğun, kendilik nesnesinin eşduyum bakımından kusursuz olduğuna ilişkin inancının hafifçe zedelenmesi, yalnızca gecikmeye katlanmak için gerekli yapıları oluşturan dönüştürerek içselleştirmeyi başlatmak için değil, aynı zamanda dünyada gerçek düşmanların da (yani narsisistik gerekleri, insanın kendi kendiliğinin hayatta kalmasıyla çatışan başka kendiliklerin de) var olduğu gerçeğiyle uyumlu yanıtların edinilmesini sağlamak için de gereklidir. Eğer bu küçük miktardaki tatminsizlik mevcut değilse (yani kendilik nesnesi eşduyumdan yoksun bir biçimde gerektiğinden uzun süre çocuğa yapışmayı sürdürürse) o zaman klinik ortamda bazen şaka yollu "paranoyanın patolojik yokluğu" olarak adlandırdığım durum ortaya çıkar. Ama öfke ve yıkıcılığı ifade edecek bir çıkış arayan ayrıışmış bir yöneliş, insanın birincil psikolojik donanımının bir parçası değildir; klinik ortamda karşılaştığımız bilinçdışı öfkeye ilişkin suçluluk duygusu da hastanın ilksel bir çocuksu kötücüllüğe tepkisi olarak değerlendirilmemelidir.

Bunun karşısındaki (bence hatalı) görüş, Kleinci okul tarafından savunulmaktadır. Burada savunduğum temel kuramsal bakışa uygun olarak terapide alınması gereken tavrı başka bir çalışmada (1972) tartışmıştım. Bu tavır özellikle de (yine Kleinci bakış açısının etkisi altındakilerin savunduğunun aksine) analizin yürütülmesine ilişkin bütüncül strateji içinde ilginin psikolojik yüzeye daha yakın olan bir dizi psikolojik görünümünden (öfkenin içeriği, hastanın yıkıcı amaçları yüzünden duyduğu suçluluk), öfkenin ve ikincil olarak da öfkeyle ilgili suçluluğun içinden çıktığı daha derinlerdeki psikolojik kaynağa yönelmesini öngörür. Bir diğer deyişle öfke birincil bir veri (kefaret gerektiren bir "ilk günah", ehlileştirilmesi gereken hayvani bir dürtü) değil, kendilik nesnesinin eşduyum yetersizliği sonucu ortaya çıkan gerilemeyle ilgili özgül bir olgu (daha kapsamlı psikolojik kümelenmenin parçalanmasıyla ayrıışmış, böylece insani özelliklerini yitirerek bozulmuş bir psikolojik "parça") olarak görülür. Öfkenin denetlenmesi ve öfke-suçluluk döngüsüne ilişkin dinamikler taktik nedenlerle çoğu zaman geçici bir süre için analizde önemli bir yer tutsa da (öfkесinin bilincinde olmayan bir hasta, öfkenin içinden çıktığı daha geniş bağlamı verimli bir biçimde inceleyebilmek için önce öfkeyi yaşamalıdır) analizin uzun vadeli hedefi, hastanın kendisiyle yeterli eşduyum kurmasına, böylece de öfkenin ortaya çıktığı ve (kendilik nesnelerinin çocuğun duygusal gereksinimlerine uygun biçimde karşılık ver-

medeki kendi yetersizlikleri yüzünden çocuğu suçlamalarıyla) suçluluk duygusunun pekiştiği oluşumsal bağlamı tanımasına olanak sağlamaktır. Öfke ve suçluluk duygusu, narsisistik kişilik bozukluğu (bununla birlikte de ikincil öfke ve suçluluk) geliştirmiş kişilerin çocukluklarında maruz kaldıkları patojen narsisistik engellemeler arka plana alınarak aktarımda derinlemesine işlendiği takdirde öfke ve suç tedrici olarak yatışacak, hasta ebeveyninin başarısızlıklarına olgun bir hoşgörü ve daha bağışlayıcı bir tutumla (bu başarısızlıkları belki ebeveyninin kendi çocukluk deneyimlerinin sonuçları olarak görerek) yaklaşacak ve aldığı duygusal yanıtların gitgide daha büyük çeşitlilik göstermesi sayesinde, eşduyumlu yanıtlar alma gereksinimiyle ilgili kaçınılmaz hüsrانlarıyla başa çıkmayı öğrenecektir.

Bir yanda kendilik patolojisiyle diğer yanda dürtü saplanması ve benin çocuksuluğu arasındaki dinamik-yapısal ilişki, psikolojik hastalığın merkezinde bir kendilik sorununun bulunduğu belirli bir cinsel sapkınlık türünde özellikle açık bir biçimde görülür.

Çocukluğunda ciddi biçimde anormal (gizil şizofren?) olan annesinin feci yetersiz aynalamasına maruz kalan, idealleştirilmiş baba imgesi de örseleyici bir şekilde parçalanmış Bay A. (bkz. Kohut, 1971: 73-8), analizin başlarında çocukken çöp bedenli, çöp kollu-bacaklı, kocaman başları olan kişiler çizdiğini anımsamıştı. Yaşamı boyunca, kendisini maddesiz bir gövdenin tepesindeki bir beyin olarak algıladığı rüyalar görmüştü. Analiz ilerledikçe, yaşadığı korkunç boşluk duygularıyla, depresif olduğu zaman yöneldiği yoğun biçimde cinselleştirilmiş fanteziler arasındaki (güçlü bir erkek figürüne "beyniyle" boyun eğdiğini tahayyül ediyor, zekice bir hileyle onu zincire vurup ön-bilinçteki bir oral seks fantezisiyle bu devin gücünü emiyordu) nedsel (güdülenmeye yol açan) ilişkiyi tasvir edecek hale geldi. (Kendilik nesnesi annenin gerekli sevinçli yanıtları vermemiş olması yüzünden) beden-kendiliğini parçalanmış ve güçsüz algıladığından, zorlukla kurabildiği yönlendirici idealler yapısı da (tümgülü kendilik nesnesi babanın örseleyici biçimde yıkılması sonucunda) ciddi biçimde zayıf düştüğünden, öteden beri gerçek bir varlığının olmadığını hissediyordu. Büyükenmeci göstermeci kendiliğinin sağlamlığını ve gücünü koruyan tek bir parçası kalmıştı, o da Bay A.'nın düşünme süreçleri, "beyni" ve zekâsıydı. Hastanın masturbasyonlarına eşlik eden sapık cinsel fantezilerin cinsel olmayan anlamını bu konuyu dikkate alarak anlamalıyız. Fantezi, büyükenmeci kendiliğin son parçasını (tüm-

güçlü düşünce: hile) idealleştirilmiş tümgüçlü kendilik nesnesine yeniden sahip olmak (üzerinde mutlak kontrol kurmak: zincirlemek) ve oral seks yoluyla onu içselleştirmek için kullanma çabasını ifade ediyordu. Masturbasyon hastanın geçici bir süre kendini güçlü hissetmesine ve kendine saygısının artmasına yol açıyorduydu da, tabii ki hastanın içinde bulunduğu yapısal bozukluğu dolduramıyordu, bu yüzden de tekrar tekrar yapılması gerekiyordu; nitekim hasta masturbasyona bağımlı hale gelmişti. Yapısal boşluğun başarılı bir biçimde doldurulması nihai olarak, cinsel olmayan bir yolla, analizdeki derinlemesine çalışma sayesinde sağlanabildi. Bu da büyüğü gücün içe alınmasına değil, kendiliğin narsisistik beslenmesini sağlayan idealleştirilmiş hedeflerin dönüştürücü bir biçimde içselleştirilmesine yol açtı.

Bu hastanın sadist fantezileri (gücünü çalmak için kendilik nesnesini zincirlemek) dürtü psikolojisinin bakış açısından çok, kendilik nesnelerinin kendilikle olan ilişkisi çerçevesinde ele alındığında anlaşılır hale gelmektedir. Cinsel mazoşizmin anlaşılmasız niteliği de, çocuğun kendilik nesnesiyle sağlıklı bir biçimde kaynaşma istekleri karşılıksız kalınca idealleştirilen imagonun parçalara ayrıldığı, kaynaşma gereksinimlerinin cinselleştirilerek bu parçalara yönettildiği yolundaki açıklamanın ışığı altında incelendiğinde açıklığa kavuşur. Mazoşist insan, kendiliğinin ona zenginleştirici idealler sunacak bölümündeki eksikliği, tümgüçlü baba imagosunun reddedici (cezalandıran, alçaltan, küçük düşüren) özellikleriyle kaynaşma aracılığıyla gidermeye çalışır.

Sapıklık konusundan ayrılmadan önce, konuyu tamamlamak açısından, kendiliğin esas olarak hasara uğramamış olduğu bir başka cinsel sapma türünün daha olabileceğini eklemek istiyorum. Bu durumlarda anormal cinsel yönelimler, Oidipal çatışmalardan, özellikle de hadım edilme kaygısının baskısından kaçışın yol açtığı bir dürtü gerilemesi yüzünden oluşacaktır. Bununla birlikte, sağlam bir kendiliğin (bir diğer deyişle, özünü ve bütünlüğünü sapık etkinlikler aracılığıyla aramayan bir kendiliğin) özgül cinsellik öncesi haz arayışına aktif bir biçimde katıldığı bu tür örneklerle klinik uygulamada nadiren karşılaşılır. Bu tür kişilerin terapiye, asıl psikopatolojik sorunları parçalanmış ya da güçsüz düşmüş bir kendilik olan kişiler kadar şiddetle gereksinim duymadıkları kanısındayım.

Bu bakımdan analistin klinik çalışma sırasında gördüğü sapıklıkların çoğunda birincil bir dürtünün ifadesi gibi görünen davranışsal

görünümmler aslında ikincil olgulardır. Örneğin sadizm ve mazoşizm özünde, birincil nitelikteki yıkıcı ya da kendine yönelik yıkıcı bir eğilimin; birleşme, yansızlaştırma ve diğer araçlar aracılığıyla ancak ikincil olarak denetim altında tutulabilen birincil bir biyolojik dürtünün ifadesi değildir. Burada iki aşamalı bir süreç söz konusudur: Birincil psikolojik birimin (kendilik nesnesinden açıkça talep edilen eş-duyum kaynaşmasının) parçalanmasından sonra, dürtü bir çözülme ürünü olarak görülür; sonra da yitirilmiş kaynaşmayı patolojik araçlarla, yani sapığın fantezilerinde ve eylemlerinde uygulamaya koyduğu biçimiyle ortaya çıkaracak (ve böylece kendiliği onaracak) girişime dahil edilir.

Ama derinlik psikologlarının ilgilendiği türden karmaşık ruhsal durumlar evrenindeki geniş alanlar açısından uygun olmayan yalnızca özel olarak saldırganlık dürtüsünün, genel olarak da "dürtü"nün önceliğiyle ilgili kavramsallaştırma değildir; dürtülerin nasıl "işlendiği"ne ilişkin kavramsallaştırma, özellikle de bastırma, yüceltme ya da boşaltma gibi kaba mekanik eylem örüntülerine (bir nehrin önüne set çekilmesi, elektriğin bir transformatör aracılığıyla iletilmesi ya da bir apsenin boşaltılması) benzetilerek oluşturulan kavramlar bir dizi önemli, deneysel olarak kesinleştirilebilecek psikolojik olgunun hakkını vermez. Bir dürtünün bastırılması, yüceltilmesi ve boşaltılması kavramlarını sorgulamamız sonucu ortaya çıkan, ilk bakışta deneyimden uzakmış gibi görünen bu tür konular uygulamada önemli sonuçlara yol açar; ya da (meseleye öbür yüzünden bakılırsa) kendilik psikolojisinin getirdiği kavramsal değişiklikler yalnızca kuramsal perspektifimizi etkilemekle kalmaz; özellikle de terapistler, eğitimciler ve toplumsal eylemciler olarak bakış açılarımızı da etkiler. Örneğin, analistin analiz ettiği kişinin belirli davranışsal ifadelerine ilişkin algısı, gerilemiş saldırganlığı bir karşı gücün kontrolündeki bir başka güç olarak gösteren bir imge tarafından yönlendiriliyorsa (örneğin, savunma amaçlı aşırı idealleştirme) o zaman analistin hedefi saldırganlığı bilinçli hale getirmek, böylece bastırılmasına, karakteri sağlamlaştıracak biçimde yüceltilmesine ya da gerçekçi eylemle boşaltılmasına imkân tanımak olacaktır. Toplumsal alandan bir örnek verirse, öğütlerini dürtülerle ilgili klasik psikanaliz kuramına göre temellendiren bir reformcu, kenar mahallelerde yaşayan gençlerin saldırganlık duygularının spor gibi, sinema, televizyon ve benzerlerinin sağladığı saldırgan fanteziler gibi, kurumsallaşmış ve sosyal bakımdan zararsız he-

defler aracılığıyla boşaltılmasını savunabilir. Ama bu kavramsallaştırmalar ne kadar basit ve ikna edici olursa olsun, her zaman uygun değildirler. En azından bazı anlamlı ve önemli durumlarda saldırganlığın bir apse gibi akitilamayacağından ya da cinsel ilişkide erkeğin spermleri gibi boşaltılamayacağından eminim. Örneğin, şiddetli süregelen narsisistik öfke herhangi bir boşaltmayla yatışmadan ömür boyu devam edebilir; aynı şey grup içindeki en yıkıcı bazı eğilimler için de geçerlidir. Kleist'in *Michael Kohlhaas*'ı ve Melville'in *Moby Dick*'i birey psikolojisi alanındaki sanatsal örneklerdir; Hitler'in izleyicileri ise hınç dolu yıkıcılıkları ile grup psikolojisi alanında tarihsel bir örnek oluştururlar (krş. Kohut, 1972).

Bu örneklerde kavramsal açıklığa yaklaşıyor, ilgi odağımızı bir dürtünün ruhsal aygıt yoluyla "işlenmesi" imgesinden kendilik ve kendilik nesnesi ilişkisi düşüncesine kaydırdığımızda da olayı nihai olarak kontrol etme olanaklarımızı geliştirmiş oluyoruz. Kendini sevinçle ortaya koyma duygusunun parçalanmasına, ardından da süregelen narsisistik öfkenin güçlenerek yerleşmesine neden olan, kendiliğin kendilik nesnesi üzerindeki kontrolünü kaybetmesidir. Kendilik nesnesi ebeveynin çocuğun sağlıklı bir biçimde kendini ortaya koymasına sevinçle karşılık vermedeki yetersizliği ömür boyu boşaltılamayan bir sapmaya, sertliğe ve sadizme neden olabilir ve ancak kendilik nesnesinin yanıtlarına başta duyulan gereksinim terapide yeniden etkinleştirildiği takdirde öfke ve sadistçe kontrol azalabilir ve kişi kendini yeniden sağlıklı bir biçimde ortaya koyabilir. Aynı şey, grup saldırganlığına yönelik olası bir iyileştirme için de geçerlidir. Daha önce de söylediğim gibi, ehlileştirilmemiş saldırgan dürtüler kavramının akla getirdiği imgelerin etkisi altında kalmış bir sosyal reformcu kenar mahalle gençlerindeki düşmansı gerilimlerin yüceltme ve amaç ketlemesine dayalı dürtü boşaltımı aracılığıyla azaltılması için spor faaliyetlerinin artırılmasını savunabilir. Parçalanmış kendilik imgesinin etkisindeki sosyal reformcu ise, saldırgan-yıkıcı dürtüye değil, kenar mahalle gençlerinin kendilik bütünlüklerindeki zayıflığa dikkat edecek, dolayısıyla da çareyi kendine saygının artırılmasında ve idealleştirilebilecek kendilik nesnelerinin sağlanmasında arayacaktır. Öte yandan daha az uygun bir kurama dayanmasına karşın dürtü yönelimli yaklaşımın başarılı olabilmesi düşündürücüdür. Yukarıda verdiğimiz örneği göz önüne alırsak: Kurumsallaştırılmış sporlar kenar mahalle gençlerinin saldırgan-yıkıcı eğilimlerinde gerçekten azalmaya yol açabilir;

ama bu dürtüye bir çıkış sağlandığı için değil, ebeveyn konumundaki bir kendilik nesnesinin (resmi bir kurum), genç insanlarla ilgilenmesi sonucu gençlerin kendine saygılarının artması, bedenlerini ustaca kullandıkları için kendilik bütünlüklerinin artması ve onlara idealleştirebilecekleri figürler (sporcu kahramanlar) sunulmasındandır. Bir diğer deyişle, gencin kendiliğinin sağlamlaşmasına yol açtıkları, ikincil olarak da parçalanmaya yol açan kaynağın doğurduğu yaygın öfkede bir azalmaya yol açtıklarından bütün bu sosyal reformlar etkilidir.

ANALİZİN SONA ERDİRİLMESİ VE KENDİLİK PSİKOLOJİSİ

Bu bölümün başında da belirttiğim gibi kuramsal bakış açımız, bir analizin bitme noktasına gelip gelmediği konusundaki yargımızı kesin biçimde etkileyecektir. Bununla birlikte, beklenebileceğinin tersine, yapısal psikolojinin analizin sona erdirilmesine ilişkin bakış açısı (ben psikolojisinin sağladığı kavramsal gelişmelerle bile), kendisinden önceki topografik kavramsallaştırmaların bakış açısından önemli bir farklılık göstermez. Gerçekten de, kendilik psikolojisi açısından bakıldığında iki yaklaşım birbiriyle yakından bağlantılıdır. Gerçi "yapısal bakış açısı" benin ne derece özerk ve başat olduğunu, asi dürtülerden bağımsızlaşmayı ya da bunların ehlileştirilmesini incelerken, "topografik bakış açısı" bilginin ne ölçüde geliştiğini (çocukluk unutkanlığının ortadan kalkması, önemli çocukluk olaylarının ve dinamik iç bağlantıların anımsanması) ele alır. Ama bu iki bakışın şöyle bir ortaklığı vardır: Her ikisi de insanın durumunun özünde, haz peşindeki ve yıkıcı eğilimler (dürtüler) ile dürtüleri işleyen ve dizginleyen donanım (ben ve üstben) arasındaki çatışma tarafından tanımlandığı görüşündedir.

O halde, bu görüşlerden farklı olarak, kendilik psikolojisi hastanın analizi sona erdirmeye hazır olmasını nasıl ele almaktadır?

Bana öyle geliyor ki, daha geniş bir açıdan bakılırsa insan etkinliğinin iki hedefe yöneldiği görülecektir: Amaç dürtü etkinlikleri ise *Suçlu İnsan*'dan, amaç kendiliğin gerçekleştirilmesi ise *Trajik İnsan*'dan söz edilebilir. Kısaca açarsak: Suçlu İnsan haz ilkesiyle yaşar; hazza yönelik dürtülerini tatmin etmeye,¹⁴ erojen bölgelerinde ortaya

14. Derinlik psikolojisi tarafından ele alınacak alanın birbirini tamamlayan iki açıklayıcı yaklaşım gerektirdiği yolundaki önermemle (bkz. ss. 75-6) aynı çizgide,

çıkan gerilimleri azaltmaya çalışır. İnsanın yalnızca çevre baskısı yüzünden değil, özellikle de içsel bir çatışma sonucu bu alanda hedeflerine çoğu zaman ulaşamaması beni, onu bu bağlamda Suçlu İnsan olarak adlandırmaya yöneltti. Bir ruhsal aygıt olarak insan ruhu kavramı ve yapısal ruh modeli çevresinde toplanan kuramlar (ensestin vereceği hazla ilgili üstben çatışması bu konudaki klasik örnektir), analistlerin insanın bu yöndeki çabalarını betimlemek ve açıklamak için başvurdukları formülasyonların temelini oluşturur. Öte yandan Trajik İnsan çekirdek kendiliğinin örüntüsünü ifade etmeye çalışır; çabaları haz ilkesinin ötesindedir. Burada da insanın başarısızlıklarının¹⁵ başarılarını gölgelediği kaçınılmaz gerçeği, beni insanın bu yönünü "kendini ifade eden insan" ya da "yaratıcı insan" olarak adlandırmaya yöneltti. Kendilik psikolojisi (özellikle de iki kutuplu bir yapı olarak kendilik kavramı, bkz. ss. 141-55 ve iki kutup arasında değişen derecelerde bir gerilim olduğu önermesi, bkz. s. 147) insanın bu ikinci yöndeki çabalarını betimlemek ve açıklamak için kullanılabilecek formülasyonların kuramsal temelini oluşturur.

İnsanın psikolojik doğasının görebildiğim iki ana yönünü ve bunları ele almak için gerekli, derinlik psikolojisine dayanan iki yaklaşımı kaba hatlarıyla da olsa resmettikten sonra, bu düşünceleri tamamlamak için baştaki sorularımıza dönmek istiyorum: Analiz aracılığıyla yeterli tedavinin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini anlamak için ne tür bir ölçüt kullanmalıyız? Analizin geçerli bir biçimde tamamlanıp tamamlanmadığını hangi ölçüte dayanarak anlayacağız?

burada Suçlu İnsan psikolojisinin ana hatlarını katılımcı kendiliği dikkate almadan çiziyorum. (Dar anlamda bir kendilik psikolojisini, yani kendiliğin ruhsal aygıtın bir içeriği olarak kavramsallaştırılmasını savunduğum bölüm için ise bkz. ss. 165-8.)

15. Bununla birlikte Trajik İnsan'ın yenilgisi ya da ölümü mutlaka başarısızlık anlamına gelmez. Ölüm arayışında olduğu anlamına da gelmez. Tersine, ölüm ve başarı birlikte de gidebilir. Burada (Freud'un yaptığı gibi [1920]) insanı ölüme yani nihai başarısızlığa götüren derinlere kök salmış aktif mazoşist bir gücün varlığından değil, kahramanın *muzafferane* ölümünden, bir diğer deyişle Trajik İnsan'ın nihai başarısına (gerçek yaşamı değiştirmeye çalışan zulme uğramış kişi için, çarmıha gerilmiş aziz için ve sahnede ölen kahraman için) sürekliliğin mührünü vuran zafer duygusuyla dolu bir ölümden, çekirdek kendiliğinde yer alan yaşam projesinin kişinin eylemleri aracılığıyla gerçekleştirilmesinden söz ediyorum. Bu yüzden de Trajik İnsan'ın kendiliğinin temel örüntüsünü ifade etme çabasına yönelik tasvirim, yine haz ilkesinin ötesindeki bir işleve bağlanıyorsa da) Freud'un (1920) yıkıcı saldırganlığa ve ölüme yönelen ölüm içgüdüsünün varlığına ilişkin psikobiyolojik formülasyonlarından kesin biçimde farklıdır.

Bu soruların içerdiği birçok konu daha önce farklı bağlamlarda yanıtlanmışsa da, şimdi sözünü ettiğimiz düşüncelerin ışığında tekrar ele alındıklarında yeni anlam boyutları kazanacaklardır.

Yapısal nevroz durumunda, analizin vardığı noktayı ve başarısını, hastanın kendisi hakkında, özellikle de belirtileri ve patolojik karakter özelliklerinin oluşumu ve psikodinamiği hakkında ne kadar bilgi edinmiş olduğuna bakarak, ayrıca çocuksu cinsel ve saldırgan yönelişlerini, özellikle de belirtileri ve patolojik karakter özellikleriyle olumsuzsal ve dinamik bakımdan ilişkili olanları ne ölçüde kontrol edebildiğine ve yeni edindiği bir kontrolün ne ölçüde sağlam ve güvenilir olduğuna bakarak ölçebiliriz.

Ama narsisistik kişilik ya da davranış bozukluğuyla uğraşıyorsak, analizin başarısı kendiliğin bütünlüğü ve sağlamlığına, hepsinden önemlisi kendiliğin bir bölümünün, kutuplardan birinden diğerine süreklilik kazanıp kazanmadığına, sevinçle üstlenilen etkinliklerin güvenilir başlatıcısı ve uygulayıcısı olup olmadığına bakılarak ölçülecektir. Başka terimlerle ifade edersek, narsisistik kişilik bozukluğu durumlarında analitik süreç iyileşmeyi, kendilik yapısındaki eksiklikleri kendilik nesnesi aktarımı ve dönüştürerek içselleştirme yoluyla gidererek sağlar. Bay M.'nin durumunda olduğu gibi çoğu zaman tedavi birincil eksikliğin tümüyle giderilmesiyle değil, telafi edici yapıların iyileştirilmesiyle gerçekleşir. Burada belirleyici konu bütün yapıların işlevselleştirilmiş olup olmadığı değil, iyileştirilmiş yapıların işlevinin hastanın yaratıcı ve etkin biçimde işlev gören kendiliğinden keyif duymasını sağlayıp sağlayamadığıdır. Tek yönlü bir neden-sonuç ilişkisine (yapısal eksikliklerin giderilmesi işlevsel hayatıyeti arttırır) dayanan bu basit formüle yalnızca şunu ekleyeceğim: Bu durumda yankılamaya dayanan faydalı bir döngü de kurulmuştur; güçlenen kendilik kişiliğin yetenek ve hünerlerinin düzenleyici merkezi haline gelip bu işlevlerin kullanımını geliştirir; buna karşılık yetenek ve hünerlerin başarılı kullanımı da kendiliğin bütünlüğünü, dolayısıyla da gücünü arttırır.

Narsisistik kişilik bozukluğunda psikanalitik tedaviyi sağlayan şeyin ne olduğu ve tedaviyi geçerli bir biçimde sona erdirmenin nelerden oluştuğuna ilişkin bağlantılı sorulara yukarıda verilen yanıtın biraz daha geliştirilmesi gerekiyor. Bu yanıt, bilişsel süreçleri ihmal eder görüldüğü, yani hastanın analiz sırasında edindiği bilginin içeriği ve kapsamı üzerinde odaklanmadığı ve hastanın edindiği içgörüyü

hesaba katmadığı (değerlendirip ölçmediği) için eleştirilebilir. Bilgi kazanımı ölçütünün günümüzde (çatışma nevrozlarında bile), psikanalizin ilk günlerinde olduğu kadar önemli görülmediği muhtemelen doğrudur. Bu bakımdan söz konusu değişimin esas olarak, analistlerin ilk dönemlerde yapısal bozukluklar üzerinde odaklanırlarken, bugün asıl ilgilerini kendilik bozukluklarına yöneltiyor olmalarıyla ilgili olmadığı kanısındayım. Bir başka deyişle, bu alandaki belirleyici değişim konunun niteliğiyle değil (yani üstünlüğün klasik aktarım nevrozlarından narsisistik kişilik bozukluklarına geçmesiyle değil), gözlemcinin tutumuyla (bilgi kazanımının, yani bilinçdışını bilinçli kılmamanın önemini vurgulayan topografik görüşten, benin alanının genişlemesini vurgulayan yapısal bakış açısına geçişle) ilgilidir. Bilgi kazanma (içgörü edinme) ölçütünü narsisistik kişilik bozukluğunun analitik tedavisinin değerlendirilmesinde kullanmak, aynı ölçütü klasik aktarım nevrozunun analitik tedavisinin değerlendirilmesinde kullanmak kadar kolaydır; yalnız, öğrenilecek şeylerin içeriği ve bilgi kazanmaya karşı oluşturulan dirençler çatışma nevrozlarında narsisistik kişilik bozukluklarınınkinden farklıdır. Çatışma nevrozlarında gizli bilgi (eğer katılımcı kendiliği dikkate almak istemezsek) dürtü-isteklere ilişkindir. Kendiliğin bilinçdışı çocuksu tabakalarından kaynaklanan dirençler de kişiliği, bu dürtü-isteklere ilişkin çocukluk korkularından, örneğin hadım edilme kaygısından korumaya çalışır. Narsisistik kişilik bozukluklarında ise gizli bilgi çekirdek kendiliğin özelemleriyle, kendiliğin gerçekliğini aynalayan ve idealleştirilmiş kendilik nesnelerinin uygun yanıtları aracılığıyla doğrulama gereksinimiyle ilgilidir. Dirençlerin kökleri ise kişiliğin en derindeki bilinçdışı tabakalarına uzanır: Dirençler, temel aynalama ve idealleştirme gereksinimlerinin yanıtsız kalmasından kaynaklanan yıkıcı narsisistik yaralanmaya yeniden maruz kalmak istemeyen arkaik çekirdek kendiliğin etkinlikleridir, yani dirençler çözülme kaygısı tarafından harekete geçirilir.

Bu terimlerle ifade edildiğinde aktarım nevrozlarında ve narsisistik kişilik bozukluklarındaki psikanalitik süreçlere ilişkin modeller arasındaki fark açıkça görülebilir, ama bu fark fazla da büyük değildir. İlkinde psikolojik yapılar arasındaki çatışmayla, ikincisinde ise arkaik kendilikle psikolojik yapının öncülü olan (krş. Kohut, 1971: 35 ve 60-2) ve kendiliğin bir parçası olarak algılanan arkaik çevre arasındaki bir çatışmayla karşı karşıyayızdır. Bu kavramsal çerçeve içinde

değerlendirildiğinde, hem yapısal nevrozlarda hem de narsisistik kişilik bozukluklarındaki psikanalitik çabalarımızın başarısını ve başarısızlığını değerlendirmek ve analizi sona erdirmeye zamanının gelip gelmediği sorusunu cevaplamak için kullanılacak ölçütler esas olarak aynı olacaktır. Yine de bu iki tür bozuklukta bastırılmış içerik aynı olmadığından (birinde enste yönelik dürtü-isteklere karşı cezalandırılma korkusu, yani hadım edilme kaygısı; diğerinde eksik kendiliğin gereksinimlerine karşı çocukluktaki narsisistik yaralanmaya, yani çözülme kaygısına yeniden maruz kalmanın doğuracağı hüsrandan kaçınma) bu ölçütlerin farklı biçimlerde uygulanması gerekecektir. Narsisistik kişilik bozuklukları klasik aktarım nevrozları kadar analiz edilebilir olmakla birlikte, bu hastaların geliştirdiği kendilik nesnesi aktarımları ve bu aktarımların bir sonuca ulaşması için gereken derinlemesine çalışma süreçleri klasik modelin örüntüsünü izlemez. Narsisistik kişilik bozukluklarındaki asıl psikopatoloji, kendiliğin sağlam biçimde kurulmamış olması, bütünlüğünün ve sağlamlığının bir kendilik nesnesinin varlığına (bir kendilik nesnesi aktarımının gelişmesine) dayanması ve kendilik nesnesinin kaybına güçsüzleşme, çeşitli gerilemeler ve parçalanmayla karşılık verilmesi gerçeğiyle tanımlanır. Daha önce de vurguladığım gibi (Kohut, 1972: 370, n. 2; 1975b, n. 1) bu olumsuz değişimlerin geriye döndürülebilir olması, narsisistik kişilik bozukluklarını psikozlardan ve sınır durumlardan ayırır. Bu yüzden narsisistik kişilik bozukluklarında analizin sona erdirilmesi, psikopatolojinin merkezindeki kendilik zayıflığının iyileştirilmesine ilişkin kavramsal ölçütlerin yardımıyla değerlendirilmelidir. Bir diğer deyişle, bir narsisistik kişilik bozukluğu vakasında analizi sona erdirmeye aşamasına, analiz edilen kişinin kendiliği sağlamlaştığı, kendilik nesnesinin kaybına parçalanma, ciddi bir güçsüzleşme ya da kontrol edilemeyen öfkeyle tepki göstermeyi bıraktığı zaman erişilmiş demektir.

Ama ister bilgi kazanımı (içgörü) isterse (ki bu çok daha uygun bir yaklaşımdır) kendilikte elde edilen bütünlük ve istikrarın derecesi dikkate alınarak değerlendirilsin, hastanın (rüyalarında genellikle üstü örtülü ama ikna edici biçimde ifade edilen) analitik çalışmanın bittiğine ilişkin içsel algısına büyük önem atfettiğimi bir kez daha tekrarlamak isterim (krş. ss. 35-6). Kuşkusuz hastanın görüşü dikkatle incelenmeli, savunma amacıyla sağlığa kaçış olasılığı dikkate alınmalıdır. Yine de şuna giderek daha çok ikna oldum: Narsisistik kişilik bozuk-

luklarındaki (benzer görüşler klasik nevrozlar için de geçerlidir) aktarımın (analitik sürecin başlangıcı), kendiliğinden oluşumuna benzer biçimde, hastanın kendilik nesnesinin başarılı bir biçimde bir psikolojik yapıya dönüştürüldüğünü fark etmesi, müdahale etmekten kaçınmamız gereken, destekleyip arındırabileceğimiz, ama açılımı üzerinde aslında kontrol sahibi olmadığımız bir sürecin içkin bir parçasıdır.

Bu düşünceler beni şu ön çıkarsamaya götürdü: Narsisistik kişilik bozukluklarında analizin başarılı bir biçimde tamamlanması ancak uygun bir sona erdirmeye evresi ortaya çıkıp derinlemesine çalışıldıktan sonra, analizdeki kişinin önceleri güçsüz ya da parçalanmış çekirdek kendiliği (bir dizi yetenek ve beceriyle işbirliği halindeki çekirdek ihtirasları ve idealleri) kişiliğine merkezi bir amaç sağlayacak ve yaşamına anlam verecek biçimde az çok kendi kendisini yönlendirebilen, kendisini yöneten ve kendi kendisine yeten bir birim olarak işlev yapacak kadar güçlenip pekiştiği zaman gerçekleşir. Tedavideki bu başarının ruhsal işlevlerdeki kalıcı bir değişim sayesinde gerçekleştirildiğini vurgulamak için, kendiliğin iyileşmesi sürecindeki bu sonucu "işlevsel iyileştirme" olarak adlandırmayı öneriyorum. Bir başka deyişle, narsisistik kişilik bozukluğunun analizinde sona erdirmeye aşamasını ayırt eden görünümünün analiz edilenin serbest çağrışımlarında belirmeye başlamasının, kendilik nesneleri (ve bunların işlevlerinin) yeterli psikolojik yapılara dönüştüklerinde, dolayısıyla da belirli ölçüde (bkz. s. 153n. ayrıca bkz. Kohut, 1971: 236n) bağımsız bir biçimde, kendiliğinden gelişen inisiyatif örüntüleriyle (ihtiraslar) ve içsel yönlendirmeye (idealler) uyum içinde işlev görebildiklerinde gerçekleşebileceğini savunuyorum.

Psikanalizde Kanıtın Doğası Üzerine Düşünceler

Analizde uygun sona erdirmeye ve tedavi sorununun incelenebilmesi için önce ele alınan rahatsızlığın doğasının belirlenmesi gerekir. Analizde iyileştirilecek ya da düzeltilecek belli ruhsal bozukluklara ilişkin tanımların doğruluğunun gösterilebilmesi için de, bu tanımların yerleştirildiği çerçevenin (buradaki bağlamda kendilik psikolojisinin çerçevesi) hem geçerli hem de uygun olduğunun gösterilmesi gerekir. Bununla birlikte, kendilik psikolojisinin bu ölçütleri karşıladığı görüşü yalnızca mantıksal bir akıl yürütmeyle tatmin edici bir biçimde desteklenemez. Deneyisel veriler olmadan insan olsa olsa bakış açısının iç tutarlılığını gösterebilir.

Deneyisel verilerin incelenmesi temelinde psikanalizin gerçekten de bir kendilik psikolojisine gereksinim duyduğu konusunu tartışmaya girişmeden önce, kuramdaki bu yeni adımın açıklama gücünü değerlendirmek gibi ciddi bir işe girişecek kişilerden, öncelikle bütün psikolojik hastalıkların genel olarak ruhsal aygıt psikolojisi, özel olarak da modern yapısal-model psikolojisi (ben psikolojisi) çerçevesinde, hatta Oidipus kompleksinin olgunlaşma düzeyinde uygun biçimde açıklanabileceğine ilişkin yerleşik kanılarını bir tarafa bırakmalarını istiyorum. Bir diğer deyişle, yeni bir kuramın açıklama gücü, yeni bir keşfe yol açıp açmadığı, karmaşık ruhsal durumlarla ilgili deneyisel bulguları anlamamız açısından sunduğu yeni rol, ancak bunları değerlendiren kişi kendi kanılarını bir süre için askıya almak gibi güç bir işi kabul edip kendini yeni kümelenmelere açarsa ölçülebilecektir. (Burada özgül duygusal dirençleri dikkate almıyor, yalnızca alışılmış bilişsel hâkimiyet tarzlarının sağladığı güven duygusundan vazgeçme konusundaki isteksizlikten söz ediyorum.) Yeni kuramı değerlendirecek olan kişi, kuramı daha iyi tanıyabilmek için verileri yeterince sık ve uzun süre değerlendirme biçimindeki geleneksel yöntemi bir tarafa

bırakabilmelidir.

Tabii mesleğe yeni başlamış biri bir otorite edasıyla, örneğin Bay M.'nin analizi asıl başlaması gereken noktada, yani idealleştirilen babayla kaynaşma özlemi, tam da hadım edilme korkusunun eşlik ettiği bir Oidipal rekabete dönüşeceği noktada bırakmıştır, diyebilir. Kuşkusuz Bay M.'nin narsistik sorununun ardında bir Oidipal patolojinin gizlendiği görüşünü kesinkes reddedemem. Yalnızca şunu söyleyebilirim: Bu olasılığa açık olmama karşın geniş klinik deneyim dikkate alındığında bu pek de olası görünmemektedir. Yine de bazen beklenmedik biçimde, başlangıçta birincil bir kendilik sorunu olarak görünen şeyin aslında merkezde yer alan bir Oidipal patolojiyi örtüğünü görmek mümkündür.

Kendilik patolojisi ile yapısal patoloji arasındaki çeşitli ilişkilerle ilgili araştırmalar tabii daha da ileri götürülmelidir. Ancak bu araştırmaların insan psikolojisine yeni, belki de beklenmeyen bir ışık tutabilmesi için araştırmacının zihninin, insan psikolojisinde bütün bir kesimin özünde çocuğun Oidipal deneyimlerinden bağımsız olduğu, Oidipus kompleksinin yalnızca belirli bir psikopatolojinin merkezinde yer almakla kalmadığı, aynı zamanda psikolojik sağlığın da merkezi olduğu, gelişimsel bir başarı olduğu görüşüne kapalı olmaması gerekir.

Çocuğun bir yandan Oidipal dram içindeki nesnelere ilişkin, diğer yandansa kendiliğin oluşumu dramındaki kendilik nesnelere ilişkin deneyimlerinin anlamının (normal gelişme ve psikopatoloji temelinde) karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi bizi yoğun ve önyargısız bir klinik gözleme yöneltir. Bununla birlikte makale ve kitaplarda sunulan klinik betimlemeler, kapsamlı vaka öyküleri biçiminde bile olsa, özgül psikolojik verilerin özgül yorumlarının doğruluğunu gösteren inandırıcı kanıtlar sağlayamıyorlar kendi başlarına. Aynı şekilde, bir bakış açısının bir diğerinden daha uygun, daha kuşatıcı, daha net olduğunu gösterecek yeterli kanıt da hiçbir zaman sağlayamıyorlar. Psikolojik alanda çok sayıda değişken olması, tümüyle bilişsel konuyla ilgili eğitim almış gözlemcinin inceliş eşduyumu, derinlik psikolojisini ayırt eden iki aşamalı (anlama ve açıklama) sürecin ilk aşamasını (anlama) gerçekleştirmek için potansiyel olarak uygun bir araç oluşturur. Eğitimli gözlemcinin eşduyumunun psikolojik alanın anlamlı bir biçimde kavranmasına (anlama) giden yolda yeri dolduramaz bir adım oluşturduğunu düşünüyor olmam¹, elinizdeki çalışma-

nın (ve bazı diğer çalışmalarımın) birbiriyle yakından ilişkili iki özelliğine ışık tutacaktır. Bunlardan birincisi "giderek şuna iyice ikna oldum" gibi kişisel ifadelerin kullanılması; ikincisi ise, klinik betimlemelerde analistin, hastanın sunduğu malzemeye verdiği yanıtların (vardığı çeşitli sonuçların, bunlardan birinin doğru olduğu kanısına varmasının²) vurgulanmasıdır. Klinik veriler sunarken yeni fikirler uyandırmalarını amaçlıyorum. Yapmak istediğim bakış açımı göstermek, kendi uygulamalarında denemeleri için meslektaşlarıma sunmak. Analistler kendilik psikolojisinin uygunluğu ve hayatıyetiyle ilgili sağlam bir kanıya ancak bu görüşü kendi çalışmalarında kullanırlarsa ulaşabileceklerdir. Bir vaka takdiminin, okuyucunun yazarın tezinin doğruluğu hakkındaki kuşkularını dağıtmayı başarması, yazarın hünerinin ve zekâsının kanıtıdır, yoksa tezinin doğruluğunun değil. Analiz edilen kişi, düşünseî içeriği malzemenin özgül bir yorumuna yol açacak elli uygun çağrışımında bulunabilir. Ancak sesinin tonu, bedeninin duruşu ve hareketlerinden çıkan mesaj analiste malzemenin anlamının başka bir yerde olduğunu söyleyecektir.

O halde analistler gözledikleri malzemeye ilişkin geçerli bir anlayışa nasıl ulaşırlar? Derinlik psikolojisi iddialarını, dış dünyayı duysal gözlem aracılığıyla inceleyen fizik ve biyoloji gibi bilimlerde sağlanan türden kanıtlarla destekleyemez. Yine de psikanalizde geçerli bir bilimsel araştırma mümkündür. Çünkü, 1) başka insanların deneyimlerinin eşduyum aracılığıyla kavranması da tıpkı görme, duyma, dokunma, tat alma ve koklama kadar temel bir insani yetenektir; 2) diğer bilimlerin kullandıkları gözlem araçlarına (duyu organları ve bunların aletler aracılığıyla daha da geliştirilmesi) hâkim olmaya çalışırken karşılarına çıkan engellerle nasıl başa çıkmayı öğrenmişlerse, psikanalizde eşduyum yoluyla kavramanın önüne çıkan engellerle başa çıkabilir.

Alanımızda geçerli sonuçlar elde etme olanağı iki ilke dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Bunlardan biri eşduyum yoluyla çalışan gözlemcinin duygusal durumuyla, diğeri de üstlendiği işin bilişsel ya-

1. "Anlama" evresinin "açıklama" evresi tarafından izlenmesi gerektiğinin bu bağlamda bir önemi yoktur.

2. Freud'un birbiriyle bağlantılı iki basit ama önemli açıklamasına, psikolojide eşduyumun yerinin doldurulmazlığına ilişkin sözleriyle (1921: 110, n. 2; ayrıca bkz. bu kitap s. 235n) psikanaliz alanında bilimsel çözümlere götüren süreçler üzerine yorumlarına (E. Freud, 1960: 396) bakınız.

nıyla ilgilidir. İlkini Kral Çıplak ilkesi olarak adlandırabiliriz; çünkü bu ilke, psikanalizde gerçeklere ulaşmanın bazen çok gelişmiş bir bilişsel aygıttan çok, çocuksu bir cesaret gerektirdiği görüşünün ifadesidir. Rosetta Taşı ilkesi diye anacağımız ikinci ilke ise yeni keşfedilen anlamların (ya da bu anlamların öneminin), hiyerogliflerin şifrelerinin çözülmesinde kullanılan doğrulama yöntemindekine benzer bir biçimde oluşturulması gerektiğini ifade eder. Eğer gözlemci şifre çözücü çok sayıda olgunun, yeni bir açıdan görüldüğünde anlamlı bir mesaj oluşturacak biçimde birleştirilebileceğini, artık daha fazla miktarda verinin anlaşılıp anlamlı bir biçimde yorumlanabileceğini kendisine kanıtlayabiliyorsa, o zaman gerçekten de yeni yorum biçimi hakkındaki kanısı güçlenmiş demektir.

Bunlara ek olarak, psikanalistin asıl ilgi odağı, nedensel bir ilişki üzerine kurulu silsilelerden çok, incelenen malzemenin anlamı ve önemidir. Bu bakımdan psikanalistin insan deneyimlerine ilişkin kavrayışı zaman ve mekân içindeki neden-sonuç ilişkilerine, hiyeroglif okuyucusunun iddialarının geçerliliğinden daha uygun değildir. Bir başka deyişle, derinlik psikoloğu psikolojik gerçeği üç yöntemle bulmaya çalışır: Deneysel verileri olabildiğince çok sayıda farklı bakış açılarından eşduyum aracılığıyla ısrarla inceleyerek; verileri en anlamlı biçimde görmesini sağlayan özgül eşduyum yaklaşımını belirleyerek; sonuncu ama en az bunlar kadar önemlisi, eşduyumun önündeki engelleri kaldırarak (bunu öncelikle kendi içindeki engelleri kaldırarak, ama aynı zamanda bir yandan meslektaşlarına örnek olup onları cesaretlendirerek, bir yandan da yeni bir eşduyum yaklaşımının, şimdiye dek tanımadıkları psikolojik örüntüleri görmelerini sağlayacağını onlara tekrar tekrar göstererek gerçekleştirecektir.³

Aşağıdaki örnekleyici klinik vakalar (sunulmalarındaki amaç ve sunuldukları biçimin belli özellikleri) yukarıda belirtilen hususlar dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Bu örnekler, belirli klinik olguların anlam ve öneminin kendilik psikolojisinin bakış açısından görüldüğünde, dürtü psikolojisinin, yapısal ruh modelinin ve ben psikolojilerinin bakış açılarından görüldüğünde olduğundan daha geniş, daha derin olarak anlaşılabilirdiğini göstermeyi amaçlamaktadır.

3. Gelecekte, eşduyumlu araştırmacının artan kanaatinin, verilerin sayısını belirleyen ya da belirli bir bakış açısından anlamlı kümelenmeler oluşturan ayrıntıları hesap eden niceliksel bir metodoloji aracılığıyla doğrulandığı niceliksel bir yaklaşım gelişebilir.

KLİNİK ÖRNEKLER

Psikanalistin Çocuğu

Klinik pratiğimde, özellikle de son yıllarda psikanalistlerin çocukları olan birkaç hastayla karşılaştım.⁴ Önceki analizlerinin başarısız olduğunu his ettiklerinden, yeniden analiz edilmek üzere bana gelmişlerdi. Belirsiz bir gerçek olmama duygusunun etkisindeydiler (bu genellikle de duyguları yaşayamama biçiminde kendini gösteriyordu) ve yaşamlarının bir anlam taşıdığını, aslında yaşadıklarını hissetmek için kendilerini çevrelerindeki güçlü figürlere bağlama yönünde yoğun (ama onlarda çatışma doğuran) bir gereksinim duyuyorlardı. Zamanla şu sonuca vardım: Bu çocukların sorunu oluşumsal bakımdan, ebeveynlerinin başından beri çocuklarının ne düşündükleri, istedikleri ve hissettikleriyle ilgili eşduyumlu içgörülerini sık sık ve çok ayrıntılı bir biçimde onlara açıklamış olmalarıyla ilgiliydi. Görebildiğim kadarıyla (ki bu sonuca varırken kendimi sağlam bir zeminde hissetmemi sağlayan örnekler vardı) söz konusu ebeveynler genel olarak ne soğuk ne de dışlayıcıydılar. Bir başka deyişle, alttan alta çocuğa yönelen bir reddedişi, özünde düşmanca yorumların yardımıyla kapatmıyorlardı. Tekrar tekrar yapılan bu yorumlar, çocuğun kendisini reddedilmiş hissetmesine yol açmamıştı. Çocuğa lüzumundan fazla karşılık gördüğü duygusunu da vermemişti. Ebeveynlerin davranışının patojen etkisi, bu kişilerin çocuklarının yaşamına katılımının, çocuklarının ne düşündüğünü, istediğini ve hissettiğini onların kendisinden daha iyi bildikleri yolundaki iddialarının (ki genellikle doğrudur bu) çocuklarının kendiliklerinin pekişmesine müdahaleye yönelmiş olması, bunun sonucu olarak da çocukların birer kapalı kutu haline gelmiş olmaları, ebeveynlerinin içgörülerinin nüfuz etmemesi için etraflarına bir duvar örmüş olmalarıydı. Bununla birlikte buradaki bağlamda belirleyici unsur şudur: Bu kişilerin önceki analizlerinde kendilerini açığa vurma konusundaki güçlü isteksizliklerini ve serbest çağrışım yapamamalarını analistleri, ya terapide işbirliğinin kurulmasına karşı aktarım dışı bir engel ya da enste yönelik libidinal isteklerin belir-

4. Burada sunulan görüşler yalnızca psikanalistlerin değil, aynı zamanda psikanaliz bilgisi olan psikolog, sosyal hizmet görevlisi ve psikiyatr gibi kişilerin de çocuklarının analizinden elde edilmiştir.

mesine karşı bir aktarım direnci veya (rakip ebeveyni hüsrana uğratmanın bir yolu olarak) nesne-içgüdüsel nitelikte olumsuz bir aktarımın görünümü olarak yorumlamışlardı. İlk örnekte analistler, hasta üzerinde (az çok gizlenmiş de olsa) ahlaki bir baskı oluşturarak onların kendilerine analitik görev vermelerini sağlamaya çalışıyorlardı; ikinci ve üçüncü örneklerde ise sorunu (sorun oluşturduğunu düşündükleri şeyi) uygun yorumlarda bulunarak ele almaya çalışmışlardı.

Bu hastaların, sonunda önceki analistin yanıldığı kanısına varmalarının yalnızca bir sonraki analiste yönelik olumlu aktarımlarını gösterdiğini düşünmek pekâlâ mümkündür. Ama konuya ilişkin malzemenin ortaya çıkış biçimi, bu sonuca varmamızı engellemektedir. Aslında benimle analize girdiklerinde, bu hastalar uzun süre önceki analistlerinden yakınmadılar, tersine nasıl vaktiyle ebeveynlerinin müdahalelerinin uygunluğunu hiç sorgulamadıysalar, analistlerinin de yaklaşımını öylece sorgulamadan kabul etme eğilimindeydiler. Bu çocukluklarında gördükleri bir yaşama biçimiydi; görebildikleri kadarıyla, analistin baskılarını ve/veya yorumlarını da aynı şekilde uygun kabul ediyorlardı. Aslında hastaların, onları anlaşılma tehlikesine karşı etraflarına bir duvar örmeye zorlayan şeyin, kendiliklerinin çözülmesine ilişkin derin bir korku olduğunu anlamaya başlamaları, (bunu benim önerimle değil, hatta başlangıçta hiç beklemediğim bir biçimde başarmışlardı) hatırı sayılır ölçüde dirence karşın meydana gelebilmişti.

Karşılaştığım bütün örneklerde hastaların önceki analistleri, burada üzerinde durduğum dirençlerin yapıcı yönünü muhakkak ki anlamış, ya da her halükârda dirençlerin kaçınılmaz olduğunu, bu yüzden de dikkate alınması gerektiğini bilen işinin ehli, deneyimli, saygın meslektaşlardı. Bununla birlikte bu analistlerin bile çoğu bence hastalarının dirençlerini, yaşamın ilk döneminde fazla zorlandığı için hasara uğramış bir benin eksikliğine yönelik bir tepki olarak görme eğilimindeydi. Bu bakış açısıyla benim savunduğum arasında esasa ilişkin, belirleyici bir fark vardır. (Sınırları sağlamca kurulmamış) yetersiz bir ben kavramı, analisti (mevcut ben sınırlarını korumak için) takdire şayan bir ihtiyatla davranmaya, ardından da (ben ve nesne arasındaki ilişki üzerinde bilişsel bir egemenlik kurulabilmesi için; krş. Federn, 1947) eğitsel bir yaklaşım izlemeye yöneltir.

Bir diğer deyişle ben eksikliği kavramı zorunlu olarak psikanalitik değil, (her ne kadar psikanalitik bilgiler içerse de) eğitsel bir yaklaşım

ma yol açacaktır. Ruhsal aygıtın kendisinin analiz edilen açısından deneyimsel bir içerik oluşturmadığı gerçeğinin ışığında, hastanın rahatsızlığını bendeki bir eksikliğe bağlı olarak kavramsallaştıran analist, hastaya kendi eksik ruhsal aygıtının bozuk işlevlerini tanımayı öğretmekten fazlasını yapamaz. Hasta da bilinçli çaba sayesinde mevcut patolojik eğilimlere (örneğin, başkalarının düşüncelerini bildiğine inanma eğilimine) karşıt güçleri harekete geçirerek (başkalarının onun düşüncelerini *bilmediği* yolundaki bilinçli bilgisine ağırlık vererek) direnmeye çalışmaktan fazlasını yapamaz.

Öte yandan özgül bir kendilik psikopatolojisi kavramı eğitsel değil, psikanalitik bir yaklaşıma yol açar. Patognomonik* yaşantısal içeriklerin belirmesine, özellikle de eski ruhsal kümelenmelere ait taleplerin (kendilik nesneleri tarafından eşduyumlu olmayan bir biçimde gözardı edildiği için gizli kalmış taleplerin) yeniden yaşanmasına yol açar ve bu kümelenmelerin aktarımda yeniden yaşanmasına (aslında psikanalitik sürecin merkezi olmasına) olanak sağlar. Bu durumlarda kendilik patolojisi kavramı, hastanın analitik olarak nüfuz edilmeye karşı direncinin sağlıklı bir güç oluşturduğunun, ebeveynlerin çarpık eşduyumuna karşı kurulabilmiş nüve halindeki bir çekirdek kendiliğin varlığını koruduğunun görülmesine yol açacaktır. Bu tür bir kavramsallaştırma aynı zamanda bu çekirdek kendiliğin giderek artan bir biçimde yeniden etkinleştirdiğinin fark edilmesine de yol açacaktır, yani analist hastanın kendiliğinin büyüklüğüne ilişkin arkaik inancının (yaşamın ilk döneminde karşılık görmemiş, bu yüzden de tedrici olarak değişip kişiliğinin diğer yönleriyle bütünleşmemiş bu inancın) canlanışına tanık olacaktır. Nihayet bu kavramsallaştırma, kendilik nesnesi aktarımının çeşitli biçimlerinden birinin (ya da birkaçının) içinde yeniden etkinleşen çekirdek kendiliğin talepleriyle ilgili bir derinlemesine çalışma sürecinin harekete geçtiğinin görülmesine yol açacaktır. Bu derinlemesine çalışma süreci çoğu örnekte aynalama ve kaynaşmaya yönelik arkaik gereksinimlerin harekete geçmesiyle başlar. Derinlemesine çalışma devam ederken bu süreç zamanla hastanın arkaik büyüklük düşüncelerini ve tümgüçlü nesnelerle kaynaşma isteklerini sağlıklı bir kendine saygıya ve yine sağlıklı bir biçimde ideallere yönelmeye dönüştürür.

* Kesinlikle belli bir hastalığı gösteren belirti. (ç.n.)

Burada incelenen vakalarda merkezi psikopatolojinin kendiliğinden güvenilir biçimde bütünleşmemesiyle (ya da kendilik patolojisinin diğer biçimleriyle) ilgili olduğundan hiç kuşku yok. Psikanalitik ortamda kendiliğinden oluşan kendilik nesnesi aktarımının (daha dar anlamda bir ayna aktarımı; bkz. Kohut, 1971: 111-9) özünü de bu merkezi sorun oluşturur. Bu hastaların ebeveynlerinin, çocuklarının gelişimlerinin sonraki, konuşmanın başladığı evrelerinde de (yani bebeğin nüve halindeki kendiliğinin oluşması için ebeveynin bebeğin ruhsal içeriğiyle, yani istek ve arzularıyla neredeyse kusursuz bir uyum içinde bulunduğu konuşma öncesi dönemden çok sonra da) çocuklarının ruhuna seçilmiş eşduyumlu algılarla müdahale etmeye devam etmiş olmaları, her ne kadar çocuklarının ruhsal etkinliğine ilişkin eşduyumlu kavrayışları çoğu zaman oldukça doğruysa da, bu ebeveynlerin çocuklarının olgunlaşma gereksinimlerine (çocuğun bütün kendiliğinin gereksinimlerine) uyum gösterememiş olduğunu kuşku ya yer bırakmayacak biçimde kanıtlamaktadır.⁵ Çocuğun kendiliğinin gelişmesi (sınırlarının açıkça çizilmesi) böylece engellenmişti. Çocuğun gereksinim duyduğu şey, ruhundaki özgül düşünsel ve duygusal içeriklere ilişkin parçalanma üreten yorumlar değil, kendiliğinin bütünlüğünü güçlendirecek yanıtlara duyduğu ısrarlı gereksinimi daha çok fark etmesini sağlayacak yorumlardı. Kendilik nesnesi aktarımında canlanan, bu tür yanıtlara yönelik çocukluk gereksinimiydi (çocuklukta engellendiği için daha da şiddetlenmişti); yorumlanması gereken şey de bu gereksinimdi. Analistin, hastasının kendini açığa vurmaya karşı oluşturduğu direnci, analizin selameti için (ya da hastanın geçmişe dönük olarak görecekleri gibi, ebeveyn-analistin kendine saygısını artırmak için) bir an önce üstesinden gelinmesi gereken olumsuz bir tutum olarak görmemesi, tersine bu direnci hiç eleştirmeden yorumlarla nüfuz edilmeye karşı önemli bir kalkan (hastanın kendiliğinin küçük ve bütünleşmiş bir parçasını korumakta kullandığı bir

5. Bu ebeveynlerin çocuklarına yönelik çarpıtılmış eşduyumu, paranoyağın diğer insanların düşmanca itkilerine ilişkin doğru ama çarpılmış sezgileriyle uzaktan da olsa bağlantılıdır (krş. Freud, 1922: 223-32). Her iki durumda da tek tek ağaçlar görülür, ama orman gözden kaçırılır. Başka bir çalışmamda (1971: 115), hasta yaşamındaki önemli bir olayla, örneğin yeni bir başarıyla ilgili olarak kendiliğinin tümüne yönelik kapsayıcı bir yanıt beklerken, yorumlarını tek bir ruhsal mekanizmaya (örneğin bir savunmaya ya da hastanın nevrozunun bazı başka ayrıntılarına) yönelten analistin eşduyumundaki benzer çarpıtma üzerine düşüncelerimi belirtmiştim.

kalkan) olarak yorumlaması gerekirdi. Analistin yorumlarıyla varlığı kabul edildikten sonra kendilik nesnesi aktarımında yeniden etkinleşen de enste yönelik içgüdü-istekler değil, kendiliğin bu ancak yaşatılabilmiş, gizlice korunmuş, nispeten sağlam kalmış kesimiydi. Bu kesim güçlü dirençlere karşın yavaş yavaş kendisini analiste sunmuştu. Gerçek olduğu duygusunu kazanmak için beğenilmek ve doğrulanmak istiyor, ikincil olarak da engellenmiş bir gelişme evresini tamamlamayı, kendisini hastanın olgun kişiliğinin bir parçası haline getirecek derinlemesine çalışma süreçlerinin (yerinde ve yeterli engellemelerin) etkisine bırakmayı istiyordu.

Bay W.'nin Analizinden

Tümüyle çatışma psikolojisine ve yapısal ruh modeline dayanmaktan vazgeçip ilgi odağımızı kendilik psikolojisinin kavramsal çerçevesini de içine alacak biçimde genişletmenin bazı durumlarda psikolojik verileri yeni bir ışık altında görmemize olanak sağlayacağı, hastalarımızın narsisistik sorunları söz konusu olduğunda işe yarayan özgül derinlemesine çalışma süreçlerini başlatma ve devam ettirme yeteneğimizi arttıracığı iddiasını destekleyen daha ayrıntılı bir başka grup örneğe dönelim.

Bay W.⁶ yirmili yaşlarının sonuna yaklaşan bekâr bir adamdı; çeşitli işleri denedikten sonra geçtiğimiz yıllarda başarılı bir gazeteci olmuştu. Daha önce analizden geçmiş olmasına karşın şimdi yeniden analiz edilmek istiyordu. Bay W.'ye göre, (yaklaşık üç yıl önce sona eren) ilk analizi yaygın huzursuzluğunu azaltarak ona biraz yardımcı olmuştu. Bununla birlikte durumundaki iyileşmenin esas olarak terapi sırasında elde ettiği içgörülere değil, eski analistin (bu tutarlı, işine bağlı, şefkatli, yaşlı adamın) sağlamaştırıcı etkisine bağlı olduğunu hissediyordu.

Yeniden analize başlamak üzere başvurduğunda şikâyetleri oldukça belirsizdi (yaşamına ilişkin genel bir tatminsizlik içindeydi ve kendisini bazen huzursuz, genellikle de "sınırlı" hissettiğini söylüyordu). Bununla birlikte, analiz sırasında tedrici olarak elde edilen içgörülere

6. Bu hasta, deneyimli bir meslektaş tarafından tedavi edilmişti. Analizin ilk üç yılında analist hastayı düzenli olarak haftada bir görmüş, analizin son dört yılında da görüşmeler daha seyrek olarak sürdürülmüştü.

dayanarak, geriye yönelik olarak şunu söyleyebilirim: Bay W., yaygın kendilik sorunlarının ayırt edici özelliği olan, yaşamın önemli kesimlerine ilişkin bir amaçsızlık, içsel bir belirsizlik duygusu içindeydi. Huzursuzluk ve sinirliliğinin tekrar tekrar arttığı yolundaki daha özgül şikâyetinin de, geriye dönüp ele alındığında, kendilik bütünlüğündeki zaafiyetin belirli olaylara bağlı olarak daha da şiddetlenmesiyle ilişkili olduğu görülebiliyordu. Bay W.'nin psikolojik sorununun en tanımlayıcı görünümü ise tekrarlayan bir aşırı hassasiyet, hastalık hastalığı ve kafa karışıklığı sendromuydu.

Bay W.'nin olaylara bağlı olarak artan huzursuzluğunun anlamı hakkında (özellikle de analistten ayrılımlarının etkileriyle ilgili) analiz sırasında öğrendiklerimize dayanarak şunu söyleyebiliriz: Bay W.'nin bu tepkileri, kendisine terk edildiği duygusunu veren olaylarla karşılaştığında (daha önceki analizinden önce, analiz sırasında ve analizden sonra) ortaya çıkmıştı. Bununla birlikte ikinci analizinin başında ve analizdeki ilk yılının büyük kısmında hasta, analistten o sıradaki ya da ileride olabilecek türden ayrılıklarına verdiği duygusal tepkilerden tümüyle habersizdi; anlaşılabilirdiği kadıyla, bu tür tepkileri olduğunu ne önceki analizinde ne de analiz dışında fark edebilmişti. Ama yavaş yavaş bu tür deneyimlerden aslında kuvvetle etkilendiğini kabul etmekle kalmadı, tepkilerinin psikolojik-özellikleri de giderek daha anlaşılır hale geldi.

Bu konudaki ilk ipucu, analizin ilk yılının sonlarına doğru, analistin bir haftalığına şehirden ayrılmasından (hasta analistin New York'a gideceğini tesadüfen öğrenmişti) birkaç gün önce gördüğü bir rüya sayesinde elde edildi. Rüya hasta uçakla Chicago'dan New York'a uçuyordu. Anlattığına göre, uçağın sol tarafında pencere kenarında oturuyor, Güney'e bakıyordu. Analist rüyadaki çelişkiye, yani Chicago'dan New York'a giderken uçağın sol tarafından bakılınca Güney'in değil Kuzey'in görülüyor olması gerektiğine işaret edince hastanın kafası tamamen karıştı ve yön duygusunu kaybetti, o kadar ki kısa bir süre için solunu sağından ayıramayacak hale geldi. (Burada şunu da ekleyebilirim: Hastanın böyle durumlarda karşılaştığı yön duygusunu yitirme her zaman bu kadar zararsız değildi. Bir keresinde, analizin ikinci yılında, yine analistten ayrılacağını sezdiği bir sırada, daha önce yüzlerce kez doğru olarak gittiği bir yolda hatalı bir dönüş yapıp ters bir yola girmiş, hızla akan trafiğin içinde kendisini ciddi tehlikeye sokmuştu. Bu rüyanın ortaya çıkardığı yön karışıklığına ilişkin

çağrışımlar hastanın yetişkinliğinde ve geç çocukluk döneminde tekrar tekrar yaşadığı bazı olayları anımsamasına yol açmıştı; hasta tanımadığı yerlerde yönünü kaybediyor, yolu asla bulamayacağından korkuyordu. Bu anıların bastırılmamış olduğu açıkça görülmekle birlikte hasta daha önce bunlardan hiç söz etmemişti.

Bay W.'nin rüyasının analizi, hastanın kişilik sorununun özünün oluşumsal-dinamik açıdan anlaşılmasına giden ilk önemli yolu açtı. Bay W. üç buçuk yaşındayken anne babası ondan (onların tek çocuğuydu) bir yılı aşkın bir süre ayrılmak zorunda kalmışlardı. O zamana kadar yalnızca Chicago'nun büyük kent ortamını bilen Bay W. bu süreyi Güney Illinois'deki bir çiftlikte, annesinin uzak akrabaları olan tanımadığı kimselerle geçirmişti. Anlaşıldığı kadarıyla bu kişiler W.'nin fiziksel gereksinimlerini karşılayan vicdan sahibi insanlardı, ama bunun dışında ona pek ilgi gösterememişlerdi. Bay W. o yıl babasını hiç görmemiş, annesini de birkaç kez çok kısa süre görmüştü. Analiz ilerledikçe hastanın aktarımdaki ayrıntılara gösterdiği başlıca belirtilerin her biri, hastanın yaşamının başlarındaki bu belirleyici döneme ilişkin öncül nitelikteki önemli deneyimleri anımsamasına yol açtı.

Ayrıntılardan ve analizin önceki bölümünde hastanın duygusal bakımından ayrılığa benzettiği olay ve durumlara yanıt olarak (özellikle de analisti çiftlikteki ailenin duygusal konumunda, yani mesafeli ya da eşduyumdan uzak bulduğunda⁷), Bay W. seansları yaşadığı çeşitli fiziksel duygulanımların kaygılı tasvirleriyle dolduruyor, tutulduğuna inandığı hastalıkları uzun uzadıya anlatıyordu. Bu takıntılarının en önemlilerinden biri (gerektiği gibi odaklanmadıklarını düşündüğü) gözleri ve basuru hakkındaki kaygılarıydı. Analizin ilk zamanlarında böyle durumlarda göz ve rektum hastalıkları uzmanlarına gitmiş, hatta cerrahi müdahaleyi bile düşünmüştü. Hiçbir zaman ameliyat olmakla birlikte, kendisine tedaviye ilişkin karşıt öğütler veren uzmanlar bularak takıntılı kuşkularını dışsallaştırmayı başarmıştı. Analiz ilerleyip de hastanın hastalık hastalığından kaynaklanan kaygılarıyla analistten ayrılma ihtimalinin yarattığı psikolojik etki arasındaki bağlantıyı giderek daha iyi anlamasını sağlayınca, Bay W. çocukluğuna ilişkin (şimdi yaşadıklarının öncülü olan) hayati ruhsal durumları

7. Ernest Wolf ("The Disconnected Self", 1976, yayımlanmamış) bu tür olayları "kendilik nesnesinin işlevsel yokluğu" olarak nitelendirir.

anımsamaya başladı.

Bay W. kendilik nesnesi analisti kaybettiğini hisseder hissetmez, kendiliğinin bütünlüğünü koruyan narsistik aktarımın psikolojik çimentosundan yoksun kalıyordu. Sonuç olarak da bedeninin çeşitli parçalarının ayrışmaya, tuhaf ve yabancı şeylere dönüşmeye başladığına ilişkin korkunç bir algıya kapılıyor, mekân içinde bir birim, zaman içinde bir süreklilik, eyleme geçen ve dışarıdan gelen izlenimleri toplayan bir inisiyatif merkezi olmanın verdiği güven duygusunu kaybediyordu.

Bu dönemlerde belirtiler döndürme (konversiyon) histerisinde bedensel belirtilerin oluşturduğu türden özgül bilinçdışı istek fantezileri tarafından değil, hastanın kendiliğinin bütünlüğü tehdit altında olmadığı zamanlar pek aldırış etmediği, kendiliği parçalanmaya başlayınca ise bütün dikkatini yönelttiği görece önemsiz fiziksel eksiklikler tarafından belirleniyordu. Bu tür örneklerde esas psikopatoloji yoğunlaşmış özgül cinsel ve saldırgan fantezilerin bedensel belirtilerle ortaya çıkması değil, aynalayan kendilik nesnesinin yokluğunda bedensel kendiliğin bütünlüğünün zayıflamasıydı. Bütünsel kendilik deneyimi azalırken, aynı hızla kendiliğin parçalarına ilişkin deneyim de güçleniyor, yaygın kaygının eşlik ettiği acılı bir süreç yaşanıyor. Ama bedensel belirtiler söze dökülebilecek ve yorumlanabilecek özgül bir anlamı ifade etmemekle birlikte, bu belirtilerin seçilmiş olması tümüyle rasgele değildir. Çünkü bu durumda bedenin belirli kesimleri, hastanın olmayan kendilik nesnesine yönelik özleminden kendilik parçalanmasına giden gerileyici gelişmenin taşıyıcıları haline gelir, hastalık hastalığına özgü kaygının billurlaştığı noktalara dönüşmeye özellikle müsait hale gelirler. Örneğin, olmayan kendilik nesnesini gözler ve anüs yoluyla içe alma fantezileri, ilk ortaya çıktığı çocukluk dönemindeki öncül evrede hâlâ bütünlüğünü koruyan kendilik tarafından geçişsel bir biçimde yaşanmış olabilirdi. Bununla birlikte gözlerin ve anüsün yitirilmiş kendilik nesnesini görmeyi ya da onun anal bölgenin bakımını yapmasını isteyen, bütünlüğünü hâlâ koruyan kendiliğin yürütme organları olarak işlevlerinin kısa bir süre sonra sona erdiğini anlamak çok önemlidir. Kendilik parçalara bölündükten sonra, kendiliğin kendi parçalanmasını algılayan arta kalan parçası kendisini yeniden kurmak için panik içinde yardım ararken, kaygılarını ve şikâyetlerini bedenin şu ya da bu parçasına ilâştirmekten başka bir şey gelmez elinden.

Şimdi Bay W.'nin bazı temel zihinsel yeteneklerindeki (mekân duygusu, sağı soldan ayırma, doğru düşünme ve kendisini açık bir biçimde ifade etme) bozulmaya ve geçici kayba dönebiliriz. Bu işlev bozukluklarını klinik ortamda ve dışarıda (ve hastanın kişiliğindeki temel patojen odakların olduğu hayali çocukluk döneminde) ortaya çıktıklarında nasıl açıklayabiliriz? Kaba bir gözlemle ve sosyal psiko-lojinin terimleriyle ele aldığımızda bu eksikliklerin klinik ortamda, o ana dek yardımcı bir kişilik olarak işlevde bulunan bir bakıcıyla (analist) kurulmuş sembiyotik ilişkiden yoksun kalmanın bir sonucu olarak ortaya çıktıklarını söyleyebiliriz. Yetişkinlik yaşamında hasta üzerinde benzer bir yoksunluk etkisi yaratan başka durumlarla ilgili olarak da benzer şeyler söylenebilir. Hasta dört yaşındayken, ebeveyninin belirli zihinsel işlevleri hâlâ onun yerine gerçekleştiriyor oldukları sırada onlardan yoksun kalmış olması yüzünden yaşadıkları için de aynı şey geçerlidir. Öte yandan aktarımın ayrıntılarını derinlik psikolojisi açısından izleyen gözlemcinin eşduyuma dayalı yaklaşımı, hastanın davranışlarını açıklayacak önemli ve yeni bir boyuttan yararlanmamıza olanak sağlar. Kendilik nesnesi aktarımında meydana gelen gerilemelerle ilgili dikkatli bir gözlem, hastalık hastalığının yön duygusunu yitirme ve kafa karışıklığından daima önce geldiğini, beden-kendiliğin parçalarıyla ilgili hastalık hastalığına özgü takıntının ancak belirli bir yoğunluğa ulaşmasından sonra hastanın mekân duygusunu yitirmeye ve sözlü ifade güçlükleri yaşamaya başladığını göstermiştir. Yani kendiliğin parçalanması ben işlevlerinin bozulmasından önce geliyordu. Aynı sıra hastanın çocukluğu için de geçerli görünmektedir. O dönemde meydana gelen özgül zihinsel yeteneklerin kaybı da önceki bir aşamayı, kendiliğin parçalanmasını gerektiriyordu. Bu kayıplar ayrılığın doğrudan sonuçları değildi, kendiliğin geçici ve kısmi parçalanması sonucunda dolaylı olarak ortaya çıkmışlardı. Aktarımda da olduğu gibi, önce kendilik nesnesinin yokluğu geliyor, bunu (hastalık hastalığı ve birazdan tartışılacak diğer belirtilerle) kendiliğin (beden-ruh) parçalanması izliyor, son olarak da daha önce sözü edilen özgül zihinsel yeteneklerin bozulması geliyordu. Nedensellik zincirindeki bu sıralanış, kendilik bütünlüğü ile kişiliğin yerinde ve yeterli üretkenliği ve yaratıcılığı arasında karşılıklı bir destekleme ilişkisi bulunduğu ilkesiyle uyum içindedir. Ciddi bir kendilik parçalanmasıyla yüz yüze olan bazı hastaların kendiliğin toptan dağılmasını engellemek için çeşitli zihinsel ve fiziksel etkinliklerini geçici bir

süre için çılgınca artırımları da patolojik ve çarpıtılmış bir biçimde de olsa bu ilkeyi doğrular.

Analist uzaktayken hastanın kendisine ve kendi varlığına bakışının ne kadar kasvetli olduğunu anlamaya çalıştığımız sırada (hastanın ruhsal durumunda belirgin bir değişiklik olmamakla, yani hasta depresyona girmemekle birlikte yaşamı yoksullaşmış görünüyordu, zihinsel açıdan yaratıcı değildi ve yaptıklarından zevk almıyordu⁸) hasta gecenin ilk bölümünde çoğu zaman saatlerce uykuya geçemediğinden söz etmeye başladı. Hastanın genel durumundaki değişmeyi değerlendirdiğimiz sırada da hastalık hastalığından kaynaklanan takıntıları ve uykusuzluğu hakkındaki derinleşen kavrayışı bir araya gelip çocukluğunda çiftlikte yalnızken (destekleyici, yani eşduyumlu olmadığını, bu yüzden de düşman olduğunu hissettiği bir ortamda muğlak bir biçimde tehdide uğradığını düşündüğü için) uyuyamadığı zamanlara ait anıların ortaya çıkmasına yol açtı.

Şurası kesin: Eşduyumlu bir ortamın yokluğu yüzünden çocuk beden-kendiliğinin parçalanmaya başlayacağı tehdidini hissetmiş, uyanıklığını kaybettiği takdirde beden-ruh kendiliğinin bir daha onarılmayacak biçimde parçalanacağından korktuğu için de bilinçli kontrolden vazgeçememişti (yani uykuya geçememişti).⁹ Böyle zamanlarda saatlerce oynadığı bir fantezi oyunu, parçalanma korkularını yatıştırmak için kullandığı karşı önlemlerden birini gösterir. Bay W. uyanık durumda yatarken kendi bedeni üzerinde uzun gezilere çıktığını hayal ediyordu. Burnundan başlayarak ayak parmaklarına doğru beden coğrafyası üzerinde yürüyor, sonra karnına, omuzlarına, kulaklarına vs. dönerek kendisini bedeninin parçalanmamış olduğu konusunda temin ediyordu.¹⁰ Bedeninin bir parçasından diğerine yaptığı yolculuklar ona bütün parçaların hâlâ orada olduğu, onları denetleyen bir kendilik tarafından bir arada tutuldukları konusunda güvence veriyordu. Hastalık hastalığı bu ilk deneyimleri tekrarlamaktaydı: Anüsü ve

8. Bay W.'nin yeniden analize başlamasına neden olan ilk yakınmalarından biri yaşama bakışındaki yavanlıkla ilgiliydi de, daha önceleri yaygın nitelikteki bu rahatsızlık yeni aktarım kurulu kurulmaz önemli ölçüde gerilemişti.

9. Hatın sayılır sayıdaki gözlem beni, uykuya dalmakta yaşanan ciddi bozuklukların pek çoğunun temel nedeninin daimi bir kendilik bütünlüğünü kaybetme korkusu olduğuna inandırdı.

10. "Küçük domuzcuk" oyunuyla ilgili yorum bu bağlamda ele alınmalıdır (Kohut, 1971: 113).

gözleri hakkında ayrıntılı biçimde konuşarak yalnızca anal ve görsel içe alma gereksinimlerini, ayrıca bedeninin bu ve diğer parçalarının artık kendiliğine ait olmadığı kaygısını dile getirmekle kalmıyor, dikkatini kendisinden yabancılaşmaya başlayan parçalar üzerinde yoğunlaştırarak beden-kendiliğinin tamamı üzerindeki kontrolünü de sürdürmeye çalışıyordu.

Çiftlikteki deneyimlerin belirleyici önem taşımasına karşın, daha da önceki döneme ait deneyimler (analizde doğrudan anımsanmayan deneyimler) olmasaydı, bunların Bay W.'nin yaşam boyu süren kendilik bütünlüğü sorununa yol açıp açmayacakları tartışılabilir. Sözü edilen hayati ayrılığın gerçekleşmesinden önceki yıllarda, annenin kişiliğinin çocuk üzerindeki etkisini kastediyorum. Küçük çocuğu bu kadar uzun süre kendisinden uzaklaştırması, Bay W.'nin annesinin analık duygularındaki düzlüğün bir göstergesi sayılabilir. Ziyaretleri (beklenmedik olduğu anlaşılan gidiş gelişleri) sırasındaki davranışları da benzer biçimde değerlendirilebilir. Bununla birlikte hastanın çocukluğuna ilişkin doğrudan anılarına dayanan bu tür kurgulara fazla güvenmekten yana değilim. Hatta aktarım deneyimlerinden (analistin karşılık vermeyen, kestirilmez, insani olmayan taşı bir varlık olarak algılandığı, kaynaşma-ayna aktarımının belirli evrelerinden) elde edilen deliller bile ancak bir fikir verebilir, nihai bir özellik taşımaz. Ama analiz sırasında annesinin Bay W.'yle görüşmelerindeki davranışları ve hastanın annesinin çocuklara yönelik davranışlarının tutarsızlığıyla ilgili analiste naklettiği gözlemleri, kadının kişiliği hakkında daha güvenilir bir değerlendirme yapılmasına olanak sağladı. Analistin vardığı kanı şuydu: Annenin bir yandan sorumlu biri olarak görevlerini yerine getirmeye çalışmış, diğer yandansa çocuğuna yatıştırıcı bir duygululukla yaklaşmamıştı. Annenin, kendisiyle (özellikle de bedeniyle) ilgili derin bir güvensizlik duygusu içinde olduğu, bu arada başkalarıyla (özellikle de çocuklarla) ilgilenirken de yine güvensiz ve beceriksiz olduğu anlaşıyordu. Bu yüzden de, kendini kabullenmiş ve annelik duygularını serbestçe ifade eden bir annenin çocuklarına sağlayabileceği türden (kendini kabullenmenin ve güvenin merkezi çekirdeğini oluşturan) duygusal desteği küçük bir çocuğa verebilecek durumda değildi.

Daha önce de belirtildiği gibi, Bay W.'nin fiziksel sorunları olduğu kaygısı ve bu yüzden doktora gitmesi, çocukluk kaygılarının ve orada olmayan kendilik nesnelerinin ilgisine duyduğu gereksinimin

yetişkinlikteki tekrarıydı. Fantezi oyunu sırasında gerçekleştirilen kurtarıcı girişimin ise yetişkinlik yaşamında doğrudan bir tekrarı yoktu. Hem analistin hem de hastanın zamanla görebildikleri kadarıyla çocukluktaki beden oyunuyla uzaktan ilgili görünen tek yetişkinlik dönemi davranışı, kendilik nesneleri tarafından terk edildiğini hissettiğinde haz almadığı cinsel etkinliklere girişi ve takıntılı bir biçimde pornografik fotoğraflarla ilgilenmesiydi. Bu etkinliklerin anlamı, beden-kendiliğinin gerçekliğini ve yaşadığı duygusunu yeniden kazanmak için kendisini erotik olarak uyarma girişiminde yatıyor gibi görünüyordu. Muhtemelen apaçık olmakla birlikte burada şunu da ekleyebilirim: Birçok durumda evinden uzaktaki kişilerin cinsel etkinlikleri esas olarak üstbenin etkisinin geçici olarak azalmasına değil, Bay W.'nin durumunda olduğu gibi, yalnız ve tehdit altındaki kendiliği uyarıp canlandırma girişimine bağlıdır.

Bay W.'nin analistten ayrılma durumlarında gösterdiği ikinci belirti, şiddetli bir aşırı hassasiyetti. Örneğin yabancı sayılabilecek kişilerle (lokantalarda, araba sürerken, komşularıyla) çirkin çatışmalara ve öfkeli tartışmalara girme eğilimi gösteriyordu. Başlangıçta analist bu hırçınlığın (ve Bay W.'nin sert tartışma ve çatışmaları kışkırtmasının) saldırganlığın (özellikle de analiste yöneltilen ölüm isteklerinin) artmasına bağlı olduğunu düşünmüştü. Ancak hastanın ruhsal durumunun belirli özelliklerinin tekrar tekrar gözlenmesi ve böyle zamanlardaki davranışlarının dikkatle incelenmesiyle bu ruhsal durumun ve tepkilerin (hem aktarımda hem de hastanın çocukluğunda ebeveyni tarafından geçici olarak terk edildiğinde yaşadığı duygusal olarak benzer koşullardaki ruhsal durum ve tepkilerin) birazdan anlatılacağı gibi, örseleyici bir durumun (hastanın kendisini desteksiz ve aşırı yük altında gördüğü, duygusal güçlerinin yetersiz kaldığını hissettiği, narsisistik kişilik bozukluklarının analizinde çok sık rastlanan bir ruhsal durumun) görünümüleri olduğu sonucuna varıldı. Aslında bu tepkilerden ikisi, örseleyici bir durumun esas olan psikolojik aşırı yüklenmenin tipik tepkileridir. (Analizin daha sonraki evrelerinde Bay W.'nin kendisi de bu tepkileri örseleyici bir durumun yaklaşmakta olduğunu gösteren işaretler olarak kavramaya başlayacaktı.) Bu davranışsal görünümlerden ilki, hastanın güçlü uyaranlara (özellikle de seslere, kokulara ve parlak ışıklara) aşırı bir hassasiyet ve öfkeyle tepki göstermesiydi; ikincisi ise aşırı alaycı olması, yaralayıcı şakalardan zevk alması ve rahatsız edecek kadar çok kelime oyunu yap-

masıydı.¹¹ Bay W.'nin örseleyici durumunun klinik ortam *dışındaki* en çarpıcı davranışsal görünümü ise çabuk öfkelenmesi, başkalarıyla tartışmaya girme eğilimiydi.

Bay W.'nin psikolojik bakımdan aşırı yük altında olma durumu (ruhsal aygıtın çevreden gelen uyarılarla baş etmedeki, ortalama karmaşıklıkta dışsal sorunlarla başa çıkmadaki yetersizliği), kendilik nesnesinin kaybı sonucu güçlü bir merkezi kendilik deneyimiyle desteklenmemiş olmasına bağlıydı. Saldırganlığı (bilinç dışında ya da ön-bilinçte) özgül bir nesneye yöneltilmemiştir, tersine yabancı ve destek vermeyen (eşduyumlu olmayan), bu yüzden de kişisel olmayan bir potansiyel saldırgan olarak algılanan bütün bir çevreye karşı ayırım gözetmeden saldırma eğiliminin ifadesiydi. Bu koşullarda ortaya çıkan parçalanma ürünleri yalnız genel anlamda bir saldırganlık olmakla kalmıyor, özgül erojen bölgelerle ilgili bir saldırganlık biçiminde de ortaya çıkıyordu. Bir diğer deyişle, Bay W.'nin saldırganlığı çeşitli dürtü düzeylerinde ifade ediliyordu. Anal saldırganlık (örneğin toplumsal ortamlarda gaz çıkarma) genellikle ön plandaydı, ama aynı zamanda oral ve fallik saldırganlıklar da sık sık görülüyordu (ilki yaralayıcı sözlü saldırılarla; ikincisi kışkırtıcı bir göstermecilikle, örneğin kendisini kızdıran şoförlere müstehcen el işaretleri yapma yoluyla ifade ediliyordu). Bay W.'nin parçalanmakta olan kendiliği, etkinliklerini düzenleyen bir merkez olarak eskisi kadar etkin biçimde işlev göstermediği, etkin bir işlevsellik için gerekli sentezi yeterince sağlamadığı için, hasta iki konuda çok zorlanıyordu: Hayati çocukluk deneyimlerinin canlanmasıyla kendisiyle eşduyumlu bir uyum içinde olmayan, bu yüzden de kaygı kaynağı haline gelen yabancı bir çevreyle karşılaşmıştı; bu çevreyle başa çıkma kapasitesi de çok zayıflamıştı, çünkü genellikle kullandığı zihinsel mekanizmalar altüst olmuştu. Toparlayabildiği duygusal güçler çevreyle başa çıkma işinden kendiliğin bir arada tutulması işine kaydırıldığı için, W.'nin çevreye yönelik güvensizlik duygusu daha da derinleşmişti. Bu bakımdan dışarıdan gelen talepler, hastanın enerjisini alıp götürdükleri için istenmeyen bir nitelik kazanmıştı; içerikleri ne olursa olsun Bay W. bunları düşmanca müdahaleler olarak görüyordu.

11. Örseleyici durumun psikolojisine ilişkin bir tartışma için bkz. Kohut 1971: 199-206; özellikle de Hamlet'in (alayıcı kelime oyunları kullanma eğilimi dahil) örseleyici durumunun yorumuna bakılabilir, ss. 203-4.

Bay W. bu tür ayrılık zamanlarında kolayca öfkelenebilirliğe ek olarak takıntılı zorlantılı davranış özellikleri de gösteriyordu. Analizin başında analist Bay. W.'nin davranışlarında ve düşüncelerinde beliren ya da artan takıntılı zorlantılı özelliklerle ilk kez karşılaştığında, bunları nesne-içgüdüsel terimler çerçevesinde açıklamaya çalışmıştı. Hastanın analist kendisini terk edince öfkelenip onun ölmesini istediğini, ama analistin yaşamını korumak için öfkesini başkalarına yansıtmaya çalıştığını ve takıntılı belirtiler geliştirerek bilinçdışında ölüm isteklerine atfettiği büyüğü güce karşı savunmalar getirdiğini düşünmüştü. Ama (kolay öfkelenirliğinin dinamik özüne benzer biçimde) Bay W.'nin analistten ayrılacağı zamanlar düşüncesinde ve davranışında beliren takıntılı-zorlantılı özellikler nesne-içgüdüsel saldırganlıklara set çekmek için oluşturulmuş savunmaya yönelik psikolojik manevraların ya da vefasız sevgi nesnesine, yani analiste yönelik bilinçdışı ölüm isteklerinin büyüğü gücüne karşı harekete geçirilmiş bir karşı büyüünün görünüşleri değildi.

Sahte takıntılı-zorlantılı belirtilerden birinin anlamı hemen hemen tesadüfen, analistin Bay W.'nin mekân duygusunu kaybettiğine ilk kez tanık olduğu seanstan birkaç ay sonraki bir seans sırasında keşfedildi. Bir önceki seans neredeyse hiçbir şey yapılamamış, sıkılmış olduğunu itiraf eden analist doğal olarak hastanın analize karşı "greve başladığını" ya da (analizde ve analiz dışında sık sık rastlanan terk edilme örsellenmesiyle baş etmenin bir yolu olarak) "dükkânı erkenden kapadığını" düşünmüştü. Bu seansın da yine analize ara verilmesinden kısa bir süre önce yapıldığı ve önceki seanslarda önemli ilerlemelerin kaydedildiği dikkate alındığında, hastanın duygusal açıdan zorlayıcı yeni analitik hedeflere yönelmekte isteksiz görünmesi şaşırtıcı değildi. Bununla birlikte hastanın düşünceleri daha önce sözünü ettiğim takıntılı niteliğe bürünmüştü; hastalık hastalığının anlamına ilişkin daha önce edinmiş olduğu ve geçen seanslarda sağlamlaştırılan içgörülere karşın hasta fiziksel sağlığı konusunda kafa yormaya devam ediyordu. Gerçi kaygıları analizin ilk yılındaki kadar şiddetli, takıntıları o kadar güçlü değildi, ama analist hastanın görünüşte yersiz ayrıntılar üzerinde tekdüze bir ses tonuyla mütemadiyen konuşmasını dinlerken, söz konusu durgunluğa yol açan şeyin, analizin yakında kesintiye uğrayacak olmasının yol açtığı duygusal etki ve/veya zor bir analitik çalışmadan sonra bir mola verme gereksinimi olduğunu düşünmüştü.

Bay W.'nin pantolonunun cebinde bulundurduğu bazı nesneler

hakkında konuşmaya başlaması bu donuk seans sırasında gerçekleşmişti. Bay W.'yi gördükten kısa bir süre sonra benimle görüşmesi olan analist bana kendi tepkilerini canlı bir biçimde tasvir etti. Analist hastanın anlattıklarını sıkılarak ama sabırla dinlemişti, tıpkı geçmişte benzer koşullarda benzer öyküleri dinlediği gibi; sıkılsa da anlatılanları pek dikkate almıyor, zaten bir süre sonra da zihninden siliyordu. O gün de analize ara verilmesinden önce ve/veya bir ilerleme kaydedildikten sonra görülen direncin yalnızca bir başka görünümüyle karşı karşıya olduğunu düşünmüştü. Hatta hastanın cebindeki çeşitli nesneleri tek tek saymasının, kendisini baskı altında hissettiği zamanlarda düşüncesinde görülen takıntılı özellikle uyum içinde olduğu sonucuna varmıştı.

Analistin anlattıklarını dinlerken, hastanın takıntılarının toplandığı yerin (üreme organlarına bu kadar yakın olmasının) bir hadım edilme kaygısını ya da bu kaygıya karşı "her şey hâlâ yerinde duruyor" biçiminde bir savunmayı gösterip göstermediğini düşündüğümü, bu yüzden de analiste hastanın davranışının ya da ses tonunun altta yatan bir kaygının varlığını düşündürüp düşündürmediğini sorduğumu anımsıyorum. Analist öyle olmadığını sandığını söyledi, biraz düşündükten sonra tam tersine, hastanın cebindekileri saydığı sıradaki sakın ses tonunun ve kendisine sunduğu ayrıntılı listenin (bozuk paralarının tam olarak sayısı, katlanmış bir not kâğıdı, yanında taşıdığı küçük bir yün yumağı, vs.) güven verici kesinliğinin, Bay W.'nin o sıradaki duygusal durumunu tanımlayan genel huzursuzluk, telaş, güvensizlik ve miskinlikle bir zıtlık oluşturmasının onu şaşırttığını ilave etti.

Bay W.'nin davranışının tasvirinden sonra analistle birlikte bir süre sessiz kalıp düşündüğümüzü anımsıyorum. Hastanın davranışının özgül anlamı konusunda bir fikrimin olmamasına karşın, bir bakıma izah edilemeyen bir biçimde, hastanın analize yönelik olumsuz tutumunun bir görünümüne tanık olmadığımızı, anlattıklarının olumlu bir tutumu ifade ettiği izlenimini edinmeye başlamıştım. Analistin anlattıklarından çıkardığıma göre, hasta cebindekiler hakkında, bir yetişkinle bildiği bir şey hakkında sakın sakın, telaşsız bir biçimde konuşan, yaptığı işten hoşnut bir çocuğun sadeliğiyle konuşuyordu. Bu izlenimimi analiste açtım, bunun üzerine analist hastanın belirtisine yeni bir ışık tutacak daha fazla veri sağlayamayacağını söyledi. Bununla birlikte muhtemelen önemli bir noktaya parmak bastığıma inanma eğilimindeydi. Neyse ki hasta sonraki seansta da tutumunu hemen he-

men hiç değiştirmeden sürdürdü; bu kez analist onu sıkıcı bir laf kalabalığına maruz kalmış gibi değil, belki de potansiyel olarak önemli bir mesajla karşı karşıyaymış gibi dinledi. Gerçekten de bir süre sonra hastaya (tam da önceki görüşmede formüle edildiği gibi) onu dinlerken bir çocuğun bir yetişkine gururla bir şeyler anlattığı kanısına vardığını söyledi. Karşılığında da ödölünü aldı: Hasta ona bazı beklenmedik içgörüler sunmuş, bazı önemli anıları hatırlamıştı. Kısacası Bay W.'nin zihinsel takıntısının anlamı; güvenilmez, kestirilmez, yabancı, hastanın parçalanmış kendiliği kadar parçalanmış bir dünyada Bay W.'nin hakkındaki her şeyi bildiği, içindeki her şey tanıdık ve kendisinin kontrolü altında olduğu için zihninin bütünüyle hâkim olabildiği, sınırları belli bir alana sığınmış olmasıydı. İlerleme kaydeden aktarımla ilgili bu içgörülerle bağlantılı olarak, çiftliğe ilk gittiği, kimsenin kendisine ilgi göstermediği, herkes tarlalarda çalışırken sık sık yalnız kaldığı zamana ilişkin bir dizi çocukluk anısı belirmeye başladı. Gerçekten de, Bay W. desteksiz kalan çocukluk kendiliğinin kendisine ürkütücü bir biçimde yabancılaştığını, parçalanmaya başladığını hissettiği zamanlarda, etrafını sahip olduğu şeylerle (oyuncakları ve giysileriyle) dolduruyor, yere oturup onları seyreliyor, orada olduklarından emin olmaya çalışıyordu. O yıllarda eşyalarını muhafaza ettiği bir çekmecesine vardı; uyuyamadığı geceler kendisini rahatlatmak için bu çekmeceyi düşünüyordu. Çekmecenin içindekilerle ilgili zihinsel takıntısı, pantolonunun cebindekilerle ilgili olan takıntısının pekâlâ öncülü olabilirdi.

Bay W.'nin analizinden elde edilen gözleme dayalı verilerle ilgili açıklamanın doğruluğundan nasıl emin olabiliriz? Aynı verileri bir başka biçimde, örneğin Oidipal psikopatolojinin ışığında göremez miydik? Gerçeğe yaklaşma mücadelesinde analist hatalardan kaçınmak için ne yapabilir?

Bütün analistler eşduyumlu algılarının öğrenilmiş (ya da başka yoldan edinilmiş) kuramsal görüşlerden kaynaklanan beklentiler yüzünden çarpıklaşabileceği tehlikesinin kuşkusuz farkındadır. Ama klinik yaklaşımımızın içselleştirilmiş bir parçası olduğu takdirde, bizi yerleşik düşünce kalıplarına içgüdüsel bağlılığımız sonucu ortaya çıkabilecek hatalara karşı önemli ölçüde koruyacak bir başka tutumun olduğunu da biliyoruz: Sezgisel bilginin sağladığı "tamam şimdi anladım" deneyiminin rahat kesinliğine kapılmayıp zihnimizi açık tutma,

olabildiğince çok alternatif toplamak için *sınayıcı eşduyumu* sürdürme kararlılığımızdır bu. Eşduyum bilimsel analistin en önemli yardımcı olmasına karşın, sezgi zaman zaman onun en büyük düşmanlarından biri olabilir. Bundan şu sonuç çıkar: Analist tabii ki kendiliğindenliğini bırakmamalı, ama içinde sorgulanmamış bir kesinlikle birdenbire ortaya çıkan açıklamalara güvenmemeyi de öğrenmelidir.

Analistlerin bir hastanın durumunun düzelmesine çok çeşitli etmenlerin yol açtığını bilmelerine, bu yüzden de "iyileşme"yi açıklayıcı formülasyonların doğruluğunun kanıtı olarak göstermekten hoşlanmamalarına karşın, Bay W.'nin analizinde anlayışımızın ve izlenen tedavi stratejisinin doğruluğunu desteklemek için hastanın tedaviden yararlandığını söyleyebilirim. Doğru, ne belirtilerin ortadan kalkması, hatta ne de davranış kalıplarındaki uyumsuzdan uyumluya yönelme biçimindeki kapsamlı değişim, analiz sırasında kazanılan içgörünün, yani analiz edilenin kişilik yapısıyla ilgili değerlendirmenin doğru olduğunu kanıtlamaz. Bununla birlikte, belirtilerin tedrici olarak ortadan kalkması ve içgörünün artmasına koşut olarak davranış kalıplarında görülen tedrici değişim bu değerlendirmenin doğru ve uygun olabileceğini kuvvetle ima eder. Bay W. daha sağlam bir biçimde örgütlenmiş bir kişi haline geldi. Daha düşünceli, daha telaşsız, önsezi-leriyle ve fevri olarak davranmaya daha az eğilim gösteren biri oldu. Şu örnek verilebilir: Düşünmeden davranma eğilimi gösterdiği alanlardan biri mali konulardı. Uzun süreden beri zaman zaman riskli hisselere yatırım yapıyorduydu da, böyle davranma itkisindeki inişler ve çıkışlar analiz sırasında ele alınabildi. Borsada riskli alışverişlere girme isteğindeki artma daima kendilik nesnesiyle (örneğin analistle) ilişkisinden yoksun kaldığını hissettiği zamanlara rastlıyordu. Söz konusu salınımların oluşumsal kökeni, kendilik psikolojisi tarafından, kendiliğin sürekliliği duygusuna yönelik tehditle açıklanır; nasıl hastanın çocukluğunda kendiliğinin sürekliliği deneyimi, dolayısıyla da normal olarak ilerleyen zamana ilişkin temel deneyimi ebeveyninin varlığından yoksun kalışı ve annesinin kestirilmez ziyaretleriyle altüst olmuşsa, zaman ekseninde kendilik nesnesini her kaybettiğinde, kendiliğinin sürekliliği deneyimini tehdit edilmiş hissediyordu. Bu yüzden de kendisini zaman içinde bir süreklilik, geleceği olan bir kendilik olarak yaşantılama kapasitesinin elden gittiğini hissettiği zamanlarda yüksek riskli hisselerle kumar oynamak suretiyle, savunmaya yönelik olarak gelecek üzerinde büyümlü bir kontrol kurmaya çalışıyor-

du. Kendilik nesnesinin kaybının yıkıcı etkisiyle, savunmaya yönelik olarak gelecek üzerinde mutlak kontrol kurma girişimi arasındaki bağlantıyı zamanla daha iyi anlaması bu kontrol kurma gereksiniminin azalmasına yol açmıştı. (Daha doğrusu, riskli işlere girme eğilimi kadar her an bu tür işlere girebileceği takıntıları da azalmış, zihni üretken işlerle uğraşabilecek kadar özgürleşmişti.)

Bay W.'nin hastalık hastalığından kaynaklanan takıntıları da analiz sürecinde hemen tümüyle ortadan kalktı. Burada, önemli ve rahatsız edici bir belirtinin nihai olarak çözülmüş olmasından çok, bu belirtinin tedrici olarak gerilediğini, aktarımda ve hastanın çocukluğundaki kendilik nesnesi kaybının anlamı konusunda kazanılan içgörülere ilişkin derinlemesine çalışma süreçlerine koşut olarak geri çekildiğini vurgulamak istiyorum.

İki Kutuplu Kendilik

KURAMSAL DÜŞÜNCELER

Çocuğun yaşantısal dünyasındaki birincil psikolojik kümelenmelerin dürtüler olmadığı, dürtülerin kendiliğin desteksiz kalması durumunda ortaya çıkan çözülme ürünleri olduğu varsayımının uygunluğunu ve açıklayıcı gücünü gösterebildim (bkz. 2. Bölüm) sanırım. İki temel psikolojik işlevin (çocuğun aynalayan kendilik nesnesi karşısında kendini sağlıklı biçimde ortaya koyması ve idealleştirilen kendilik nesnesine yönelik sağlıklı hayranlığı) çözülmesini incelemek bu bağlamda açıklayıcı olacaktır; bu psikolojik işlevlerin normal ve uygun koşullarda var olması, aynalayan ve idealleştirilen kendilik nesneleri kaynağından bağımsız bir kendiliğin oluşmaya başladığını gösterir. Kendini ortaya koyan varlığı aynalayan kendilik nesnesinden karşılık görmediği zaman çocuk sağlıklı teşhirciliğinden (tek tek beden parçaları ya da tek tek zihinsel işlevler belirgin bir biçimde bütünsel kendiliğin temsilcileri olduğunda bile yaşantısal anlamda kapsamlı bir psikolojik kümelenmedir bu) vazgeçecek, bunun yerini tek tek büyüklük simgeleriyle (idrar, dışkı, fallus) ilgili ayrılmış ve cinselleştirilmiş teşhirci takıntılar alacaktır. Benzer biçimde çocuğun gücüyle kaynaşmak istediği idealleştirilmiş tümgüçlü kendilik nesnesi arayışı, kendilik nesnesinin zayıflığı yüzünden ya da gücü ve büyüklüğüyle kaynaşmaya izin vermemesi yüzünden başarısızlığa uğradığında, o zaman da çocuğun sağlıklı ve sevinçli hayranlığı sona erecek, kapsamlı psikolojik kümelenmenin parçalanmasıyla birlikte bunun yerini yetişkinin gücünün ayrıştırılmış simgeleriyle (penis, meme) ilgili ayrılmış ve cinselleştirilmiş röntgenci takıntılar alacaktır. Nihai olarak, teşhirci ya da röntgenci¹ sapıklığın klinik görünümleri, kendilik nesnesinin

1. Freud'un ayırt edici bir biçimde kullandığı "narsisistik libido" ve "nesne libi-

(uzun süreli, örseleyici ve dönemle uyumlu olmayan bir biçimde) karşılık vermemesi nedeniyle, aynalayan kendilik nesnesi karşısında kendini sağlıklı bir biçimde ortaya koymaya ve idealleştirilmiş kendilik nesnesine duyulan sağlıklı hayranlığa ilişkin kapsamlı psikolojik kümelenmelerin parçalanması sonucu ortaya çıkabilir. Sapıklığın, yani başlangıçtaki sağlıklı kümelenmenin cinselleştirilmiş kopyasının büyülenmeci kendilikten (kendi bedeninin parçalarına ilişkin teşhircilik) ve idealleştirilmiş nesneden (başkalarının gövdelerinin parçalarına ilişkin röntgenci ilgi) hâlâ bazı parçaları içeriyor olması, başlangıçtaki kendilik nesnesi kümelenmesinin bir yönünün kalıntısı olarak anlaşılmalıdır: Bu, bir durumda geçişsel olarak özne yönelimli (*kendilik nesnesi*), diğer durumda yine geçişsel olarak nesne yönelimlidir (kendilik *nesnesi*). Bu iki klinik görünümünden herhangi birinin derinlemesine analizi ise bizi temeldeki bir dürtü katmanına değil, narsisistik bir yaralanmaya ve depresyona götürür.

Aynalayan kendilik nesnesinin yanıtlarının ve tümgüçlü kendilik nesnesinin idealleştirilebilirliğinin dürtü psikolojisi bağlamında görülmemesi gerektiğini gösterdikten sonra, şimdi kendilik patolojisi²

dosu" terimlerini (bkz. örn. Freud, 1923b: 257, ayrıca bkz. Kohut, 1971: 50n.) geçici bir süre benimsemiş olmamla ve (şimdi "kendilik nesnesi aktarımı" terimi yerine) yine geçici bir süre "narsisistik aktarım" terimini kullanmış olmamla ilgili olarak gündeme geldiği gibi, bazı dostane eleştirilenler, "teşhircilik" ve "röntgencilik" gibi sözcükleri bırakmam, böylece de geleneksel psikanalitik terminolojiyi kendilik psikolojisi çerçevesinde kullanmaktan doğacak karışıklıklardan kaçınmam gerektiğini söyleyebilirler. Ancak klasik terminolojiyi kullanmaya devam etmek için önemli saydığım bir dizi neden var. Öncelikle, psikanalizin devamlılığını sağlamak için elimizden geleni yapmamız, bunun için de anlamları zamanla değişse de mümkün olduğunca yerleşik terimleri korumamız gerektiğine inanıyorum. İkinci olarak, yerleşik terimlerin eski ve yeni anlamları arasındaki çatışma, yapmak zorunda olduğumuzu hissettiğimiz yeni tanım ve formülasyonlarda açık olmamıza olanak sağlar, aslında bizi buna zorlar. Üçüncüsü ve en önemlisi de şu: Eski terimlerin türetildiği klasik bulguların malzemesi ile bizim şimdi ele aldığımız bulguların malzemesi arasında önemli bağlantılar vardır.

2. Psikanalistlerin, hastalarının çocukluklarına ve genel olarak çocukluk psikolojisine ilişkin sonuçlar çıkarmakta kullandıkları geleneksel yöntem, Freud'un klinik aktarımların temelde çocukluk deneyimlerinin bir tekrarı olduğu yolundaki varsayımına dayanır. Bir diğer deyişle klasik oluştumsal yeniden kurgular, çocuğun ruhsal yaşamının deneyimsel içeriğiyle ilgilidir. Buradaki bağlamda sözünü ettiğim yöntemse tersine, deneyimlerin içeriği üzerinde değil, özgül bir psikolojik yapının, kendiliğin nasıl oluştuğu üzerinde odaklanır. Narsisistik kişilik bozukluğu olan hastaların analizinde, çocuklukta engellenmiş olan yapı oluşturuca çabaların (kendilik

olan hastaların psikanalizi sırasında ortaya çıkan iki süreç (bu süreçlerin analizin olumlu sonuç vermesine, yani sağlam bir biçimde pekişmiş, işlevsel anlamda iyileştirilmiş bir kendilik oluşturulmasına belirleyici bir katkı sağladığını ekleyebilirim) üzerinde odaklanarak, çocukluk sırasında kendiliğin gelişmesi konusuna daha fazla ışık tutabiliriz.

Bu süreçlerden ilki, nihai olarak kendiliği oluşturacak psikolojik yapıların kendiliğe dahil edilmeyecek olan psikolojik yapılardan ayrılmasını sağlayarak sağlam bir kendiliğin kurulmasına katkıda bulunur. Bu süreçlerin işleyiş biçimini örneklemek ve anlamlarını tartışabileceğimiz sağlam bir deneysel temel elde etmek için, Bay M.'nin analizinin sona erme evresine dönelim.

Bay M.'nin analizinin sonucuyla ilgili daha önce kendimize sordüğümüz sorular, telafi edici yapıların işlevsel iyileştirilmesi başarıldığında, yani derinlemesine çalışma süreçleri kendiliğin bu yapılarındaki eksiklikleri giderdiğinde, psikanalitik sürecin gerçekten sona ulaşıp ulaşmadığı konusundaydı. Ya da soruyu daha da açık bir biçimde tanımlarsak, olaya diğer yüzünden bakıp kendiliğin bir diğer parçası (ilk aynalayan kendilik nesnesinden gelen yanıtların yetersizliği yüzünden tam olarak pekişmemiş olan parça) daha olduğundan, bu parça ile ilgili derinlemesine çalışma süreçleri tamamlanmadığı için bu parçanın tam olarak pekişmediğinden hareketle analizin henüz tamamlanmamış, analizi sona erdirmenin de zamansız olup olmadığını sorabiliriz.

Olaya pratik bir bakış açısından baktığımızda, kendimizi tatmin olmuş hissedebiliriz: Bay M. artık işlevsel açıdan iyi görünmekte, eski yaratıcı inisiyatif eksikliğinin üstesinden geldiğini hissetmekte, mutlu ve üretken biri gibi görünmektedir. Ancak bir kez daha vurgulamalıyım ki geriye yeterince keşfedilmemiş (hastanın çekirdek kendiliğinden çıkan ihtirasların ve teşhirciliğin en derin köklerinin beslendiği toprağı içerdiği düşünülebilecek) kapsamlı bir psikolojik alan kalmıştır. Analitik çalışma sürecinde bu alan kendiliğinden iki tabakaya ayrılır gibi görünmüştür. Bunlardan daha yüzeye yakın olanı

nesnesi aktarımı biçiminde) yeniden etkinleşmesini gözleriz. Bu bakımdan, çocuklukta dönüştürerek içselleştirme yoluyla yapı oluşturma sürecinin özgül oluşum yolları hakkındaki çıkarımlarımız, analiz sırasındaki kendilik nesnesi aktarımlarının esas olarak, yaşamın ilk döneminde kendilikle kendilik nesnesi arasında kurulan ilişkinin yeni bir biçimi olduğu yolundaki varsayıma dayanır.

(konuşma öncesi dönemin son ve konuşma döneminin ilk evrelerine denk düşeni) derinlemesine çalışma süreçlerine dahil olmuş, daha derindeki diğeri (konuşma öncesi dönemin ilk evrelerine denk düşeni) ise geriye çekilmiştir.

Söz konusu içsel süreçler, Kurt Adam vakasında Freud analizi sona erdirmeye tarihini belirledikten, özellikle de hasta analistin ne olursa olsun bu kararından dönmeyeceğini gördükten sonra ortaya çıkan görünürde benzer süreçleri andırır. "Belirlenen sınırın amansız baskısı altında," diyordu Freud, "hastanın direnci... yenik düştü; bu sayede de ... analiz hastanın belirtilerinin ve ketlenmelerinin ortadan kaldırılmasını sağlayan malzemeyi üretebildi." Şunu da eklemişti Freud: "Bu çocuksu nevrozu anlamamı mümkün kılan bütün bilgiler de direncin geçici olarak kaybolduğu bu son dönemde elde edildi..." (1918: 11). Yirmi yıl kadar sonra Freud bu açıklamayı daha da ayrıntılandırdı. Analizde kesin bir sona erdirmeye tarihi belirlemenin, o zamanki nitelendirmesiyle bu "şantaj aracı"nın, "görevi tamamiyle gerçekleştirmeyi garanti edemeyeceğini" söylüyordu. "Tam tersine," diyordu, "tehdidin baskısı altında malzemenin bir bölümü ulaşılabilir hale gelirken bir diğer bölümünün geride tutulup gömüleceğine kesin gözüyle bakabiliriz..." (1937: 218).

İlk bakışta Bay M. ve Kurt Adam'daki ruh içi yarılma benzermiş gibi görünebilir. Daha yakın bir inceleme ise bazı bakımlardan bu iki sürecin özünde farklı olduğunu gösterecektir. Hemen işaret edebileceğimiz bir farklılık şudur: (Biri ulaşılabilir diğeri ulaşılamaz) iki tabakaya ayrılma Kurt Adam'da analistin hastanın zihnine bilişsel olarak nüfuz etme isteğinin baskısı altında gerçekleşirken, Bay M.'de kendiliğinden, hem analistin baskısı olmadan hem de (bu gerçeğin önemi şu noktada çok açık olmayabilir, ama bunun gerçekten çok önemli olduğunu ileride göreceğiz sanırım) Freud'un yarattığı (ya da daha açıkça ifade edersek Freud'un 1914'te, ben psikolojisinin gelmesinden önce yarattığı) atmosferden belirgin olmasa da hayati bakımdan farklı bir analitik atmosferde gerçekleşmişti. 1914'te gerçekleştirilen analizlerdeki terapi atmosferinin tersine, Bay M.'nin analizinin gerçekleştirildiği terapi atmosferi (bu bağlamda bkz. Wolf, 1976), olumsuz bir ifadeyle söylersek, bilindiği ve bilinçli ruhsal alanlar modeliyle bağlantılı değerler sisteminin, yani bilmenin (daha çok bilmenin) "iyi", bilmemenin (daha az bilmenin) "kötü" olduğu değerler sisteminin mutlak üstünlüğüyle istila edilmemişti.

Kurt Adam'ın ruhsal varlığının esneme yeteneğini zorlayıp yarılmasına (bunun Bay M.'de meydana gelen "yatay bölünme"nin tersine "dikey bir bölünme" olduğuna inanıyorum) neden olan, Freud'un belirli bir zaman sınırı içinde hastaya bilişsel olarak nüfuz etme konusundaki ısrarı ise, Bay M.'nin hastalıklı büyülenmeci kendiliğinin, derinlemesine çalışma sürecinde iki tabakaya ayrılmasına neden olan neydi? Neden tabakalardan biri etkin biçimde terapi çalışmasına girerken, diğeri karanlığa gömülüp görünmez oluyordu?³ Bu yatay bölünme hastadan kaynaklanan sağlıklı bir ataletin bir sonucundan; hastanın en derin depresyon, en ağır uyuşukluk, en derin öfke ve güvensizlik alanını açığa çıkaracak kusursuz bir ruhsal sağlık kurayım derken psikolojik olarak hayatta kalmayı tehlikeye düşürebilecek aşırı kökten bir ruhsal ameliyat tehlikesine karşı oluşturduğu koruyucu bir kalkandan başka bir şey değil midir?

Analiz edilen kişiden kaynaklanan bu tür bilinçöncesi ya da bilinçli bir güdülenme pekâlâ söz konusu olabilirdi. Ancak bu tek etken olmayabileceği gibi, en önemli etken bile olmayabilirdi. Bu görüşle ilgili gerekçelerimse şöyle: Bir analizden diğerine tekrar tekrar hastalarımın kendiliklerinin oluşumsal köklerini bulmaya çalışırken, erken ruhsal gelişme sırasında bazı ruhsal içerikler kendiliğin içinde kalır ya da kendiliğe eklenirken, kendiliğe ait olarak algılanan bazı arkaik ruhsal içeriklerinse silindikleri ya da kendilik dışı alana gönderildikleri bir sürecin olduğu izlenimini edindim. Bu sürecin sonucunda merkezi bir kendilik ("çekirdek kendilik") oluşur. Bu yapı, en merkezi ihtiras ve ideallerimizle, bedenimizin ve ruhumuzun mekân içinde bir birim, zaman içinde bir süreklilik oluşturduğuna ilişkin deneyimimizle bir bütün oluşturacak biçimde, kendimizi bağımsız bir inisiyatif ve algı merkezi olarak hissetme duygumuzun temelini oluşturur. Bütünsellik ve süreklilik gösteren bu ruhsal kümelenme, kendisine çektiği ya da çekirdek kendilikteki ihtiras ve ideallerin taleplerine karşılık olarak geliştirdiği bağlantılı bir dizi yetenek ve beceriyle birlikte kişiliğin merkezi kesimini oluşturur. Kendilik oluşumuna ilişkin sorunu

3. Etkin ve üretken kendiliğin bütünsel yapısının dışında varlığını sürdüren bu ele alınmayan tabakanın, kendiliğin etkinliklerinde sonuna kadar ısrarlı olmasını sağlayan bir uyarım sağlayabileceği olasılığı gözardı edilmemelidir. Bu iddiayı ayırtıcı klinik verilerle destekleyemiyorum, ancak yaratıcılığın genellikle iradi olmayan, zorlayıcı bir niteliği olması ve bu olmadığı takdirde bunu depresyonun izleyebileceği gerçeği bu varsayımı desteklemek için kullanılabilir.

olan hastalarda usulünce yürütölmüş bir analizin başlangıçtaki gelişimsel eğilimlerin yeniden etkinleşmesini destekleyen psikolojik bir kaynak oluşturduğuna en azından bir ölçüde ikna oldum. Bir diğer deyişle, hastanın çekirdek kendiliği pekişir, çekirdek kendilikle bağlantılı yetenek ve becerileri yeniden canlandırılırken, kendiliğin diğer yanları geri çekilir ya da dışarı atılır.

Narsisistik kişilik bozukluğu olan hastaların analizleri sırasında birbirinin peşi sıra ortaya çıkan aktarımların dikkatli ve eşduyumlu bir tutumla gözlenmesiyle elde edilen ilave bir dizi yeniden kurguyla, çocukların analizi ve doğrudan gözlemlenmesinden elde edilen bilgi bir araya gelince, ancak o zaman kendiliğin oluştuğu süreçle ilgili yukarıda sözü edilen betimlemenin özünde doğru olup olmadığı sorusuna güvenilir bir yanıt verebileceğizdir. Buna bağlı olarak da, ancak sözü edilen araştırma yaklaşımlarını birlikte kullanarak, henüz kesin bir yanıt veremediğimiz şu "nasıl ve ne zaman" sorularına yanıt vermemiz mümkün olacaktır. 1) Çekirdek kendiliğin bileşenleri *nasıl* bir araya gelmişlerdir ve her insanın yaşam süresi boyunca devam eden (çekirdek ihtiraslardan çekirdek yetenek ve beceriler yoluyla çekirdek idealleştirilmiş hedeflere uzanan) özgül enerji gerilim arkını ortaya çıkaracak biçimde *nasıl* bir bütün oluştururlar? 2) Çekirdek kendiliğin çeşitli bileşenleri *ne zaman* kazanılmıştır (örneğin, çekirdek ihtiraslar merkezi büyüklenmeci-teşhirci fantezilerin pekişmesi yoluyla *ne zaman* oluşmuştur, kurulduktan sonra süreklilik gösteren özgül idealleştirilmiş hedeflerin çekirdek yapısı *ne zaman* oluşmuştur, vs.) ve 3) Çekirdek kendiliğin kurulmasını sağlayan bir dizi süreç asıl olarak *ne zaman* başlamıştır ve *ne zaman* sona ermektedir?

Bu sorulara şimdiden az çok geçici yanıtlar verilebilir, ama dediğim gibi, bu yanıtların eldeki verilere dayanarak yeniden kurgulama yöntemini ve başka araştırma metodolojilerini kullanan araştırmacılar tarafından doğrulanması gerekmektedir. Örneğin, hem ihtiraslara hem de idealleştirilmiş hedeflere ilişkin ilk unsurların erken bebeklik döneminde birlikte kazanılmış olmalarına karşın, çekirdek büyüklenmeciliğin büyük bölümünün *çekirdek* ihtirasların içinde bütünleşmesinin erken çocukluk döneminde (belki asıl olarak 2, 3 ve 4. yıllarda) gerçekleşmiş olması, *çekirdek* idealleştirilmiş hedeflerin büyük bölümününse sonraki çocukluk döneminde (belki asıl olarak 4, 5 ve 6. yıllarda) kazanılmış olması çok muhtemel görünmektedir. Aynı şekilde kendiliğin ilk bileşenlerinin genellikle asıl olarak kendilik nesnesi an-

neden alındığına (annenin aynalama yoluyla bebeği kabulü onun çekirdek büyülenmeciliğini doğrular; onu tutması ve taşıması da kendilik nesnesinin idealleştirilmiş tümgüçlülüğüyle kaynaşma deneyimlerine imkân tanır), buna karşılık daha sonra kazanılan bileşenlerin her iki cinsten⁴ ebeveynle de bağlantılı olabileceğine kesin gözüyle bakılabilir.

Şunu da eklemek mümkün: Kendiliğin sürekliliği duygusu (bedenimiz ve ruhumuzdaki, kişilik yapımızdaki, içinde yaşadığımız çevredeki değişikliklere karşın) yaşam boyu aynı kişi olduğumuz duygusu yalnızca çekirdek kendiliğin bileşenlerinin kalıcı *içeriğinden* ve bu bileşenlerin baskısı ve yol göstermesi sonucu oluşan *etkinliklerden* değil, aynı zamanda kendilik bileşenlerinin birbiriyle özgül *ilişkisinden* de kaynaklanır.

Bu varsayımı çağrışımlar uyandıracak bir terminolojiyle ifade etmeye çalıştım. Nasıl ayrı mekânlardaki farklı biçimde yüklenmiş (+, -) elektrik *kutupları* arasında, elektriğin yüksek seviyeden düşük seviyeye doğru aktığı bir elektrik *arkı* oluşturan bir gerilim *farkı* varsa, kendilikte de vardır. Bu bakımdan "gerilim farkı" terimi kendiliğin bileşenlerinin birbiri karşısındaki yerini tanımlayan ilişkiyi, kendiliğin iki kutbu arasında özgül bir etkinliğin olmaması durumunda bile, bireysel kendilik için özgül olan bir ilişkiyi gösterir; kişinin ihtiras ve idealleri "arasında" hareketle geçirici bir durumun var olduğuna işaret eder (krş. Kohut, 1966: 254-5). "Gerilim arkı" terimiyle ise kendiliğin iki kutbu (kişinin ihtirasları tarafından "sürüklenip" idealleri tarafından "yönlendirildiği" temel yönelimleri) arasında ortaya çıkan kalıcı nitelikteki gerçek psikolojik etkinlik akışını kastediyorum (a.g.e.: 250).

Kuramsal formülasyondan gerçek deneyime dönersek, sağlıklı insanın zaman ekseninde birlik ve aynılık duygusunu biri yüzeysel diğeri derin iki kaynaktan aldığını söyleyebiliriz. Yüzeysel kaynak (insanın bu önemli ve ayırt edici zihinsel yetisi) tarihsel bir tutum alma yeteneğiyle, yani kendini hatırladığı geçmişi içinde tanıması ve tahayyül edilmiş bir geleceğe yansıtmasıyla ilgilidir. Ama bu yeterli değildir. Açıkçası, eğer kalıcı aynılık duygumuzun daha derindeki kay-

4. Freud'un insanın asıl olarak biseksüel olduğuna ilişkin biyolojik görüşü eril ve dişi kendilik nesnelerinden elde edilen iki kutuplu kendiliğin ışığında yeniden değerlendirildiğinde psikolojik terimlerle de ifade edilebilir.

nağı kurursa, o zaman kendiliğimizin parçalarını *Kayıp Zamanın Peşinde* yeniden birleştirme yolundaki bütün çabalarımız başarısızlığa uğrayacaktır. Proust'un bile bu işi başarıp başaramadığını sorabiliriz. Proust'un yaratıcı çabasının, kendiliğinin bütünlüğünü geçmişte muhafaza eden kendilik nesnesi ebeveynlerini (özellikle de annesini) kaybettikten yıllar sonra da onu dağılmaktan kurtardığı doğrudur. Bununla birlikte bu anısal roman, yazarın kendiliğinin yeniden pekişmesine ilişkin kanıtlar kadar, sürmekte olan parçalanmasına ilişkin kanıtlar da içerir (anlatıcının Balbec'e giden trenden görünen sütçü kız, Vinteuil'nin müzik cümlesinin algılanması, madlen bisküvisinin tadı gibi ayrıışmış yaşantı ayrıntılarıyla ilgili ısrarlı takıntıları, bedensel işlevler ve düşünce süreçleriyle ilgili yine ısrarlı takıntıları; isimlerle, özellikle de yer isimleriyle ve bunların kökeniyle ilgili takıntısı gibi).⁵ Gerçekten de Proust'un ve *Kayıp Zamanın Peşinde*'nin anlatıcısının (anlatıcının *fiziksel* dengesini kaybedip yeniden kazandıktan sonra yaşadığı gizemli deneyim için bkz. İngilizce bas., 2 cilt: 991-2) gerçekleştirdiği yeniden pekişme, yaşayan ve başkalarıyla ilişkide bulunan biri olarak kendisinden yarattığı sanat yapıtına doğru devasa bir kaymaya dayanır. *Yeniden Ele Geçirilen Geçmiş*, çocukluk anılarının bu Proustcu anımsanışı, Freud'un bize öğrettiği gibi yapısal çatışmaların çözümünün, dolayısıyla da psikonevrozun tedavisinin önkoşulu olan çocukluk unutkanlığının giderilmesinden önemli ölçüde farklı bir psikolojik başarıyı ifade eder. Geçmişin Proust'ta olduğu gibi yeniden ele geçirilmesi, kendilikteki süreksizliğin iyileştirilmesine yarar. İster analitik durumda kendilik nesnesi aktarımının derinlemesine çalışılması sonucu, ister terapi dışında sanatçı bir dehanın gerçekleştirdiği bir derinleme çalışma süreci sonucu elde edilmiş olsun, bu tür

5. Kendilik nesnesi kaybının Proust'un kendiliği üzerindeki etkisi en iyi, anlatıcının Albertine'le ilişkisi dikkate alınarak gösterilebilir. Anlatıcı, Albertine'i sevmez, ona gereksinim duyar, onu tutsak olarak elinde tutar (hatta Albertine'le ilgili cildin adı "La Prisonnière"dir [Tutsak]) ve onu eğiterek kendisine benzer hale getirir. ("Albertine Disparue" cildinde anlatıldığı gibi) Albertine anlatıcıyı terk ettiğinde anlatıcı bir sevgi nesnesi için yas tutan biri gibi davranmaz, onun yerine kendi kendiliğindeki uzun süreli bir değişim için çaba gösterir. Kendiliği birkaç parçaya bölünür (bkz. örn. İngilizce bas., 2. cilt: 683-4) ve başkalarıyla kaynaşma yoluna gider (bkz. s. 767; Bay E.'nin benzer deneyimleri de bu bağlamda değerlendirilebilir, Kohut, 1971: 127). Anlatıcı çaresizce Albertine'e yeniden sahip olma düşüncesine tutsak olmuş görünürken, aslında kendi kendiliğini yeniden yapılandırılmaya çalışmaktadır.

bir tedavi yoğun psikolojik çabalarla başarıya ulaşır. Ama ne narsisistik kişilik bozukluklarında rastlanan tekrarlayan ama geçici kendilik süreksizlikleri ne de psikozlarda rastlanan kendiliğin geçmiş ve gelecek duygusunu uzun süreli olarak kaybı, hastanın tarihsel bakış açısını yaşamına uygulama çabaları karşısında gerileyecektir. Son çözümlemede, yalnızca sağlamca birleşmiş bir çekirdek kendilik deneyimi bizi ne kadar değiştirsek değişelim kalıcı bir kimliğimiz olduğu duygusunu koruyabileceğimize inandırır.

Ama daha önce de söylediğim gibi, bize zamanın sınırlarını, değişimi ve nihai geçiciliği dayatan bir gerçeklik çerçevesi içinde hissettiğimiz kalıcı aynılık duygusu tam olarak temel ihtiras ve ideallerimizin yaşam boyunca hiç değişmemesi ilkesine dayanmaz; bunlar bile bazen kendiliğin sürekliliği duygusunun kaybına yol açmadan değişebilirler. Nihai olarak geleceğe yönelen unsur, çekirdek kendiliğin içeriği değil, kendini ifade eden, yaratıcı gerilimlerin değişmeyen özgülüğü olabilir. Bu bize, geçici bireyselliğimizin yaşam sınırlarımızın ötesine uzanan bir anlama da sahip olduğunu gösterir. Faust'un sonuna doğru Goethe'nin melekleri Faust'un ölümsüz özünü yeryüzünden cennete taşıırken (2. Bölüm, 11936-7. satırlar) şöyle der: "*Wer Immer strebend sich bemüht, den können wir ersölen*" (Kim ki daima çabalar, kurtuluş onun içindir).

Şimdi geçtiğim yolu gözden geçirip çıkarımlarımı özetlemek istiyorum. Kendilik patolojisi olan hastaların psikanalitik tedavisi sırasında yapılan belli oluştumsal yeniden kurgulara dayanarak şu varsayımaya ulaştım: Çekirdek kendiliğin temelleri, aynı anda ya da birbirinin peşi sıra ortaya çıkan, psikolojik yapıların seçilerek içerilmesi ya da dışta bırakılması süreçleri tarafından atılır. Ayrıca, zaman ekseninde kalıcı aynılık duygusunun (sağlıklı kendiliğin bu ayırt edici özelliğinin) erken bir çağda, çekirdek kendiliğin iki ana bileşeni arasındaki kalıcı nitelikteki harekete geçirici gerilim farkının bir sonucu olarak ortaya çıktığı görüşüne vardım. Eğer kendiliğin oluşumuyla ilgili bu iki varsayım doğruysa, o zaman daha önceden parçalanmış ya da başka bir biçimde kusurlu olarak kurulmuş bir kendiliğin psikanalitik yeniden yapılanmasıyla ilgili şu iki ilkeyi öne sürebiliriz: 1) Hastanın ilgisinin, sağlıksız biçimde işlevde bulunan belirli yapılara ilişkin derinlemesine çalışma süreçlerinden uzaklaşması, belirli koşullar altında, analitik çalışmanın tamamlanmak üzere olduğunu, işlevsel bir kendiliğin oluştuğunu gösterir, yoksa analizdeki "sağlığa sığınma" bi-

çimindeki bir tamamlanmamışlığa, gerçekçi bir uzlaşma olarak kabul edilebilecek türden bir tamamlanmamışlığa işaret etmez.⁶ 2) Benzer açıklamalar çocukluk anılarının canlandırılmasıyla ilgili olarak da yapılabilir. Bazı narsisistik kişilik bozuklukları vakalarının analizinde kendiliğin kalıcı olarak aynı olduğu duygusu oluştuğunda geçmişin yeniden ele geçirilmesi sona ermiş demektir. Kendilik sorunlarının analizinde anımsamanın amacı, yapısal çatışmaların bilinçdışı unsurlarını "bilinçli kılmak", dolayısıyla da bu çatışmaların bilinçli bir biçimde çözümlerini mümkün kılmak değil (bilinçdışı sisteminden önbilinç sistemine, birincil süreçten ikincil sürece, haz ilkesinden gerçeklik ilkesine, idden bene geçiş değil), kendiliğin bütünlüğünü güçlendirmektir. Proust'un *Kayıp Zamanın Peşinde*'deki anımsaması, kendilik için yaşantısal anlamda geçerli bir süreklilik sağlama çabasıdır.⁷ Modern kendilik psikolojisinin insana bilimsel formülasyonlarla vermeye çalıştığı şeyi Proust sanatsal yoldan yapmıştır.

Terapi ortamındaki gözlemlerimize dayanarak bir yeniden kurgulamaya yöneldiğimize göre, artık çekirdek kendiliğin erken gelişme döneminde sağlamca bütünleşip bütünleşmeyeceği, eğer bütünleşirse hangi özgül biçim içinde kurulacağı kararını belirleyen ikinci grup süreçlere dönebiliriz.

Kendiliğin temelleri birincil süreçler tarafından bir kez atıldıktan

6. Bu durumu bir yapısal nevroz vakasındaki benzer durumla karşılaştırmak yararlı olabilir. Burada zaman zaman şöyle deriz: Özel bir vakada, eğer analiz sırasında hastanın savunmalarının güvenilir biçimde çalıştığı, çatışmasız alanlarda yeterli ben özerkliğinin sağlandığı bir noktaya erişilmişse, değişikliğe uğratılmamış arkaik dürtü-isteklerin aktarımında daha fazla yeniden etkinleşmesi (tehlikeli bir eyleme koymaya ya da ben yetersizliğinin diğer durumlarına neden olabilecek bir yeniden etkinleşme) için çalışmamak daha akıllıca olacaktır. Böyle durumlarda analizi sona erdirmeye kararımız "uyuyan yılanı uyandırmama" biçimindeki gerçekçi tutum temelinde tümüyle meşruysa da (Freud, 1937) itiraf etmeliyiz ki analiz *ilke olarak* eksik kalmıştır.

7. Tarih yazıcılığının "grup kendiliği"nin gereksinimlerine hizmet ettiği gerçeği (Kohut, 1976) tarihçi tarafından dikkate alınmayı hak eder. Tarihçi, olayları çarpıtmaya yönelik eğilimlerinin patolojik araçlarla patolojik bir grup kendiliğinin (grubun patolojik kendine saygı rahatsızlıklarının) desteklenmesine hizmet etmek üzere kullanıldığını açıkça görebilirse, mesleğinden kaynaklanan bu tür eğilimlerle mücadele edebilir. Tıpkı bireydeki benzer rahatsızlıklarda olduğu gibi. Her iki durumda da sağlıklı kendilik saygısının yeniden kazanılması için gereken şey, sağlıklı büyülenmeci kendiliğin ve sağlıklı idealleştirilen nesnenin (bir diğer deyişle, kendiliğin olgunluk dönemi örgütlenmesinin parçası haline getirilmemiş yapıların) yeniden etkinleştirilmesidir.

sonra (yapıların seçilerek içerilmesi ya da dışta bırakılması süreçleri), kendiliğin gerçekten sağlam bir biçimde kurulup kurulmayacağı, kurulacaksa biçiminin ne olacağı kararı çoğu zaman ikinci bir grup süreç tarafından belirleyici bir biçimde etkilenir. Bu süreçler, kendiliğin bileşenlerinden özellikle güçlü bir biçimde gelişmiş olanı aracılığıyla bir başka bileşenin gelişimindeki sorunu telafi etmek suretiyle nihai olarak bütünsel bir kendiliğin oluşumuna özgül katkılarda bulunur. Bir başka biçimde ifade edersek, kendiliğini pekiştirmeye yönelik çocuğun iki fırsatı vardır. Patolojik ölçüdeki kendilik sorunları ancak bu iki gelişim fırsatının her ikisi birden başarısızlıkla sonuçlanırsa ortaya çıkar.

Bu iki fırsat kaba bir açıklamayla, bir taraftan (eşduyumlu yanıtlar veren kaynaşan-aynalaayan-onaylayan kendilik nesnesiyle ilişkisi aracılığıyla) çocuğun bütünsel teşhirci-büyüklenmeci kendiliğinin kurulmasıyla, diğer taraftan da (çocuğun kendisini idealleştirmesine ve kendisiyle kaynaşmasına izin veren, aslında bundan hoşlanarak eşduyumlu yanıtlar veren kendilik nesnesiyle ilişkisi aracılığıyla) çocuğun bütünsel idealleştirilmiş ebeveyn imagosunun kurulmasıyla bağlantılıdır. Gelişmenin çoğunlukla, özellikle de erkek çocuklarında (esas olarak aynalama işleviyle) kendilik nesnesi anneden (esas olarak çocuk tarafından idealleştirilme işleviyle) kendilik nesnesi babaya doğrudur. Bununla birlikte, hiç de nadir sayılamayacak ölçüde, özellikle de kız çocuklarında çekirdek kendiliğin kurulmasına giden yolda çocuğun farklı kendilik nesnelerine yönelik birbirinin peşi sıra harekete geçirilmiş gereksinimleri aynı ebeveyne yöneltilebilir. Nihayet, çevredeki istisnai koşullar bazen çocuğu ebeveynine ters sırayla (aynalaayan babadan idealleştirilen anneye) yönelmeye zorlayabilir. Çocuğun bakış açısından gelişmenin yönü (çoğu durumda) kendiliğin aynalanan büyüklüğünden kendiliğin ideal ile etkin biçimde kaynaşmasına, (daha önce tartışılan geniş anlamıyla) teşhircilikten röntgencilığe doğrudur; yani çocuğun oluşturmaya çalıştığı çekirdek kendiliğin iki temel bileşeni farklı hedeflere sahip görünmektedir. Bununla birlikte nihai olarak kurulan çekirdek kendiliğin bütünü ele alındığında, bileşenlerden birinin gücü çoğu zaman diğerinin zayıflığını dengeleyebilir. Ya da, gelişimsel açıdan ifade edersek, ilk istasyonda yaşanan bir başarısızlık ikincisindeki başarıyla iyileştirilebilir. Özetle, anne çocukta sağlam bir biçimde bütünleşmiş bir çekirdek kendilik oluşturmaya bile teşhirci baba bu işi başarabilir; çekirdek kendiliğin teşhirci

bileşeni (çocuğun ihtiraslarıyla bağlantılı kendilik saygısı) pekişmişse bile röntgenci bileşen (çocuğun idealleriyle bağlantılı kendilik saygısı) ona kalıcı bir biçim ve yapı kazandırabilir.

Çekirdek kendiliğin iki kutupluluğuyla ilgili tanım ve bunun oluşumuyla ilgili taslak bir şema olmanın ötesine geçmez. Yine de bir soyutlama olmasına karşın, ya da belki bir soyutlama olduğu için psikanalistin klinik çalışması sırasında karşılaştığı deneysel malzemenin karmaşık yönlerinin anlamlı bir biçimde incelenmesine izin verir. Bu şemanın yardımıyla yalnızca çekirdek kendiliklerin farklı tonlarını, çeşitlerini ya da türlerini (kendiliğin asıl olarak ihtiraslara mı yoksa ideallere mi yönelik olduğunu; karizmatik mi yoksa mesihçi mi, göreve yönelik mi yoksa hazcı mı olduğunu), ayrıca bu kendiliklerin görece sağlamlıklarını, zayıflıklarını ya da yaralanabilirliklerini anlamakla kalmayız, aynı zamanda tek başına ya da toplu olarak çekirdek kendiliğin özgül ayırt edici özelliklerini ve sağlamlık, zayıflık ya da yaralanabilirliğini de açıklayan çeşitli çevresel unsurların anlamını da (yine yalnızca çocuğun yaşamının ilk dönemindeki önemli olayları ve ana hatlarıyla verilmiş unsurları değil, aynı zamanda ve özellikle de ebeveynlerin kişiliklerinin ve çocuğun içinde yaşadığı atmosferin kapsayıcı etkisini de) kavrarız.

Psikanalizin çocuğun erken yaşamındaki önemli olaylarla ilgili takıntısından uzaklaşacağına inanıyorum. Kuşkusuz bu tür olayların (örneğin kardeşlerin doğum, hastalık ve ölümleri, ebeveynlerin hastalık ve ölümleri, ailelerin parçalanması, çocuğun onlar için önemli olan yetişkinlerden uzun süre ayrı kalması, çocuğun ciddi ve uzun süren hastalıkları, vs.) sonraki psikolojik hastalıklara yol açan oluşumsal unsurlar ağı içinde önemli bir rol oynayabilir. Ama klinik deneyim bize gösteriyor ki vakaların büyük çoğunluğunda yetişkin kişiliğini tanımlayan çözülemez içsel çatışmaların, kusurlu gelişme ve saplantıların nedeni ebeveyn(ler)in özgül patojen kişiliği ve çocuğun içinde yetiştiği atmosferin özgül patojen özellikleridir. Olaya diğer yüzünden bakarsak: Sonraki sorunların nedeniymiş gibi görünen önemli çocukluk olayları çoğu zaman ara hafıza sistemleri açısından billurlaşma noktalarından başka bir şey değildir, bunlar daha öteye izlendikleri takdirde hastalığın oluşumu hakkında gerçekten temel içgörülere ulaşılabacaktır. Örneğin, çocuğun ebeveyninin cinsel ilişkisini gözlemesinin doğurduğu çatışmaların ve aşırı cinsel uyarılmanın görünüşteki öneminin ardında genellikle çok daha önemli bir eksiklik, çocuğun

aynalanma ve idealleştirecek bir hedef bulma gereksinimine ebeveynin eşduyumlu yanıtlar vermemiş olması yatar.⁸ Bir diğer deyişle, çocuğu depresyon ve kendilik patolojisinin diğer biçimleriyle ebeveyninin cinsel yaşamıyla aşırı (patolojik ve patojen) bir biçimde ilgilenmeye götüren, merakın yarattığı (patolojik olmayan) baskı değil, destekleyici eşduyum kaynağının bulunduğu alanda yaşadığı yoksunluktur. Ya da, bağlantılı bir konuya kısaca değinirsek: Baştan çıkarıcı ebeveyn çocuğa esas olarak baştan çıkarıcılığı yüzünden zarar vermez; çocuğu olgunlaşmayı destekleyen yanıtlardan yoksun bırakarak psikolojik hastalığa yol açan olaylar zincirinin başlamasına neden olan, ebeveynin kusurlu eşduyum kapasitesidir (bariz cinsel tutum bunun yalnızca bir belirtisidir). Olaya diğer yüzünden bakılıp şu da söylenebilir: Çocuk genç, sevgi dolu ebeveynlerin sağlıklı bir cinsellik yaşamadığı bir ailede yetişirse, kişiliği hazla ilgili bazı yönlerden yaşam boyu yoksun kalabilir. O zaman yaşamı boyunca duygusal aç-

8. "Çocuğun aynalanma ve idealleştirilecek bir hedef bulma gereksinimi" ifadesi, değiştirmek isteyebileceğim kategorik bir etki uyandırıyor. Bir çocuğun gereksinim duyduğu şey, ne kendilik nesnesinin sürekli ve kusursuz eşduyumlu yanıtları ne de gerçekçi olmayan bir hayranlıktır. Çocukta sağlıklı bir kendiliğin gelişmesini sağlayan kaynak, kendilik nesnesinin en azından belli zamanlarda uygun aynalayıcı yanıtlar verme kapasitesidir; patojen olan kendilik nesnesinin zaman zaman başarısız olması değil, kendilik alanında kendi psikopatolojisine bağlı olarak, uygun yanıt verme kapasitesinin süregelen zaafiyetidir. Tekrar tekrar belirttiğim gibi, dönüştürerek içselleştirme yoluyla kendiliğin bütünleşmesine yol açan ve insanı yaşam boyu ayakta tutan temel kendilik saygısı ve kendine güven için bir depo oluşturtmasını sağlayan, çocuğun narsisistik gereksinimlerinin yerinde ve yeterince tatmin edilmeden bırakılmasıdır. Bununla birlikte, normal yetişkinlerin ruh içi narsisistik kaynakları eksik kalır. Birer istisna gibi görünen durumlar (kişinin kendiliğinin gücünden ve değerlerinin doğruluğundan kesinkes emin olduğu bazı durumlar) ciddi bir psikopatolojinin özgül biçimlerinin görünümüleri olabilir. Psikolojik olarak sağlıklı yetişkin, kendiliğinin kendilik nesneleri tarafından (daha açık olarak söylersek, sevgi nesnelerinin kendilik nesnesi niteliği taşıyan yönleri tarafından) aynalanmaya ve idealleştirebileceği hedeflere gereksinim duymayı sürdürür. Bu bakımdan, bir başka kişinin kendilik nesnesi olarak kullanılmasından psikopatolojiye ya da olgunlaşmamış olmaya yönelik sonuçlar çıkarılmamalıdır; kendilik nesnesi ilişkileri bütün gelişimsel düzeylerde ve psikolojik hastalıkta olduğu kadar psikolojik sağlıkta da söz konusudur. Hastalıkla sağlık arasındaki farklılığın göreceliliği, depresif insanlara yönelik tutumumuzda açıkça görülebilir: Depresif insanın bize karşılık verememesi (bizim ona, onun için gösterdiğimiz çabalar ve varlığımız karşısında en ufak bir sevinç duygusu aktaramamamız) kaçınılmaz biçimde kendimize saygımızın azalmasına yol açar; narsisistik bakımdan yaralandığımızı hissettiğimiz için de buna karşı depresyon ve/veya öfkeyle tepki gösteririz.

dan kuru ve yoksul kalabilir; ama bu ketlenmiş olduğu için değil, genç bir ebeveynin keyifli bir cinsel etkinlik içinde olduğu ailelerde yetişmiş şanslı çocukların kişiliklerini güçlendiren, kuşatıcı, sağlıklı atmosferin incelikli etkisinden yoksun kaldığı için böyledir. Şuna da inanıyorum: Yaşamın başlarında meydana gelen kimi cinsel örselenmeler (örneğin oğlan çocuğunun hadım edilme korkuları ve kadının hadım edilmişliği olarak algıladığı şeyi keşfetmesi) psikolojik hastalıklara, özellikle de narsisistik kişilik bozukluklarına yol açan bir dizi unsurun altındaki kaya katmanını oluşturmaz, bundan daha derinde ve ötede soğuk, eşduyumdan yoksun, genellikle gizli psikotik, her halükârda psikolojik bakımdan çarpık kendilik nesnesinden duyulan korku vardır. Doğru, Medusa başının ardında hadım edildiği sanılan kadın cinsel organı vardır. Ama kadının korkunç cinsel organının ardında bir annenin (ya da annenin kendilik nesnesi işlevlerini ele geçirmiş psikotik bir babanın) soğuk, karşılık vermeyen, aynalamayan yüzü vardır. Depresif ya da gizli şizofren olduğundan ya da kişiliğindeki bir başka çarpıklık yüzünden bu anne çocuğunu, ona yaşam desteği sağlayacak şekilde kabullenememektedir.⁹ Bu bakımdan patojen ebeveynlerin kişiliklerinin, çocukluk sırasında ailedeki patojen atmosferin özgül özelliklerinin yeniden kurulması ve hastanın kişiliğindeki özgül çarpıklıklarla bu oluşumsal etkenler arasındaki dinamik bağın kurulması, çoğu zaman analizin ana hedefini oluşturur.

Çocukta sağlam biçimde birleşik ve güçlü bir kendiliğin gelişmesinde çok çeşitli oluşumsal sistemler rol oynamış olabilir. Belki baba ciddi biçimde sorunludur ve annenin etkisi zayıftır (Schreber vakasında olduğu gibi; bkz. Kohut, 1971: 219-20); ya da annenin ciddi psikopatolojisi, idealleştirilmiş baba imagosunun örseleyici biçimde parçalanmasıyla bir araya gelmiştir (krş. hasta A.'nın psikopatolojisine ilişkin tartışma; Kohut, 1971: 65-78); ya da annenin ciddi kişilik bozukluğu, her iki ebeveyninden de örseleyici bir biçimde ayrılma olgusuyla bir araya gelmiştir (krş. bu kitapta Bay W.'yla ilgili tartışma, ss. 127-

9. Kendilik nesnesinin patojen kişilik bozukluğu her zaman kolayca görülemez. Örneğin Bay U. vakasında (bkz. ss. 60-62; 76-7) annesi bebekken oğlunun bütün gereksinimleriyle tamamen uyum içinde görünmüş, ancak kendine saygısındaki kuşatıcı eksiklik yüzünden, oğlunun çocukluğun sonraki döneminde kendini ortaya koyduğunda gerek duyduğu eşduyumlu hoşgörüyü (aynı zamanda büyüyen çocuğun, düşkünlüklerine dayanma yeteneğindeki artışı onaylayan yanıtlara olan gereksinimi) gösterememişti.

40); ya da çok sayıdaki başka kombinasyondan biri söz konusudur. Bu olumsuz durumların her biri diğerinden farklı olabilirse de, hepsi şu ortak yöne sahip görünmektedir: Çocuk gelişimsel olaylar silsilesi içinde *heriki* şansından da yoksun kalmıştır. Yani, ya aynalayan kendilik nesnesi başarısız olduktan sonra idealleştirilen kendilik nesnesi de çocuğu düşkünlüğüne uğratmıştır; ya da idealleştirilen kendilik nesnesinin örseleyici başarısızlığının etkisiyle eğreti biçimde kurulmuş olan kendiliğin yıkılmasından sonra çocuğun kurtarıcı bir destek almak için döndüğü aynalayan kendilik nesnesi onu bir kez daha düşkünlüğüne uğratmıştır.

Yaptığımız bu açıklama bir yönden geliştirilmeye muhtaçtır. Her iki kendilik nesnesinin, ya da ya birinin ya öbürünün başarısızlığından söz ettiğimizde, "başarısızlık" terimi ve "ya", "ya da" sözlerinin ima ettiği zıtlık mutlak anlamda alınmamalıdır. Çocuğun kendiliğinin nihai durumunu (bir rahatsızlığı olup olmadığını, hastaysa ne dereceye kadar hasta olduğunu) belirleyen, diğer etkenleri dikkate almazsak, kendilik nesnesinin çocuğun gereksinimlerini karşılamadaki başarısızlığının azlığı ya da çokluğu, bir kendilik nesnesinin diğeriyle karşılaştırıldığında görece başarısızlığıdır. Özgüllük sorununu inceleyen, bir diğer deyişle bir hastada neden başka bir türden değil de o türden bir kendilik patolojisi olduğu sorusunu cevaplamaya çalışırken araştırmamız gereken koşullar da bunlardır.

Bu en son sözünü ettiğimiz olasılıkla ilgili olarak, bu yeni araştırma alanına ilişkin mevcut bilgimizin elverdiği oranda kendilik patolojisinin çeşitli biçimlerini saymamız ve betimlememiz bu noktada yararlı olacaktır.

Kendilik Patolojisinin Sınıflandırması

Öncelikle kendilik bozukluklarını birbirinden önemli ölçüde farklı iki alt gruba, *birincil* ve *ikincil* (ya da tepkisel) bozukluklara ayırmamızı öneriyorum. İkinci grup, bütünleşmiş ve sağlamca kurulmuş bir kendiliğin ister çocuklukta isterse ergenlikte, olgunluk çağında ya da yaşlılıkta olsun, yaşam deneyimindeki değişikliklere karşı gösterdiği akut ya da süregelen tepkilerden oluşur. Bu sorunlar buradaki bağlamda önemli değildirler. Kendiliğin zafer ve yenilgideki durumlarını yansıtan heyecanların tamamı bu gruba dahildir; buna kendiliğin, birincil kendilik bozukluklarının ve psikonevrozların belirti ve ketlenmelerinin dayattığı sınırlamalara gösterdiği ikincil tepkiler de (öfke, umut-

suzluk, umut) dahildir. Yine de, her ne kadar yüksek ve düşük kendine saygı, zafer duygusu ve sevinç, hüsrân karşısında duyulan keyifsizlik ve öfke insanlık durumunun parçalarıysa da ve kendi başlarına patolojik değillerse de ancak kendilik psikolojisinin çerçevesi içinde anlaşılabilirler. Bu duygulanım durumlarıyla ilgili olup da kendiliğin kalıbından çıkan ihtiras ve hedefleri dikkate almayan açıklamalar yüzeysel ya da konu dışı olma eğiliminde olacaktırlar.

Şimdi birincil kendilik bozukluklarının sınıflandırılmasına dönelim. Bu kendilik bozuklukları grubu beş psikopatolojik oluşumu içerir: 1) *Psikozlar* (kendiliğin sürekli ya da uzun süreli parçalanması, güçsüzleşmesi ya da ciddi biçimde çarpıklaşması), 2) *Sınır durumlar* (kendiliğin sürekli ya da uzun süreli parçalanması, güçsüzleşmesi ya da ciddi biçimde çarpıklaşmasının az çok etkili savunma yapılarıyla örtülmesi), 3) *Şizoid ve paranoid kişilikler*. Savunmaya yönelik örgütlenmeleri olan kişiler uzaklaştırma, yani (ilk örnekte duygusal soğukluk ve sığılık, ikincisindeyse düşmanlık ve kuşku yoluyla) başkalarından duygusal olarak belirli bir mesafede durma yoluna giderler; bu da hastayı, kendiliğinin kalıcı ya da uzun süreli olarak parçalanması, güçsüzleşmesi ya da ciddi biçimde çarpıklaşması tehlikesine karşı korur. Bu yaygın savunmaya yönelik konumların en derindeki kökleri, küçük çocuğun ruhsal varlığının, kendilik nesnesinin depresyonu, hastalık hastalığı, paniği, vs. zararlı biçimde kendisine nüfuz etmesin diye etrafına bir duvar örmek zorunda kaldığı zamana kadar gider. (Çocuğun yatıştırıcı bir kendilik nesnesiyle kaynaşma çabası, kendilik nesnesinin çocuğun gereksinimine verdiği patolojik tepki ve çocuğun kendilik nesnesinin patolojik duygulanım durumu tarafından istila edilmesine ilişkin patojen silsileyle ilgili bir tartışma için bkz. ss. 84-5.)

Yukarıda saydığımız üç psikopatoloji biçimi ilkesel olarak analiz edilebilir türden değildir; yani hasta ile terapist arasında bir yakınlık kurulabilirse de, kendiliğin hasta ya da potansiyel olarak hasta bölümü, analistin kendilik nesnesi imagosuyla (terapide yorum ve derinlemesine çalışma yoluyla ele alınabilecek) sınırları belli aktarım karışımına girmez.

Bununla birlikte ilkesel olarak analiz edilebilir olan iki birincil kendilik bozukluğu biçimi vardır: 4) *Narsisistik kişilik bozukluğu* (esas olarak önemsiz şeylere aşırı duyarlılık, hastalık hastalığı ya da depresyon gibi kendine yönelik (otoplastik) belirtilerle [Ferenczi, 1930] kendini belli eden, kendiliğin geçici olarak parçalanması, güç-

süzleşmesi ya da ciddi biçimde çarpıklaşması) ve 5) *Narsisistik davranış bozukluğu* (esas olarak sapıklık, suç işleme ya da madde bağımlılığı gibi dışa yönelik (alloplastik) belirtilerle [Ferenczi, 1930] kendini belli eden, kendiliğin geçici olarak parçalanması, güçsüzleşmesi ya da ciddi biçimde çarpıklaşması). Bu son iki psikopatoloji biçiminde kendiliğin hastalıklı bölümü, kendilik nesnesi analistle kendiliğinden sınırları belli aktarım karışımlarına girer. Gerçekten de, bu aktarımlarla ilgili derinlemesine çalışma etkinlikleri analitik sürecin merkezi ni oluşturur.

Bence sözü edilen tanımlardan yalnızca sonuncusunun biraz daha geliştirilmesi gerekiyor. Kendilik bozukluklarının sınıflandırılmasında narsisistik davranış bozukluklarına narsisistik kişilik bozukluklarının işgal ettiği yerden farklı bir yer vermemin nedenini açıklamak için, erkeklerdeki kendilik patolojisinin sık rastlanan bu iki örneğinin karşılaştırmalı incelemesine geçmek istiyorum.

Sözünü ettiğim karşılaştırma, kendilik patolojisinin erkeklerde sık görülen iki örneği arasında, yani birincil eksikliğin (hastalıklı, aynalanmamış kendiliğin) kadınlara karşı rasgele cinsel ilişki ve sadistçe *davranışla* örtüldüğü kendilik patolojisiyle, savunmaya yönelik örtünün *fantezilerden* oluştuğu kendilik patolojisi arasındadır.

Dikkatimizi iki somut klinik örnekte yoğunlaştırarak şu soruyu sorabiliriz: Neden Bay M. (bir narsisistik kişilik bozukluğu, bkz. 1. Bölüm) kendisini asıl olarak kadınlar hakkında sadistçe fantezilerle sınırlarken, Bay İ. (bir narsisistik davranış bozukluğu, Kohut, 1971: 145-6; 151-2) kontrol ettiği, üzerlerinde egemenlik kurduğu ve sadistçe davrandığı kadınlarla gerçekten ilişkiye giriyordu?¹⁰ Bu soruya verecek yanıt (ne kadar eksik ve geçici olursa olsun), psikanalitik kuram ve uygulamanın çok güç bir bölümüne katkıda bulunma çabası, nevrozun oluşumuyla ilgili sıkıntı veren şu sorunu çözme çabası olarak görülmelidir: Neden bazı insanlar nevrotik olur ya da nevrotik türde narsisistik bozukluklar geliştirirken, başkaları eyleme koyma yoluna gitmekte, sapık, suçlu ya da madde bağımlısı olmaktadır?

Bay M. ve Bay İ.'yi bu açıdan karşılaştırırsak, savunma yapılarında şöyle bir ortaklık olduğunu hemen söyleyebiliriz: Kadınlara yöne-

10. *Don Juan* sendromu kuşkusuz bir dizi farklı psikolojik gereksinim tarafından harekete geçirilebilir. Burada yalnızca, Bay M. ve Bay İ.'de olduğu gibi, bu sendromun sağlamca kurulamamış bir kendiliğe sürekli bir kendilik saygısı akışı sağlama işlevini üstlendiği hastalardan söz ediyorum.

lik sadizmleri, aynalayan kendilik nesnesini kendilerine yanıt verme-ye zorlama gereksiniminden kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle, bu iki hastanın savunucu yapılarının işlevi, bir başka bağlamda "narsisistik öfke" olgusu için (Kohut, 1972: 394-6) ileri sürdüğümüne benzer bir formülle tanımlanabilir. Bay M.'nin sadistçe fantezileri ve Bay İ.'nin Don Juan davranışı, baskın itici gücün intikam isteğinden çok kendine saygıyı artırma isteği olduğu bir narsisistik öfke biçiminin görünimleri olarak değerlendirilebilir.

Ama Bay M.'nin fantezilerinin ve Bay İ.'nin davranışının telafi edici yapılar tarafından değil, savunucu yapılar tarafından desteklen-diğine ilişkin çıkarsamamızın kanıtı nedir? Bu soruya yanıt vermek güç değildir: Çıkarsamamız her iki durumda da psikolojik etkinlikle-rin alta yatan kendine saygı eksikliğinden yalnızca *bir* adım ötede ol-ması gerçeğine dayanıyor. Örneğin, aktarım dinamikleri içinde Bay M.'nin fantezilerinin ve Bay İ.'nin rasgele cinsel davranışının daima, analistin kendilerine eşduyumlu yanıtlar vermediğini hissettikleri za-man harekete geçtiği kolayca görülebiliyordu. Analistin eşduyumlu teması yeniden kurduğunu, onların narsisistik yoksunluk duygularına anlayışla karşılık verdiğini hisseder hissetmez, bir başka deyişle ken-diliklerinin bütünlüğü sağlamlaşır sağlamlaşmaz ya da analistin doğru eşduyumlu yorumu sayesinde kendilikleri güçlenir güçlenmez Bay M.'nin fantezileri ve Bay İ.'nin rasgele cinsel ilişkileri geriliyordu.

Bu iki hastanın savunucu yapılarının özdeş yanları temelinde şim-di de farklı yanlarını gösterebilirim. Özetlersek, yapıların özünde aynı olmaları, bunların görünümlerindeki farklılıkların klasik metapsiko-lojinin çerçevesine göre açıklanması gerektiğini düşündürmektedir. Özellikle de hastalıklı kendiliğin taleplerinin Bay İ. vakasında Bay M.'ninkine göre daha yoğun, daha acil ve daha ilkel olduğu görüşün-deyim. Ama bu farklılıkları açıklayacak olan nedir? Bu farklılıklar, Bay İ. hedef belirleyici yapılara asgari düzeyde bile sahip değilken, Bay M.'nin söz konusu yapıları (eksik olmasına karşın) idealleştirilen kendilik nesnesinden, yani babasından almış olmasıyla hiç olmazsa kısmen açıklanır. Bay İ.'nin *her iki* ebeveyni de onun narsisistik ge-reksinimlerine eşduyumlu yanıtlar vermekte başarısız olmuştu. Bay İ. yalnızca eşduyumdan önemli ölçüde yoksun bir anneye (örneğin anne oğlu oradayken oğlanın erkek kardeşinin cinsel organları hakkında ar-kadaşlarıyla konuşmuştu) değil, aynı zamanda kendi kendisiyle meş-gul, oğlunu gölgeleme ve ilgiyi kendi üzerine çekme gereksiniminde,

oğlunun başarılarından gurur duyma yeteneğinden yoksun, kendilik saygısı açlığı içinde bir babaya da maruz kalmıştı. Bu yüzden, Bay İ., Bay M.'nin bir dereceye kadar geliştirdiği telafi edici yapıları (yani idealler sistemini ve buna bağlı yürütücü ben işlevlerini) geliştirememişti.

Burada teknik bir açıklamaya yapmak yararlı olabilir. Bu tür vakaların klinik tedavisinde, eyleme koymanın savunucu yapıların bir görünümü olduğu kişiliklerde hastanın kendine saygısını artırmaya yönelik davranışlarının analist tarafından onaylanmasının pek bir şey kazandıracağına inanmıyorum. Analist, ahlaki baskılar yapmak yerine, hastaya davranışının ardında libidinal değil narsisistik gereksinimler olduğunu açıklamalıdır. Özel olarak da, hastanın sadist özellikler gösteren rasgele cinsel ilişkilerindeki artış ve azalışı inceleyerek, hastaya savunmaya yönelik davranışlarının, narsisistik alandaki birincil eksiklikten (uyuşukluk ya da depresyonundan, düşük kendilik saygısından) kaynaklanan görünümlerin artışı ya da azalışıyla nasıl bir ilişki içinde olduğunu tekrar tekrar göstermelidir. Hepsinden önemlisi, çeşitli narsisistik aktarımlarla ilgili derinlemesine çalışmanın, birincil eksikliğin iyileştirilmesi ve telafi edici yapıların etkinliğinin artırılması yoluyla hastanın toplum dışı davranışlara olan gereksiniminin tedrici olarak azaltılmasını sağlamasına izin vermelidir.

Savunduğum klinik tutumun merkezinde, analistin analiz edilenin savunucu etkinliklerin etkili olmadığını anlaması bulunmaktadır. Terapist, ahlaki açıdan onaylamayan bir tutum takınmak yerine, hastaya davranışının istediği sonuca yol açmayacağını göstermelidir. Bir diğer deyişle, analist zamanı geldiğinde hastaya, kendine saygısını savunmaya yönelik rasgele cinsel ilişkileriyle yükseltmeye çalışmasının, açık bir mide fistülü olan bir adamın dinmek bilmez açlığını çılgınca yiyerek yatıştırmaya çabalaması gibi olduğunu söyleyebilir.¹¹

11. Tabii buradaki yeme benzetmesi bizi (ya da hastayı) yanıltmamalı, genital arzunun gerisinde oral arzunun bulunduğunu varsaymaya götürmemelidir. Bağımlı kişinin ister cinsel etkinlik isterse yemekle doldurmaya çalıştığı, kendilikteki yapısal boşluktur. Yapısal boşluk da diğer bağımlı davranışlarla doldurulamadığı gibi yemek yiyerek de doldurulamaz. Bağımlı kişinin bağımlılık davranışıyla karşı koymaya çalıştığı, aynalanmamış kendiliğin kendilik saygısından yoksunluğu, kendiliğin var oluşundan bir türlü emin olamamak ve kendiliğin parçalanmasından duyulan dehşettir. Bağımlı biçimde yeme ve içme kişiye haz vermez; aynı şekilde cinsel bölgenin uyarılması da doyum sağlamaz. Özetlersek, kendilikle ilgili sorunlar dürtü psikolojisinin terimleriyle uygun biçimde formüle edilemez.

Farklı bir biçimde ifade edersek, savunmaya yönelik manevraların böyle ardı arkası kesilmeden izleniyor olmasının nedeni, bunların aslında son derece etkisiz olmasıdır. Leporello'nun not defterinin büyüklüğü (Bay İ.'nin de el altındaki kadınların numaralarını içeren benzer bir telefon defteri vardı), en azından bazı Don Juan'ların kendine saygı alanında yaşadıkları tatminsizliklerin şiddetinin bir göstergesidir. (Gerçi Mozart'ın ve Da Ponte'nin Don Juan'ı bu gruba girmez. Bu ölümsüz figürün davranışları sağlamca bütünleşmiş, cüretkâr ve güçlü bir kendilik tarafından gerçekleştirilmiş gibi görünmektedir. [Bu bağlamda Moberly'nin (1967) Mozart'ın *Don Giovanni*'sine ilişkin çözümlemesini karşılaştırın.]

Bay M. ve Bay İ.'nin psikopatolojilerinin incelenmesine, narsisistik kişilik bozukluğu ile narsisistik davranış bozukluğu arasındaki dinamik ve ekonomik farklılıkları açıklamak için girildi. Ancak bu farklara karşın, söz konusu vakaların birçok ortak yönü vardır. Daha önce de söylediğim gibi, savunucu psikolojik etkinliklerin dinamik anlamı özünde aynı olmakla kalmaz, bunların oluşumsal arka planı da aynıdır. Özellikle de, ikisi de kendilik patolojisi içinde zaman zaman rast geldiğim özel bir oluşumsal kümelenmeye (tipik ve öğretici bir kümelenmeye) dahildir. Bu kümelenme birbiriyle bağlantılı birkaç unsurdan oluşur: Çok ciddi bir narsisistik kişilik bozukluğu olan, hatta gizil psikotik bir annenin büyük ölçüde çarpıtılmış aynalaması yüzünden çekirdek kendiliğin büyükmecî-teşhirci bileşeninde ortaya çıkan ciddi bir bozukluk ve çocuğun idealleştirilen ebeveyn imago-suyla destekleyici bir kaynaşma arayışı içinde yöneldiği babasıyla yeterince temas kuramaması yüzünden çekirdek kendiliğin idealleştirilen yönlendirici değerleri içeren bileşenindeki orta şiddetteki bir bozukluk (bu bozukluk Bay İ.'de Bay M.'ye göre daha ciddiydi).

Modern psikanaliz uygulamasında benzer vakalara, özellikle de annenin ciddi bir kendilik patolojisinin bulunduğu ve babanın (örneğin, işine ya da mesleğine çekilerek ya da bütün zamanını eğlenceyle ya da hobileriyle geçirerek) aileyi duygusal olarak terk ettiği patogenetik olarak belirleyici aile kümelenmelerinde sık sık rastlanmaktadır. Bir başka deyişle baba, kendisini eşinin yıkıcı etkisinden kurtarmaya çalışırken çocuğu kurban eder, yani annenin patojen etkisinde bırakır. Bu kümelenmeyi seçmemin asıl nedeni, bunun sık sık karşılaşılan bir durum olması değil, kendilik bozukluğunun çocuğun çekirdek kendiliğin gelişimine ilişkin *her iki* hayati alanda da kendilik nes-

neleriyle kurulan sağlıklı ilişkiden yoksun kalmasının sonucunda ortaya çıktığını, yani aynalayan kendilik nesnesiyle kurulan patojen ilişkinin neden olduğu zararın idealleştirilen kendilik nesnesiyle kurulan sağlıklı ilişki tarafından iyileştirilmediğini çok açık bir biçimde gösteriyor olmasıdır.

BAY X.'İN ANALİZİNDEN – KLİNİK VERİLER

Yirmi iki yaşında olan Bay X.¹² analiz için başvurduğunda, acı ve yoksunluk içindeki insanlara yardım etme fantezisini gerçekleştirmek üzere katılmak istediği Barış Gönüllüleri tarafından reddedilmişti. Analiste de söylediği gibi, analize başlamasına doğrudan yol açan bu reddedilme idiyse de, Bay X. Barış Gönüllüleri'ne başvurmadan önce de psikoterapi görmeyi düşünmüş, ama önce birkaç yılını Barış Gönüllüleri'nde geçirmeye karar vermişti. Tedavi isteğinin ardındaki gerçek etken, cinsel rahatsızlığı¹³ yüzünden duyduğu utanç ve belki de bu utancın bir sonucu olarak yaşadığı toplumdan uzaklaşma ve yaygın yalnızlık duygusuydu. Ergenlik çağının başından terapinin başlangıcına kadar olan cinsel yaşamı eşcinsel fantezilerin eşliğinde (bağımlılık olarak adlandırılabilircek yoğunlukta, günde birkaç kez) yaptığı masturbasyonlardan ibaretti. Ne hemcinsleriyle ne de karşı cinsle hiçbir gerçek cinsel deneyimi olmamıştı.

Bay X.'in annesi onu idealleştirmiş ve büyülenmeci yönünü açıkça sergilemesini (ilerde göreceğimiz gibi, duygusal bakımdan kendisinden uzaklaşmaması koşuluyla) desteklemişti. Annenin Bay X.'in babasına olan tutumu, onu şiddetle değersizleştirmeye yönelikti. Luther'ci olan hasta gizlilik döneminden itibaren papaz olmak istemiş, bu isteği ergenlikte daha da güçlenmişti. Annesinin bu mesleki seçimi

12. Bu hasta, Enstitü'den yeni mezun olmuş genç bir kadın meslektaş tarafından analiz ediliyordu. Meslektaşım, hastanın analizinin üçüncü yılının sonuna doğru bana danışmaya başlamıştı. Bana danışmasının birincil nedeni, kuramsal görüşlerim hakkında ilk elden bilgi edinme isteğiydi. İkincil olarak, oldukça yavaş ilerleyen bir analizi hareketlendirmek üzere öğüt alma isteğiyle davranmış olabileceğini düşünüyorum. Vaka hakkındaki bilgim, vakanın gelişimini tasvir eden yazılı bir rapora olduğu kadar, bu görüşmelere ve daha sonra yapılan çok sayıdaki kısa konuşmaya dayanmaktadır.

13. Her ne kadar Bay X. sapık takıntılarından Barış Gönüllüleri ilgililerine söz etmediyse de, onlar bu tür eğilimlerinin olabileceğinden kuşkullanmış olabilir. Her halükârda Bay X.'i geri çevirip psikoterapi görmesini öğütlemişlerdi.

açıkça desteklediğinden emin değilsem de, bu seçimin annenin oğlu üzerindeki etki alanıyla ilgili olduğu kesindi. Her halükârda bu seçim bilinç düzeyinde kabullenilen, ama örtük biçimde onu bağımsızlığından ve erkeklik hedeflerinden yoksun bırakan büyüklenmeci düşüncelerin (İsa'yla özdeşleşme) bir taşıyıcısıydı. Hastanın annesi ona çocukluğunda sık sık İncil okumuş, Çocuk İsa'yla Bakire Meryem arasındaki ilişkiyi vurgulamıştı. İncil'de en sevdikleri öykülerden biri (bu daha sonra hastanın birçok hayalinin odağı olacaktı) tapınaktaki çocuk İsa'yla ilgili olanıydı (Luka 2: 41-52) ve İsa'nın çocukken bile ("tapınakta etrafında öğretmenler otururken") baba figürlerinden üstün olduğu ("ve onu işiten herkes zekâsı ve verdiği yanıtlar karşısında hayrete düşüyordu") imasının özellikle vurgulandığı anlaşıyordu.¹⁴ Hastanın Barış Gönüllüleri'ne katılma girişiminin Kurtarıcı figürüyle baştaki özdeşleşmesinin bir uzantısı olduğu kuşku götürmemekle birlikte, Bay X. papaz olmasını sağlayacak adımları gerçekte atmamıştı. Yoluna çıkan ruhsal engelleri ayrıntılı olarak incelemeksizin şu psikodinamik özeti verebilirim: Bay X. daha önceki büyüklenmeci takıntılarını bir kilise adamının yaşam biçimine uyduramıyordu, çünkü dinle bağlantısı cinsel bir nitelik kazanmıştı. Ergenliğin geç döneminden itibaren masturbasyonlarının çoğuna, ayini yöneten papazla, özellikle de kutsanmış şarap ve ekmeğin alınması sırasında girilen eşcinsel ilişki fantezileri eşlik ediyordu. Bay X.'in cinselleştirmiş oral içe alma isteği burada olduğu gibi psikolojik yüzeye çok yakın olmasına karşın, babayla ilgili psikolojik yapıları kazanmaya yönelik derin gereksinimi *bilinçli* oral seks fantezileriyle ifade edilmiyordu. Söz konusu masturbasyon fantezilerinin görünen içeriği (kiliseye ilişkin yüceltilmiş bir simgecilikle hastanın birincil süreçlerinin büyüleyici bir sentezi) kutsanmış ekmeğin alınması anında rahibin güçlü penisıyla kendisinininkinin çapraz bir duruşla haç oluşturmasıyla ilgiliydi. Böylece boşalma anında, hastanın güçlü bir adamın penisıyla, oral içe almayla ve idealleştirilmiş gücün elde edilmesiyle ilgili takıntısı, Hı-

14. Burada İncil'den alıntılanan bölümün işaret ettiği aile ilişkileri, annenin kocasını küçümsediği, kendisine bağlı kaldığı sürece oğlunu gözünde büyüttüğü, kendi babasına karşı ise derin bir bilinçdışı korku beslediği bir kümelenmeye ilişkindir. Anne babası evden kaybolduğu için kendisini azarladıklarında İsa, Tapınak'tan Tanrı-Baba'nın evi diye söz ederek, şöyle cevap verir: "Baba'mın evinde olmam gerektiğini bilmiyor muydunuz?" (Derinlik psikolojisinin diline çevrildiğinde, burada annesinin babasına ilişkin bilinçdışı imgeyi kastetmektedir.)

ristiyan ayininin en derin anlamlı simgesel eyleminin yerine getirilmesine ilişkin cinselleştirilmiş bir imgelem içinde sanatsal açıdan ne-redeyse kusursuz bir ifade bulmuş oluyordu.

Bay X.'in bilinçli anları temelinde analist başlangıçta hastanın çocukken babasıyla pek anlamlı bir duygusal temas kuramadığını, bu yüzden de babasıyla ilişkisinin onun için önemsizleştüğünü düşünmüştü. Bununla birlikte geriye bakıldığında tanı koymak için yapılan ilk görüşmelerde Bay X.'in babasıyla ilgili yaşadığı büyük bir düşkünlüğünü ima ettiği anlaşılabilirdi. Analist Bay X.'in babasıyla ilgili bu göndermelerinin anlamını fark etmemişti, hasta da bu noktada çocukluğuna ait önemli bir duygusal gereksinime gönderme yaptığından tümüyle habersizdi. Hatta tersine, anlattıklarını (annesinin kendisini babasının mal varlığından yoksun bıraktığı yolundaki şikâyeti) bütünüyle daha yakın geçmişteki bir olayla (babasının ölümünden sonra mirasa ilişkin düzenleme) ilgiliymiş gibi sunmuş ve bunu öylesine acı ve gücenmiş bir dille ifade etmişti ki analist gizli bir paranoyanın söz konusu olabileceğini düşünmüş ve bir süre hastanın analize uygun olduğundan kuşkulandı. (Geriye bakıldığında bu şikâyetin anlamını açıklamak mümkündü: Babasının *mali* varlığıyla ilgili olarak hakkının yendiği yolundaki açık suçlamanın ardında, annesinin onu babasına hayranlık duyacağı bir ilişkiye girmekten, dolayısıyla babayla ilgili idealler, değerler ve hedeflerin yönlendirdiği bir kendilik yapısı oluşturmaktan alıkoymak suretiyle hakkı olan *psikolojik* mirası elde etme fırsatından yoksun bıraktığı yolunda daha derin bir serzeniş vardı.)

Hasta annesinden babasına dönme çabası izleğini geliştirmeye, yani güvenilir biçimde bütünleşmiş bir kendilik geliştirmek için ikinci şansını kullanmaya analizin görece geç bir döneminde başladı. Analist ilk iki buçuk yıl içinde dikkatini hemen tümüyle hastanın açık büyüklenmeciliği (kibri, kendini başkalarından ayırması, gerçekçi olmayan hedefleri) üzerinde yoğunlaştırmıştı; Bay X.'e büyüklenmeci tutumunun bir yandan "Oidipal zaferin" bir parçası, diğer taraftan da savunmaya yönelik olduğunu (annesinin görünüşte kendisini tercih etmesine karşın annenin gerçek sahibinin baba olduğu ve babanın küçük çocuğu cezalandırabileceği, yani hadım edebileceği olgusuyla ilgili inkârını desteklediğini) göstermeye çalışmıştı. Özetlersek, analist hastaya açık büyüklenmeciliğinin ardında "Oidipal yenilgi"ye ait bir depresyon bulunduğunu anlatmaya çalışmıştı. Bir başka deyişle, analistin ilgisi ve yorumları açık büyüklenmeci tutum üzerinde odaklan-

mıştı; analistle benim zamanla fark edeceğimiz gibi, orada hasta anesinin ihtiraslarını gerçekleştiren bir failden başka bir şey değildi. Hastanın gizil büyüklenmeciliği ise dikkate alınmamıştı; bu büyüklenmecilik oğlanın bastırılmış büyüklenmeci-teşhirci kendiliğinden (önce boş yere anne tarafından doğrulanmayı bekleyen, sonra idealleştirilebilecek ve hayran olunabilecek bir babayla kaynaşarak güç kazanmaya çalışan bağımsız oğlan çocuğu kendiliğinden) kaynaklanıyordu.

Neyse ki hastalar kolay kolay vazgeçmezler, karşılanmamış çocukluk gereksinimleri kendilerini ortaya koymaya devam eder. Bay X. her nasılsa analiste yanlış anlaşıldığını ima edebilmişti. Verdiği ipuçlarından biri şuydu. Analiz ikinci yılını doldurduğunda yazın verilen aradan birkaç hafta sonra, hasta etkileyici bir dizi olaydan söz etmişti. Tatilinin başında arabasıyla tek başına Chicago'dan uzaktaki dağlık bir bölgeye gittiğini anımsıyordu. Araba sürerken, hayatı boyunca hep yaptığı gibi bol bol hayal kurmuştu. Analist Bay X.'in ona, kendisinden uzaktayken kendisini ne kadar yalnız hissettiğini anlatmaya başlayacağını tahmin ediyordu. Ancak hastanın çağrışımları başka bir yönde ilerledi. Bay X. gerçek bir rüyanın hemen bütün unsurlarını içeren çok canlı bir hayalini anımsadı. Arabanın normal bir biçimde gitmediğini, motorun düzensiz bir biçimde çalıştığını, nihayet toptan durduğunu hayal etmişti. Yakıt deposuna bakmış, benzininin bittiğini fark etmişti. Sonra kendisini arabayı yolun kenarına, otobanın yanında durabileceği bir yere çekerken görmüştü. Hayalinde arabadan dışarı çıkıyor, geçen araçlara yardıma gereksinimi olduğunu gösteren işaretler vermeye çalışıyordu. Ancak araçlar birbiri ardından geçip gidiyor ve kendisini yalnız, çaresiz ve güçsüz hisseden hastanın kaygısı artıyordu. Derken aklına bir fikir gelmişti. Uzun zaman önce arabasının bagajına bir teneke benzin saklamamış mıydı? Belki de teneke hâlâ oradaydı; onu bulup yeniden yola koyulabilirdi. Kendisini bagajı açıp bavullara, aletlere ve ne olduğu belirsiz, atılmış bir yığın eski nesneye bakarken görmüş, sonra da yığının altına bakmıştı: Tanrım, bulmayı umduğu, tam gereksinim duyduğu şey, eski teneke paslanmış, eğrilmiş ama benzinle dolu olarak gerçekten de hâlâ oradaydı. Hayal, benzini depoya boşaltıp yola koyulmasıyla sona eriyordu.

Bay X. bu hayalin ardından, gittiği güzel yöredeki ağaçlık arazide yaptığı gezintileri anlatarak devam etmişti. Yine yalnızdı ve yürüyüş sırasında zihni yine meşguldü. Özellikle de, çocukluğunun analizde

daha önce hiç sözünü etmediği bir yönünü anımsıyordu. Çok seyrek de olsa babasıyla ormanda yürüyüşlere çıkmış, bu yürüyüşler sırasında babayla oğulun arasında ilişkilerinde hiç yokmuş gibi görünen bir yakınlık ve samimiyet doğmuştu. Ayrıca, potansiyel olarak büyük önem taşıdığı hemen görünen bir diğer husus daha vardı: Analizde bu noktaya kadar getirdiği değersizleştirilmiş baba imgesinin tersine Bay X. şimdi analiste bu yürüyüşler sırasında babasının kendisini önemli bir adam, hayranlık duyulacak bir öğretmen ve rehber olarak etkilediğini söylüyordu. Baba ağaçların adlarını biliyor, çeşitli hayvanların bıraktığı izleri ayırt edebiliyordu. Oğluna daha genç olduğu yıllarda, ava nasıl yaklaşılabileceğini, avın tam hedeften nasıl vurulacağını bilen iyi bir avcı olduğunu söylemişti. Çocuğun babasının öykülerini zevkle ve hayranlıkla dinlediğini, babası ona orman adamlığı sanatının temellerini öğretirken coşkulu ve dikkatli bir öğrenci olduğunu söylemeye bile gerek yok. Ama bu deneyimlerin bir başka yönü daha vardı. Bunlar yalnızca seyrek yaşanıyor olmakla kalmıyorlardı, aynı zamanda diğer her şeyden de kopuklardı, yani Bay X.'in kişiliğinin diğer bölümünün bir parçası haline gelmemişler, oğlanın yaşamında (ve babanın oğluyla ilişkisinde) yalnızca yalıtılmış bir bölge olarak var olmuşlardı. Baba ve oğul daha sonra bu yürüyüşler üzerine asla konuşmamışlar, sanki sessiz bir anlaşmayla annenin yanında yürüyüşlerden asla söz etmemişlerdi.

BAY X.'İN ANALİZİNDEN – KURAMA DOĞRU YOLCULUK

Hastanın psikolojik rahatsızlığının yapısal temeli, kişiliğindeki dikey bir bölünmeydi (bkz. s. 169'daki şekil). Kişiliğinin bir bölümü annesiyle hâlâ zedelenmemiş bir kaynaşma içinde işlev gösteriyordu. Diğer bölümse çekirdek kendiliğinin, kişiliğiyle tümüyle bütünleşmemiş iki bileşenini barındırıyordu: Karşılık görmemiş büyüklenmeciteşhirci parça ve babasına yönelik belirli hayran olma tavırlarıyla ilgili idealleştirilmiş-hedef yapılarıyla ayırt edilen bir diğer parça. Birazdan göreceğimiz gibi, çekirdek kendiliğin bu iki parçasından ilki (büyüklenmeciteşhirci kutup) ikincisinden (erkeksi idealleri taşıyan kuptan) daha fazla felç olmuş durumdaydı. Çekirdek kendilik yalnızca parçalanmış ve zayıf olmakla kalmıyordu, kişiliğin işlevsel yüzeyiyle bağlantısız hale gelmişti, kendini gizliyordu. Bilinçli kendilik yapılarıyla hiçbir iletişimi, hiçbir teması kalmamıştı; bu yapılardan kişilik-

teki yatay bir bölünmeyle ayrılmış, bastırılmıştı.

Yukarıda (başka bakımlardan kendilik psikolojisi çerçevesinde sağlamca açıklanabilen bir olay bağlamında) neden bastırma kavramına, yani insan ruhunun ruhsal bir aygıt olarak görüldüğü klasik metapsikolojinin donanımından bir kavrama gönderme yaptığımı açıklamalıyım. Daha önce de söylediğim gibi (krş. ss. 113-4) kendilik psikolojisi ve klasik (ruhsal aygıt) psikolojinin aynı bütün içinde birleştirilmesi gerekmediğinden bu açıklamaya girmeyebilirdim. Psikolojik bir tamamlayıcılık ilkesiyle uyumlu olarak bunlar yan yana insanın bütünsel psikolojisinin her iki önemli yanını, yani Suçlu İnsan psikolojisini (çatışma psikolojisi) ve Trajik İnsan psikolojisini (kendilik psikolojisi) barındırırlar. Bu iki derinlik psikolojisi yaklaşımını aynı bütün içinde birleştirmek gerekmiyorsa da, bazen görüşlerden birinin bazen diğerinin açıklayıcı gücünün kapsamını sınırlama pahasına da olsa bunu yapmak mümkündür. Burada ele aldığımız örnekte, kendiliği ve bileşenlerini yapısal ruh modeli çerçevesine yerleştirmeyi tercih ettim. Bunu yaparken de kendiliği ruhsal aygıtın bir içeriğine indirgediğimin, dolayısıyla da bağımsız bir kendilik psikolojisinin açıklama gücünün kapsamlılığını geçici olarak bir kenara bıraktığının tümüyle farkındayım. Ama bunlar göz yumulabilecek tutarsızlıklar, çünkü kanımca bütün dikkate değer kuramsal çalışmalar deneysel, araştırıcı ve geçicidir, yani oyunbazlık içerirler.

Oyunbazlık sözünü bilerek, yaratıcı bilimin ve bağınaz dinin temel yaklaşımları arasındaki zıtlığı göstermek için kullanıyorum. Bağınaz dinin dünyası, yani mutlak değerlerin dünyası ciddidir, o dünyada yaşayanlar da neşeli arayışları sona erdiği, gerçeğin savunucusu haline geldikleri için ciddidirler. Buna karşılık yaratıcı bilimin dünyasında, kendilerini saran gerçekliğin özünde bilinemez olduğunu anlayan oyuncu insanlar vardır. "Gerçek"e hiçbir zaman ulaşamayacaklarını, yalnızca benzerlik yoluyla ona yaklaşabileceklerini anlayan bu kişiler gördüklerini çeşitli bakış açılarından betimlemekle ve bunları farklı yollardan olabildiğince iyi açıklamakla yetinirler. Bilimciler olarak bu şekilde yıldızlara, büyük evrene ve madde parçacıklarının son derece küçük evrenine bakabiliriz. Böylece her iki yönde de ilerleyerek her ikisi de eşit öneme sahip benzer sonsuz dünyalara varabiliriz. Aynı şey "kendilik psikolojisi" ve "bir ruhsal aygıt içindeki kendilik psikolojisi" için de geçerlidir. Kendiliğe Trajik İnsan'ın merkezi olarak bakabilir, onun oluşumu ve değişimlerini inceleyebiliriz. Yine kendi-

liçe Suçlu İnsan'ın ruhsal aygıtının bir içeriği olarak bakıp bu aygıtın yapılarıyla ilişkisini de inceleyebiliriz.¹⁵

Şimdi genel olandan özgül olana geçelim. Daha önce de söylediğim gibi, Bay X.'in kişiliği dikey bir bölünme tarafından iki kesime ayrılmıştı. Üstünlük duygusu, kibirli davranış, dünyevi olmayan dinsel amaçlar ve İsa'yla özdeşleşmekle ayırt edilen kesimde Bay X. annesiyle eski kaynaşmasını sürdürüyordu; annesi, kendisiyle olan kaynaşma bağına koparmadığı, kendi büyülenmeciliğinin uygulayıcısı olarak kaldığı sürece Bay X.'in büyüklük düşüncelerini ifade etmesine (ve bu düşüncelerle uyumlu yaşam hedeflerine yönelmesine) izin veriyor, hatta onu bu yönde teşvik ediyordu.¹⁶ Bununla birlikte buradaki bağlamda bu kesim üzerinde değil, daha önce idealleştirilen ebeveyn imagosuyla kaynaşmak isteyen yapının "bastırılması" olarak sözünü ettiğim, önceden içselleştirilmiş çekirdek ideallere ilişkin nüve halinde bazı odakların yer aldığı kesim üzerinde yoğunlaşacağız. Bu kesimdeki koşullar, daha önce de söylediğim gibi, terimin dar anla-

15. Terimin geniş anlamıyla kendilik psikolojisi, narsisizm konusuyla ilgili bütün yazılarımda zimni olarak varsa da, daha önce kendiliği yalnızca, şimdi terimin dar anlamıyla kendilik psikolojisi dediğim, kendiliğin ruhsal aygıtın bir içeriği olduğu bir psikoloji içinde tanımlamışım. Terimin geniş anlamıyla kendilik psikolojisinin, yani kuramsal çerçevesinde kendiliğin merkezi bir yer tuttuğu bir psikolojinin ilaveten yaptığı kavramsallaştırmalar tutarlı bir biçimde ilk kez bu çalışmada gerçekleştirilmiştir.

16. Elimizdeki malzemeye dayanarak, annenin güdülenmeleri arasında oğlunun onun penisine ilişkin bilinçöncesi bir fantezinin bulunup bulunmadığı konusunda karar veremeyiz. Böyle bir fantezi söz konusuysa da bunun, esas bölümü suyun altında bulunan koca bir nedensel psikolojik kümelenmeler buzdığının yalnızca görünen kısmı olduğuna hükmederdim. Klinik deneylerime dayanarak şu sonuca varıyorum: Böyle durumlarda annenin gereksinimi yoğun bir penis isteğine değil, kendilikteki ciddi bir eksikliğin iyileştirilmesi gereksinimine bağlıdır. Bazen oğulun ya da kızın (ergenlik, genç yetişkinlik, hatta daha sonra) ebeveyninden biriyle uzun süreli ve görünüşte bozulamaz bir kaynaşmadan kurtulup bağımsızlaşmasının, söz konusu ebeveynde çoğu zaman ciddi bir kendilik patolojisinin (psikotik depresyon, paranoya) gelişmesiyle sonuçlandığını unutmayalım. (Çocukla ebeveyn arasında ebeveynin kendiliğindeki yapısal *eksiklikler* temelinde kurulan iç içeliklerle ilgili formülasyonları, Aichhorn'un ebeveynlerindeki çözülmemiş *çatışmalar* temelinde ortaya çıkan iç içeliklerle ilgili karşıt görüşleriyle (s. 212n) karşılaştırm. Bu görüşler, kaynaşmış durumdaki çocuğun ebeveyniyle bağlantısının kopması olasılığı karşısında duyduğu derin korkunun doğasını da açıklayacaktır. Bu, sevginin ya da sevgi nesnesinin kaybindan duyulan korku değil, kendilik nesnesiyle arkaik nitelikteki yoğun iç içeliğin kaybı sonucu kendiliğin bütünlüğünün kalıcı olarak bozulmasından (psikoz) duyulan korkudur.

mıyla kendilik psikolojisinin kuramsal çerçevesi içinde kolayca tarif edilebilir. Buna göre çekirdek kendilik, özellikle de bu kendiliğin idealleştirilen kendilik nesnesiyle kaynaşma sonucu kazanılmış çekirdek büyülenmecilik bölümü bastırma yoluyla (yani "yatay bir bölünme"yle) bilinçli olarak algılanan kendilikten ayrılmıştır. Ancak bu ilişkileri kendilik kavramı olmaksızın, yani yalnızca yapısal ruh modeli çerçevesini kullanarak ve ruhsal bir içerik olarak kavranan bir kendilik olmadan tarif etmeye çalışırsak, daha büyük güçlüklerle karşılaşırız. Örneğin, yapısal ruh modeli çerçevesinde, üstben (ben ideali) yapılarının bastırılmasının basit bir portresini elde etmek son derecede güçlü olacaktır. Freud'un konuyla ilgili çizimleri kastettiği anlamı açık bir biçimde verememiş, bu yüzden de Freud birçok yerde üstbenin bazı bölümlerinin bilinçsiz olduğu ya da kendi deyişiyle üstbenin bilinçdışına kadar indiği (1923a: 39, 52; 1933: 69-71, 75, 78-9) yolunda sözlü açıklamalar yapmak zorunda kalmıştır. Kendilik psikolojisi modelinde bu ilişkilerin daha kolay resmedilmesi, bence bu modelin narsisistik kişilik bozukluklarında yaygın olan psikolojik koşullar açısından daha uygun ve yerinde olduğunu gösteriyor (bkz. s. 169'daki şekil).

Bu noktada kafa karıştıran bir soruyla karşılaşyoruz. Çekirdek kendiliğin iki kutuplu örgütlenmesi (ve patojen unsurların buna denk düşen ikiliği) dikkate alındığında, analiz edilen kişinin psikanaliz yoluyla yeniden işlevsel bir benzerlik kurma gereksiniminden kaynaklanan sorunların yalnızca bir mi yoksa iki mi (hatta daha fazla) çözümü vardır? İlk bakışta bu sorunun bir tarafa bırakılması, yanıtın "Tabii, neden olmasın?" olması gerektiği düşünülebilir. Ayrıca Freud'un, analizin "hastanın benine şu ya da bu yolu seçme özgürlüğü" (1923a: 50n) sağladığına ilişkin ifadesine dayanarak, analizin hastaya sağlık olanakları arasında bir seçim yapma olanağı sunduğu düşüncesini haklı bulmaya yönelinebilir. Korkarım bu kolay yola sapmak, kaçamak bir açıklamaya sığınmak olurdu. Analizin hedeflerinin tanımını bilgi alanıyla (bilinçdışını bilinçli kılmakla) sınırladığımızda, analizin hastaya yeni bir seçme hakkı (bir "karar verme özgürlüğü") verdiğini söylemek bir şeydir; yapısal eksikliklerin doldurulmasından, kendiliğin yeniden yapılanmasından söz etmek başka bir şey.

Soruna klinik örneklerimizin yardımıyla bakarsak, sorumuzun yanıtı (en azından ilkesel olarak) kolay görünür. Eğer analist kendiliğin-

BAY X. VAKASI – PSİKOPATOLOJİSİ VE ANALİZİNİN SEYRİ

Klasik Dinamik-Yapısal Terimlerle Görüldüğünde

Hayali Oidipal zaferden
kaynaklanan açık büyüklen-
mecilik ve kibir.

① ① ①

BASTIRMA BARIYERİ

Gerçek Oidipal yenilgiden
kaynaklanan hadım edilme
kaygısı ve depresyon.

Bay X.'in psikopatolojisi-
nin klasik dinamik-yapısal
anlayış temelinde yürütül-
müş analitik çalışması analiz
boyunca ① ① ① olarak gös-
terilen çizgide gerçekleşir.

Dar Anlamda Kendilik Psikolojisinin Terimleriyle Görüldüğünde

Anneyle süregiden kaynaşma
temelinde açık
büyüklenmecilik, kendini
"üstün" görerek
başkalarından ayırma. Hasta
annenin bir uzantısı olarak
kaldığı sürece anne onun
baba üzerindeki üstünlüğünü
doğrular.

①

①

①

Y

A

T

A

Y

B

Ö

L

Ü

N

M

E

Depresif, boş kendilik. Ken-
dini başkalarından ayrı tut-
ma, inisiyatif eksikliği. Mas-
turbasyon fantezileri, güçlü
bir baba özlemini ifade eder.

②

②

②

BASTIRMA BARIYERİ

Yeterince örgütlenememiş
çekirdek kendilik, tümgüçlü
kendilik nesnesini idealleştiri-
rerek (öğretmen ve rehber
olarak baba) kendini pekiş-
tirmeye çalışır.

Bay X.'in psikopatolojisinin kendilik psikolojisi anlayışı temelinde yü-
rütülmüş analitik çalışması iki evrede gerçekleşir. İlk evrede ① ① ① ola-
rak gösterilen çizgide, ikinci evrede ise ② ② ② olarak gösterilen çizgide
gerçekleşir.

den gelişmelere etkin olarak müdahale etmezse, analitik süreç hastanın kişiliğinin analiz öncesi bileşenleriyle ilgili olacaktır; engelleri ortadan kaldırdıktan (savunma-direnç analizinden) sonra, daha önce hasta onlara ulaşamasa bile aslında var olan yapıları özgürleştirmeye yönelecektir. Bir diğer deyişle Bay X.'in analizinin gidiş yönü (bkz. s. 169'daki şekil; ayrıca benzer biçimde kurulmuş Bay J. vakası için bkz. Kohut, 1971: 159-65, özellikle de s. 165'teki şekil) takribi bir şemayla iki evrede açıklanıyor.

İlk evre, hastanın kişiliğindeki dikey bölünmeyi var eden bariyerin yıkılması üzerinde yoğunlaşacaktır. Bu bariyerin kaldırılması sonucu hasta, kişiliğinin yatay bölünmüş kesimindeki kendilik deneyiminin (yeterince üzerinde durulmadığı halde daima orada ve bilinçli olan bir boşluk ve yoksunluk deneyimi) gerçek kendiliğini oluşturduğunu, o zamana kadar ikiye bölünmemiş alandaki hâkim olan kendilik deneyimininse (açık bir büyüklenmecilik ve kibir deneyimi) bağımsız bir kendilikten değil, annesinin kendiliğinin uzantısı olan bir kendilikten kaynaklandığını anlayacaktır zamanla.

Analizin ikinci evresinin, dikey bariyerin ortadan kaldırılmasından sonra hastanın dikkatinin bölünmemiş alandan bölünmüş alana kaymasıyla başladığı söylenebilir.¹⁷ Şimdi analitik çalışma, analizin birincil hedefine ulaşmak için yatay bariyer (bastırma bariyeri) üzerinde odaklanacak, bilinçli kendilik-deneyiminin altında yatan *bilinçdışı* yapıları bilinçli hale getirecektir. Bu ikinci evrenin amacını, Bay X.'in hayalinde kullandığı o güzel simgesel imge yardımıyla tanımlayabiliriz: Analiz, Bay X.'in yeniden yaşam yoluna koyulmasını sağlayacak gizli benzini açığa çıkarmalıdır. Bir diğer deyişle Bay X.'e, idealleştirdiği kendilik nesnesiyle, yani babasıyla ilişkisi temelinde kurulmuş çekirdek kendiliğinin varlığını keşfetmesi için yardım edilmektedir.

Bununla birlikte bu düşünceler, bir analizin birden fazla geçerli çözümünün olup olmayacağı konusundaki kafa karışıklığını gidermez. Bay X.'inki gibi uygun biçimde yönetilmiş bir analizin, hastanın idealleştirilen kendilik nesnesinden kaynaklanan gömülü durumdaki

17. Analizin ikinci evresinden, dikey bariyerin "kaldırılıp" hastanın dikkatini ruhsal yapısının bir kesiminden diğerine kaydırmasından söz ederken, tabii ki olayların gerçek sıralanışını değil, şematik bir açılışını veriyorum. Gerçekte analitik çalışmanın odağı zaman zaman (önce sık sık, sonra gitgide seyrelerek) dikey bariyere geri dönecektir; analizin "ikinci evresi" başladıktan sonra bile.

bilinçdişi kendiliğini ortaya çıkararak bu kendiliğin üstün hale gelmesine, böylece o zamana kadar kullanılamayan ihtiras ve ideallerin ifade edilmesine yol açacağı doğrudur. Analitik çalışmanın sonucunda gerçekten de hastanın kişiliği tedrici olarak değişmiş, açıkça daha sağlıklı bir psikoloji kazanmıştır. Dahası buna koşturarak hasta kazanmış olduğu daha büyük içsel özgürlük ve esneklik sayesinde yeni hedefler edinmesine yol açan belirli kararları alabiliyordu. Papaz olma (ya da Barış Gönüllüleri'ne katılma) fikrinden vazgeçmiş, daha çok "öğretmenlik ve rehberlik"le uyumlu amaçlara yönelmişti. Ormandaki yürüyüşlerinde babasının temsil ettiği idealleştirilen ebeveyn imagosuyla kaynaşmasına uygun olarak Bay X.'in çekirdek kendiliğini biçimlendiren bir örüntüyü ifade ediyordu bu. Bu formülasyonun zorlayıcı gücüne karşın şeytanın avukatlığını yapacağım, yani ayna aktarımı üzerinde yoğunlaşıp onu doğru yorumlayan bir diğer analizin hastanın aynalayan kendilik nesnesiyle (annesiyle) süregiden kaynaşmasını bozup bozamayacağını, dolayısıyla da Bay X.'e açık büyüklenmecilik alanındaki yapılar üzerinde daha büyük bir hâkimiyet kazandırıp kazandırmayacağını soracağım. Bir diğer deyişle böyle bir analizin diğer yoldan giderek başarıya ulaşmış ulaşamayacağını, örneğin papaz olma kararı konusunda geçerli ama farklı psikolojik çözümlere giden bir yol açıp açmayacağını sorabiliriz. Yine başka terimlerle ifade edersek, analist açık büyüklenmecilik alanını klasik yaklaşıma göre, yani Bay X.'i (kişiliğinde psikodinamik açıdan etkin bir kümelenme olmayan) Oidipal yenilgi deneyiminin bilincine vardırmaya çalışarak değil, annesiyle süregiden kaynaşması (açık büyüklenmeciliğinin psikodinamik esası) üzerinde yoğunlaşarak daha fazla araştırmış olsaydı, böyle bir sonuca ulaşıp ulaşılamayacağını sorabiliriz.

Yukarıdaki soruyu olumlu biçimde yanıtlayacağım analiz örnekleri de vardır. Gerçekten de ileride böyle bir analiz örneğini sunacağım (krş. Bayan Y. vakası: 206-7). Bunlar, hastanın hayatında analizin gerçekleştiği noktada aynı yöndeki iki gelişim potansiyelinin görünüşte aynı ölçüde güçlü olduğu ya da iki ayrı yöndeki sağlıklı açılım olanaklarının aynı ölçüde söz konusu olduğu örneklerdir. Böyle bir denge çok sayıda farklı etken gruplarının bir sonucu olabilir. Bir benzetme yapıp eriyen karın dağın yamacından aşağıya doğru bir akıntı oluşturduğunu düşünelim. Çoğu zaman arazide daha önceden oluşmuş engebeler suyun yönünü belirleyecektir. Ama bazen tesadü-

fen orada bulunan bir taşın ya da bir ağaç gövdesinin suyun sağa mı yoksa sola mı gideceğini belirlediği, böylece sonunda ortaya çıkacak akarsuyun seyrini toptan değiştirdiği de olur. Bazı hastalarda böyle bir potansiyeller dengesi oluşur çünkü erken gelişme döneminde pek teşvik edilmemiş doğuştan gelme yetenekler şimdi, başlangıçta aynı derecede güçlü olmamakla birlikte çocuklukta daha fazla teşvik edilmiş bir dizi yetenekle eşlenmiştir. Doğuştan bedensel becerileri olan bir erkek çocuğunun atletik yapılı doktor babası tarafından reddedildiğini varsayalım. Çocuğun daha az güçlü ama yine de yeterli sözel-kavramsal yetenekleri annesiyle kurduğu patolojik iç içelik tarafından beslenmiş olsun. Çocuk okul yılları boyunca atletik yarışmalarından ve grup çalışmalarına katılmaktan kaçınıp düşünsel çalışmalara, özellikle de edebiyat alanına (anne) yönelecek, ancak daha az ölçüde de olsa doğal bilimlerle de (baba) ilgilenecektir. Aile geleneğine uyup tıp öğrenimine başladıktan sonra kısa süre içinde depresyona girip çalışamayacak duruma gelen hayali genç adamımız bu noktada analize başlayacaktır. Daha önce sözünü ettiğim güçler dengesi dikkate alındığında, işlevsel bir kendiliğin şimdi iki farklı yoldan gelişebileceğini görmek zor değildir. Hastanın annesiyle patolojik iç içeliğini açıklayan bir analist, ona annesinden bağımsızlaşma gücü kazandırabilir; bu durumda analizdeki kişi annesiyle kaynaşma durumunda kazanmış olduğu idealleri bir tarafa atmaksızın, kendinden memnun bir biçimde övgü, takdir ve başarı arayan bağımsız bir kendilik kuracaktır. Diyelim ki yaratıcı, üretken bir psikiyatr olacaktır. Öte yandan, biraz oyunu andıran fantezimizin izinden gidersek, bir diğer analist yalnızca belli bir derinliğe kadar anneyle olan patolojik iç içelik üzerinde duracak, sonra o sırada yeniden etkinleşen baba idealiyle kaynaşma özlemi üzerinde yoğunlaşacaktır. (Gerçekten de denge istisnai durumda böyle bir tercihe izin verecek kadar eşitse.) Böyle bir analiz, hastanın içinde anne idealleriyle uyumlu epey şeyin gelişmiş olmasına karşın, hastaya annesiyle patolojik iç içeliğinden kurtulup bağımsız bir kimlik kurma olanağı verebilir ve babasının reddinin yarattığı yaralanmanın üstesinden gelerek babayla ilgili ayakta kalabilmiş asgari idealleştirilmiş hedefler çekirdeğini geliştirip güçlendirebilir. Bu durumda hasta bir cerrah olmaya karar verebilir. Yani, babasıyla ilgili narsisistik yaralanmanın iyileşmesinden sonra, bu noktaya kadar büyük ölçüde engellenmiş olan, eşgüdümlü hareket ve teknik beceri alanındaki doğuştan gelme yeteneklerini canlandırabilecektir.

Öte yandan vakaların ezici çoğunluğunda, doğru bir yönde ilerlediği takdirde analizin seyri esas olarak ruh içi etkenler tarafından belirlenir. Özellikle Bay X. vakasında kendiliğinden ortaya çıkan merkezi aktarımla ilgili derinlemesine çalışma süreçleri (babaya yönelik idealleştirme aktarımı) analist tarafından eşduyumla yorumlanıp kişiliğin her iki kesimi de analiz edildikten sonra daima kendiliğin idealleştirilen kutbuyla ilgili yaşam hedeflerine, bir diğer deyişle yalnızca arkaik aynalama deneyimlerinden kaynaklanan örüntüler tarafından *değişikliğe uğratılmış* yaşam hedeflerine, yani Bay X. vakasında analizin gerçekten de ulaştığı türden bir çözüme ulaşacaktır.

Daha doğru biçimde ifade etmek için, hastanın nihai kişiliğini biçimlendiren şeyin anneden alınan ideallerin süregelen etkisi olmadığını söylemeliyim. Ancak annesiyle uzun vadeli kaynaşma ilişkisi Bay X.'e belirli bilgi alanlarında ve bağlantılı bir dizi düşünsel beceride özgül bir yetkinlik kazandırmıştı. Bu yetenek ve ilgileri (geçici olarak niyet ettiği gibi) bir tarafa bırakmamış olması, onları şimdi yeni tanımlanan yaşam hedeflerinin hizmetinde de olsa muhafaza etmesi bence Bay X.'in bütünleştirme kapasitesinin gücünü ve kurabildiği ruhsal dengenin güvenilirliğini gösteriyor. Mesleğinin gerektirdiği *eylemler* (babayla ilgili) idealleştirilen kendilik nesnesiyle bağlantılıyken, *içerikler* (anneyle ilgili) aynalayan kendilik nesnesinin etkisi altındayken kazandığı ilgi ve bilgi örüntüleriyle bağlantılıydı.

Yukarıdaki düşüncelere dayanarak şu sonuca varabiliriz: İster yapısal nevrozlar ister kendilik bozuklukları olsun bütün analiz edilebilir rahatsızlıklar için pek az istisnaya geçerli olduğu gibi, Bay X.'in psikopatolojisinin yapısı analizin takip edeceği örüntüyü önceden oluşturmuştu, yani analizin özgül gidişatı ve nihai olarak ulaştığı özgül iyileştirici çözüm önceden belirlenmişti. Asıl aktarım (ya da asıl aktarımlar silsilesi) analiz edilenin kişilik yapısında analiz öncesinde kurulmuş içsel etkenler tarafından belirlenir; bu yüzden analistin analizin seyri üzerindeki etkisi yalnızca (doğru ya da yanlış eşduyumlu çıkarsamalara dayanan yorumlar aracılığıyla) hastanın önceden belirlenmiş çizgisinde ilerlemesini teşvik ettiği ya da engellediği ölçüde önemlidir. Bay X. vakasında asıl aktarım bilinçdışı çekirdek kendiliğin (bileşenlerinden biriyle, yani erkeklik ideallerini taşıyan kutupla ilgili özgül derinlemesine çalışma süreçleri aracılığıyla güç kazanmaya çalışan çekirdek kendiliğin) gereksinimlerinin yeniden etkinleşmesiyle ilgilidir. Hastanın çocukluğunda kendilik nesneleriyle gelişmek-

te olan kendilik arasındaki ilişkideki özgül bozukluklar, (a) baba ideali ile kaynaşmaya, (b) idealleştirilen tüm güçlü kendilik nesnesindeki idealleştirmenin kırılmasına ve bu nesnenin dönüştürerek içselleştirmeye tabi tutulmasına ve (c) ideallerin kendiliğin diğer bileşenleri ve kişiliğin geri kalan kısmıyla bütünleştirilmesine ilişkin gelişimsel silsilenin tamamlanmasına izin vermemiştir. Bu bakımdan asıl aktarım, tamamlanamamış özgül bir gelişimsel ödevin yeniden etkinleşmesiyle (buna aktarımdaki Zeigarnick olgusu [Zeigarnick, 1927] denilebilir), yani özgül bir yapısal eksikliğin giderilmesi çabasının yeniden yoğunlaştırılmasıyla ilgilidir. Analitik süreç hastaya yapısal eksikliğini gidermesi için gerçekten etkili araçlar sağlamadan, hasta somutlaştırılmış erotik uygulamalar aracılığıyla kısa süreli rahatlamalardan fazlasını elde edemez.¹⁸ Bu uygulamalar en güçlü ifadesini, hastanın kutsal ekmeği kabul anında kendi penisinin rahibinkiyle haç yapacak biçimde çapraz konumda durduğunu hayal ettiği zaman erkeklik gücüyle dolduğunu hissetmesinde bulmaktadır. Sağlam bir kendiliğe (özellikle de kendiliğin idealleştirilen hedefleri taşıyabilen kutbuna) duyulan bu gereksinimi yalnızca geçici bir güç duygusu sağlayan bu bağımlı-erotik temsil biçiminden uzaklaştırıp idealleştirilen kendilik nesnesiyle ilişkinin yeniden etkinleşmesine yönelik altta yatan gereksinime yöneltmek analizin görevidir. Bir diğer deyişle Bay X.'in çocukluğunun gerçek babasıyla olan ilişkisini yeniden etkinleştirmesi, annesinin beslediği İsa özdeşleşmesini bir yana bırakması, aynı anda da kendisini annesinin ona sunduğu baba ikamesinden (Kutsal Üçlü'nün babası – annenin kendi babasına ilişkin bilinçdışı imagosu) kurtarması gerekiyordu. Ancak analizin Bay X.'in açık büyüklenmeciliğiyle uğraşmaktan uzaklaşıp, kişiliğin idealleştirilen baba imago-sunun içselleştirilmesi ve baba ideallerinin bütünün bir parçası haline getirilmesi sürecini tamamlama gereksinimini barındıran kesimi üzerinde yoğunlaşması sayesinde ki yapılar oluşturulmaya başlandı ve eskiden ayrılmış bilinçdışı kendilik dönüştürerek içselleştirmeler yoluyla tedrici olarak sağlamlaştırılabildi.

18. Bazı narsisistik kişilik bozukluklarının analizinde ilk evrelerde rastlanan artan cinsel etkinlikler, özellikle de aktarımın cinselleştirilmesi olarak görülen durumlar, genellikle hastanın yapısal bir eksikliği doldurma gereksinimindeki yoğunlaşmanın görünümleridir. Bu görünümler dürtülerin bir patlaması olarak değil, hastaların kendilik nesnesinin şimdi kendilerine gereksinim duydukları psikolojik yapıyı sağlayacağına ilişkin umudunun ifadesi olarak anlaşılmalıdır.

Bay X. vakasında, doğru yanıtlar veren bir analizin içsel etkenler temelinde daima idealleştirilen ebeveyn imagosunun iyileştirilmesi üzerinde yoğunlaşacağı, bu yolla hastanın kendiliğinde gerektiği gibi işlev gören kısmi bir birim kurabilmesini sağlayacağı görüşünü destekleyecek yeterli kanıt gösterdim sanırım. Özellikle de psikopatolojinin esaslarını ilk bebeklik dönemine yerleştirme alışkanlığında olan, dolayısıyla da sonraki yapıların iyileştirilmesini yalnızca ikincil ve merkezi olmayan bir iş olarak değerlendirme eğiliminde olabilecek meslektaşlarıma yaklaşımımın doğruluğunu gösterebildiğimi ümit ediyorum. Bir kez daha söyleyeyim: Psikopatolojinin ilk tabakaları, bunlarla ilgili bir miktar çalışma yapıldıktan sonra genellikle kendilikten uzaklaşacak (temelde bastırmadan farklı bir süreçtir bu), böylece hayati önemi olan çalışmanın ilerlemesine izin vereceklerdir. Açılmakta olan bu analitik sürece, hastanın arkaik malzemeyle başetmeyi sürdürmesi gerektiği konusunda ısrar eden bir analistin yapacağı herhangi bir müdahalenin, hareketi ne kadar iyi niyetli ve kuramsal açıdan dikkatle desteklenmiş olursa olsun, hatalı olacağı kanısındayım.

Büyüklenmeci kendiliğin arkaik tabakalarının uzaklaşmasına izin verilmesi gerektiğini göstermek için bu kadar çaba harcamam gerekmediğini (bu analizde ele alınan bütün malzeme, özellikle de hastanın karşısına çıkan ilk engellerle ilgilenmek yalnızca bir savunma olduğundan arkaik malzemeye gerçekten de bir itiraf fırsatı verilmesi gerektiğini) söyleyecek bir başka grup analist olduğunu biliyorum. Bu analistlere göre asıl analitik malzeme analize girmemiştir bile; analistin esas görevi, hastanın bu malzemeyle yüzleşmesini sağlamaktır. Bu meslektaşların kastettikleri malzeme, kuramsal görüşleri ve inançları uyarınca rahatsızlığın doğası ne olursa olsun her zaman psikopatolojinin merkezinde yer alan malzeme, tabii ki Oidipus kompleksidir. Zaten şimdi bizim de yapısal nevrozlardaki bu çekirdek kompleksi ve onun kendilik psikolojisiyle ilişkisini incelememiz gerekiyor.

Oidipus Kompleksi ve Kendilik Psikolojisi

Bayan V. kırklı yaşlarının başında bir ressamdı. Önceki analizinde penis hasedinin araştırılması önemli bir yer işgal etmiş, hastanın düşük kendine saygısı, cesaretini kaybetmeye ve çaresizlik duygusuna yatkınlığı, Freud'un kadının kendi dişiliğini kabul edememesinin analizin temelini oluşturduğu yolundaki formülasyonu (1937) uyarınca yorumlanmıştı. Bir diğer deyişle hasta hâlâ bir penis edinmek istiyordu; çaresizliği de bu amaca erişememesinden kaynaklanıyordu. Benimle analizinin üçüncü yılında Bayan V., rüyasında tuvaletin üzerinde ayakta durarak idrar yaptığını, belirsiz bir biçimde birisinin arkadan kendisini seyrettiğini gördü.¹ Hastanın ilk çağrışımları, önceki analizinde de benzer rüyalar görmüş olmasıyla ilgiliydi; çok sayıdaki başka tuvalet rüyasıyla birlikte bu rüyalar analisti tarafından hep bir penisi olmasını ve bir oğlan çocuğu gibi ayakta idrar yapmayı istediği biçiminde yorumlanmıştı. Sonra hasta önceki analistinden söz etti; yorumlarının doğruluğuna kesinkes inanan, bu inançları hastanın hiçbir kuşkusuna yer bırakmayacak bir kesinlikle ifade eden bir kadındı. Çağrışımlar daha sonra hastanın röntgenci ilgilerine, özellikle de babası tuvaletteyken ona duyduğu ilgiye yöneldi; küçük bir kızken babasının vücudunu, özellikle de cinsel organlarını görmek istediğini açık bir biçimde anımsıyordu (daima da anımsamıştı). Ardından hasta sessizleşti; ne hissedip ne düşündüğünü sorduğumda, kendisini depresif, baştan aşağıya kaygılı ve çaresiz hissettiğini söyledi. Hastanın ön-

1. Aktarıma ilişkin göndermeyle, yani birinin arkadan onu seyrettiği göndermeyle (ki buradaki bağlamda bunun bir önemi yok) yalnızca şunu söyleyeceğim: Analistle ilgili belirsiz imge, iki ayrı çağrışım çizgisinin birbirine yaklaştığı noktayı oluşturur. Bunlardan birincisi kendilik nesnesi babanın yapıcı varlığına ilişkin gereksinime, ikincisi ise kendilik nesnesi annenin yıkıcı varlığından duyulan korkuya ulaşır.

ceki çağrışımlarına ve yıllar içinde kişiliği ve çocukluğu hakkında edindiğim geniş bilgiye dayanarak bu rüya ve çağrışımların onun analiz, analist ve çocukluk deneyimlerine ait bazı önemli konular hakkındaki duygularını bir araya getiren bir kesişme noktası oluşturduğu görüşünü ortaya attım. Ardından da ayakta durarak idrar yapma rüyasını ve babasının penisini görme isteğini esas olarak cinsellikle değil, kendisini tuhaf ve duygusal olarak sığ annesiyle ilişkisinden kurtarma ve ona duygusal olarak daha fazla yanıt veren, ayakları yere basan babasına yönelme gereksinimiyle (önceki seanslarda ortaya çıkan diğer anılarda da gördüğümüz bu gereksinimle) bağlantılı bulduğumu ekledim. Bu sözlerimin açığa çıkardığı çağrışımlar, söylediklerimi doğrulayan beklenmedik bazı anılara ulaşmamızı sağladı. Buzdağının görünür ucu, annesinin hastayı belirsiz bir biçimde tanımlanmış pislik, enfeksiyon, bakteriler gibi tehlikeler yüzünden kendi evlerinin dışındaki bir tuvalete asla oturmaması yolunda uyarmasına ilişkin anıydı. Dahası bu çağrışımların yol açtığı en önemli kavrayış, çocuğun kafasına sokulan bu korkuların esas olarak anal ya da fallik-genital dürtülere ilişkin cinsel istek ve çatışmalarla değil, annenin bütün dünyaya yönelik gizli paranoyak bakışıyla ilgili olmasıydı. Klozet dünyaydı; düşman, tehlikeli, hastalıklı bir dünya. Çocuğun dünyaya (cinsel ve cinsel olmayan yönlerde) sağlıklı açılımı da, annenin paranoid inançlarının çocuğun ruhsal örgütlenmesine sızması yüzünden olanaksızlaşmıştı. Hastanın babasının penisini görme isteği, dünyaya karşı olumlu, canlı ve paranoid olmayan bir tutum için ona yönelme çabasının cinselleştirilmiş bir ifadesiydi. Bayan V.'nin analizdeki esas isteği de esas olarak Oidipal babadan bir penis-bebek elde etmek değil, annesini etkisinden kurtulup "klozete oturabilmek", yani dünyayla doğrudan ve güçlü bir bağlantıya girmek için babasının desteğini kazanmaktı. Bayan V. babasından cinsel ve cinsel olmayan yaşam deneyimlerinde annesi gibi boş, sığ ve kuşkucu değil, sevinçli ve canlı olmasını sağlayacak psikolojik yapıları istiyordu.

Dürtüler ve yapısal çatışmalarla baş etmeye çalışan bir ruhsal aygıtın, yani hadım edilme kaygısının harekete geçirdiği bir benin bakış açısından çok, bütünlüğünü korumaya çalışan bir kendiliğin, yani çözülme kaygısının harekete geçirdiği bir kendiliğin bakış açısından yaklaşıldığında klinik verilerin anlamındaki kaymayı (kanımca daha derin, daha kapsayıcı anlama doğru kaymayı) gösteren bu vaka öyküsü bazı kuramsal soruları gündeme getiriyor.

Freud çocuğun Oidipal deneyimlerini genel kuramsal bakış açısı-na (dönemin fiziksel bilimlerinden aldığı bakış açısına) uyacak biçim-de, varsayımsal bir alandaki (ruhsal aygıt) güçler (dürtüler), karşı güçler (savunmalar) ve güçler arasındaki etkileşimle (psikonevroz be-lirtileri gibi uzlaşım oluşumları) tarif edip açıklamıştı. Oidipus komp-leksini kendilik psikolojisinin bakış açısından yeniden değerlendirir-ken bize iki ilke yol gösterecektir. Birincisi, Freud'un buluşuna ilişkin verileri değil, bu verilerin içine yerleştirildiği kuramsal çerçevenin uygunluğunu, dolayısıyla da bu verilerin anlamını sorguluyoruz. İkinci-si, Oidipus kompleksinin merkezi konumuna ilişkin klasik kuramın doğruluğunu değil, yalnızca bu kuramın evrensel uygulanabilirliğini reddediyoruz. Bir diğer deyişle daha önce (s. 16) psikolojik tamarıpla-yıcılık ilkesi (psikolojik alanın açıklanmasının bir değil iki ya da daha çok kuramsal çerçeve gerektirdiğini göstermek için kullanılan bir ter-im) olarak söz ettiğim yaklaşımı benimsiyoruz.²

Klasik dürtü ve nesne kuramı, çocuğun Oidipal deneyimlerini önemli ölçüde açıklar; en çok da çocuğun çatışmalarını, özellikle de suçluluk duygusunu açıklar. Buna karşılık insanın en önemli dene-yimlerinden bazılarını, kendiliğinin gelişmesine ve değişimlerine iliş-kin deneyimlerine uygun bir çerçeve sağlamakta yetersiz kalır. Daha açık bir ifadeyle söylersek: Psikanalistlerin kuşaklar boyunca dürtü-ler, savunmalar ve ruhsal aygıtın yapılarıyla ilgili kuramı en uç sınır-larına götürme yolundaki hayran olunacak çabalarına karşın, (Fre-ud'un dürtü kuramına kozmolojik bir boyut vermek için nihai olarak giriştiği kahramanca çaba da buna dahil, 1920) bu kuramlar bütünsel bir çekirdek kendilik oluşturma ve bu kendiliği korumaya yönelik ha-yati amaçla ilgili deneyimlerin (bu hedefe ulaşmanın verdiği keyfi ve bunu başaramamaktan kaynaklanan tarifsiz çileyi [krş. Eidelberg, 1959] içeren bu deneyimlerin) hakkını yeterince vermez. İkinci ola-rak, bir kez kurulduktan sonra çekirdek kendiliğin (bu hedefe ulaşma-nın getirdiği zafer duygusu ya da ulaşamamanın verdiği kederle) tem-el örüntülerini ifade etmeye yönelik hayati çabasıyla ilgili deneyim-lerinin de hakkını vermez. Daha önce de söylediğim gibi dürtü kura-mı ve bu kuramda kaydedilen gelişmeler Suçlu İnsan'ı açıklar, ama Trajik İnsan'ı açıklayamaz.

2. Edelheit yakınarda (1976) tamamlayıcılık kavramını "psikolojik betimleme ve nörofizyolojik betimleme arasındaki ilişki"ye uyguladı.

Daha önce sözü edilen düşünceler ışığında Oidipus kompleksiyle ilgili değerlendirmemize iki farklı taraftan yaklaşmak daha doğru olacaktır. Öncelikle kendilik bozukluklarıyla Oidipal psikonevrozların birbiriyle nasıl bağlantılı olduğunu, ardından da kendilik psikolojisinin bakış açısından görüldüğünde Oidipus kompleksi anlayışımızın değişip değişmediğini, değişmişse nasıl değiştiğini sormalıyız.

Önce kendilik bozukluklarıyla Oidipal nevrozların birbiriyle nasıl bağlantılı olduğu sorusunu cevaplamaya çalışalım.

Kuramda (aslında uygulamada da) iki olasılık söz konusudur. (1) Oidipal dönemin çatışmalarından ve kaygılarından duygusal anlamda geri çekilme, savunmaya yönelik narsisistik konumların süregelen bir biçimde benimsenmesine yol açabilir; ya da diğer taraftan bakıldığında (2) kendiliğinin parçalandığı ya da canlılıktan yoksun olduğu duygusuna maruz kalan çocuğun çektiği çile onu savunmaya yönelik Oidipal konumları süregelen bir biçimde benimsemeye götürebilir. Bir başka çalışmamda (1972: 369) ilk gruptaki rahatsızlıklardan sahte narsisistik bozukluklar, ikinci gruptakilerdense sahte aktarım nevrozları olarak söz etmiştim. Bu şematik sınıflandırmaya şunu da ekleyeceğim: Katmanlı patolojiye ait belirgin örneklerden (yani sahte narsisistik bozukluklar ve sahte aktarım bozuklukları) ayrı olarak, birincil narsisistik patolojiyle Oidipal patolojinin yan yana bulunduğu, aktarımda da yer değiştirerek ya da birbirini izleyerek etkinleştiği karma biçimler de vardır. Ancak bu tür vakalar çok sık görülmez. En azından kendi klinik deneyimim bana, şaşırtıcı bir biçimde, saf patoloji örneklerinin gerçekten karma patolojilere oranla çok daha sık görüldüğünü gösterdi. Nihayet şunu söylemeliyim: Nasıl Oidipal dönem öncesi ve Oidipal patolojiler arasındaki ilişkinin geleneksel dürtü psikolojisine göre araştırılması uygunsa, (kendi başına kendilik bozukluklarının değilse de) kendilik patolojisiyle yapısal patoloji arasındaki *ilişkinin* incelenmesi için de klasik metapsikolojinin çerçevesi az çok uygun sayılmalıdır.

Şimdi ikinci soruya dönüyoruz: Kendilik psikolojisinin bakış açısından değerlendirildiğinde, Oidipus kompleksinin kendisiyle ilgili anlayışımız değişiyor mu değişmiyor mu, değişiyorsa nasıl?

Bu soruyu yanıtlamaya girişmek için gerekli zemini kurmak üzere, bazı özelliklerini netleştirmek için klasik konumun bir özetini sunacağımdan, okuyucudan sabırlı olmasını istemek zorundayım. Klasik konuma göre bir dizi önemli başlangıç adımından sonra çocuk

(dürtü olgunlaşması gibi) içkin psikolojik etkenler temelinde, onu dışa dönük eylem yoluyla verilen kararlar ve bilinçli seçimle çözme-yip kendine yönelik devasa uyarlamalarla karşılık vereceği çatışmalarla karşı karşıya getiren bir psikolojik duruma (karşı cinsten ebeveyne yönelik cinsel arzu ve aynı cinsten ebeveyne yönelik rekabet kaynaklı öldürme isteklerine) sürükleyen bir psikolojik evreye girer. Bu olayların sonucunda ruhsal aygıt bazı önemli değişikliklere uğrar: İdin biçimini ve içeriğini belirleyen etkenler arasında karşı cinsten nesneye duyulan arzunun bastırılmasının belirleyici bir önemi vardır; üstbenin biçim ve içeriği açınsındansa nefret edilen aynı cinsten rakibin imagosunun içselleştirilmesi aynı rolü oynar. Eğer arkaik yapılarla ben arasına sağlam bir duvar çekilmemişse ve aradaki yarı geçirgen ruhsal yapıların düzenleyici eylemi yetersizse, bu durumda merkezi bir psikopatoloji odağı ortaya çıkar ki bu da çocukluk (Oidipal) nevrozudur. Bu psikopatolojinin etrafı hemen geçici ya da kalıcı bir biçimde çevrilebilir (yani nevrozun görünümünün yerleşmesi önlenbilir ya da geciktirilebilir), böylece de bene öğrenme hedeflerine yönelebilmesi için (var olan enerjisini kaybetmesi pahasına) bir alan sağlanmış olur. Ancak birçok durumda çocukluk nevrozu, belirgin bir gizillik döneminin yokluğu gibi zararlı bir etkiyle çocuklukta da kendini hissettirecektir. Bu koşullarda düşünsel ve sosyal öğrenme alanındaki genişleme duracaktır. Özetle, klasik analiz Oidipal durumun çözülemeyen yanlarını tasvir eder ve bunlardan kaynaklanan patolojik sonuçları ruhsal aygıtın bu çalışmalarla başa çıkmadaki yeteneksizliğine bağlar.

Klasik formülasyonlarda pek vurgulanmamış olmasına karşın psikolojik sağlık da Oidipal terimlerle tanımlanabilir. Buna göre psikolojik sağlık, ruhsal aygıtın kendine yönelik etkili değişimler gerçekleştirerek çatışmalarla başa çıkabilme yeteneği sayesinde ortaya çıkar; böylece uyum sağlama sorunlarıyla başa çıkabilen işlevsel bir ruhsal örgütlenme kurulmuş olur. Bir diğer deyişle bastırılmış id ve üstbenin karşı karşıya geldiği engeller sağlam olmakla kalmayıp aynı zamanda yeterince geçirgenseler, yani arkaik id ve üstbenin güçleri araya sokulan ruhsal yapılarla güvenli bir biçimde çevrilmiş ya da ehilleştirilmişse, o zaman ben özerk bir biçimde işlev gösterebilir. Bu durumda çocuksu cinsellik ve saldırganlıkla nispeten bozulmamış yeni bir psikolojik evre başlar. Ben, daha geniş bir düşünsel ve sosyal sorunlar alanıyla karşılaşmaya hazırdır: Çocuk okula gider.

Dar anlamda kendilik psikolojisinin bakış açısından, yani kendiliği ruhsal aygıtın bir içeriği olarak gören kuramın bakış açısından (bkz. ss. 14-5; 113-4; 165-6) klasik kuramı bir kendilik psikolojisi boyutu ekleyerek zenginleştirmenin mümkün olduğunu söylüyor olmam, klasik formülasyonların büyük açıklayıcı gücüne saygı duymadığım ya da güzellik ve inceliklerini takdir etmediğim anlamına gelmez. Baştan beri ima edilen hususu açıkça söylersek: Sağlam bir kendiliğin varlığı, Oidipus kompleksi deneyiminin önkoşuludur. Çocuk kendisini sınırları belli, kalıcı ve bağımsız bir inisiyatif merkezi olarak görmediği takdirde, Oidipal dönemin çatışmalarına ve ikincil uyumlara yol açan nesne-içgüdüsel arzuları yaşayamaz. Dahası, Oidipal dönem sırasında etkin bir kendiliğin varlığını kabul edersek, o zaman Oidipal deneyimin mirasçısı olan ruhsal yapıların işlevlerinin yanı sıra Oidipal yönelişlerin kendilerine ilişkin kavrayışımız da ruhsal gerçekliği daha doğru bir biçimde yansıtacaktır. Bununla birlikte, daha önce de belirttiğim gibi, net olarak tanımlanmış sınırlar içinde (örneğin psikopatolojide yapısal bozukluklar alanıyla, normal işlev göstermede ise bilinçli ve bilinçöncesi ruhsal çatışmalar alanıyla ilgili olarak) psikolojik yaşamı kendiliği dikkate almayan açıklamalar temelinde tatminkâr bir biçimde açıklayabiliriz. Özlü bir biçimde bir kez daha söylersek: Kendilik yapısal çatışmaların her iki tarafında da bulunduğundan, denklemin dışında bırakılabilir.

Klasik konumu özetledikten sonra şimdi, kendi düşüncelerimiz açısından hayati önem taşıyan noktaya varmış olduk: Oidipus kompleksinin anlamının, geniş anlamda kendilik psikolojisinin bakış açısından, yani kendilik kavramının ruhsal aygıt ve faillerine göre daha kapsayıcı bir yere yerleştirildiği bir psikolojinin bakış açısından açıklanması.

Tümüyle kendilik ve kendilik nesneleri arasındaki ilişkinin derinlemesine çalışılması üzerinde yoğunlaşan yıllar süren analitik çalışmanın sonunda bazen aktarımda belirgin ama kısa bir Oidipal evre ortaya çıkar. Önceleri çocukluktan kalma bir Oidipal çatışmanın canlanmasıyla karşı karşıya olduğumu, çocuklukta eğreti biçimde ulaşılmış bir gelişimsel düzeyin, bir *evrenin* döneme özgü korkularla parçalanıp savunma ve gerilemeye yönelik bir geri çekilmeye yol açtığını varsayıyordum. Ancak birkaç benzer deneyimden sonra fikrimi değiştirdim. Şimdi bu Oidipal kümelenmelerin bir aktarım tekrarından çok yeni bir gelişme, kendiliğin daha önce asla başarılammış bütün-

leşmesinin olumlu bir sonucu olma ihtimalinin çok yüksek olduğu kanısındayım. Bu görüşümü şu gözlemlere dayandırıyorum: Öncelikle, analiz edilen kişi bu örneklerde nihai Oidipal evreyi hemen her zaman analist ve analistin ailesiyle ilgili fantezilerle yaşar; bazı çağrışımlar bir ebeveyn üçgenine işaret etse de çocukluktaki Oidipal çatışmalarla ilgili yoğun duygularla yüklü anı sistemleri harekete geçmez. İkinci olarak (bu gözlem kanıt oluşturma açısından hayati önemdedir) o sırada bazı kaygılar yaşıyor olsa da, bu kısa Oidipal evre sıcak bir sevinç duygusuyla, olgunlaşmaya ya da gelişmeye yönelik bir başarıya eşlik eden duygululuğun bütün işaretlerini taşıyan bir sevinçle bir arada yaşanır. Görüşlerimi, Freud'un uzun zaman önce (1900: 157) farklı bir bağlamda anlattığı, evlenmeye can atan kızla ilgili hoş anekdotu tekrarlayarak savunmak istiyorum. Talibinin "asabi bir mizacı olduğunun ve evlenirlerse kendisini mutlaka döveceğinin" söylenmesi üzerine kız, "keşke beni şimdiden dövüyor olsaydı," diye cevap verir. Bu küçük öyküde çok hoş bir biçimde anlatılan tutum, narsistik kişilik bozuklukları ve Oidipus kompleksinden kaynaklanan çatışmalar karşısında yaşanan başka birincil kendilik bozuklukları için de geçerlidir. Kendiliğin sürekliliğine, bütünlüğüne ve sağlamlığına yönelik ciddi tehditlerle karşı karşıya olan bir kişi, yarattığı kaygılara ve çatışmalara karşın Oidipus kompleksini sevinçle kabul edilecek bir gerçeklik olarak algılayacak, Freud'un öyküsündeki kız gibi "keşke Oidipal dönemin kaygıları ve çatışmaları yüzünden acı çekiyor olsaydım," diyecektir.

Terimin daha geniş anlamıyla kendilik psikolojisi açısından bakıldığında, yaklaşımımızın Oidipal dönemin olumlu yönleri üzerinde odaklanmış olduğu açıkça görülecektir. Klasik kuramın Oidipal deneyimin olumlu yönlerinin değerlendirilmesi açısından tamamiyle uygun olduğu da doğrudur. Ancak klasik kuram, ruhsal aygıtın bu dönemde edindiği olumlu nitelikleri deneyimin kendisinin birincil, içkin yanı olarak değil, Oidipal deneyimin bir sonucu olarak değerlendirir. Ya da bir başka biçimde ifade edersek, klasik kuram yapısal çatışma ve yapısal nevrozlar üzerindeki odağıyla sınırlanmıştır. Psikanalitik kuram sınırlarını genişletip klasik bulgu ve açıklamaları kendilik psikolojisinin daha kapsayıcı çerçevesine yerleştirdiği takdirde kuşatıcı bir genel psikoloji olma yönündeki meşru isteklerini gerçekleştirmeye yaklaşacaktır.

Şimdi Oidipal evreyi kendilik psikolojisi açısından betimlemek is-

tiyorum. Parçalanmaya ve süreksizliğe yatkın bir kendiliğin yeniden yapılanmasının gerçekleştirildiği bir narsistik kişilik bozukluğu vakası analizin sonunda Oidipal bir evrenin yeni baştan ulaşıldığı durumlar temelinde Oidipal çocuğun deneyimsel dünyasını yeniden kurarsak şunu söyleyebiliriz: Eğer çocuk Oidipal evreye sağlam, birleşik, süreklilik gösteren bir kendilikle girerse karşı cinsten ebeveyni karşısında kendini ortaya koyacak, ona sahip çıkacak, yakınlık ve cinsel arzu duyacak, aynı cinsten ebeveyni karşısında da yine kendini ortaya koyacak, bu kez kendine güvenerek onunla rekabete girecektir. Bununla birlikte çocuğun Oidipal deneyimlerini tek başına değerlendirmenin psikolojik bakımdan yanıltıcı olacağını hemen eklemeliyim. Gelişmenin daha önceki evrelerinde olduğu gibi çocuğun Oidipal evredeki deneyimleri de ancak çevresindeki kendilik nesnelerinden gelen eşduyumlu, kısmen eşduyumlu ya da eşduyumdan yoksun yanıtlar bağlamında ele alınırsa anlaşılabilir.

Oidipal çocuğun sevgi arzusuna ve kendini ortaya koymaya ve yarışmaya yönelik rekabetçi tutumuna normal bir eşduyum kapasitesine sahip ebeveynler iki yolla karşılık vereceklerdir. Bir yandan çocuğun cinsel arzuları ve yarışmacı rekabeti karşısında cinsel bakımdan uyarılarak karşı saldırganlık geliştirecekler, ama aynı zamanda da çocuğun gelişimsel başarısından, gücünden ve kendini ortaya koyuşundan gurur ve sevinç duyacaklardır. Ebeveynlerin bu görünüşte bağdaşmaz tutumları normal koşullarda iç içe geçmiş olarak karşımıza çıkarsa da ben burada bunları sanki net bir biçimde ayrılımları mümkünmüş gibi tartışacağım.

İlk sözünü ettiğim ebeveyn tavrıyla ilgili fazla bir şey söylemeye gerek yok. Gerçekten de klasik analiz öğretisinin kapsamına girmeyen ya da en azından gelişmenin bu evresiyle ilgili klasik ilkelerle kolayca bütünleştirilemeyecek pek az şey vardır. Şu halde karşı cinsten eşduyumlu ebeveynin çocuğun libidinal arzularının hedefi olduğunu bilinçli ya da önbilinçli olarak kavrayacağını, çocuğun yönelimlerine amacı ketlenmiş libidinal bir tavırla karşılık vereceğini söyleyebiliriz. Aynı cinsten ebeveyn de çocuğun rekabetçi saldırganlığının hedefi haline geldiğini bilinçli ya da önbilinçli olarak anlayacak, çocuğun düşmanlığına amacı ketlenmiş bir karşı saldırganlıkla cevap verecektir. Hem ebeveynlerin çocuğun niyetlerini doğru olarak algılamasının hem de verdikleri uygun yanıtların amacının ketlenmiş olmasının çocuğun libidinal ve saldırgan yönelişlerini kendiliğinin bir parçası hali-

ne getirme yönündeki gelişen kapasitesi açısından önemli olduğu (ruhsal aygıt psikolojisinin terimleriyle söylersek çocuğun böylece dürtülerini ifade etmesini düzenleyen ruhsal yapılar kazandığı) açıktır. Oidipal görünümlere ebeveynin verdiği yanıtların açıkça cinsel ya da açıkça karşı saldırganca olması, çocuğun olgunlaşan ruhsal aygıtı açısından kuşkusuz zararlıdır. Ama bu aşırılıkların kabul edilemez olduğunu söylemenin dışında, geniş bir grup ebeveyn davranışının (sağlığı ve gelişmeyi etkin biçimde desteklemiyor olsa da) en azından patojen olmadığını ve ruhsal gelişmeye müdahale etmediğini kabul etmemiz gerekmektedir. Bu bakımdan bu tür özellikler gösteren ebeveyn yanıtlarını normal ebeveyn davranışları içinde değerlendireceğiz. Bu yüzden, işaret edilen sınırlar içinde, geniş bir ebeveyn yanıtları yelpazesinin normallik alanı içinde kaldığını söyleyebiliriz. Örneğin, ataerkil olarak örgütlenmiş topluluklarda Oidipal oğlan çocuğuna yönelik ebeveyn davranışları, çocuğun Oidipal deneyimlerinin bir sonucu olarak, sağlam bir üstben ve bir dizi güçlü erkeksi idealle tanımlanan bir ruhsal aygıtın gelişmesini teşvik eder. Bu tip, özellikle akıncı toplumunun hedeflerine ya da en azından akıncı değerlerinin hâlâ geçerli olduğu bir topluma uyum gösterebilir. Toplumsal cinsiyet farklılıklarının azaldığı topluluklardaki ebeveyn tutumları ise, Oidipal çocuğa yönelik farklı yanıtlar sonucunda, üstben sağlamlıkları ve idealleri normal olarak ataerkil topluluklardaki oğlan çocuklarınınkinden denk düşen kız çocuklarının ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu tür özellikler gösteren kızlar da özellikle yayılmacı olmayan bir toplumun, belki de yarının istikrarlı nüfuslarının oluşturduğu toplumların hedeflerine uyum gösterebilir.

Bunlar, daha sonra tartışacağım (sosyologlarla psikanalistlerin işbirliğini gerektiren alanlarla ilgili) kapsamlı konular, ama buradaki bağlamda bu konulara daha fazla girme gereğini duymuyorum. Yalnız şunu bir kez daha söyleyeyim: Burada ana hatlarıyla ele aldığım gelişmeler hafifçe genişletilmiş bir klasik metapsikolojiyle tarif edilebilir. Bir diğer deyişle, normal Oidipal durumla ilgili kısa araştırmamızın sonuçları, dar anlamda kendilik psikolojisinin terimleriyle ifade edilebilecektir. Böylece formülasyonlarımıza açık bir kendilik psikolojisi boyutu verebiliriz; bununla birlikte klasik tutumun (başarıyla yaşanmış bir Oidipal evrenin sağlam bir ruhsal aygıtı yolu açtığı formülasyonu) değişmeden kalır.

Öte yandan bu gelişmelerdeki başarısızlıklar üzerinde, klasik ana-

lizin ruhsal aygıtı oluşturan ruhsal makro yapıların sınırlarındaki zayıflıkla ya da bu yapıların bastırılmasıyla veya her ikisiyle birden tarif ettiği başarısızlıklar üzerinde yoğunlaşmamıza da gerek yoktur. Terimin dar anlamıyla kendilik psikolojisinin işin içine sokulması ne kadar değiştirici ve zenginleştirici olursa olsun, nihai sonuç klasik analizinkinden farklı değildir: Ya iyi ya da kötü biçimde işlev gören bir ruhsal aygıtı sahip, dürtüleri tarafından kışkırtılan, hadım edilme kaygısı ve suçluluk duygusu tarafından dizginlenen bir insan anlayışı. Bir kez daha tekrarlırsam: Bu kavram dar klinik alanda yapısal nevrozların sorunlarının hakkını verir, geniş sosyal ve tarihsel gelişimler arasında da *Suçlu İnsan*'ın çatışmalarını kuşatır.

Şimdi, klasik kuramın çerçevesinin, hatta dar anlamda kendilik psikolojisi eklenerek daha derinleştğinde bile kapsamadığı (bu hususu başlangıçta belirtmem sanırım daha iyi olur) bir konunun tartışılmasına geçiyoruz. Patojen olmayan anlamında normal ebeveynlerin Oidipal çocuklarına verdikleri yanıtların ikinci yönünü inceleyeceğiz. Oidipal dönem sırasında patojen olmayan ebeveyn tutumunun esası nedir? Daha önce de söylediğim gibi bu husus, normal ebeveynlerin Oidipal çocuklarının gelişimindeki ilerlemeyi cinsel ve saldırgan tepkilerle kaynaşmış bir sevinç ve gururla karşılamaları yolundaki hayati öneme sahip gerçeğe belirlenir.

Oidipal çocuğun ebeveyninden gelen bu önemli yanıtlar özellikle de kökleri derinde ve sahici olduklarında görece sessiz olmakla birlikte tümüyle kapsayıcıdır. Ebeveyn kendiliklerinin tümüyle pekişmiş olduğunu, istikrarlı ihtiras ve ideal örüntüleri oluşturduğunu ve hazzılayıcı bir başlangıçtan etkin, üretken ve yaratıcı bir orta dönem aracılığıyla amacına ulaşmış bir sona giden sınırlı bir yaşam eğrisi boyunca bu örüntülerin ifadesinin açılımını yaşadıkları gerçeğini ifade ederler. Ebeveynin kendiliğinin örüntüsü açıkça biçimlenmiş, iyice pekişmiş ve kendisini ifade etme süreci içinde olduğu, yaşamının zirvesi ve başarılı sonu şimdiden hissedildiği sürece, çocuğun Oidipal evresi sırasında ebeveynin kendiliğinin yaşam eğrisinin hangi noktasında olduğu fark etmez. Bu durumda Oidipal çocuk, ebeveynlerinin narsisistik denge içinde olmalarından yararlanır. Örneğin eğer küçük oğlan çocuğu babasının kendisinin özelliklerini taşıyan biri olarak ondan gurur duyduğunu, kendisiyle ve yetişkin büyüklüğüyle kaynaşmasına izin verdiğini hissederse, o zaman bu çocuğun Oidipal evresi (çift değerliliğin ve sakat bırakılma korkularının yarattığı kaçınılmaz

çatışmalara ve çocuğun cinsiyet ve rekabetçi ihtiraslarının karşılaştığı kaçınılmaz engellenmelere karşı) bütünleştirilmiş erkekliğin birkaç değişkeninden birinin kuruluşu da dahil olmak üzere kendiliğinin pekişmesinde ve kendilik örüntüsünün sağlamlaşmasında belirleyici bir adım olacaktır. Bununla birlikte Oidipal evre sırasında ebeveynlerden kaynaklanan yankının bu yönü eksikse, çocuğun libidinal ve saldırgan yönelişlerine ebeveynin verdiği yanıtlar açıkça çarpık olmasa bile çocuğun Oidipal çatışmaları hastalıklı bir nitelik kazanacaktır. Üstelik, bu koşullar altında ebeveynlerin çarpık yanıtlar vermeleri muhtemeldir. Bir diğer deyişle, çocuğun gelişen kendiliğiyle eşduyumlu temas kuramayan ebeveynler, çocuğun Oidipal bileşenlerini bütünden ayrı görme eğiliminde olacaklar, çocuktaki kendini ortaya koyarak yakınlık kurma ve yine kendini ortaya koyarak rekabete girmeye biçimindeki daha geniş kümelenmeler yerine (genel olarak yalnızca önbilinçli biçimde de olsa) tehlike anlamına gelen bir cinsellik ve düşmanlık görme eğilimi gösterecekler ki bu da çocuğun Oidipal çatışmalarının daha da yoğunlaşmasına yol açacaktır. Tıpkı kendi kendiliği yeterince pekişmemiş bir annenin, çocuğunun gururla kendini ortaya koyan, güçlü anal-kendiliğinin tümüne değil de dışkısına ve anal bölgesine tepki vermesi gibi. Buna karşılık kendiliği iyice pekişmiş bir anne, cinsel olmayan bileşenlerle birlikte küçük çocuğun bütünsel Oidipal kendiliğini oluşturan nesne-libidinal ve narsisistik (teşhirci) bileşenleri bütünden ayrı bir şey olarak algılayamayacak, bu yüzden de bunlara karşı ne yoğun cinsel yanıtlarla ne de savunmaya geçerek tepki oluşturacaktır. Tıpkı, bütün dikkatini anal evrede gururla kendini ortaya koyan çocuğun dışkısı üzerinde yoğunlaştırmadığı gibi. Her iki durumda da anne çocuğun bütünsel ve güçlü kendiliğine karşılık verecektir. Normal baba da küçük oğlunun bütünsel Oidipal kendiliğiyle kaynaşmış olan (ister nesne-libidinal ister narsisistik yönelişleri destekliyor olsun) saldırganlık bileşenlerine (doğrudan ya da savunma biçiminde) yoğun bir karşı saldırganlıkla karşılık vermeyecektir. Tıpkı, çocuk yeni keşfettiği emekleme, ayakta durma ve yürüme yeteneklerini gururla sergilediğinde tüm dikkatini çocuğun gelişen adaleleri üzerinde yoğunlaştırarak karşılık vermemiş olması gibi.

Kendilik nesnesi ebeveynlerin Oidipal çocuklarına karşı bu kendilik bütünleşmesini geliştirici tutumlarının sonucu nedir? Bu sağlıklı tepkilerin alıcısı olan çocuk Oidipal evresini nasıl yaşayacaktır? Bir diğer deyişle, Oidipal evreye sağlamca birleşik bir kendilikle giren,

kendileri de süreklilik gösteren birleşik kendiliklere sahip ebeveynce kuşatılmış bir çocuğun Oidipus kompleksi nedir? Narsisistik kişilik bozukluğuna ilişkin başarılı bazı analizlerin sonundaki, bazı bakımlardan Oidipal olarak nitelendirilebilecek evreye ait gözlemlerden yola çıkarak ulaşabileceğimizi düşündüğüm çıkarsamalar temelinde normal çocuğun Oidipal deneyimlerinin (karşı cinsten ebeveynne duyulan arzu ne kadar güçlü, bu arzuların gerçekleştirilmesinin olanaksızlığını anlamamanın neden olduğu narsisistik yara ne kadar ciddi, aynı cinsten ebeveynne yönelik rekabet ne kadar yoğun ve bununla bağlantılı hadım edilme kaygısı ne kadar felç edici olursa olsun) baştan sonuna kadar, geleneksel anlamda Oidipus kompleksinin içeriğiyle bağlantılı olmasa da kendilik psikolojisi açısından azami gelişimsel önem taşıyan derin bir sevinç unsurunu da kapsadığı kanısındayım. Yine başarılı bir biçimde analiz edilmiş bazı narsisistik kişilik bozukluğu vakalarının son evresine ilişkin gözlemlerden çıkarılan sonuçlara dayanarak, bu sevincin iki kaynaktan beslendiğini düşünüyorum. Burada, özünde tek ve bütünsel nitelikteki bu deneyimin bileşimini açıklamak için bu iki kaynağı kısmen yapay bir biçimde ikiye ayıracağım. Bunlar (1) çocuğun heyecan verici yeni deneyimlerle dolu bir psikolojik bölgeye doğru atılan önemli adımın içsel olarak farkına varması ve daha da önemlisi (2) çocuğun Oidipal arzularının içeriğini anlamalarına karşın (aslında bu yüzden) kendilik nesnesi ebeveynlerden yayılan sevinç ve gurura ortak olması.

Elbette birçok ebeveynin Oidipal çocuklarına yalnızca yerinde ve yeterli eşduyumlu yetersizliklerle yanıt verme kapasitesi sınırlıdır. Çoğu açık ya da örtük baştan çıkarcılıkla (ya da böyle eğilimlere karşı savunmalarla), yine çoğu açık ya da kapalı düşmanlıkla (ya da yine bağlantılı savunmalarla) karşılık verir. Bu gerçekleri bulmuş olması Freud'un en büyük başarılarından biridir. Kendi oğluna yönelik ölüm isteklerini açıklama cesareti (1900: 558-60) bilimde kahramanlığın örnekleri arasında sayılmalıdır. Ama kendi yaratıcılığına neredeyse kaçınılmaz bir narsisizmle gömülmüş bir dehanın göstereceği tepkiler, yerinde ve yeterli ebeveyn tutumlarını temsil edebilir mi?³ Ben,

3. Sanırım birçok büyük adamın oğullarının narsisistik rahatsızlıkları, rekabet ve başarısızlığa dayalı geleneksel bakış açısından çok, babalarının yaratıcı narsisizmi bağlamında daha verimli bir biçimde incelenebilir (krş. Hitschmann, 1932: 151). Neden pek çoğu başarılı olamamakta, diğer yandan neden bazıları bu kaderden kaçabilmektedir?

edemeyeceği kanısındayım. Yerinde ve yeterli davranan ebeveyn, kendilik örgütlenmeleri yelpazesinin uçlarında yer almaz. Kendiliği yaratıcı etkinlikleri tarafından işgal edilmiş, kendiliğinin uzantıları yalnızca işiyle ve işinin bir yönü olarak algılayabileceği insanlarla ilgili olan bir deha değildir. Sınır kişilik, şizoid ya da paranoid bir kişilik, bir diğer deyişle parçalanmış ya da parçalanmaya yatkın kendilikleri, çocuklarının büyümesinden ve kendilerini ortaya koymasından zevk almalarını sağlayacak bir eşduyumlu kaynaşmaya kapalı ebeveynlerden biri de değildir. Yerinde ve yeterli yanıtlar veren ebeveynler (aslında burada da yerinde ve yeterli yetersizlik gösteren ebeveynler demek daha doğru olacak) yeni kuşak tarafından uyarılmalarına ve onlarla yarışmalarına karşın hayatın nabzını yeterince ellerinde tutan, kendilerini yaşamın akışı içinde geçici katılımcılar olarak kabul eden, yeni kuşağın büyümesini zorlanmamış, savunma amaçlı olmayan bir sevinçle algılayabilen kişilerdir.⁴

Klasik metapsikoloji, yani birbiriyle çatışan büyük ölçekli içsel güçlerin psikolojisi, insanın ruhsal yaşamının o zamana kadar karanlıkta kalmış geniş bir bölümünü aydınlattı ve açıkladı. Bununla birlikte bu yeni içgörülerin alıcısı olarak hissettiğimiz heyecan, yeni sistemin insan deneyimine ilişkin anlamlı ve önemli bir katmanı dokunmadan bıraktığı gerçeğini görmekte isteksiz davranmamıza neden oldu. Evet, aktarım nevrozlarını, çatışma içindeki insanı, Suçlu İnsan'ı anlamamıza o kadar yararlı olan kuramları insan deneyiminin bu diğer düzeyine de uygulamaya çalıştık. Ancak başarılı olduğumuz kanısında değilim, hatta klasik kavramsal donanıma dayanarak bu alanda başarılı olamayacağımıza inanıyorum. Klasik kuram yarılmış, güçsüzleşmiş, süreksizleşmiş insan varoluşunun esasını aydınlatamaz: Şizofrenin parçalanmışlığının esasını, narsisistik kişilik bozukluğu olan hastaların parçalarını bir araya getirme mücadelesini, orta yaşa varıp kendiliklerinin çekirdek ihtiras ve idealler alanında kurulmuş temel örüntülerinin gerçekleşmediğini keşfedenlerin çaresizliğini (altını çizeyim: suçluluk duygusundan yoksun çaresizliğini) açıklayamaz. Dinamik-yapısal metapsikoloji insanın bu sorunlarının hakkını veremez. Trajik İnsan'ın sorunlarını kuşatamaz.

4. Kendilerini geçici ama anlamlı bir yaşama katılan kişiler olarak algılayamayan ebeveyn figürlerinin simgesel bir anlatımı, ölme yeteneğinin yokluğunu tasvir eden mitlerde ("Uçan Hollandalı" ve "Gezgin Yahudi" öyküleri) vardır.

Freud'un büyük keşfinin yeniden değerlendirilmesi bu düşüncele-rin ışığı altında anlaşılmalıdır. Klasik analizin bakış açısından Oidipal evre dört dörtlük bir biçimde nevrozun çekirdeğidir; terimin geniş an-lamıyla kendilik psikolojisinin açısından bakıldığında Oidipus kompleksi (bireyi suçluluk duygusuyla kuşatıp nevroza yatkın kılsa da kılmasa da) bağımsız kendiliğin sağlamlaşmasına yönelik önemli bir katkının gerçekleştiği, kendiliğin kendi örüntüsünü öncekinden daha güvenli biçimde takip etmesini sağlayan bir kaynaktır.

Bu formülasyonlar, iyimser ve kötümser felsefeler arasındaki bir karşıtlığı ima etmez. Klasik metapsikoloji tabii ki Oidipus kompleksi-ni psikolojik bir savaş alanı olarak tasvir edebilir; şanslı çocuk ora-dan, felç edici nevrozlar ve çatışmalar tarafından engellenmemiş bir hayat sürmesini sağlayacak sağlamca örgütlenmiş bir ruhsal aygıtla çıkacaktır. Diğer taraftan kendilik psikolojisi bu dönemde kendiliğin oluşumu ve pekişmesindeki nihai başarısızlığı vurgulayabilir. Daha önce de söylediğim gibi gerçekçilik beni Suçlu İnsan ve Trajik İnsan gibi olumsuz terimleri benimsemeye zorladı, çünkü insanın bu iki alandaki başarısızlıkları başarılarını gölgeler. Ama kendilik psikoloji-sinin yaşamın trajik yönleriyle temasta olmayan ebeveyn kendilik nesneleri ortamında yaşanan bir Oidipal evrenin kendiliğe yönelik yı-kıcı kapasitelerini ele almasına, klasik metapsikolojininse başarıyla geçirilmiş bir Oidipal evrenin sonucu olan ruhsal aygıtın sağlıklı ya-pılanmasını ele almasına karşın, kendilik psikolojisinde vurgu daha çok (ve geçerli nedenlerle) bu dönemin gelişmeyi destekleyici yönleri üzerinde, klasik çatışma psikolojisindeyse daha çok patojen yönlerin-dedir.

YENİDEN DEĞERLENDİRİLEN OİDİPUS KOMPLEKSİ VE ÖTESİ

Önceden pekişmiş bir kendilik olmadan Oidipal bir durumun gerçek-ten söz konusu olamayacağını dikkate alırsak, Oidipal dönemin ciddi kendilik rahatsızlıkları için merkezi bir odak olmaktan çok, felç edici nevrotik çatışmalar için bir üreme alanı oluşturduğu açıkça görülür. Denilebilir ki kendilik epey yol almıştır. İğreti bir kendilik, özellikle de kendilik nesneleri soğuk ve yıkıcıysalar bu dönemin fırtınalarını atlatamayabilir; diğer yandan sağlamca kurulmuş bir çekirdek kendi-lik ise bu dönemde kendisini biçimlendiren önemli bir etki alacaktır (kendilik mutlak surette bundan böyle daha kesin biçimde erkek ya da

kadın bir kendilik olacaktır). Bütün bunlara karşın Oidipal evre kendiliğin kaderi açısından, ruhsal aygıtın oluşumunda olduğu gibi temel bir nokta oluşturmaz.

Şu halde, acaba çocuğun yaşamında kendiliğin ilk gelişim dönemi açısından, klasik psikanalitik kuramda erken ruhsal-cinsel gelişme açısından Oidipus kompleksinin çözüme ulaştığı nokta kadar önemli bir nokta var mıdır? Yetişkinlerin analizinden elde edilen malzemenin yeniden kurgulanmasına dayanarak ancak şunu söyleyebilirim: Eğer böyle bir nokta varsa, bu psikolojik yaşamda Oidipal dönemin gizlilik dönemine dönüştüğü zamandan çok daha önce olmalıdır. Bu cevabın kesin olmadığını kabul ediyorum, yine de daha ileriye gitme eğiliminde değilim. Bunun nedeni yalnızca daha kesin bir cevabın (tabii eğer böyle bir cevap varsa) çocuk analistlerinden ve çocuklarla ilgili gözlemlerde bulunan analitik eğitim almış kişilerden gelmesi gerektiğini düşünmem değil, daha çok da kendilik psikolojisinin gelişiminin fazla somut ve görünüşte nihai bir sunumun (yanıltıcı bir kavramın diye ekleyebilirim burada) sınırlayıcı etkisiyle engellenmesini istemememdir. Yanıltıcı diyorum, çünkü ilk takdim edildiği dönemin öncü atmosferi düşünüldüğünde çağrışımlar yaratan somut bir terim mazur görülebilirse de, Oidipus kompleksi gibi dramatik bir terimle analiz maalesef bir yanıltıcı kavrama maruz kalmıştır.

Kendiliğin doğduğu belirli bir noktayı saptayarak kendiliğin kuruluşunu dramatikleştirmek istememe karşın, yaşamın sonraki döneminde, yine hayati önem taşıdığı düşünülebilecek özgül bir noktanın var olduğu kanısındayım. Kendiliğin yaşam eğrisi içinde nihai ve önemli bir sınavın, önceki gelişmelerin başarılı mı yoksa başarısız mı olduğunu ortaya çıkardığı bir noktadan söz ediyorum. En zor sınavıyla kendiliğin kapısına çıkan bu kriz, ilk yetişkinlik dönemi midir? Bu alandaki en yıkıcı bozuklukların, yani şizofrenilerin yirmi yaşından hemen sonra ortaya çıkması bu görüşü destekleyebilir. Ancak ben asıl önemli noktayı daha da geç bir tarihe, orta yaşın sonlarına, nihai inişe yaklaşırken içimizdeki asıl amaca sadık kalıp kalmadığımızı kendimize sorduğumuz zamana yerleştirme eğilimindeyim. Bu bazıları için mutlak çaresizliğin zamanıdır; başarısızlığa uğradıklarını ve bunu kalkan zaman ve enerjileriyle düzeltmeyeceklerini hissedenleri ele geçiren mutlak uyuşukluğun, suçluluk duygusundan yoksun depresyonun ve kendine yönelik saldırganlığın zamanı. Bu dönemdeki intiharlar cezalandırıcı bir eylemin, her şeyi kuşatan devasa bir başarısızlığı ni-

hayet görmenin verdiği katlanılmaz küçük düşmeyi ve tarifsiz utancı silip yok etme isteğinin ifadesidir.

Bu bilgiler ışığında kendilik psikolojisinin bize, analistler tarafından uzun zamandan beri bilinmesine karşın kanımca şimdiye kadar açıklanmamış bağlantılı bir gerçeği açıklayacak araçlar sağladığı kolayca görülebilir. Bazı insanlar ciddi nevrotik çatışmalara, hatta bazen neredeyse sakatlayıcı etkileri olan nevrotik bir hastalığa karşın dolu ve yaratıcı bir yaşam sürebilirler. Buna karşılık nevrotik çatışmaları olmamasına karşın varoluşlarının anlamsızlığı duygusuna karşı korumamayan, gerçek psikopatoloji alanında yaygın boşluk depresyonunun, özellikle de daha önce söylediğim gibi geç orta yaşa ait belirli depresyonların yarattığı çaresizlik ve uyuşukluk ıstırabına yenik düşen insanlar vardır.

Hatta şu umudu taşıyorum: Kendilik psikolojisi belki bir gün nasıl olup da bazı insanların ölümün kaçınılmazlığını yaşamın tümüyle anlamsız olduğunun kanıtı olarak değerlendirirken (işin tek iyi yanı, insanın yaşamın anlamsızlığıyla onu süslemeden yüzleşebilme kapasitesinden duyduğu gururdur) diğerlerinin ölümü anlamlı bir yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edebildiklerini açıklayabilecektir.

Elbette sözü edilen meselelerin bilimin meşru konusu olmadığını söyleyenler olacaktır. Onlara göre, bu konularla uğraşırken bilimsel araştırmayla aydınlatılabilecek alanları terk edip metafiziğin sisli bölgelerine giriyoruzdur. Buna katılmıyorum. Dışarıdaki başarılarla karşın yaşamı anlamsız olarak algılama, dışarıdaki başarısızlığa karşın yaşamı anlamlı bulma, muzaffer bir ölüm ya da verimsiz bir hayatta kalma duygusu gibi meseleler bilimsel psikolojik araştırmanın meşru hedefleridir. Çünkü bunlar bulutsu ve soyut spekülasyonlar değil, klinik koşullarda ve dışarıda eşduyum yoluyla gözlenebilecek yoğun deneyimlerin içeriğidir. Bu olguların, insan ruhuna biyolojik dürtüleri işleme tabi tutan bir aygıt olarak bakan bir bilimin çerçevesine girmediği doğrudur. Ancak bu yüzden, bir başka ruh kavramı getiren yeni bir kuramsal çerçevenin bize burada hizmet edemeyeceği sonucuna mı varmalıyız? Bence hayır. Bir kez daha vurgulayayım: Bu kuramsal çerçeve eskisini bir tarafa bırakmaksızın bize hizmet edebilir.

Kendilik psikolojisinin neden bir kişinin temel ihtiraslarını ve ideallerini o kişinin ruhsal aygıtına, özellikle de id ve üstbenine atfetmediği, tersine bunları daha önce de söylediğim gibi kendiliğinin iki kutbu saydığı da şimdi açıklığa kavuşacaktır. Terimin geniş anlamıyla

kendilik psikolojisinin bakış açısından bu unsurlar, özgül biçimini ve içeriğini belirleyen oluşumsal faktörlerden bağımsızlaşıp bir kez ortaya çıktıktan sonra artık yalnızca içkin potansiyellerini gerçekleştirme-ye çabalayan çekirdek gerilim arkının temel bileşenleridir.

Şu halde özetlersek: (Cinsel ve yıkıcı) id ve (ketleyici-yasaklayıcı) üstben, Suçlu İnsan'ın ruhsal aygıtının bileşenleridir. Çekirdek ihtiraslar ve idealler kendiliğin kutuplarıdır; aralarında, Trajik İnsan'ın arayışlarının merkezini oluşturan gerilim arkı uzanır. Oidipus kompleksinin çatışmalı yanları, Suçlu İnsan'ın gelişiminin ve psiko-nevrozun ortaya çıkmasının oluşumsal odağıdır. Oidipus kompleksinin çatışmalı olmayan yanları ise Trajik İnsan'ın gelişiminde ve kendilik bozukluklarının oluşumunda bir adımdır. Ruhsal aygıt psikolojisinin kavramsallaştırmaları yapısal nevrozu ve suçluluk depresyonunu, kısacası Suçlu İnsan'ın ruhsal rahatsızlıklarını ve çatışmalarını açıklamaya uygundur. (Şizofreniden narsisistik kişilik bozukluğuna) parçalanmış kendiliğin ve (boşluk depresyonu, yani aynalanmamış ihtiraslar dünyası ve ideallerden yoksun düny ayla) tükenmiş kendiliğin patolojisini, kısacası Trajik İnsan'ın ruhsal rahatsızlıklarını ve mücadelelerini açıklamak içinse kendilik psikolojisine gerek vardır.

Şimdi bir an için klinik konuların ötesine geçip kendilik psikolojisinin ışığında, yıllar önce karşılaşmış başa çıkılmaz bulduğum bir sorunu (Kohut, 1959: 479-82) inceleyelim. O zamanlar çözemediğim bulmacanın parçalarının şimdi yerine oturduğunu görmek bana belli bir doyum sağlıyor. O sıralar, mutlak belirlenimciliğin otoritesinin sınırsız bir alanda geçerli olduğu yolundaki geleneksel kabule tümüyle bağlı kaldığımdan ve Freud'un insan ruhunu, güçleri varsayımsal bir uzamda işleme tabi tutan bir aygıt olarak tanımlayan modeline sıkı sıkıya sarıldığımdan, her ne kadar seçim, karar, irade gibi psikolojik etkinliklerin deneysel olarak gözlemlenebilen olgular olduğunu biliyordusam da, bunları koyacak bir yer bulamıyordum. İçerik ve eşduyumun karmaşık ruhsal durumlarla ilgilenen bilimin önemli gözlem araçları olduğuna, aslında bu işlemlerin söz konusu bilimi ve kuramlarını tanımladığına, psikanalitik derinlik psikolojisi alanının gerçekliğin içerik ve eşduyum yoluyla algılanan boyutu olduğuna o zamandan kaniydim. Bu yüzden de içerik ve eşduyum yoluyla gözlemlenebilen seçim, karar ve irade olgularının derinlik psikoloğunun çalışma alanı olan gerçekliğin psikolojik yanlarının meşru sakinleri olduğunu biliyordum. Ne var ki elimdeki kuramsal çerçeve (insan ruhunun tepki oluş-

turan bir makine olarak gören klasik ruhsal aygıt psikolojisi) bu olgularakendi alanı içinde uygun bir yer bulamıyordu.

Gözlemci, insanın psikolojik etkinliklerini, dış dünyada klasik fiziğin yasalarıyla açıklanabilen süreçlere benzer bir biçimde işlediğini düşündüğü sürece, belirlenimcilik sınırsız bir biçimde etkili olacaktır. Bu, ruhsal belirlenimciliğin yasalarıyla yönetilen ruhsal aygıt psikolojisi ve çok şey açıklar. Ama çok sayıda psikolojik etkinlik ve etkileşimin bu çerçevede tatminkâr bir açıklamaya kavuştuğu doğruysa da, açıklanmaları için ruhsal bir kümelenmenin –*oluşumunun tarihi ne olursa olsun* bir inisiyatif merkezi, kendi rotasını izlemeye çalışan bir birim olan kendiliğin– devreye sokulmasını gerektiren bazı olguların var olduğu da aynı ölçüde doğrudur. Fizikçinin, ele aldığı gerçeğin ("dışsal" gerçeklik) çeşitli yönlerine bakışı da benzer biçimde iki karşıt kuram tarafından yönlendirilir: Bilinen evrenin sınırları *içindeki* süreçler (ruhsal aygıt tarafından gerçekleştirilen çalışmaya ve ruhsal aygıtın içinde yer alan süreçlere benzer biçimde) neden-sonuç ya da olasılık kuramının terimleriyle açıklanabilirken, diğer taraftan bir bütün olarak evren *nasıl meydana gelmiş olursa olsun* (her bir bireyin yaşam süresi boyunca kendiliğin izlediği seyre benzer biçimde) enerji dengesizliğinden nihai enerji dengesine ve topyekûn hareketisizliğe doğru seyreden bir birim olarak ele alınır.

Ama şimdi deneyime uzak kuram alanında yaptığımız yolculuğu burada kesip, şimdiki araştırmamızın merkezi hedefini oluşturan deneyime yakın alana yönelmeli, kendilik psikolojisinin ışığı altında Oidipus kompleksinin anlamını yeniden değerlendirmeliyiz. Şimdiye kadarki araştırmalarımız bizi şu sonuca yöneltti: Kendilik psikolojisinin bakış açısından Oidipal döneme baktığımızda onu potansiyel bir zayıflık değil, potansiyel bir güç kaynağı olarak göreceğiz. Bu vurgu değişikliği kendi başına klasik formülasyonlarla bir uyumsuzluk anlamına gelmez, yalnızca aynı çocukluk deneyimlerine yeni bir taraftan baktığımızı, böylece daha önce keşfedilmiş gerçeklerin değişik, ek bir anlam kazandığını gördüğümüzü gösterir. Ancak Oidipal olayların anlamıyla ilgili bu vurgu değişikliği, Oidipal dönemi kendilik psikolojisinin ışığı altında yeniden değerlendirmemizin tek sonucu mudur? Yoksa yeni bakış açısı bizi çocuğun Oidipal deneyimlerinin içeriğini farklı bir biçimde algılamaya mı yöneltir? Bu soruya kesin bir yanıt veremediğimi kabul etmek zorundayım. Bir başka deyişle, kendilik psikolojisi Oidipal dönem sırasında kendilik nesnelerinin desteğinin

varlığını ya da yokluğunu hesaba kattığı için Oidipal çocuğun deneyimlerine ilişkin anlayışımıza yeni bir boyut eklemekle mi kalır? Yoksa kendilik psikolojisinin kavramsallaştırmaları, Oidipal yeniden kurguların temel doğrulukları üzerine şüphe mi düşürür?

Oidipal dramla ilgili geleneksel görüşü desteklemek üzere kanıtlar getirerek (aktarım sırasındaki yeniden kurgular, çocukların davranışlarıyla ilgili gözlemler, mitlerin ve sanat yapıtlarının analizi) tereciye tere satmayacağım. Ancak bazı narsisistik kişilik bozukluklarının analizindeki sona erdirmeye aşamasında ortaya çıkan Oidipal evrenin analizinin, normal Oidipal evreyle ilgili tariflerimizin doğruluğu hakkında ciddi kuşkular uyandırdığına inanıyorum. Burada şunu söylemekle yetineceğim: Sevinçle girilen sözde Oidipal evreye ilişkin gözlemlerimiz bizi geleneksel görüşlerimizi, klasik analizin her yerde ve her zaman geçerli bir insani deneyim⁵ olarak kabul ettiğimiz Oidipus kompleksinin, aslında zaten patolojik bir gelişmenin (en azından nüve halindeki bir patolojik gelişmenin) görünümü olup olmadığı sorusu ışığında yeniden incelemeye zorlaması gerekir. Kendimize şunu sormalıyız: Oidipus kompleksi sandığımızdan daha az şiddetli, daha az kaygı uyandıran, narsisistik bakımdan daha az yaralayıcı, yani bütünüyle daha neşe verici, hatta Suçlu İnsan'ın ruhsal aygıtının diliyle söylersek, daha haz veren bir şey olamaz mı? Oidipal çocuğun dramatik arzu ve kaygıları gerçekte çocuğun Oidipal evredeki kendilik nesnesi ortamının eşduyum yetersizliklerine gösterdiği tepkiler olduğu halde, biz bunları normal olaylar olarak değerlendiriyor olamaz mıyız?

Kendilik nesnelerinin küçük çocuğun bütünsel kendiliğine eşduyumlu karşılık vermedeki başarısızlıklarının parçalayıcı sonuçlar verdiğini, kendilik nesnelerinin kendiliğin bütününe karşılık vermedeki yetersizliğinin bir sonucu olarak başlangıçta kendiliği oluşturan deneyimsel kümelenmenin parçalanmaya başladığını, ardından da ayrılmış dürtü deneyimlerinin (ve onlarla ilgili çatışmaların) kendilerini belli etmeye başladığını biliyoruz. Bu koşulları açıkça görmek için, yeterli yanıt alamamış Oidipus öncesi çocuğun yalnız masturbasyonunu, bu masturbasyonla ilgili ikincil çatışmalarını düşünmek yeterlidir. Oidipal çocuk açısından da aynı koşullar geçerli olamaz mı? Yani

5. Burada, klasik analizdeki Oidipus kompleksinin yalnızca belirli toplumsal örgütlenmelere ait olduğu yolundaki kültüralist görüşü hesaba katarak konuyu daha karmaşık bir hale getirmek istemiyorum.

parçalanmaya başlayan şey; kendilik nesneleri, ileriye doğru harekete geçen Oidipal kendiliğinden ciddi biçimde kopuk olan çocuğun kendiliği olamaz mı? Özümsenmemiş şehvet ve düşmanlık duygularının egemenliğine giren, sevgi ve rekabet alanındaki birincil kendini ortaya koyması karşılık görmeyen çocuğun kendiliği olamaz mı? Bir başka deyişle (çocuğun özelemlerinin hadım edilme korkusunun etkisiyle yıkıldığı yolundaki kavrayışıyla) klasik analizin dramatik, çatışma dolu Oidipus kompleksi, olgunlaşmaya ilişkin birincil bir gereklilik değil de yalnızca narsisistik açıdan rahatsız ebeveynlerin sık sık yaptıkları hataların sık rastlanan bir sonucu olamaz mı? Daha önce de söylediğim gibi bu soruların yanıtlarını kesin olarak bilmiyorum. Yalnız bildiğim bir şey var: Analistler Oidipal aktarımdaki hastalarının deneyimlerine yepyeni bir gözle bakmalı, analitik eğitim almış gözlemciler çocukların Oidipal evredeki davranışlarını bu sorular ışığında değerlendirmelidir.

Kendilik Psikolojisi ve Psikanalitik Durum

Psikopatoloji ve normal psikoloji anlayışımızı belirleyen kuramsal çerçeve yalnızca özgül teknik etkinliklerimizi (özellikle de yorumlarımızın içeriğini) değil, aynı zamanda incelikli imalar ve büyük hamleler aracılığıyla analitik süreç ve hasta hakkındaki genel tutumumuzu da belirler. Örneğin (eşduyumlu kendilik nesneleri ortamı aslında çocuğun kendiliğini oluşturduğu için çocuk güçlü doğmuştur demek yerine) insanın yeterli işlev gören bir ben aygıtıyla doğmadığı için çaresiz doğmuş olduğunu söylemenin doğru olup olmadığı ya da (kendilik/kendilik nesnesi biriminin karmaşık deneyimleri ve davranış örüntülerinin başlangıçtan itibaren birincil birimleri oluşturduğunu söylemek yerine) insanın ehlileştirilmemiş dürtülerinin, içe bakış ve eşduyum yoluyla çalışan derinlik psikolojisinin ele aldığı karmaşık ruhsal durumlar dünyasının birincil birimlerini oluşturup oluşturmadığı gibi girift görünen sorular karşısındaki bakış açısı, derinlik psikoloğunun terapi ortamında en uygun tutum olarak benimsemeyi seçtiği, somut davranışlarla kendini gösteren tutumla yakından bağlantılıdır.

Bütün psikanalistler hastanın kişilik yapısının (özellikle de çekirdek psikopatolojisinin ve yaşamının ilk dönemine ait oluşumsal açıdan belirleyici deneyimlerin) tarafsız bir analitik atmosferde uygun bir biçimde ortaya çıkacağı görüşünü ilke olarak kabul eder. Bu görüşe ben de tümüyle katılıyorum. Gerçekten de, bence bu ilkeye sıkıca bağlanmam sayesinde ki narsistik kişilik bozukluğundaki psikopatolojinin özgül biçimini ayırt edebildim, bu rahatsızlığın dinamik özünü anlayabildim ve oluşumsal belirleyicilerini ana hatlarıyla ortaya çıkarabildim. Bununla birlikte, kendimi analitik tarafsızlık ilkesi uyarınca yönlendirmeye, yani analiz edilenin kişiliğinin gereksinimleri, istekleri ve arzularıyla kendini gösterebileceği tarafsız bir ekran olmaya çalışırken sıfır etkinlik çizgisine ulaşmaya kalkışmıyorum.

Genel olarak ortalamanın çok üstünde bir eşduyum kapasitesine

sahip psikanalistlerin nasıl olup da bazen tarafsızlığı en az ölçüde yanıt vermeye eş tutmak gibi bir hataya düştüklerini (bence bazen bu hataya düşüyorlar) merak ediyorum. Bu sağlam psikolojik ilkenin böyle yanlış yorumlanmasının sorumlusu, analistlerin psikoloji dışı bilimlerde eğitim görmüş olması olabilir mi? Önce fiziksel bilimler eğitimi almış biri pekâlâ analitik durumu bir kimya ya da fizik deneyiyle ya da bir ameliyatla karşılaştırmaya yatkın olabilir. Ayrıca analistin tarafsız bir psikanalitik atmosfer yaratma çabası, sesin ya da denetlenemeyen başka kaynakların ürettiği titreşimlerden korunmuş hassas bir teraziye benzeterek tanımlayabilir. Ama böyle bir benzetme ilk bakışta çekici olmakla birlikte yanıltıcıdır.

Analitik süreç sırasında analistin ruhu sürece derinlemesine dahil olmuş durumdadır. Analistin tarafsızca oyalanan dikkatinin esası olumsuz bir biçimde, yani analistin bilinçli, hedefe yönelik, mantıklı düşünce süreçlerinin askıda tutulması olarak değil, olumlu anlamda, yani analiz edilen kişinin serbest çağrışımlarının bir karşılığı, analistin mantık öncesi algılama ve düşünme biçimlerinin ortaya çıkması ve kullanılması olarak tanımlanmalıdır. Bir diğer deyişle tarafsızca oyalanan dikkat, analistin hastanın serbest çağrışımlarına verdiği etkin eşduyumlu yanıttır; analistin bilinçdışının tedrici yansızlaştırma alanından gelen en derin tabakalarının (Kohut, 1961; Kohut ve Seitz, 1963)¹ katıldığı bir yanıt. Bu bakımdan Freud'un zaman zaman analistin terapideki temel tutumunu adlandırmak için kullandığı analistin edilgenliği kavramının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Örneğin, analistin insani sıcaklığı, bilişsel süreçler aracılığıyla gerçekleştirdiği esas etkinliğine (yorumlar ve açıklamalarda bulunmak) tesadüfen eşlik eden bir şey değildir. Tersine, analistin sürece ruhunun bütün derinliğiyle ve sürekli katılımının, analitik sürecin devam edebilmesinin olmazsa olmaz koşulu olduğu gerçeğinin bir ifadesidir. Metapsikolojik terimlerle ifade edersek, analistin analiz edilene verdiği yanıtlar (yorumlar ve açıklamalar) analistin ruhunun bir *tabakasının* değil, bir *kesiminin* etkinlikleridir; analistin çalışmasında gerekli olan da *ben özerkliği* değil, *ben egemenliğidir* (bkz. Kohut, 1972: 365-6). Şunu da eklemeliyim: Analist eşduyumlu kavrayışına set çeken ruh-

1. Kohut ve Seitz'in (1963) 136. sayfasındaki şekil, analistin ruhundaki bu en derin tabakaların bastırılmadığını ya da yatay bir bölünmeyle ruhsal yüzeyden ayrılmadığını örneklemekte ve yüzeyle derinlik arasındaki bağlantının doğasını tanımlamaktadır.

sal bir engelin üstesinden gelmeye çalıştığında bazen (geçici olarak, ben özerkliği de gereklidir.

Ama eğer analitik tarafsızlık ya da edilgenlik hassas bir terazinin doğruluğunu koruma çabasına benzetilerek tanımlanmayacaksa nasıl tanımlanacak? Psikolojik anlamda söz konusu kavramın, eşduyum yoluyla kendi iç yaşamlarına gömülmeleri sonucunda elde ettikleri iç-görü sayesinde hayatlarını başkalarına yardım etmeye adanarlardan ortalama olarak beklenecek duygusal yanıt verme kapasitesi olarak tanımlanması gerektiğine inanıyorum. Bu ortalama eşduyumlu yanıt verme; olasılıklar yelpazesi içinde geniş bir tayfın içine yerleşmesine ve çok sayıda bireysel farklılığa izin vermesine karşın *-ilke olarak-* etkinliklerini doğru ve tam yorumlar vermekle sınırlayan, psikolojiye göre programlanmış bir bilgisayarın işlevlerinin az çok benzeri değildir. Analistin iyi programlanmış bir bilgisayar gibi davranmaya çalışmaması gerektiğinin "ilke olarak" doğru olduğu çıkarsaması iki önermeye dayanır: Analistin yanıtları kişiliğinin derin tabakalarının katılımını gerektirir; ve birazdan daha ayrıntılı olarak ele alacağım gibi, bir bilgisayarın yanıtları analizdeki kişi için beklenabilir ortalama bir ortam oluşturmaz.

Bana öyle geliyor ki bu önermeler analizin temel ilkeleriyle tam bir uyum içindedir; savundukları tutum da analistin ortaya çıkan bilinçdışı malzemeyi tanıma etkinliğini ileriye götürmeye yöneliktir. Örneğin, eğer bir hastanın ısrarlı soruları çocuksu cinsel merakın aktarım görünümüleriye, harekete geçmiş bu çocukluk tepkisi kısa devreye uğramayacak, tersine (eğer analist önce sorulara yanıt vermiş, ancak sonra bu yanıtların hastayı tatmin etmediğine işaret ederek, hastanın eşduyumlu yanıt alma gereksinimini yapay bir biçimde reddetmemişse) kendini daha açık biçimde gösterecektir. Bu düşünceler özellikle de çocuksu dürtülerin türeviymiş gibi görünen cinsel merak tezahürlerinin aslında kendilik nesnelerinin yanıtlarına yönelik daha derinde yatan bir yönelişin ifadesini bulduğu bir kanaldan başka bir şey olmadığı narsistik kişilik bozukluğunun analizi için geçerlidir. Bu düşünceler aktarım nevrozları için de geçerlidir, çünkü eğer hastanın normal ortalama gereksinimleri savunmaya yönelik kamufllajlar ya da çocuksu dürtü-isteklerinin türevleri olarak hemen reddedilme-yip göründükleri gibi ele alınır ve karşılık görürse, o zaman analiz edilenin nesneye yönelik-içgüdüsel taleplerinin aktarımda aldığı nitelik daha net bir biçimde aydınlanacaktır.

Daha önceden de söylediğim gibi (bkz. s. 81) insan nasıl oksijensiz bir atmosferde fiziksel olarak hayatta kalamazsa, kendisine eşduyumlu yanıtlar vermeyen bir psikolojik ortamda da psikolojik olarak hayatta kalamaz. Nasıl oksijensiz bir atmosfer ve sıfır dereceye yakın bir sıcaklık insanın fizyolojik yanıtlarının en doğru bir biçimde ölçülebildiği fiziksel ortamı sağlamazsa; duygusal yanıtlar vermeme, sessizlik, veri toplayıp yorum çıkaran bilgisayar benzeri gayri insani bir makine olmayı taslamak da insanın psikolojik yapısının normal ve anormal unsurlarının en az çarpıtılmış tarifine ulaşmak için gerekli psikolojik ortamı sağlamaz. Analitik ortamdaki yerinde ve yeterli tarafsızlık ortalama koşullarla sağlanır. Analistin hastası karşısındaki davranışı beklenebilir ortalama davranış olmalıdır, yani psikolojik sezgi yeteneği olan birinin, acı çeken ve yardım etmesi için kendisini karşısındakine emanet etmiş birine yönelik davranışı olmalıdır.

Burada tereciye tere sattığım söylenerek itiraz edilebilir; analist tabii ki insancıl ve sıcak davranmalıdır, tabii ki uygun eşduyumlu yanıtlar vermelidir, zaten analistler gerçekten de hastalarına karşı sıcak ve insancıl davranırlar.² Bu eleştirinin doğruluğuna bir dereceye ka-

2. Analistler, analitik durumdaki uygun terapi tutumunu neyin oluşturduğu yolundaki zor soruya değinen çalışmalara karşı duyarlı olma eğilimindedir. Buradaki duyarlılığımızın, gizli karşı aktarımların açığa çıkmasına karşı bir savunma olmaktan çok, "kendi terapi etkinliğimize, bireysel üslubumuza, elde ettiğimiz ustalığa narsisistçe değer verme eğilimimizin bir uzantısı olduğuna, yani tümgüçlülük ve her şeyi bilirlik fikirlerinin türevlerinin söz konusu olduğuna inanıyorum. Her halükârda, mükemmel terapi becerimizi ve dayandığı teknik kuramını sorgulayanlara çoğu zaman gururumuz kırılarak tepki gösteriyoruz. Hasta karşısındaki geleneksel suskun kalma ve duygusal ihtiyat tutumunu sorgulayanlar da bir süre sonra "vahşi analiz"i ve "düzeltici duygusal deneyimi"ni savunduklarını, aynı anda da hayali düşmanlara ateş ettiklerini işiteceklerdir.

Önceleri, bu iki grup kınamanın birbiriyle uyuşmamalarını akıl dışılıklarının kanıtı olarak görme eğilimindeydim. Bütün olarak iadesi mümkün olmayan, aslında alındığında kırılmış olan ünlü kırık testi hikâyesinde olduğu gibi, analistin katı bir biçimde ihtiyatlı davranma tutumuna bağlılığını eleştirenlerin hem sevgi yoluyla tedaviyi savundukları için hem de analistler hastaları karşısında gerçekten sıcak ve gevşemiş durumda oldukları için, her iki durumda birden yanılmış olmaları mümkün değildir. Zamanla şu sonuca vardım: Bu iki cevabın tutarsızlığı, esas olarak kırılmış bir gururun yol açtığı akıl dışılığın bir görünümü değil, analistin klasik teknik kuramı tarafından –bu kuram çürütülemez olarak algılanmaktadır, yine bu konuda da Leowald (1960) ve Stone'un (1961) değerli katkılarına bakılabilir– doğrudan ya da dolaylı olarak belirlenen davranışı ile çoğu modern analistin gerçek davranışı arasında gitgide büyüyen bir yarık olduğu gerçeğinin ifadesiydi.

dar inanma eğilimindeyim. Nedeni basit: Analitik durum olarak adlandırdığımız böylesine derin bir insani ilişkiler kümelenmesinde uzun vadede başka türlü davranmak hemen hemen olanaksız bir hüner gerektirirdi. Ancak şunu da biliyorum: Analistlerin rahat ve doğal bir biçimde davranmalarını güçleştiren, tersine hastalarına böyle davrandıklarında kendilerini belli belirsiz suçlu ve huzursuz hissetmelerine neden olan bir kuramsal önyargı da var. Sonuç olarak analistin analitik ortama getireceği umulan "tarafsızlık"ta belirli bir katılığa, yapaylığa, darkafalı bir ihtiyata hiç de az rastlanmıyor. Analiz edilen kuşkusuz tarafsız değil, tersine fena halde yoksun bırakıcı bir atmosfere öfkeyle tepki gösterdiği zaman, analist aslında yapay şeylerle uğraştığı halde, analitik süreç karşısında ortaya çıkan dirençlerle karşı karşıya olduğunu varsayacak, bu dirençleri altta yatan dürtülerin (saldırganlıkların) görünümü olarak yorumlayacaktır. Eğer analist, Freud'un (1912: 115) analistlerin "psikanalitik tedavi sırasında, bütün duygularını, hatta insani duygudaşlığı bir tarafa bırakan cerrahları örnek almaları" gerektiği yolundaki meşhur sözüne uygun davranmadığı durumlarda gerçekten suçluluk duygusuna kapılıyorsa, duygusal kendiliğindenliği sınırlanmış demektir.

Burada hemen ekleyelim: Freud'un *resmi olmayan* biçimde ifade ettiği görüşleri, yukanda sözü edilen direktiften açık farklılıklar gösterir. Örneğin, Pfister'e yazdığı bir mektupta (22 Ekim 1927) kendisini, benim kendilik psikolojisi bağlamında uygun tutum olarak tarif ettiğim tutuma uygun bir biçimde ifade eder: "İnsanın kuralları harfiyen uygulama ya da abartma eğilimini bilirsin. Analitik edilgenlik konusunda bazı öğrencilerimin yaptığının bu olduğunu çok iyi biliyorum. Özellikle de H.'nın, donuk bir kayıtsızlıkla analizin etkilerini bozduğuna, bu şekilde hastalarında uyandırdığı dirençleri açığa çıkarmayı ihmal ettiğine inanma eğilimindeyim. Bu örnekten analizi bir sentezin izlemesi gerektiği değil, aktarım durumunun eksiksiz analizinin özel bir önemi olduğu sonucu çıkarılmalıdır. O halde aktarımdan geriye kalan, samimi ve insani bir ilişki olabilir, aslında olmalıdır da" (E. L. Freud ve Meng, 1963: 113).

Analiz tekniği üzerine dikkatle formüle edilmiş temel bir çalışma da yapılan bir açıklamanın taşıdığı ağırlığın, bir arkadaşa yazılmış bir mektuptaki teklifsiz, rahat konuşma üslubuyla söylenenlerden oldukça farklı olduğunu biliyorum. Yine de, Freud'un yaşamında bu iki görüşün belirtildiği dönemlerin önemsiz olmadığı tahmininde bulunaca-

ğım. Her şeyden önce, iki karşıt görüş arasında Freud'un klinik deneyimine on beş yıl eklemiş olduğunu hesaba katmalıyız. Bu değişimin bir başka açıklaması daha olabilir: Freud analistlik mesleğinin ilk yıllarında asıl olarak yapısal nevrozu olan hastalarla karşılaşmış, sonraki yıllarda ise başat psikopatoloji giderek (bugün bizim narsistik kişilik bozukluğu olarak adlandırdığımız patoloji biçimine doğru) değişmişti, dolayısıyla da Freud'un ikinci açıklaması bu değişime önbilinçte belirlenmiş bir cevap olabiliirdi.

Genel olarak, analistin duygusal ihtiyat ve susarak yanıt verme tutumunun, klasik aktarım nevrozu olan hastaların gereksinimleriyle uyum içinde olduğu görüşüne vardım. Bu görüş, bu hastaların çocukluklarında aşırı uyarıldıkları, ebeveynlerinin duygusal yaşamına olgunlaşmamış kişilik örgütlenmelerinin baş edebileceğinden fazla dahil oldukları çıkarsamasına dayanır. Gerçekten de, çocukken yetişkin çevre tarafından aşırı uyarılmanın, bu kişilerin daha sonra geliştirdiği psikopatoloji tipinin, yani yapısal nevrozun oluşumsal belirleyicisi olduğuna inanıyorum.³

Analistin, çocukken yetişkin çevre tarafından eşduyumdan yoksun bir biçimde aşırı uyarılarak örselenmiş bir hasta karşısında susarak yanıt verme tavrı, bu analistin hastasının kişiliğini anlamış olduğunu gösterebilir. Hatta, bu tür hastaların yaygınlığı düşünüldüğünde, klasik tutumun bu ilk dönem için doğru olduğu öne sürülebilir. Ancak susarak karşılık vermenin bütün durumlar için doğru tavır olarak ele alınmış olması bu sonuçla çelişmektedir. Klasik analist tutumunun geçerliliğine ilişkin nedenleri bilinçli olarak kavramamış olduğundan,

3. Çocukluktaki kendilik nesnelerinin eşduyum kurma başarısızlıklarının iki farklı türünün ayrıştırılması (biri kendilik nesnelerinin aşırı uyarılması sonucu yapısal nevrozlara, diğeri kendilik nesnelerinin duygusal uzaklığı sonucu kendilik rahatsızlıklarına yol açar) bu kitabın son bölümünde tartışılacaktır. Burada yalnız şunu söyleyeyim: "Aşırı uyarılma" derken, Freud'un histerik hastalarının hatırladıklarını iddia ettikleri açık cinsel ayartmaları (Freud'un çocukluktan kalma istek-fantezilerin görünümüleri olarak açığa çıkardığı anılar) kastetmiyorum. Sözümlü ettiğim, yetişkinlerin çocuklara yönelik eşduyumdan yoksun baştan çıkarıcılığının hemen fark edilemeyen, ince görünümüleri vardır; bu yüzden de analizde kolayca anımsanmaz ya da yeniden kurgulanamaz. Bununla birlikte, belirli bir yetişkin psikopatolojisi türünün bir uzantısı olduklarından bunların kuşatıcı olduklarına inanıyorum. Bu yüzden de Freud'un açık baştan çıkartma anılarının ardında keşfettiği çocukluk fantezilerinin, kendiliğinden ortaya çıkan, her yerde ve zamanda rastlanan ruhsal oluşumlar değil, aşırı uyarılmış çocukların çarpık fantezi yaşamlarının görünümüleri olduğu kanısındayım.

suskunluğu uygun eşduyumlu yanıt olarak değerlendirilemez. Hatta bu, hastanın bu suskunluğu kendisine iyileştirici bir terapi atmosferi sağladığını hissettiği örnekler için bile geçerlidir. Doğru eşduyumlu yanıt terapi atmosferinde psikanalistin iki evreli esas etkinliğinin ilk evresine ilişkin içkin bir yönü oluşturmaya karşın, (krş. ss. 81-6) bu nu sonunda sözlü yorumlar (bu durumda hastanın aşırı uyarılmaya yönelik duyarlılığının dinamikleriyle, bu duyarlılığın oluşumunun yeniden kurgulanmasıyla, yani hastanın çocukluğundaki eşduyumdan yoksun biçimde aşırı uyaran kendilik nesneleriyle ilgili yorumlar) izlemelidir. Ama görebildiğim kadarıyla klasik analistin yorumunun odağı başka yerededir. Bu bakımdan duygusal ihtiyat ve susarak karşılık verme biçimindeki klasik tutumun, yapısal nevrozlarla ilgili olduğu zaman bile, sık sık aşırı uyarılmış çocukluk kendiliğinin gereksinimleriyle uyum içinde olmasına karşın, gerçek tarafsızlığı oluşturan ortalama analitik ortamı yarattığına kesin gözüyle bakılamayacağı görüşüne yatkınım. Susarak karşılık verme tutumu, analistin hastasının özgül gereksiniminin bir sonucu olarak değil, hastasının rahatsız kişiliğinin oluşumsal özünü derinlemesine kavramasının bir sonucu olarak da değil, aktarımın saflığının bozulmasından kaçınılması gerektiği yolundaki ilke uyarınca benimsenmiştir. Bu yüzden analistin suskunluğu ve ihtiyatı (analistin bilinçli kuramsal kanaatlerine karşın ruhunun derinliklerinden yükselip kendilerini duyuran duygusal imalar tarafından sık sık belirgin biçimde yumuşatılıyor olmasaydı) yapısal nevrozu olan hastalar tarafından bile eşduyumdan yoksun bir tutum olarak algılanacaktı.

O halde kendilik psikolojisinin bakış açısının getirdiği kavramsal değişimler analistlere, en azından bazılarının klinik etkinliklerinde gerçekten nasıl davranacaklarına ilişkin kuramsal destek veren sonuçlara yol açar. Her ne kadar yollarına kuram ve kurama bağlı reçeteler çıksa da; ve her ne kadar bu yüzden kendilerini, hastalarının psikopatolojisinin bazı en merkezi kesimlerinin görünümüleriyle uğraşırken benimsedikleri tutumun önemini (bu tutumu tali bir konum olarak görüp onu ihtiyatla bir analiz taktiği olarak nitelendirerek) azımsamak zorunda hissetseler de.

O halde analistin güttüğü bu taktik, kendilik bozukluğu olan hastaların yaralanabilirliğinin, hastanın geri çekilme ya da öfkeyle karşılık verme eğiliminin farkında olduğunu gösteren bir belirti olarak alınabilir. Ama analistin kendilik bozukluğu olan hastaların psikopatoloji-

siyle ilgili doğru ama yalnızca önbilinçli bir değerlendirmeye dayanarak oluşturacağı en duyarlı yanıtlar bile, analistin hastanın kendiliğindeki yapısal eksiklikler ve kendilerini bu eksiklikler üzerine kuran kendilik nesnesi aktarımlarıyla ilgili bilinçli kavrayışına dayanan yeniden kurgulayıcı-yorumlayıcı yaklaşımın yerini alamaz. Eğer analist, hastanın psikopatolojisinin esasını kavrama ve uygun biçimde yorumlama konusundaki başarısızlığına ek olarak narsistik kişilik bozukluğu olan hastalarına tedbirli bir ihtiyatla ve aşırı suskun kalarak yanıt vermekte ısrar ederse, bunun başka zararlı sonuçları da olacaktır. Analiz edilen kişi kendiliğinin nüve halinde sergilediği teşhirci yönünün ya da ihtiyatla sunduğu idealleştirme yönelimlerinin reddedildiğini hissedecektir; yeniden hareketlenmeye henüz başlamış bu narin kümelenmeler bir kez daha parçalanacak, analizdeki kişinin davranışlarına düşkürlüğünün yarattığı bir uyuşukluk (kendiliğin güçsüzleşmesi) ve öfke (kendiliğin kendini ortaya koymasının gerileyerek dönüşümü) karışımı hâkim olacak, daha ayrıntılı bir incelemede, analistin yorumları yeniden etkinleştiği varsayılan çocuksu saldırganlık ve suçluluk duygusu etkileşimi üzerinde yoğunlaşacak⁴ (reddedilmiş kendiliğin uyuşukluğu çoğu zaman yanlış biçimde, yapısal bir çatışmanın sonucu olarak, yıkıcı itkilerden kaynaklanan bir suçluluk duygusu olarak değerlendirilir), hastanın çocukluk deneyiminin daha derin bir anlam taşıyan tekrarını, yani kendilik nesnelerinin hatalı yanıtlarına gösterdiği tepkileri gözardı edecektir. Analistin hastanın öfke ve yıkıcılığının anlamını kendilik psikolojisinin ışığı altında yeniden değerlendirmesi (bir kez daha vurgulamak isterim, bu yeniden değerlendirme, analistin saldırganlık ve düşmanlığın klinik ortamda ve dışardaki önemini, her yer ve zamanda bulunma özelliğini düşünsel ve duygusal anlamda tümüyle kabul etmiş olması hususuyla tam bir uyum içindedir), yalnızca analist ve hasta arasında yapay bir çatışma yaratılmasını önlemekle kalmaz, aynı zamanda yorumların vurgusunu değiştirerek, hastanın öfkelenmeye yönelik eğiliminin kaynağı olan bütünsel patojen kümelenmenin analiz sürecinde tedricen çözülmesine de yol açar. Kısacası, analiz edilen kişinin karşı karşıya olduğu şey, önce kendi içinde tanıyıp sonra ehlileştirmesi gereken en de-

4. Bu sıralanışın (bir tür kendi kendisini gerçekleştiren kehanet) özellikle, terapi yaklaşımları doğrudan ya da dolaylı olarak Melanie Klein'in kuramsal ilkelerinin etkisinde olanların yönettiği analizlerde görüldüğü kanısındayım.

rindeki bir düşmanlık katmanı değil, yetişkinlik hayatının kendilik nesnelerinden bir miktar eşduyumlu yanıt beklemeye hakkı olmasına karşın, çocukluğundaki kendilik nesnelerinin neden olduğu örseleyici başarısızlıkları gideremeyeceği gerçeğini nihai olarak anlamak zorunda kalmasıdır. Analiz edilenin öfkeye yatkınlığını adım adım yeni psikolojik yapılar kurarak azaltacak olan, çocukluğundaki patojen kendilik nesnelerinin aktarımda canlanması (çocukluğun zararlı ortamının yeniden kurulması) ve kendilik nesnelerinin başarısızlıklarının sonucu olarak yaşamın ilk dönemlerinde oluşan örseleyici durumların derinlemesine çalışılmasıdır.

Analistin analitik ortamdaki tutumuna ilişkin görüşlerimi özetlerken önce şunu söylemeliyim: Hastalarına *fazladan* bir sevgi ve şefkat göstermek asla analistin hedeflerinden biri olmamalıdır. Analist hastalarına yalnızca özel becerilerini kullanarak ve uzmanlaşmış bilgisini uygulayarak önemli bir yardımda bulunacaktır. Bununla birlikte analistin uzmanlık bilgisi (özgül kuramsal bakış açısı) hastaları karşısında nasıl davranacağını belirleyen önemli bir etmendir. Hangi tür olguları gözlemleyeceğini bir ölçüde etkilemekle kalmaz, bu olguları nasıl değerlendirip yorumlayacağını da etkiler. Eğer analist, analitik gözlemin nüfuz edebileceği en büyük derinliği (saldırgan ya da libidinal) dürtü düzeyinin oluşturduğu görüşündeyse, yani analizin dirençleri alt ettikten sonra dürtü-istekleri açığa çıkararak bastırılmalarını, ehlileştirilmelerini ya da yüceltilmelerini sağladığı görüşündeyse, yapısal nevrozu olan hastaların sorunlarıyla uyumlu olacak, bilinçdışı çatışmalarını tatmin edici bir biçimde çözmelerine yardım edebilecektir. Terimin dar anlamıyla kendilik psikolojisini dikkate almaması halinde bu analistin kuramının eksik olacağını düşünmeme karşın, bu eksiklik terapinin etkililiğini pek azaltmaz, çünkü daha önce de söylediğim gibi çatışmanın her iki tarafında da birleşik bir kendilik vardır, bu yüzden de büyük bir kayba yol açmadan psikolojik denklemden çıkarılabilir. Ancak eğer analist kendilik yapısında eksiklikler olan hastalarla ilgileniyorsa (burada yalnızca terimin dar anlamıyla değil, aynı zamanda geniş anlamıyla da kendilik psikolojisinin bulunmamasından söz ediyorum) ciddi bir engel oluşturacaktır. Analist, hastanın en derin düzeylerde, belirli çözülme ürünlerinden (erojen bölgelerle ilgili libidinal deneyimler, kendilik nesnesini kontrol edememekten kaynaklanan öfke) onları önceleyen temel psikolojik kümelenmelere (kendilik nesnesinin eşduyumlu yanıtları aracılığıyla bütünsel bir

kendilik kurma çabasının yeniden etkinleşmesi) doğru yönelerek kendilik nesnesine yönelik bir aktarım kurmaya çalıştığını görmek yerine, dürtülerle ilgili çatışmalar (hastanın erotik ve yıkıcı hedefleri ve bunlarla ilgili suçluluk duygusu) üzerinde odaklanacak ve ya eğitsel bir tavır takınarak hastayı kendini kontrole zorlayacak ya da (çoğu kez gururlu bir gerçekçilik gösterisiyle) analizin ötesine nüfuz edemeyeceği "biyolojik kaya katmanı"na ulaşmış olduğu kanısıyla gereksiz yere kötümserleşecektir.

Kuramsal öneminin klinik öneminden çok daha fazla olduğunu düşünmeme karşın (kuramsal önemini daha önce tartışmıştım; ss. 168-74) şimdi yeniden ele almam gereken bir sorun var. Her ne kadar analistin analitik sürece yukarıdaki sayfalarda tanımlanan ve tarif edilen biçimde katılmasının, hastaya çarpıtılmamış (tümüyle hastanın ruh içi gelişimleriyle belirlenmiş) bir aktarımın gelişmesi için gerçek bir tarafsızlık çerçevesini sağlayacağını savunuyorsam da, bir diğer deyişle analistin tanımlanan katılımının aktarımı gerçekten çarpıtan yapay unsurları (yani ruh içi süreçlerle belirlenmemiş davranış biçimlerini ve deneyimleri) uzakta tutacağını öne sürüyorsam da; çelişkili görünmekle birlikte, analistin kişiliğinin, yetersiz kendiliği yapısal olarak iyileştirebilecek aynı derecede mümkün ve aynı derecede geçerli iki (ya da fazla) örüntü arasındaki seçimi etkilediği tek tük örneklerin olabileceğini kabul ediyorum. Açıkça anlaşılmış olması gerekir; yine de burada analistin kişiliğiyle kaba özdeşleşmelerden söz etmediğimi belirtmem gerekebilir. Bu tür özdeşleşmelerin nihai olarak *dönüştürerek* içselleştirmelere yol açacak derinlemesine çalışma sürecinin geçici bir evresi olarak kabul edilebilmelerine karşın (krş. Kohut, 1971: 150-51) sürüp gitmeleri halinde analizin tamamlanmamış olduğunu, hastanın kendiliğinin yerine yabancı bir kendiliğin geçtiğini, hastanın kendi kendiliğinin iyileşmemiş olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte, bu sahte tedaviler dikkatle hesaba katılıp ayıklansa bile, analistin seçici yanıtlarının derinlemesine çalışma süreçlerinin hedefini, dolayısıyla da nihai olarak iyileşmiş kendiliğin özgül biçimini etkilediği tek tük örnekler bulunabilir.

Kendi kişiliğimin, bir hastanın mevcut seçeneklerini etkilemiş olabileceğine ilişkin kesin kanıtlar bulabilmiş değilim. Doğrusu, hastalarımın ruhsal rahatsızlıklarıyla ilgili sorunlarına kesinkes kendilerine ait çözümler bulmuş olmalarından ve (her ne kadar kendiliklerinin içkin olarak önceden belirlenmiş örüntüleri geçiş sürecinde be-

nimle oluşan bütüncül özdeşleşmelerle geçici bir süre için çarpıtılmış olabilirse de) nihai olarak kendi başlarına buldukları bir bilgiye ulaşmalarından doğal olarak gurur duyuyorum.

Varsayımımı desteklemek üzere kendi uygulamalarımın ikna edici kanıtlar getiremememe karşın (bu iş için gereken nesnelliği elde etmek çok güçtür) bir süpervizör ve danışman olarak zaman zaman, analistin ortaya çıkan aktarım malzemesine yönelik tepkilerinin sırasının ve görelî yoğunluğunun, hastanın derinlemesine çalışma süreci sırasındaki yön seçimini etkilediği analizlere tanık oldum.

Örneğin geçenlerde, olumlu sonuca ulaşmış bir narsisistik kişilik bozukluğu analiziyle ilgili kapsamlı, uzmanca hazırlanmış bir raporu inceleme fırsatını buldum. Analiz edilen kişi Bayan Y., teşhirci yanındaki hayatiyet ve canlılık oldukça ciddi bir biçimde azalmış, beden-kendiliğinin bütünlüğü de bir ölçüde bozulmuş biriydi. Analiz sayesinde beden-ruh-kendiliği yeterince sağlamlaşmış, kendiliğinin işlev görmesi onu keyiflendirmeye başlamıştı. Bu onun kendisini daha fazla kabul ettiğini hissetmesine, bu iyileşmenin bir sonucu olarak da kocasıyla, özellikle de çocuklarıyla daha iyi ilişkiler kurmasına olanak vermişti. Yeni denge esas olarak, aynalayan kendilik nesnesi anneye yönelik aktarımın derinlemesine çalışmasıyla elde edilmişti.

Öte yandan analizin başlangıcında hasta ile analisti (bir kadın) arasında, buradaki bağlam açısından ele alınmasını uygun bulduğum bir konuşma geçmişti. Bayan Y., ülseratif kolit teşhisi konmuş bir bağırsak hastalığı olduğundan söz etmişti ve ısrarla bu rahatsızlığının "psikolojik nedeni"ni keşfetmek istiyordu. Analist hastanın isteğine ihtiyatla yaklaşmış, psikolojik içgörülerin bu alanda etkili olmayabileceğini ima etmişti. Hasta analizin kendisini "yeni bir kişi" yapmasını beklemediğini söyleyerek derhal analistin gerçekçi tutumuna uyum göstermişti. Ardından da konuyla ilgisizmiş gibi görünen, anlamı aslında algı yeteneği yüksek olan analistin dikkatinden kaçan sözler sarfetmiş, "analizin kendisinden bir yazar çıkarmasını beklemediğini" söylemişti.

Hastanın büyüklenmeci kendiliğinin teşhirciliğini yaratıcı uğraşlarla ifade etme isteğine başından itibaren bilinçsizce uyum gösteren bir diğer analistin, hastanın analiz sayesinde bağırsak hastalığıyla baş edebileceğine ilişkin umuduna farklı bir tepki göstermesi mümkün müdür? Bu diğer analist, savunmaya yönelik bir gerçekçilikle hastayı analizin etkililiğinin sınırları konusunda uyarsa da, hastanın bağırsak

rahatsızlığı ile yazar olma isteği arasında olumsuz bir biçimde ifade edilmiş de olsa bir bağ (bkz. Freud, 1925) olduğunu gösteren sonraki sözlerine uyanacak mıdır? Dolayısıyla da derinlemesine çalışma yalnızca hastanın beden-kendiliğinin çocukluğunda maruz kaldığı hatalı aynalamaya değil, aynı zamanda (edebi yaratıcılık alanındaki başarıların öncülleri olan hedefleri de temsil eden) idealleştirilen tümgüçlü kendilik nesnesiyle bir kaynaşma için ona yeterince sunulmamış fırsatlara doğru da kanalize edilecek midir? Analizin odağındaki böyle bir kaymanın farklı bir analitik sonuca, psikanalitik bakımdan gerçekte ulaşılan kadar sağlam ve geçerli bir sonuca yol açması mümkün değildir midir? Böyle bir analiz farklı türden bir narsistik denge sağlayabilir, hastanın kendi kendini ifade eden teşhirci gereksinimlerini giderek daha çok fark etmesini, hastalıklı bağırsaklarının dayattığı zayıf, iyi tanımlanmamış, aynalanmamış kendiliğinin kopyaları yerine, büyülenmeci-teşhirci kendiliğinin güzel ve/veya anlamlı kopyalarını biçimlendirme işini giderek daha sağlam biçimde idealleştirmesine yol açabilirdi. Böyle bir analizin nihai sonucu, hastanın narsistik denge kurma yeteneğini artırmak da olacaktı; ancak bu o sırada yürütülen analiz sonucunda erişilen huzurlu mükemmeliyet duygusuna değil, idealleştirilen hedeflere ulaşmanın verdiği sevincin eşlik ettiği gururlu ve muzafferane bir başarı duygusuna dayanacaktı.

Son Söz

DEĞİŞEN DÜNYA

Bir süreç (geri dönülen bir seyahat, şimdi geçmişte kalan bir yaşam evresi) tamamlandıktan sonra, aramızdaki zorlu çabalardan kurtulup dikkatimizin yapmamız gereken işlerin ayrıntılarından uzaklaşmasına izin verdiğimiz bir an gelir. Yaşadıklarımızı bir bütün olarak görebilir, onlardan daha geniş bir anlam çıkarabiliriz.

Eriştigimi hissettiğim nokta bu. Ele aldığım konu ne kadar genişmiş gibi görünürse görünsün, kuramımı oluştururken zihnim ne kadar açık olursa olsun, soruşturmanın şimdiye kadarki en önemli sonuçları katı bir biçimde tanımlanmış bir çerçeve, deneysel-klinik araştırma çerçevesi içindeki incelemelerle elde edilmiştir. Bununla birlikte ilerki sayfalarda, eskisinden daha az sağlam bir zeminde olacağımı, şimdi sunacağım görüşlerin profesyonel bilgi alanımın olsa olsa sınırında yer aldığını ya da genel olarak yalnızca spekülatif yaklaşımlara olanak veren konularla ilgili alanlarla bağlantılı olduğunu bilmeme karşın, kendime daha geniş görünümlere göz atma iznini verecek, klinik yaklaşımla sınırlı araştırmanın yanıtlamayacağı sorular sorma olanaklarını tanıyacağım.

Farklı bir perspektiften görüldüğünde, önümüzdeki sayfalardaki düşünceler, kişisel olmayan bilimsel bir anlamın yanı sıra kişisel bir anlam da taşıyan bir soruyu yanıtlama çabası olarak nitelendirilebilir. Soruyu öncelikle kişisel boyutuyla ortaya koyalım: Klasik psikanaliz kuramlarına, hayatım boyunca üzerinde çalıştığım ve öğrettiğim bu bilime uzun süreli bağlılığım rağmen, bana işleyen bir sisteme dökülmemesi gerektiğini söyleyen derinlere kök salmış muhafazakâr içgüdülerime rağmen, neden bir genişletme, bir değişiklik önermek zorunda olduğumu hissettim? Soruyu ait olduğu daha geniş çerçeveye koyarsak, neden analiz şimdi, klasik kuram ve tekniğe ek olarak, bir

kendilik psikolojisine ve buna uyumlu bir tekniğe gereksinim duymaktadır? Bence bunlara gereksinim duymaktadır, çünkü içinde yaşadığı dünya değişirken insan da değişmektedir, çünkü eğer psikanaliz insanın kendini anlama çabasında önde giden güç olarak kalacaksa ve gerçekten canlılığını korumak istiyorsa, yeni veriler ve bu yüzden de yeni görevlerle karşılaştığında yeni içgörülerle yanıt vermesi gerekmektedir.

Analizin karşılaştığı bu yeni veriler, yeni görevler, yanıt vermesi gereken bu değişimler nelerdir? Bunun da ötesinde, eğer analiz değişirse, hâlâ analiz olarak kalacak mıdır? Gerçi bu sorulardan bazıları önceki sayfalarda, geniş ölçüde narsisistik kişilik bozukluğu analizlerindeki kendiliğinden açılan bir dizi kendilik nesnesi aktarımıyla ilgili gözlemler temelinde yanıtlanmıştı. Ama şimdi, "temel kuralın sınırlarının ötesinde"ki bir alana, psikolojik etkenlerin araştırılmasıyla toplumsal etkenlerin araştırılmasının birleştiği alana yöneleceğim.

Doğrudan konunun özüne yönelip modern Batılı insanın psikolojik yaşamını tehdit eden en büyük psikolojik tehlikenin değişmekte olduğunu öne süreceğim. Nispeten yakın zamanlara kadar bireye yönelik baskın tehdit, çözülemeyen içsel çatışmaydı. Buna bağlı olarak Batı uygarlıklarında çocuğun maruz kaldığı baskın kişilerarası ilişki kümelenmeleri, (belki de aile biriminin sağlamlığı, ev ve yakın çevresi üzerinde yoğunlaşmış bir toplumsal yaşam ve ebeveynin kesin biçimde ayrılmış rolleri gibi sağlıklı toplumsal etkenlerin sağlıklız arka yüzü olarak görülmesi gereken) ebeveyn ve çocuklar arasındaki aşırı duygusal yakınlık ve ebeveynlerin kendi aralarındaki yoğun duygusal ilişkilerdi.

Bugünün çocuğunun, ebeveynlerini çalışma yaşamlarında gözleme fırsatı giderek azalıyor. En azından, onların yeteneklerine ve (kendiliklerinin en derinden katıldığı, kişiliklerinin çekirdeğinin eşdudumla yaklaşan gözlemci için en ulaşılabilir olduğu) iş ortamından duydukları gurura somut, anlaşılabilir imgeler yoluyla duygusal olarak giderek daha az katılabilir. Bugünün çocuğu, ebeveynlerinin etkinliklerini olsa olsa çalışmadıkları saatlerde gözleyebiliyor. Burada çocuk için gerçekten de ebeveyninin yeteneklerine ve gururuna duygusal olarak katılma (örneğin bir kamps sırasında oğul ya da kızın babanın çadır kurmasına ve balık avlamasına, annenin aileye yemek hazırlamasına katılma) fırsatları vardır. Ebeveynin boş zamanlarındaki bu tür etkinliklerine duygusal olarak yakın olmanın çocuğun oluş-

makta olan kendiliğine sağlayacağı anlamlı ve yararlı etkinin tümüyle farkında olmama karşın, ebeveynin boş zamanlarındaki etkinliklerine ve oyunlarına duygusal anlamda katılmanın, çocuğun çekirdek kendiliğine, ebeveynin gerçek yaşam etkinliklerine duygusal olarak katılmanın sağlayacağı ruhsal besini sağlamayacağı kanısındayım; burada özellikle de ebeveynin dönüştürerek içselleştirmenin yakıtını sağlayan sınırlı, yerinde ve yeterli, örseleyici olmayan başarısızlıklarını kastediyorum.

Psikanalist bir sosyal psikolog değildir, uygarlık tarihçisi ya da sosyolog hiç değildir. Çocuğun kendiliğinin oluşumunda bir yandan ebeveynlerin boş zamanlarındaki etkinliklerinin, diğer yandan da çalışma etkinliklerinin anlamını ele alan özgül bir karşılaştırmalı araştırmayı üstlenmesini sağlayacak bilimsel donanımdan yoksundur. Ayrıca, derinlik psikologlarının kuşaklar boyunca karşılaştıkları değişen psikolojik bozukluklarla bağlantılı değişen toplumsal etkenleri ele alan genel bir karşılaştırmalı araştırmayı tek başına hakkıyla yapabilecek durumda da değildir. Bu komşu disiplinlerden bilim adamlarının görevidir; özellikle de sosyologla derinlik psikoloğunun işbirliği pek çok yararlar sağlayabilir. Örneğin anaist, endüstrileşme ya da çalışan kadınlardaki artış ya da babanın işi dolayısıyla evden uzakta olması yüzünden baba imgesinin belirli kesimlerindeki bulanıklık (bkz. A. Mitscherlich, 1963) ya da babanın savaşa katılması yüzünden baba imgesinin yaygın bir biçimde bulanıklaşması (1914-1918 savaşı sırasında babanın evden uzak olmasının psikolojik sonuçlarıyla ilgili olarak bkz. Wangh, 1964) gibi toplumsal etkenlerin (bunlara *psikotropik* etkenler de denilebilir) hâkimiyetiyle bu toplumsal etkenlerin sonucunda bireyin psikolojisinde ortaya çıkan değişimler (hâkim kişilik örüntülerinde ya da psikolojik bozukluk biçimlerindeki değişim) arasına ne uzunlukta bir zaman diliminin girdiği yolundaki önemli soruyu komşu disiplinlerden meslektaşlarının yardımını almadan yanıtlayabilecek durumda değildir. Ama toplumsal belirleyicileri ne olursa olsun, bunların birey psikolojisi üzerindeki etkileri ne kadar karmaşık ve gecikmiş olursa olsun, analist içinde bulunduğumuz zamanda (en azından klinik deneyimlerine dayanarak sonuçlar çıkarabileceği alanlarla ilgili olarak) psikolojik bir değişimin meydana gelmekte olduğundan pek kuşku duymaz.¹

1. Çıktığım psikolojik yolculukla ilgili şu yorumları yapmak isterim. Öncelikle,

Daha önceki bazı açıklamalarımızı tekrarlayıp açarsak: Eskiden tehdit edici biçimde yakın olarak algılanan çevre şimdi gitgide daha çok tehdit edici biçimde uzak olarak algılanıyor; eskiden çocuklar ebeveynlerinin (erotik yaşam da dahil) duygusal yaşamının etkisiyle aşırı uyarılırlarken, şimdi yeterince uyanılmıyorlar; eskiden çocuğun erotizmi haz elde etmeye yönelir ve ebeveynlerin yasaklamaları ve Oidipal kümelenmedeki rekabetler yüzünden içsel çatışmalara ulaşırken, şimdi çok sayıda çocuk yalnızlığı hafifletmek, duygusal bir boşluğu doldurmak için erotik uyarımın etkisini anıyor. Ancak belirli çekirdek deneyimlerin (özellikle de cinsel deneyimlerin) şimdi çocuk için taşıdığı farklılaşmış anlamı oluşturan yalnızca bu yetişkin çevresindeki değişimlerin doğrudan etkisi değildir. Söz konusu değişimler çocuğun diğer çocuklarla ilişkisini (ileride bir yetişkinin arkadaşları, iş arkadaşları ve aile karşısındaki tutumunun nihai örüntüsünü de oluşturabileceği söylenebilecek bu ilişkilerin²) anlamını değiştirerek dolaylı olarak da etkide bulunurlar. Eğer çocuk yetişkin kendilik nesneleriyle kurduğu, kendisine sağlam destek veren bir ilişkinin sağladığı duygusal güvenliğe dayanarak diğer çocuklara yöneliyorsa bu tür etkileşimler çocuğu sağlıklı bir biçimde uyarabilir; diğer taraftan eğer ebeveyn kendilik nesnesi rollerini uygun biçimde yerine getiriyor olmakla birlikte nesne libidosuyla ilgili alanda çocuğu örselenmeye maruz bırakıyorsa, o zaman söz konusu etkileşimler çocuğu ileride ortaya çıkacak yapısal bozuklukların çekirdeğini oluşturabilecek ciddi çatışmalara sokabilir; ve bu etkileşimler nesne libidosuyla ilgili, özellikle de narsisistik alanda savunmaya yönelik amaçlara da hizmet edebilir. Son sözü edilen olasılık açısından, çocukların aynalayan ve idealleştirilebilecek kendilik nesnelerinin yokluğundan kaynaklanan uyuşukluk ve depresyonu hafifletme çabasıyla sık sık hem tek başlarına cin-

insanın baskın psikolojik görevindeki değişimin ana hatlarını çizerken, insanın neredeyse bütün enerjisini hâlâ varlığını tehdit eden dışsal tehlikelerle başa çıkma çabasına yöneltmiş olduğu tarihsel evreyi (buna psikoloji öncesi evre denilebilir) dikkate almıyorum. İkinci olarak, düşüncelerimi Batı'nın nüfus yoğunluğu yüksek, az çok endüstrileşmiş demokrasilerinde yaşayanlarla sınırlıyorum. Yalnız bu son söylediklerime şunu da eklemeliyim: Bence bugün yalnızca bizim Batı demokrasilerinde hissedilen psikolojik sorunlar, (geniş bir tarihsel perspektiften bakıldığında) kısa bir süre sonra totaliter rejimlerde ve toplumsal örgütlenmeleri bizimkinden farklı olan gelişmemiş bölgelerde yaşayanlar tarafından da hissedilmeye başlanacaktır.

2. İdealleştirilebilir ebeveynlerden yoksun çocukların akran gruplarını idealleştireceği olgusuyla ilgili bir tartışma için bkz. Bronfenbrenner (1970: 101-9).

sel etkinliklere giriştikleri hem de grup olarak cinsel, neredeyse cinsel ve cinselleştirilmiş etkinliklerde bulundukları açıktır. Bu etkinlikler bazı depresif ergenlerin çılgın cinsel etkinliklerinin (krş. Vom Scheidt, 1976: 67-70) ve yetişkin sapıklığının habercileridir. Bu örseleyici koşulların tipik özelliği olan karma ve dönüşümlü uyuşukluk ve aşırı uyarılma tablosu zaman zaman aktarımda, özellikle de aktarımın "cinselleştirilmesi" denilen durumlarda (bence çoğu zaman yanlış bir biçimde Oidipal hadım edilme korkularının harekete geçirdiği karşı-fobik dirençler olarak görülen durumlarda) ortaya çıkar.

Çocuğun kendiliği ile kendilik nesneleri arasındaki ilişkinin incelenmesine dönersek, eskiden yaygın olan aşırı uyarılma ile bugün yaygın olan yetersiz uyarılmanın her ikisinin birden ebeveynin kişilik bozukluklarının görünümüleri olduğu, dolayısıyla da kendiliğin hastalıklarının ve yapısal patolojisinin aynı nedenden oluştuğu öne sürülebilir. Genel anlamda böyledir bu. Ancak ebeveynlerin çocuklarında yapısal nevroza yatkınlığa yol açan patojen kişilikleri, ebeveynlerin çocuklarında kendilik bozukluğuna yatkınlığa yol açan patojen kişiliklerinden farklıdır.

Yapısal rahatsızlığın oluşumunda belirleyici olan, ebeveynlerin aşırı yakınlığına bağlı aşırı uyarma; ebeveyndeki yapısal nevrozun bir görünümü, nevrotik çatışmanın çocuğun yardımıyla eyleme konmasıdır. Ebeveynlerin bu alandaki patojen etkisi geniş biçimde araştırılmıştır³ ve burada tartışılmasına gerek yoktur.

Kendilik bozukluklarında patojen bir etken olan, ebeveynlerin uzaklığına bağlı yetersiz uyarma, ebeveyndeki kendilik bozukluğunun bir görünümüdür. Çok sayıda örnekte, kendilik bozukluğu olan kişilerin ebeveynlerinin çocuklarıyla arasında kalın bir duvar vardır,

3. August Aichhorn bu görüşü, R. S. Eissler'e yazdığı ve onun tarafından alıntılanan bir mektupla (1949: 292) çok özlü bir biçimde ifade etmiştir. "Aile içi denge," çocuğun zararına sürdürülür diye yazıyordu, "çocuk taşıyabileceğinden fazla yük yüklendiğinden ya bir suçluya ya da nevrotiğe dönüşür." "Psikoterapi yoluyla başarılan tedavinin sonucunda," diye ekler Aichhorn, çocuk şimdi "kendisini libidinal aşırı yüklenmeye karşı savunur, o zaman da onu kendi gereksinimleri için kötüye kullanmış olan aile üyesi nevrotik bakımdan çöker." Aşırı uyarıcı ve gizil nevrotik ebeveynin gereksinimleri ve çocuk "kendisini savunduğu" zaman ortaya çıkan açık nevrozuyla ilgili bu tarif, çocuğuyla bir kaynaşmaya girmiş gizil kendilik bozukluğu olan ebeveynin gereksinimleri ve kaynaşma bozulduğunda ortaya çıkan açık ve ciddi kendilik patolojisiyle ilgili olarak daha önce ortaya atılan benzer düşüncelerle karşılaştırılmalıdır (bkz. bu kitapta s. 167n).

bu yüzden de bu ebeveynlerin çocuklarını eşduyumlu aynalamadan ve idealleştirme gereksinimleri için karşılık veren bir hedeften yoksun bıraktıkları kolayca görülebilir. Başka örneklerdeyse çocuğun kendilik nesnesi ebeveyn tarafından maruz bırakıldığı yoksunluk o kadar kolayca fark edilmez. Gerçekten de, davranış açısından değerlendirildiğinde bu ebeveynler çocuklarına karşı aşırı bir yakınlık görüntüsü verirler. Ancak bu görünüş aldatıcıdır, çünkü söz konusu ebeveynler çocuklarını kendi narsisistik gereksinimleri için kullandıklarından, onların değişmekte olan narsisistik gereksinimlerine karşılık veremezler, çocuklarının büyümesine katılarak kendilerini narsisistik olarak gerçekleştirmiş hissetmezler.

Örneğin, çocuğun taleplerine "hayır" diyemeyen ebeveyni ele alalım. Söz konusu yetersizlik dürtü psikolojisi çerçevesinde şöyle açıklanabilir: Bu ebeveynler kendileri hüsrana uğramaya katlanamadıkları için çocuğu hüsrana uğratmaya da katlanamazlar, ya da çocuğun dürtü tatminini kıskanırlar, böylece çocuk karşısında sadistçe itkilerle ilgili felç edici çatışmalara düşerler, vs. Belirli bir grup ebeveynin çocuklarına "hayır" diyememeleri gerçekten de yapısal çatışmalara bağlı olup dürtü psikolojisinin çerçevesi içinde uygun biçimde açıklanabilirse de, hüsrana uğramış çocuğun öfkesini, çocuğun kendiliğinin dönemle uyumlu olarak yetişkinin kendiliğinden ayrılıp bağımsız bir inisiyatif merkezi olmaya başlamasının bir görünümü olarak görüp bu öfkeden korktukları için çocuklarına "hayır" diyemeyen ebeveynler da vardır. Bir diğer deyişle, bu tür ebeveynlerin durumu ne çocuklarının dürtü-isteklerini engelleme konusundaki çatışmalarla ilgilidir ne de bu ebeveynler hüsrana uğrayan çocuğun öfkesinden tehlikeli bir dürtünün korkulan ifadesi olarak kaçınılmaktadırlar. Aslında, kendi kendiliklerindeki yetersizlikler yüzünden, dönemle uyumlu olmadığı halde çocuğu hâlâ kendiliklerinin bir parçası olarak tutma gereksiniminde olduklarından, çocukla aralarındaki kaynaşmışlık ağından vazgeçmek istememektedirler. Bu çıkarsamalara sezgi yoluyla varılmadı; çocuğun büyüyen kendiliğinin değişen gereksinimleri, psikanalitik tedavi sırasındaki kendilik nesnesi aktarımının görünümleri temelinde çok açık bir biçimde yeniden kurgulanabilir. Zaten belirli durumlarda yetişkinin çocuğa görünürdeki aşırı yakınlığının çocuğun asli yalnızlığını, yani çocuğun ne gururla ortaya koyduğu teşhirciliğinin ne de coşkuyla ifade ettiği idealleştirme gereksinimlerinin dönemle uyumlu biçimde karşılık gördüğünü, bu yüzden de çocuğun depre-

sif ve yapayalnız bir hale geldiğini gizlediği hususunu açığa çıkaran, sonuçları ne kadar çekici ve makul olursa olsun deneyimden uzak bir kuramsal etkinlik değil, çocukluk kendiliğinin çocukluğun kendilik nesneleriyle yeniden etkinleşmiş ve yeniden kurgulanmış ilişkilerinin eşduyumlu incelenmesidir. Bu durumdaki çocuğun kendiliği psikolojik bakımdan yetersiz beslenmiştir ve bütünselliği zayıftır.

Burada şunu da eklemek gerekir: Psikotropik toplumsal etkenlerle bunların etkisi sonucu ön plandaki kişilik örüntüsü ve baskın psikopatolojide ortaya çıkan değişim arasındaki ilişki dolaylı ve karmaşıktır; bu yüzden de ebeveynlerin özgül kişilik yapıları ve psikopatolojileri ile çocuklarının edindiği özgül kişilik yapısı ve psikopatoloji arasında var olan doğrudan ve nispeten basit nedensel ilişkiye benzetilerek kavramsallaştırılmamalıdır. Breuer ve Freud'un öncü gözlemlerini yaptıkları dönemin (yaklaşık yüz yıl öncesinin) toplumsal koşullarında yaşayan, kendilik rahatsızlıkları olan ebeveynlerin ve yapısal bozuklukları olan ebeveynlerin çocukları üzerindeki psikotropik etkileri, bugünün benzer psikotropik dinamikleriyle karşılaştırırsak, deneysel mahiyette çeşitli farklılıklar formüle edebiliriz. 19. yüzyılın ikinci yarısında, yapısal bozuklukları olan ebeveynlerin patojenik etkisi özellikle büyüktü, çünkü sıkıca kenetlenmiş aile ortamının sınırları içinde ebeveynlerin çatışmalarını çocuklarıyla olan ilişkilerinde eyleme koyma fırsatları özellikle büyüktü. Buna karşılık, o dönemdeki narsisistik bakımdan rahatsız ebeveynlerin patojen kişilikleri (geniş ailelerin yaygınlığı ya da özellikle de derinlik psikolojisinin öncülerinin esas hasta kitlesini oluşturan orta sınıf, üst orta sınıf ve alt yüksek sınıfta hizmetçilerin ailenin bir parçasını oluşturması⁴ gibi etkenler

4. Freud'un zamanında, yüzyıl sonunda çocukların kişilik örgütlenmelerinin oluşumunda hizmetçilerin etkisi üzerine güvenilir bir sistematik çalışma yapmak için muhtemelen artık çok geçtir. Hizmetçilerin varlığının aşırı uyarılmış çocuğun üzerindeki duygusal yükü artırdığı, narsisistik yoksunluğun etkisini ise genellikle telafi ettiği yolundaki varsayımım, hiç olmazsa o zamanın Viyana'daki orta sınıf ailelerde hizmetçilerin genellikle, büyük şehirde başka hiçbir bağları bulunmadığı için çalıştıkları ailelere derinden bağlanan evlenmemiş, genç ve sağlıklı köylü kızlardan oluştuğu gerçeği tarafından desteklenmektedir. Çocukların bu duygusal bakımdan yoksun kalmış genç kadınların duygusal hedefleri haline gelmiş olmaları, bir yandan çocukların duygusal bakımdan aşırı yüklenmesi olasılığını artırırken, diğer yandan narsisistik bakımdan rahatsız ebeveynleri olan çocukların yetersiz uyarılmasını ve duygusal yatılılımlılığını dengeler. Avrupa ve Kuzey Amerika toplumlarında orta sınıf ailelerde hizmetçilerin çocukların deneyimleriyle ilgili rolü günü-

nedeniyle) etkisiz hale getirildiğinden çocukların gerekli narsisistik besinden yoksun bırakılmış olmaları daha az muhtemeldir. Bu iki ana psikolojik rahatsızlık tipinin bugünün dünyasındaki oluşumu açısından söz konusu durumun tersinin geçerli olduğu söylenebilir. Özellikle kendilik patolojisinin artık daha sık görülüyor olması, bağlantılı psikotropik toplumsal etkenlerin (küçük aileler, ebeveynin evde olmaması, hizmetçilerin sık sık değişmesi ya da evde artık daha az hizmetçi kullanılıyor olması) çocuk için yeterince uyarıcı olmayan yalnız ortamların oluşmasına etkide bulunuyor olması ve/veya etkin bir rahatlama olanağı vermeden çocuğu kendilik patolojisi olan ebeveynin patojen etkisine (özellikle de kendilik patolojisi belirgin ve açık olmadığında, yani ailenin diğer üyelerinin durumu düzeltmek için bir şeyler yapma gereğini hissetmedikleri zaman) maruz bırakıyor olması gerçeğiyle açıklanabilir.

Bu bakımdan, toplumsal etkenlerin yakın dönemde karşımıza çıkan değişen kişilik örüntüleri üzerindeki psikotropik etkisine ilişkin varsayımımın yalnızca görece bir anlamda ele alınması gerektiği açıktır, yani ben burada yalnızca yapısal bozuklukların tedrici olarak azalması, kendilik bozukluklarının aynı anda tedrici olarak artması konusunda bir açıklama öneriyorum. Bu koşulların daha kapsamlı olarak incelenmesi gerekmektedir; değişen kendilik nesnesi ebeveyn çerçevesinin doğasını, dolayısıyla da sonraki kuşaklarda ortaya çıkan psikopatoloji biçimlerinin değişen sayısal dağılımını açıklayabilecek değişen toplumsal etmenlerin doğasına ilişkin geçici formülasyonlarımla psikanalize hâkim sosyal bilimcilerin ve tarihçilerin eleştirel değerlendirmesine gereksinim duyduğum da açıktır. Bununla birlikte, Oidipal patolojiden kendilik patolojisine doğru değişimin, derinlik psikolojisi ilk araştırmalarını yaptığı sırada zaten başlamış olup olmadığı yolundaki soruya şu an kesin bir yanıt vermenin mümkün olduğuna inanmamama karşın, günümüzde Oidipal patoloji örneklerine daha az, kendilik patolojisi örneklerine ise giderek daha çok rastlandığı yolundaki izlenim bana sağlam bir klinik deneyime dayanıyor gibi görünüyor. Öncülerin vaka raporlarının yeniden incelenmesi, özellikle eldeki verilerin önyargılı olarak yorumlanması tehlikesini içermektedir.

müzde değişmiş olmakla birlikte, dünyada hâlâ 1900 Viyana'sını andıran, dolayısıyla da sorunun sosyo-psikolojik bakımdan incelenmesine izin veren bölgeler (örneğin bazı Güney Amerika ülkeleri) vardır.

Oidipal patolojinin ve kendilik patolojisinin verilerini nesne-içgüdüsel aktarımda ya da kendilik nesnesi aktarımında ortaya çıktıkları gibi algılamaya açık gözlemciler, ancak ortaya çıkan klinik malzemeye eşduyum yoluyla uzun süre gömülürlerse güvenilir çıkarsamalara ulaşabilirler.⁵

Eğer günümüzde kendilik patolojisinin yükselmekte olduğu doğrusa, o zaman insanın en derindeki sorunlarıyla en fazla temasta olan bilimin, yani psikanalizin neden ilgi odağını insanın zaten dikkatle incelenmiş bulunan içsel çatışmalarının (özellikle de bastırılmış Oidipal yönelişlerle ve ensestin söz konusu olduğu diğer yönelişlerle ilgili çatışmaların) uzağına kaydırıldığını, bu arada duraksayarak da olsa neden kendiliğin değişimlerinin araştırılmasına daha çok dikkat etmeye başladığını anlarız. Ayrıca, bireyin yapısal çatışmalarının açıklanması için uygun bir çerçeve oluşturan dürtü ve savunmanın dinamikleri, bilinçdışı, üçlü ruh modeli, nesne yatırımı, özdeşleşme gibi konularla ilgili kuramların neden günümüzün baskın patolojisini açıklamaya hizmet eden kendilik parçalanması, çekirdek kendilik, kendiliğin bileşenleri, kendilik nesnesi ilişkileri, dönüştürerek içselleştirme gibi kuramsal kavramsallaştırmalarla tamamlanması gerektiğini de (bunun *her iki* açıklayıcı tutumu da koruyan derinlik psikolojisine ait tamamlayıcılık ilkesinin ifadesi olduğunu bir kez daha vurguluyorum) anlarız.

O halde özetle şunu söylüyorum: İnsanın toplumsal çevresindeki her değişim onu yeni uyum hedefleriyle karşı karşıya bırakır, yeni bir

5. Bir psikopatoloji biçiminin (yapısal nevroz) hâkimiyetinden diğerine (kendilik patolojisi) geçiş, daha önce de söylediğim gibi yavaş yavaş gerçekleşir; şimdiye kadar meydana gelen değişimin düzeyini nicel terimlerle tahmin etmenin güvenilebilir bir yolu yoktur. Analistlere, esas olarak yapısal çatışma patolojisinden çok, kendilik patolojisini ele aldıkları analiz vakalarının oranını sorma yönündeki anketçi bir yaklaşım, şu sıra bize tatmin edici sonuçlar vermeyecektir. Çeşitli nedenlerden dolayı narsisistik kişilik bozuklukları ve diğer kendilik bozukluklarıyla ilgili tanı kategorilerini reddeden, analiz edilebilir bütün psikopatolojilerin özünde ve nihai olarak Oidipal dönemin nesne-içgüdüsel istekleriyle ilgili çatışmalara bağlı olduğu görüşünde ısrar eden analistler hiçbir kendilik hastalığı görmediklerini söyleyeceklerdir. Diğer yandan, kendilik psikolojisiyle ilgili yeni edindikleri içgörülerin bağlamında yaşayanlar, kendilik psikopatolojisi vakalarını olduğundan fazla görme eğiliminde olabileceklerdir. Yargıları önyargısız olsa, ya da yeni içgörülerini gerçekten görüşlerinin bir parçası haline getirdiklerinde önyargısız hale gelse bile, analiz edilebilir psikolojik hastalığın her iki biçiminin de varlığını kabul edenler, ortalamadan daha fazla sayıda kendilik patolojisi olan hastayı kendilerine çekmiş olabilirler.

uygarlığın doğuşu denilebilecek böylesine büyük değişimlerin insana yönelttiği talepler de tabii ki özellikle büyük olacaktır. Yeni çevrede hayatta kalmasını güvence altına almak için insanın belirli psikolojik işlevlerinin yalnızca fazladan çalışması değil, aynı zamanda (burada birkaç kuşağın görevini düşünüyorum) insanın ruhsal örgütlenmesinde hâkim konuma gelmesi de gerekmektedir. İnsanın başarı ya da başarısızlığını, aslında psikolojik anlamda hayatta kalmasını ya da ölümünü belirleyecek olan, uyum göstermesini sağlayan yapıları yaratabilmesi ya da yaratamamasıdır (ya da daha çok, var olan yapıları güçlendirebilmesi ya da güçlendirememesidir).

Son olarak şunu söyleyeceğim: Eğer analist insanın psikolojik örgütlenmesinde tedrici olarak meydana gelmekte olduğunu söylediğim değişimi dikkate almazsa, zamanımızın karşısına çıkardığı klinik ve teknik sorulara sığ bir tutumla yaklaşacak, vereceği yanıtlar da hatalı olacaktır. Bu bölümün başında söylemiş olduklarımı tekrarlayayım: Eğer analiz insanın kendini anlama çabasındaki önde giden güç olarak kalacaksa, yeni verilerle ve bununla bağlantılı yeni görevlerle karşılaştığında bunlara yeni içgörülerle yanıt vermelidir.

İKİ PSİKOLOJİK TEDAVİ KURAMI

Yukarıda sözü edilen düşünceler bireyin, psikanalistin bir terapist olarak ele alması gerektiği sorunlarıyla elbette bağlantısız değildir. Aslında, (her biri farklı bir analitik odak noktası ve terapinin başarısını ya da başarısızlığını ölçmek için farklı bir ölçüt gerektiren) başlıca iki tür analiz edilebilir psikolojik bozukluk olduğu yolundaki önermenin tam olarak anlaşılabilmesi, ancak sözünü ettiğim psikososyal değişimler dikkate alınarak incelendiğinde mümkün olabilir. Yeni bir kültürel sınırın gerektirdiği özgül ve kapsamlı uyum sağlama görevinin harekete geçirdiği özgül ruhsal alan, bir yandan insanın en yoğun kaygılarının biçimini ve en derin korkularının içeriğini, bir yandan da en yoğun arzularının biçimini ve en merkezi hedeflerinin içeriğini belirler. Eğer hastanın (ister hadım edilme kaygısı ister çözülme kaygısı olsun) en büyük korkusunun ve (ister çatışmanın çözülmesi ister kendilik bütünlüğünün kurulması olsun) en zorlayıcı hedefinin ne olduğunu belirleyemezsek, ya da başka terimlerle söylersek, analizin hastaya psikolojik anlamda hayatta kalmasını garanti edecek koşulları oluşturabilmesini sağlayacak bu merkezi psikolojik görevleri yerine

getirme gücünü kazandırıp kazandırmadığı sorusunu dikkate almazsak, tedavi kavramının ve dolayısıyla analizin uygun biçimde sona erdirilmesi kavramının tatmin edici bir tanımına ulaşamayız. Psikolojik sağlık eskiden içsel çatışmaların çözümü yoluyla temin edildiği için, ister geniş ister dar anlamıyla olsun tedavi de tümüyle çatışmanın bilinçliliğin genişletilmesi yoluyla çözülmesi çerçevesi içinde değerlendiriliyordu. Ancak bugün psikolojik sağlık giderek artan bir biçimde parçalanmış kendiliğin iyileştirilmesi yoluyla elde edildiği için, ister geniş ister dar anlamıyla olsun tedavi de bütünlüklü bir kendiliğe ulaşılması, özellikle de yanıt veren kendilik nesnelerine yönelik eşduyumlu yakınlığın yeniden kurulması yoluyla kendiliğin onarılması çerçevesi içinde değerlendirilmelidir.

Kendiliğimiz (yoksa kendiliğimizin özgül durumu mu demeliyiz?) işlevselliğimizi, mutluluğumuzu, yaşamımızın seyrini hem genişliğine hem de derinliğine etkiler. Daha önce, ileri orta yaş dönemi depresyonlarını tartışırken (krş. ss. 190-91) de söylediğim gibi (bu hayatı noktanın tekrarlanması bir mahzuru yok), bir yanda kendilikleri yeterince sağlam bir biçimde kurulmuş; belirtileri, ketlenmeleri ve sakatlayıcı çatışmaları olmamasına karşın verimsiz ve neşesiz hayatlar sürüp varoluşlarına lanet okuyan çok sayıda kişi vardır. Diğer yandaysa kendilikleri sağlam ve iyice belirlenmiş olan; ciddi nevrotik rahatsızlıklara, hatta zaman zaman psikotik (ya da sınırda) kişiliklerine karşı⁶ yaşamaya değer hayatlar süren, bir sevinç ve kendini gerçekleştirme duygusuyla donanmış kişiler vardır. Kendiliğin yaşamımız üzerindeki geniş etkisi, kişiliğimizin içindeki merkezi yeriyle ilgilidir; kendilik patolojilerindeki görece küçük bir iyileşmenin bile hastalarımızın sağlığında ve mutluluğunda meydana getirdiği büyük düzelme de kendiliğin bu merkezi konumuyla ilgilidir. Ama böyle bir düzelme olmadığı takdirde (analiz neden sonuç ilişkilerini dikkate alan dinamik-oluşumsal bir yaklaşımla belirtileri ve ketlenmeleri ortadan kaldırmakta ne kadar başarılı olursa olsun) hasta kendisini gerçekleştirememiş ve tatmin olmamış hissetmeye devam edecektir.

Bu ikinci grup hastayla ilgili olarak analistler, hastalarının psikopatolojisinin çatışma psikolojisi ve yapısal ruh modeli çerçevesinde

6. Kendilikleri 1) ciddi ve uzun süreli bir parçalanma ve güçsüzlük ile 2) uzun (yaratıcı) dönemler boyunca parçalanmaz bir bütünlük ve sağlamlık arasında gidip gelenleri kastediyorum.

anlaşılması gerektiği yolundaki kuramsal kanaatlerine dayanarak, alçakgönüllü bir gerçekçilikle omuz silkip yapılabilecek her şeyi yapmış oldukları düşüncesiyle avunma eğiliminde olmuşlardır. Freud'la birlikte (1923a: 50n) hastaları için bütün yapabileceklerinin onlara yeni seçenekler göstermek olduğunu; ya da yine Freud'la birlikte (Breuer ve Freud, 1893-1895: 305) "nevrotik mutsuzluğu sıradan acı"ya çevirdiklerini, bu ikincisi üzerinde ise kontrol sahibi olmadıklarını söylemişlerdir.

Bu sınırlamaların bazılarının farklı bir ışık altında görülebileceğine inanıyorum. Bence bir hastanın doğru seçimler yapma, talihsiz koşulların neden olduğu ıstırapları giderme konularındaki süregiden güçsüzlüğü, en azından bazı durumlarda (muhtemelen pek çok durumda) değiştirilemez iç ya da dış etmenlerin değil, iyi edilebilir kendilik patolojisinin bir sonucudur. Bu açıklamanın yol açtığı sorularsa ancak artan klinik deneyim sayesinde, özellikle de narsisistik kişilik bozukluğu analizlerinin ardından yapılan izleme çalışmalarından elde edilecek veriler sayesinde güvenilir bir biçimde yanıtlanabilecektir.

Narsisistik kişilik bozukluğu olan hastaların analizinden yola çıkarak benim bu alandaki muhtemel ilerlemelere ilişkin değerlendirmem genellikle iyimser.⁷ Daima gerçekçi seçimler (yani doğal yetenekleriyle ve kendisine sunulan fırsatlarla tam bir uyum içindeki seçimler, ilkelerine hizmet eden ya da erişilebilir hedeflere yönelimini tümüyle destekleyen seçimler) yapmayı öğrenebilecek birilerinin olduğuna inandığımdan değil. Hoş olmayan işlerden asla geri çekilmeyi öğrenebilecek, daha dinç bir kendilik deneyiminin vereceği güçle sahte iyimserlikten ve diğer yanılsamalardan tümüyle vazgeçebilecek birilerinin olduğuna inandığımdan da değil. Analiz yoluyla kişiliği gerçekten birleştirici bir merkez kazanmış birinin bu sayede çevreyle en derin amaçları ve en yüce ideallerine uygun biçimde hiç hata yapmadan baş edebileceği iddiasında da değilim. Kendilik patolojisi-

7. Doğru ya da yanlış olarak, hastalarına sunacak yeni bir şeyi olduğuna inanmış herhangi bir psikanalistin, coşkusuna dayanarak telkin yoluyla tedavi etme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu biliyorum (Freud'un erken dönemindeki başarıları hakkında söylediklerimle karşılaştırm, s. 46n). Bu tehlikenin farkında oluşumun, hastalarımı benim kanaatlerimden lüzumundan fazla etkilenmekten koruduğuna inanıyorum. Böyle düşünmemin nedeni, olumlu gelişmelerin daima zaman alıcı, ısrarlı çalışmalar sonucu ortaya çıkmalarına, tanımlanabilir olmalarına ve hastanın yaşamı üzerinde çoğu zaman olumlu bir etki uyandırmalarına karşın daima tamamlanmadan kalmalarıdır.

ne yönelik dikkatimizdeki artıştan ya da bu patolojinin çeşitli biçimlerini ayırt etme ve bunları uygun derinlemesine çalışma süreçlerine açma yeteneğimizdeki artıştan mucizevi sonuçlar çıkmasını beklemeliyiz. Yalnız şunu biliyorum: Bu patoloji biçimlerinin uygun biçimde analiz edilmesiyle, sözü edilen bütün bu alanlardaki düzelme potansiyeli genel olarak büyük ölçüde artmaktadır.

Ruhsal sağlık analistler tarafından sık sık, Freud'a atfedilen sözlerle uyacak biçimde (Erikson, 1950: 229), pek bilimsel olmayan oldukça gevşek bir ifadeyle, kişinin sevmeye ve çalışma yeteneği olarak tanımlanır. Kendilik patolojisi çerçevesinde ruhsal sağlığı yalnızca "ruhsal aygıt"ın sevmeye ve çalışmayla ilgili işlevlerine müdahale eden nevrotik belirtiler ve ketlenmelerden kurtulma olarak değil, aynı zamanda sağlam bir kendiliğin bireyin elinde bulunan, başarılı bir biçimde sevmesini ve çalışmasını sağlayacak yetenek ve becerileri kullanma kapasitesi olarak da tanımlıyoruz.

Ruhsal sağlığın iki farklı ama tamamlayıcı tanımına olanak veren bu iki çerçeve (ruhsal aygıt psikolojisi ve kendilik psikolojisi) şimdi de analiz edilebilir ruhsal bozuklukların iki ayrı türündeki tedavi kavramına farklı tanımlar getirmemize yardımcı olacaktır. Yapısal çatışmanın söz konusu olduğu vakalarda tedavinin gerçekleştiğinin başlıca belirtileri, bir yandan hastanın nevrotik belirti ve ketlenmelerinin ortadan kalkması ya da düzelmesi, diğer yandan da hastanın nevrotik kaygı ve suçluluk duygusundan görece kurtulmasıdır. Genellikle bu tür vakalarda iyi bir analizin başarısı, hastanın yaşamdan eskiye göre daha çok zevk alması tarafından doğrulanacaktır. Kendilik patolojisinin analiz edilebilir biçimlerinin söz konusu olduğu vakalarda ise tedavinin amacına ulaştığının başlıca belirtileri, bir yandan hastanın hastalık hastalığı, cinselleştirilmiş etkinliklerle kendini uyarma, inisiyatif alamama, boşluk depresyonu ve uyuşukluk gibi durumlarının ortadan kalkması ya da düzelmesi; diğer yandan da hastanın aşırı narsisistik yaralanabilirlikten (örneğin, narsisistik yaralanmalara boşluk depresyonu ve uyuşuklukla ya da kendini yatıştırılmaya yönelik sapık etkinlikleri artırarak karşılık verme eğiliminden) görece kurtulmasıdır. Genellikle bu durumda iyi bir analizin başarısı, hastanın var olmanın sevincini daha derinden hissedebilmesi, *haz duymasa bile* yaşamını yaşamaya değer, yaratıcı, en azından üretken bulmasıyla doğrulanacaktır.

İki psikopatoloji biçimi arasındaki karşıtlığı abartılı bir biçimde

mi çizdim? Belki de. Ancak bulanık olmaktansa fazla şematik olmayı göze almak daha iyidir sanırım. Klinik deneyim psikopatolojinin farklı biçimleri arasındaki uzlaşmaları gösterecek, yani karma durumlara işaret ederek analiste dikkatini bir alandan diğerine kaydırmayı öğretecektir.

SANATÇININ KENDİLİK PSİKOLOJİSİNİ ÖNCELEMESİ

Analizin gelişme yönünü belirleyen temel formülasyonların oluştuğu 1890-1900 arasındaki önemli onyıldan bu yana insanlık durumunda önemli değişimlerin meydana gelmekte olduğu iddiasını destekleyen bir diğer düşünce çizgisi daha vardır. Bu düşünce çizgisi sanatçının (en azından büyük sanatçının) çağının çekirdek psikolojik sorunları üzerinde odaklanmak, belirli bir zamanda insanın yüz yüze geldiği önemli psikolojik meseleye yanıt vermek ve insanoğlunun önde gelen psikolojik görevine seslenmek bakımından zamanının önünde olduğu varsayımına (sanatçının öncelemesi varsayımı olarak adlandıracağım bu varsayımı ilk olarak 1973'te yaptığım bir konuşmada ana hatlarıyla ifade etmiştim; bkz. Kohut, 1975a: 337-8) dayanmaktadır. Bu varsayıma göre büyük sanatçının yapıtı çağının başat psikolojik meselesini yansıtır. Sanatçı bir bakıma kendi kuşağına vekalet eder. Yalnızca toplumun geneli için değil, sosyo-psikolojik sahneyi araştıran bilim adamları açısından da böyledir bu.

Günümüzün çözüm bekleyen temel sanatsal meselesinin tersine, dünün sanatı (özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başındaki büyük Avrupalı romancıları düşünüyorum) çocukluğundan itibaren insani çevreyle güçlü bir bağ içinde olan, istek ve arzularını zorlu bir sınavdan geçirdiği Suçlu İnsan'ın (Oidipus kompleksinin, yapısal çatışmanın insanının) sorunlarını ele almıştır. Ancak modern insanın duygusal sorunları değişmektedir ve insanın yeni duygusal görevine ilk olarak derinlemesine yanıt verenler büyük modern sanatçılardır. Nasıl bugün Batı dünyasında insanın merkezi sorununun paradigması yeterince uyarılmamış çocuk, yeterince yanıt almamış çocuk, idealleştirilebilir anneden yoksun kız çocuğu ve idealleştirilebilir babadan yoksun oğlan çocuğuyorsa, bugünün büyük sanatçılarının (sesle, sözle, tuvalde ve tahta) tasvir edip iyileştirmeye çalıştığı bu çocuğun ufalanan, ayrışan, parçalanan, güçsüz kendiliği, sonra da yetişkinin kırılan, yaralanabilir, boş kendiliğidir. Düzensiz sesin müzisyeni, ayrış-

miş dilin şairi, parçalanmış görsel ve dokunsal dünyanın ressam ve heykeltraşı: Hepsi kendiliğin bölünmesini tasvir eder ve parçaların yeniden bir araya getirilip düzenlenmesiyle bütünlüğe, mükemmelliğe, yeni anlama sahip yeni yapılar kurmaya çalışır. Bu sanatçıların en büyüklerinin (belki Picasso'nun ya da Ezra Pound'un) mesajları öyle alışılmadık araçlar kullanılarak, öyle bir hayali özgünlükle ifade edilmişlerdir ki bunlara hâlâ kolay kolay ulaşamayabiliriz. Ancak diğer bazıları, bizimle anlaşılır bir dille konuşmaya daha çok yaklaşır. Kafka'nın *Dönüşüm*'ündeki hamamböceği Gregor Samsa burada örnek gösterilebilir. Samsa, dünyadaki varlığı eşduyumlu kendilik nesneleri tarafından memnuniyetle karşılanmamış bir çocuktur; ebeveyninin kişisel olmayan bir dille, üçüncü tekil şahısla sözünü ettikleri bir çocuk; şimdi de kendi gözünde bile insanlık dışı bir canavardır. Kafka'nın K'sı, zamanımızın bu Sıradışı İnsan'ı da sonsuz bir anlam arayışı içindedir. Gücü elinde bulunduranlara (*Şato*'da oturan ebeveynler, yetişkinler) yaklaşmaya çalışır, ancak onlara ulaşamaz. *Dava*'da da kefareti ödenebilir, hiç olmazsa anlaşılabilir bir suçu (dünün insanının suçunu) araştırırken ölür. Aradığını bulamaz, bu yüzden de ölümü anlamsız bir ölümdür, "bir köpek gibi" ölür. Yeni Dünya'nın yetiştirdiği en büyük oyun yazarı Eugene O'Neill de yapıtlarında, özellikle de *The Iceman Cometh* ve *Long Day's Journey Into Night* (*Günden Geceye*) gibi geç dönem oyunlarında, insanın önde gelen psikolojik sorununu, yani ufalanan kendiliğini nasıl iyi edebileceği konusunu ele alır. İnsanın kendiliğini yeniden yapılandırma özleminin başka hiçbir sanat yapıtında O'Neill'in *The Great God Brown* (*Büyük Allah Brown*) oyunundaki üç özlü cümledekinden daha keskin bir tasvirini görmedim. Bunlar Brown'ın uzun sürmüş günden geceye yolculuğunun sonuna doğru, kendiliğinin özülü ilgili belirsizlik yüzünden paramparça olmuş bir yaşamın sonunda söylediği sözlerdir: "İnsan kırık doğar. Onararak yaşar. Tanrının lütfu tutkaldır." Modern insanın kendilik patolojisinin özü bundan daha etkileyici bir biçimde ifade edilebilir mi?⁸

Sanatçının çağının başat psikolojik sorununu öncelediğine ilişkin varsayımından tabii ki bireysel güdülenme bulunmadığı anlamı çıka-

8. O'Neill'in yaşamöyküsünü (1962) yazan Arthur ve Barbara Gelb'in, Brown'ın bu sözlerinin anlamını kavradıklarını varsayabiliriz; çünkü bu sözleri kapsamlı çalışmalarının mottosu olarak kullanmışlar.

rılamaz. Michelangelo, Shakespeare, Rembrandt, Mozart, Goethe, Balzac gibi sanatçıların her biri özgül sanatsal amaçlarına, kişiliklerinin derinlerine gömülmüş güdülenmelerle yönelmişlerdir. Yine de bireysel güdülenmeleri ne olursa olsun, hepsi de günümüzün büyük sanatçıları gibi aynı zamanda, kendi zamanlarının önde gelen psikolojik sorunlarını da ifade ediyorlardı.

Henry Moore, O'Neill, Picasso, Stravinsky, Pound, Kafka gibi yaratıcıların yapıtları⁹ yüzyıl önce bile anlaşılmaz bulunacaktı. Ancak şimdi bu yapıtlar, orada dile getirilen mesajlara açık olanlarımız için cüretkâr, derin ve güzeldirler; bunların çağımızın en derin sorunlarına temas ettiğini hissederiz.¹⁰

Geçmişin büyük sanatçılarının yapıtlarındaki biçimsel kusursuzluk karşısında bugün de saygı ve hayranlık duyarız. Onlardan etkileniriz, çünkü bireyin birleşik kendiliğine ait arzu ve çatışmaların ifade edilmeyi beklediği bir çağın özünü ne kadar sahici bir biçimde dile getirdiklerini anlarız. Dahası, toplumsal-tarihsel değişimin insanın psikolojik koşullarında meydana getirdiği derin değişimlere karşın insan doğası, geçmişle aramıza anlayışlı eşduyum köprüleri kurmamızı mümkün kılacak ölçüde aynı kaldığından, sorunları günümüz insanının dünyasının merkezinde olmayan bir psikolojik dünyanın sanatsal ifadesine yanıt vermeyi sürdürürüz. Yine de şurası kesin: Dönemin başat duygusal sorunlarıyla ilgili yeni sanatsal çözümlerin keşfinin bu büyük adamların çağdaşlarında doğurduğu büyük coşkuyu bugün ye-

9. Bence Dostoyevski, belirlenmesi çok daha güç özgül bir geçiş konumunda yer almaktadır. Yapıtları yapısal çatışmayı, yani Oidipus kompleksini ve suçluluk duygusunu ele alır; ama aynı zamanda bu sorunlarla karşı karşıya kalanın zayıf, uflanmış, bütünlüğü tehlikede bir kendilik olduğunu da resmederler. Dostoyevski'nin bazı yapıtları (örneğin *Budala* ya da *Çifti*) üzerine yapılacak bir inceleme, zaman zaman karşımıza çıkan, esas olarak ne yapısal nevrozu ne de kendilik patolojisi olan kişiler olarak ele alınabilecek (ki vakaların çoğu açısından bu geçerlidir) ama her iki rahatsızlığın aynı anda var olması yüzünden eşduyumlu olarak anlaşılmayı bekleyen hastaları anlamamıza yardımcı olacaktır.

10. Büyük sanatçının çağdaşlarına muhtemelen sonraki kuşaklara olduğundan daha nüfuz edici bir güçle hitap edebildiği iddiası bağlamında, örneğin modern okuyucunun Proust'un, Baron de Charlus'nün Mme. de Saint-Euverte'yi alçakgönüllü selamlayışıyla ilgili tasvirini (2. cilt: 986vd.), kendiliğin yaşlılıktaki trajik çöküşünü anlatma açısından (Proust'un kendisinin de atıfta bulunma gereğini hissettiği, edebiyatın aşılmamış zirveleri) Shakespeare'in *Kral Lear*'i ve Sofokles'in *Oidipus Kolo-nos'ta*'sındaki anlatımlardan daha samimi ve dokunaklı bulacağını öne sürdüğümde, bu bazılarını gülünç, bazılarınıysa küfür gibi gelebilir.

niden hissetmemiz mümkün değil.

Elbette bireysellikleri sayesinde yaşadıkları zamanın ana akımının en azından geçici olarak dışına çıkan istisnai sanatçılar vardır. Bu sanatçılar, kendi günlerinde anlaşılabilir olanın sınırlarını tuhaf bir biçimde aşan yapıtlar yaratırlar. Burada Leonardo'nun Tufan dizisi, Michelangelo'nun *Pietà Rondanini*'si,¹¹ Beethoven'in Si Bemol Majör Yaylı Çalgılar Dörtlüsü (*Grosse Fuge*), Opus 133'ü gibi, tehdit altındaki bir kendiliğin (belki ihtiyarlığın, fiziksel çöküşün, ölümün yaklaşmasının etkisiyle) giriştiği mücadeleleri dile getiren derin yapıtları düşünüyorum. Bunlar, uzun süre önce yaratılmış olmalarına karşın modern sanat yapıtıdır. Kleist da "Marionette Tiyatrosu Üzerine" adlı denemesinde (1811) ve daha az ölçüde *Micheal Kohlhaas*'da (1808) ufalanan (ya da derinden yaralı) kendiliğin sorunlarını ele alır; bu yüzden bu yapıtlar da "modern" sanat içinde değerlendirilebilir. Bu yapıtlar büyük bireysel yaratılar olsalar da psikolojik olarak yaratıldıkları zamana ait değildirler; insanın sanatsal yaşamında kendi başlarına ışımlar olarak kalmışlardır ve ancak bugün biz geriye dönüp onlara derinlemesine tepkiler verebiliriz. Bu yapıtları yarattıkları bireysel anlam çerçevesinden çıkararak modern sanata dönüştüren modern izleyici, dinleyici ve okuyucudur, yani tehlikeye düşmüş kendilik çağı çocuğunun gözü, kulağı ve kendine dönük düşüncesidir.

FREUD'UN KİŞİLİĞİNİN ETKİSİ ÜZERİNE

Psikanalizin bugün karşısına çıkan yeni verilere yeni kavramsal araçlar ve terapi teknikleri yaratarak (yani bir kendilik psikolojisine gereksinim duyduğunu söyleyerek) karşılık vermesi gerektiği yolundaki tezin kendisinin de incelenmesi gerekir. Kuşkusuz bugün karşımıza çıkan veriler tam anlamıyla yeni sayılmaz. Ancak tabii ki sosyo-

11. Yalnızca *Pietà Rondanini*'nin değil, Michelangelo'nun son dönemine ait birçok başka büyük heykelin de (*Accademia*'daki "Köleler", *Santa Maria del Fiore*'deki "Pietà", vs.) tamamlanmamış olması ve bu heykellerin tamamlanmamışlıklarının modern izleyici üzerindeki derin etkisi (Michelangelo'nun kendi çağdaşları üzerindeki etkisi muhtemelen böyle değildi), beni yaşlı sanatçının kendiliğindeki parçalanmayla ilgili deneyimini bu şekilde ifade ettiğini düşünmeye sevk ediyor. Tipik bir biçimde Freud (1914b: 213) en derin tepkiyi Musa heykeline; güçlü, tümüyle birleşik bir kendiliğin bu tamamlanmış anlatımına göstermişti.

psikolojik değişimle ilgili önceki tartışmadan ve modern sanatın değişen odağıyla ilgili yukarıda söylediklerimizden de çıkartılabileceği gibi, soruyu bu biçimde ortaya koymuyoruz. Kendilik bozukluklarının, Freud'un analizinin temel kuramlarını formüle etmesinden sonra yeni bir şey olarak ortaya çıkıp çıkmadığını sormuyoruz; böyle bir olasılığı düşünmek bile gülünç olurdu. Sorumuzu görece bir anlamda soruyoruz, yani kendilik bozukluklarının çatışma nevrozlarına karşı ağırlık kazanıp kazanmadığını ya da başka biçimde ifade edersek, mutlak ya da görece olarak artmamış olsalar da kendilik bozukluklarının bugün daha yoğun bir nitelik kazanmış olup olmadıklarını, daha büyük acılara yol açıp açmadıklarını, yine farklı terimlerle ifade edersek, Batılı insanın önde gelen psikolojik sorununun suçluluk duygusunun egemen olduğu aşırı uyarım ve çatışma alanından içsel boşluk, tek başlılık ve kendini gerçekleştirememeye tanımlanan bir alana kaydığı görüşünden hareketle kendilik bozukluklarının bugün daha önemli bir duruma gelip gelmediğini soruyoruz. Ya da soruyu deneysel araştırmaya dayanan bir yanıtın mümkün olduğunu en azından kuramsal olarak kabul eden somut terimlerle ifade edersek, doğal olarak analizinin öncü çalışmalarının yapıldığı günlerde de çok sayıda olmalarına karşın kendilik bozukluğu olan bireylerin ilk dönem analistlerine başvurup başvurmadıklarını, ya da bir başka olasılığı dikkate alırsak, o dönem analistlerinin aktarım nevrozunun sunduğu "psikolojik altın"ı kazıp çıkarmaya çalıştıklarından diğer bozuklukları yoğun bir ilgiyle araştırmayacak kadar meşgul olup olmadıklarını sorabiliriz.

Bu sorulara kesin yanıtlar vermek mümkün değil. "Asla" kelimesini bu tür bağlamlarda kullanmaktan genellikle hoşlanmamama karşın, burada hiç tereddütsüz kesin yanıtların asla bulunamayacağını söyleyebilirim.

Ancak yapılacak bir iş daha var. Analizinin uzun süre tek bir insanın işi olduğu gerçeğini dikkate alarak, analizinin bir dürtü ve geniş ölçekli birleşik yapılar psikolojisi olmasına ve başlangıçtan itibaren kendiliğinin değişik durumlarına yönelmemesine yol açan etmenler arasında (geç 19. yüzyıl bilimine hâkim olan düşünce üslubunun Freud'un yaklaşımı üzerindeki etkisinden ve Freud'un kendi döneminde gerçekten yaygın olan psikolojik sorunlar üzerinde yoğunlaştığı gerçeğinden ayrı olarak) Freud'un kişiliğinin herhangi bir özelliğinin bir rol oynayıp oynamadığına ilişkin soruyu mümkün olduğunca açıklığa kavuşturmaya çalışmalıyız. Bir diğer deyişle, Freud'un kişiliğinin, üzerinde

odaklandığı deneysel verilere ve uygun bulduğu kurama ilişkin tercihlerini belirlemiş olması olasılığını dikkate almalıyız.

Bu konuda bir kitap daha yazmak gerekir ama bunu yapmayacağım. Freud'un kişiliğinin ele aldığımız sorunla bağlantılı olduğunu düşündüğüm bazı yönlerine göz atmakla yetineceğim.

Öncelikle, Freud'un narsisistik yaralanabilirliğine ya da (narsisistik yaralanabilirlik insanın daimi bir çilesi, hiç kimsenin muaf olmadığı bir insanlık durumu olduğundan) daha doğru bir ifadeyle söz konusu olan özgül ruhsal alana ve Freud'un kişiliğinin bu yönüyle nasıl baş ettiğine ilişkin bazı düşüncelerimizi belirtelim. Freud, toplumun büyük çoğunluğunun ciddi narsisistik yaralanmalar olarak yaşama eğilimi gösterdiği narsisistik darbelere pek az duyarlıydı (ya da onlara karşı çok korunmuş durumdaydı). Yalnızca (kendisine ve çalışmalarına) yöneltile saldırlara karşı direnmekle, horgören ve dışlayıcı tutumlara tahammül etmekle kalmıyor, kanımca bu tür koşullarda özellikle kendinden emin ve iddialı oluyordu. Bu görünüşte çelişkili durumun şöyle açıklanabileceği kanısındayım: Bu koşullar altında Freud en çok duyarlı olduğu, kendisini en şiddetli biçimde savunmak zorunda olduğu narsisistik yaralanma türüne karşı korunmuş oluyordu.

Freud kuşkusuz büyük bir adam olmasına karşın kendisini öyle görmüyordu (krş. Jones, 1955: 415). Kendisini büyük bir adam olarak hissedememesinin, kişiliğinin kendi kendisini analiz ettiği sırada yeterince ele almadığı bir parçasının, narsisistik kesiminin bir görünümü olabileceği kanısındayım. Bunu, yine bununla bağlantılı başka belirtilerle birlikte düşünmek gerekir, örneğin kendisine bakılmasından utanması ("Günde sekiz saat ya da daha fazla insanların bakışlarını üzerimde hissetmeye katlanamıyorum", 1913b: 134); başkalarının, yani hastaların kendilerine bakılmasından utanabilecekleri olasılığı karşısındaki aşırı duyarlılığı ("Freud kendilerine bakıp onları utandırmak istemediğinde genellikle gözlerini hastayla arasındaki masanın üzerindeki figürlere dikerdi", Engleman, 1966: 28); övgüyü olduğu gibi kabul etme ve kutlamalardan haz alma konularındaki aşırı gönülsüzlüğü; toplu kutlamalardan kaçınması; yerleşik idealleştirilmiş değerleri gerçek boyutuna indirme isteği (örneğin, Binswanger'e yazdığı 8 Ekim 1936 tarihli mektup; Binswanger, 1957). Yani Freud bu psikolojik kesim üzerinde tam bir içgörü ve kontrol kazanamamış, ancak bu kesimin taleplerini Fliess, Jung ve diğerleriyle gerçekleştirmiştir (bkz. Kohut, 1976: 407n). Freud'un övgüyü ve kutlamayı rahatlıkla

kabul edemediğini gösteren çok sayıda kanıt vardır; yaşamöyküsüne aşına olanlar bunları bulmakta güçlük çekmeyeceklerdir. Freud'un kendisinin de örneğin "bir kutlamanın 'nesnesi'" olmaktan hoşlanmadığını söyleyerek (Binswanger, 1957: 108) bu eğilimini kabul ettiğini söylemek yeterlidir. Yalnız çok tipik bir özelliğe dikkat çekeceğim: Freud, açık övgü ya da hayranlığa maruz kaldığını hissettiği zaman serinkanlı bir nesnellikle (örneğin Jones 1955: 182-3: 415) ya da sonunda övgüyü kabul etse bile ironiyle karşılık vermeye zorlanmış görünmektedir. (Freud'un ironiyi bir savunma olarak kullanımının çarpıcı bir örneği için 7 Mayıs 1916'da E. Hitschmann'a yazdığı, "yalnızca Merkez Mezarlığı'ndaki bir cenaze töreninde yapılan bir konuşma normal olarak, yapmadığın o konuşma kadar güzel ve duygulu olabilir" [E. L. Freud, 1960: 311] sözleriyle başlayan, bunun dışında sıcak bir kabul gösteren mektubuna bakınız.) Bu tutumlar ne kadar iyi akılcılaştırılmış olursa olsun, bunları gerçek büyüklüğün simgesi olarak idealleştirme isteği ne kadar kışkırtıcı olursa olsun, benzer davranışlarla ilgili geniş klinik deneyimlere dayanarak bunların narsisistik kesimde, teşhircilik alanında sınırları keskin biçimde belirlenmiş bir yaralanabilirliği, daha doğru bir ifadeyle aşırı uyardan duyulan korkuyu ele verdiğinden hiç kuşku yok.

Freud'un kişiliğinin buradaki bağlam açısından önemli bir diğer yönü, kendisini müzik ve modern (20. yüzyıl) sanata ilişkin deneyimlere açamamasıdır. Bu özelliklerin kısmen Aydınlanma Çağı insanının bir yönü olarak açıklanabileceği öne sürülebilir, ancak ben asıl meselenin Freud'da olduğuna inanıyorum. Freud'un düşüncenin içeriğine, açıkça tanımlanmış ve tanımlanabilir olana ilişkin tercihini belirleyen onun kişiliği idi; içeriksiz biçimler ve yoğunluklar ve açıklanamayan heyecanlara ilişkin alanlardan kaçınmasına neden olan da yine kişiliği idi.

Freud'un kendisini saf müzik¹² deneyimine teslim edememesi konusunda, bunun kişiliğinin ve zihninin genel eğilimleriyle uyum için-

12. Opera, şarkı ve "programlı müzik" denilen müzik biçimlerinin buradaki bağlamda "saf" müzikten net bir biçimde ayırt edilmesi gerekmektedir. İlk grup söze dökülebilir bir içeriğe sahiptir; bu yüzden de müziksel olmayan bir dinleyici tarafından esas olarak müziksel olmayan yollardan bu müziğe hâkim olunabilir ve bu müzikten keyif alınabilir. İkinci grubun böyle bir içeriği yoktur; bu yüzden de dinleyicinin sözel olmayan yoğun deneyimlerle karşılaşabilme yeteneğinin olmasını gerektirir (krş. Kohut ve Levarie, 1950: 72-5; Kohut, 1957: 392).

de görüldüğü dışında söyleyecek pek bir şeyim yok. Freud bu eksikliğinin farkındaydı, ancak bunun kişiliğinin en değerli unsurları için ödemek zorunda kaldığı kaçınılmaz bir bedel olduğu sonucuyla (bana öyle geliyor ki haklı olarak) tatmin olmuştu. Sanat yapıtlarının üzerinde genel olarak güçlü bir etki uyandırdığını söylüyordu (1914b: 211), yeter ki etkilerinin nedenini kendisine açıklayabilsin. Ardından şöyle devam ediyordu: "Bunu yapamadığım takdirde, örneğin müzikten hemen hemen hiçbir zevk alamıyorum. Zihnimdeki akılcı, belki de analitik yan neden böyle etkilendiğimi ve beni etkileyenin ne olduğunu bilmeksizin etkilenmeye isyan ediyor." Freud'un müziğe tepki verme kapasitesindeki sınırlılığın ne ölçüde telafi edici yapıların bir görünümü olduğu ve ne ölçüde savunmaya yönelik olduğu sorusu kışkırtıcı olsa da, özellikle Freud'un müziğe yönelik tavrının son zamanlarda, bağlantılı konuları araştırmaya devam edeceklerini umduğum başka yazarlar tarafından (K. R. Eissler, 1974; Kratz, 1976) araştırıldığını gözönüne alarak, bu konuyu daha fazla sürdürmeyeceğim. Genel olarak, Freud'un müzik deneyimiyle ilgili sınırlarının derin bir anlam taşımakla birlikte bir eksiklik olarak değil kişiliğinin (akılcılığın değişmez hâkimiyetine yönelik gereksinimle belirlenmiş bir kişiliğin) tanımlayıcı özelliği olarak değerlendirilmesi gerektiğini hissediyorum.

Freud'un modern sanata ilişkin tavrı açısından durum biraz farklıdır. Burada, Freud'un da hafifçe üzüldüğü bir yetersizlik ya da ketlenmeye değil, o dönemde küçük burjuvazi içinde yaygın olan tutuma rahatsız edici bir biçimde ve maalesef benzeyen reddedici ve alaycı bir tavırla karşılaşıyoruz. Freud'un 1922 sonlarında Abraham'a yazdığı mektup bu duruma tanıklık etmektedir (H. Abraham ve E. Freud, 1965: 332). Freud gibi bir psikoloji dehasından, modern sanatı yürekten kabul etmese bile, hiç olmazsa insan ruhunun bu yeni ve şaşırtıcı ifadesine yönelik saygılı ve düşünceli bir merak duyması beklenmez miydi? Ancak, biraz daha düşünüldüğünde, Freud'un modern sanatı reddetmesinin, arkaik narsisistik durumlara gömülmedeki isteksizliğiyle (bkz. Hollós'a 1928 tarihli mektubu [Schur, 1966: 21-2]) kendiliğinin bütünlüğü ve çözülmesi durumlarının (zamanımızın önde gelen psikolojik hedefleri olarak, bilimsel psikolojinin araştırma hedefi olmadan önce günün öncü sanatçılarının yapıtlarına girmiş bu konuların) önemini anlamaktaki başarısızlığıyla kol kola gitmiş olması muhtemel görünmektedir.

Yukarıda ifade edilen düşüncelerin, Freud'un kişiliğindeki belirli

özelliklerin onu ruhsal yaşamın bir yönünü vurgulayıp bir başkasını yeterince vurgulamamaya götürdüğü yolundaki çıkarsamayı desteklediğine inanıyorum. Freud'un bazı kuramsal yazıları kuşkusuz kendilik psikolojisinin belirli kesimlerinin gelişimi için gerekli zemini hazırlamıştır. Bununla birlikte, narsisizm alanında kuramsal olarak tartıştığı (örneğin, klinik analizde narsisizmin rolü ya da narsisizmin tarihteki rolüyle ilgili) temaları yapısal psikoloji, yani çatışma psikolojisi araştırmalarını sürdürdüğü sıradaki özgürlük ve güçle işlemediği kanısındayım. Freud arkaik narsisizm alanına en derin katkılarını yaptığı yerlerde bile (1911) bir yandan narsisistik gerileme konumunun, bir yandan da çok daha üst gelişim düzeylerindeki çatışmaların, yani eşcinsellik ile ilgili çatışmaların önemini kabul etme arasında kafa karışıklığı içinde gidip gelmiştir. Freud'un konumundaki bu muğlaklık, kuşaklar boyunca onu savunanların (krş. örn. Kohut, 1960: 573-4) ve ona saldıranların (krş. örn. Macalpine ve Hunter, 1955: 374-81) birbirine zıt görüşler geliştirmesine yol açmıştır.

Saygı duyulan birinin sınırları olduğunu kabul etmemiz güçtür. Ancak bence bütün büyük başarılarda olduğu gibi Freud'un yapıtında da bir alandaki içgörü yoğunluğu ve derinliğinin bedeli bir diğer alandaki görece yüzeysellik ile ödenmek zorundadır. Freud kendisini, nesne-içgüdüsel deneyimlerin değişik görünüşlerinde yaptığı gibi, derin bir eşduyumlu gömülmeyle kendiliğin değişik görünüşlerine verebilecek durumda ya da vermek isteğinde değildi. Freud'un öncü zekâsının, yaratıcı yaşamını esas olarak adadığı alandaki içgörülerinin derinliğini sınırlamadan sözünü ettiğimiz bu iki alanda birden ilerleyemeyeceğini varsayıyorum.

Ayrıntıları bir tarafa bırakalım. Yukarıda söylemiş olduğum her şey kuşkuyla yer bırakmayacak biçimde kanıtlanabilseydi bile, neyi başarmış olacaktım? Freud'un kişiliğinin bilimsel eğilimlerini belirleyen özellikleri olduğu açık değil midir? On dokuzuncu yüzyıl biliminin bazı en büyük hocaları tarafından bilimsel olarak yetiştirilen Freud'un araştırmalarında kullandığı yöntemler ve bu araştırmaların sonuçlarını formüle etmek için başvurduğu kuramsal yapılar ne kadar yeni ve cüretkâr olursa olsun, yine de kendisine öğretilenin etkisini göstermez mi?

Bu çıkarsamalar kuşkusuz pek sarsıcı değildir; onları ortaya koymamın nedeni esas olarak şu nihai, önemli sorunun yolunu açmaktır: Nedeni ne olursa olsun (ya yaygın psikopatolojinin araştırmacının

dikkatini çeken özgül türü yüzünden, ya o dönem biliminin belirleyici odağı yüzünden, ya Freud'un kişisel eğilimleri yüzünden ya da muhtemelen söz konusu olduğu gibi bütün bunların ortak etkisiyle) eğer klasik psikanaliz derinlik psikolojisinin araştırmasına açık olan bütün alanı yeterince kapsamadıysa, o zaman (kendilik psikolojisinin sağladığı türden) yeni ve daha kapsamlı bir odağın işin içine sokulmasının, artık psikanalizden söz edemeyeceğimiz ve istemeyerek de olsa yeni bir bilimle karşı karşıya olduğumuzu kabul etmemizi gerektirecek büyük değişimlere yol açıp temel bakış açımızı değiştirip değiştirmedini; ya da yeniyi eskinin parçası haline getirip ne kadar büyük olursa olsun söz konusu değişimi yaşayan ve gelişen bir bilimin yeni bir evresine doğru bir gidiş olarak görmemize olanak verecek bir süreklilik duygusunu koruyup koruyamayacağımızı sormalıyız. Bu önemli soruya akıllıca bir yanıt vermek istiyorsak, öncelikle şu temel soruyu yanıtlamaya çalışmamız gerekir: Psikanalizin esası nedir?

PSIKANALİZİN ESASI NEDİR?

Karmaşık bir dizi etkinliğin olgun ve gelişmiş işlevlerini açıklamak üzere, bu etkinliklerin basit kaynağını tanımlayan niteliklere dayanmak tehlikelidir (Langer, 1942; Hartmann, 1960). Ama, ne kadar karmaşık olursa olsun daha sonraki bütün gelişmenin ilk hareketle esas olarak anlamlı ve kopmamış bir bağ içinde kaldığını gösterebileceğimiz, bu yüzden de oluşumsal yanılığ tuzaklarıyla ilgili bu genel uyarıcı kuralın geçerli olmadığı bazı gelişim silsileleri vardır.

İnsan düşüncesinin, özellikle de bilimsel düşüncenin gelişimi biyolojik evrime benzetilerek ele alınabilir. Çoğu zaman gelişmeler anlaşılır kuralları izler, düzenli bir biçimde ilerler. Hatalar elenir, yeni gerçekler ortaya atılır ve yeni keşfedilmiş bir dizi veriyi açıklamak için yeni kuramlar oluşturulur. İnsan düşüncesi, bilimsel düşünce, algılanabilir olduğu kadar algılanamaz adımlarla yavaş yavaş (dehşetli parlak zekâlarının gerçekleştirdiği esaslı hamlelerle olduğu kadar, çalışkan araştırmacıların eğitilmiş zihinlerinin geliştirici ve inceltici katkılarıyla da) ilerler. Biyolojik gelişme gibi bilimsel düşünce de (en azından uzun zaman dilimlerinde) tahmin edebileceğimiz yollarla ilerlemez ve henüz onu istediğimiz gibi (en azından uzak hedeflere doğru) yönlendiremeyiz. Tersine, bilimsel düşünce mantıklı bir biçimde ilerler, en azından geriye dönük incelemeye açıktır. Bununla

birlikte çok seyrek de olsa insanın dünyayla ilgili algısının gelişiminde, (başlangıçta küçük bir adım gibi görünse de) gerçekliğin yepyeni bir yönüne ulaşılmasını sağlayan ileriye yönelik bir sıçrama meydana gelir. Bu tür bir ilerleme biyolojik evrimdeki mütasyonla karşılaştırılabilir. Bu ilerleme sayesinde insan düşüncesine yeni bir boyut kazandırır. Bu yalnızca yöntemdeki bir ilerleme olarak adlandırılmayacak bir olaydır. Eski ve bilinen gözlem verilerinin şimdi yeni bir ışık altında, yeni bir açıklayıcı paradigmanın ışığı altında görülmesi olarak da tanımlanamaz (bkz. Kuhn, 1962). Hayır, söz konusu olgu, yani insan düşüncesinin mütasyonu ne devrim yaratan yeni bir teknik ne de devrim yaratan yeni bir kuramdır. Bunların her ikisi birdendir; her ikisi birden olduğu için de, her ikisinden daha fazla bir şeydir. Veriyi kuramdan ayıramadığımız, dışsal keşif ve içsel tavır değişikliğinin hâlâ bir ve aynı şey olduğu, gözleyenle gözlenenin arasındaki birincil birimin henüz ikincil soyutlayıcı düşüncelerle engellenip bulandırılmadığı, insanın gerçeklikle ilişkisinin o temel düzeyindeki bir ilerlemedir bu. Deneyimin bu temel düzeyinde en ilkel ve en gelişkin zihinsel işlevler aynı anda çalışır görünmektedir; bunun sonucu olarak da gözleyenle gözlenen arasında net bir ayrılık olmadığı gibi, düşünce ve eylem de hâlâ aynı şey olmaya devam eder. Bu bakımdan bilim tarihinde atılmış en büyük adımlar (büyük bilim adamlarının öncü deneyleri), daha önce de söylediğim gibi (ss. 46-7n) bazen "öncelikle keşfi kolaylaştırmak ya da varsayımları sınamak üzere tasarlanmış düzenlemeler" değil, "somutlaşmış düşünce"lerdir, ya da daha doğru bir ifadeyle düşüncenin bir öncülü, bir "eylem-düşünce"dirler. Bu varsayımın doğru olup olmadığını ortaya çıkarabilecek yeterli deneysel malzemem olmamasına karşın büyük bir şairin, Goethe'nin bağlantılı bir konuyla, İncil'de yaratılışın (Batılı insan için yaratıcılığın prototipidir bu) özünü ilgili düşüncelerine geçebilirim. Faust, trajedinin hemen başlarında (1. Bölüm, 1224-37) Yeni Ahit'i (Yuhanna 1/1) Yunanca aslından çevirmeye başlar. Ancak ilk satırı nasıl çevirecek, dünyanın *fons et origo'suna*, yani "başlangıcına" nasıl bir karşılık bulacaktır? "Başlangıçta Söz vardı"yı dener. Ama bundan vazgeçer. "*Düşünce*" demelidir belki de? Ama bu sözcük de anlamı tam olarak vermez. O halde "*Güç*" mü demelidir? Hayır, bu da olmaz! Tam o sırada birden bir esinle nihayet ışığı görür: "Başlangıçta *Eylem* vardı"¹³ diye yazar.

13. Goethe'nin "*Am Anfang wardie Tat*"ındaki "*die Tat*" (iki yakından ilişkili an-

Daha önce sözünü ettiğim, insanın dünyaya yönelik algısının gelişmesindeki sıçramayı mümkün kılan düşünsel sürecin psikolojik özü ne olursa olsun, bu tür anlarda atılan adım daha öncekilerle mantıksal olarak bağlantılıymış gibi görünmez. Çok güçlü bir düşüncenin, basit olmasına karşın sanki plan yapan bir zihin geleceğe yönelik bir proje sunmuş gibi daha ileride gerçekleşecek sayısız eyleme işaret eden bir eylemle birlikte kendiliğinden ortaya çıkışına, bir başka deyişle çok sayıda izleyicinin o zamana dek keşfedilmemiş yabanıl bölgelerden kazanılan toprağı işlemelerine olanak verecek bir düşünce-nin belirişine tanık olmuş gibiyizdir. Yeni kıta bir kez bulundu mu, başkaları onu araştıracaklardır; kimileri kapsamlı düzenleyici ilkeler (paradigmatik ancak yerine başkası konabilen ve geliştirilebilen kuramlar) geliştirip yeni alanın araştırılması için başlıca metodolojileri (paradigmatik ancak yerine başkası konabilen ve geliştirilebilen teknikler) biçimlendirecek, başkalarıysa bu teknik ve kuramları işleyip inceleyecek ve yeni veriler sağlayacaktır. Ancak önce atılan bu temel adım, en azından insan düşüncesinin kayda geçirilmiş tarihinin sınırları içinde (geliştirilebilir ve yerine başkasının konulabilir olması anlamında) kısa ömürlü gibi görünmemektedir.

İçerik ve eşduyuma dayalı derinlik psikolojisinin (psikanaliz) yeni alanına yol açan mütasyon 1881'de, Viyana yakınlarındaki bir kır evinde, Josef Breuer ve Anna O.'nun karşılaşmalarıyla ortaya çıktı (Breuer ve Freud, 1893). Gerçekliğin yepyeni bir yönüne giden yolu açan adım (devrimci bir bilimin hem yeni içeriğini hem de yeni gözlem biçimini aynı anda kuran adım) "baca süpürmeye" gitmek istediğinde ısrar eden hasta tarafından atıldı (s. 30). Ancak insanın dünyayı keşfinde birinci dereceden önemli bir ilerlemenin temelini oluşturacak bu gözleyen-gözlenen birliğini gerçekleştiren, Breuer'in bu girişimde hastasına katılması, ona istediğini yapma iznini vermesi ve hastasının hamlesini ciddiye alma (yani bunun sonuçlarını gözleyip kâğıda geçirme) yeteneği idi.

Şu halde bence psikanalizin esası, bilimsel gözlemcinin veri toplama ve açıklama amacıyla gözlediği şeye uzun süreli eşduyumlu gömülmesidir. Sonraki bütün gelişmeler (Freud'un düzenleyici zihninin,

cak eşanlamlı olmayan sözcükle) "eylem" ya da "edim" olarak çevrilebilir. Her ikisi de "düşünce" ve "söz"le karşıtlık oluşturuyorsa da, "eylem" "düşünce"yle daha güçlü bir karşıtlık oluşturduğundan onu tercih ediyorum.

cesaretinin ve ısrarının sağladığı katkılar, sonraki kuşaklardan analistlerin en iyilerinin yaptığı katkılar) mantıksal olarak bu esasla ilgilidir ve doğrudan doğruya ya da deneme-yanılma yoluyla buna yol açan etkinlikler anlaşılır bir sıra içinde ortaya çıkar. Esası yaratan ilk adımsa nedensel silsileler alanının dışında gibi görünmektedir; var olan mantıksal ve psikolojik araçlarımızla bunu açıklayamayız.

Şimdi bu araştırmanın merkezi konusuna, psikanalizin esasını neyin oluşturduğu sorusuna dönebiliriz. Benim, psikanalizi başlangıcından itibaren bütün diğer bilim dallarından ayıran özellikleri vurgulamayı amaçlayan yanıtlım (şunu da ekleyeyim, psikanalizin kaynaklarına gönderme yaparak şimdi oluşumunu meşrulaştırabildiğim yanıtlım) psikanalizin, gözlemcinin eşduyum ve içe bakış yoluyla insanın iç yaşamına ısrarla gömülmesi sayesinde veri toplayıp bunları açıklamayı amaçlayan bir karmaşık ruhsal durumlar psikolojisi olduğu yolundadır.

İnsanın doğasını araştıran bilimler arasında bence psikanaliz, esas etkinlikleri bakımından (insan deneyimine ilişkin veri toplamak için bilimsel bir kesinlikle kullanılan) eşduyum (gözlenen verileri daha geniş bir anlam ve önem çerçevesine yerleştirmek için yine aynı ölçüde bilimsel kesinlikle kullanılan) deneyime yakın ve deneyimden uzak kuramsallaştırmayla birleştiren yegâne bilimdir. İnsan bilimleri içinde önceden anlamış olduğu şeyi açıklayan yegâne bilimdir.

Bir diğer deyişle psikanaliz kendisini daima içe bakış ve eşduyum yoluyla elde edilen verilere dayandırması açısından bütün diğer bilimlerden ayrılır. Eski ve yeni psikanaliz kuramlarının anlamı (içsel tutarlılıkları ve uygunlukları), ancak bu özgül veri toplama süreciyle bağlantıları anlaşıldığı zaman tümüyle kavranabilir. Analizin gözleme ilişkin temel tutumunu uygulamak için kullandığı teknik incelikler (özellikle de serbest çağrışımın tutarlı olarak kullanılması) kuşkusuz büyük önem taşır. Analistlerin eşduyum yoluyla topladıkları verileri düzene sokarken kullandıkları çeşitli kuramsal çerçevelerin de (örneğin topografik ve yapısal ruh modelleri) yaratıcı ve yararlı oldukları kesindir.

Ancak değerli olmalarına karşın, psikanalitik kuram ve tekniğin sağladığı bu araçlar yeri doldurulamaz nitelikte değildir; bunlar (daha önce serbest çağrışım ve direnç analizi hakkında söylemiş olduğum gibi) geliştirilebilir araçlar, "içe bakışa ve eşduyuma dayalı gözlem yönteminin hizmetinde kullanılan yardımcı araçlar"dır (Kohut, 1959:

464). Bence (konusunun, dünyanın gözlemcinin içe bakan konumuy-
la tanımlanan yönü olması bakımından) psikanalizin esası buradadır;
gerçekten de doğduğu an derinlik psikolojisinin esası da buradaydı.

Şimdi bir an durup, psikanalizin esasıyla ilgili bu tanıma karşı ya-
pılabilecek itirazları dikkate almalıyız. Eşduyum teriminin bilimsel
olamayan kullanımının yarattığı popüler izlenimlerden, yani bir yan-
dan iyilik, şefkat ve duygudaşlık, diğer yandan sezgi, altıncı his ve
esin gibi birbiriyle bulanık biçimde bağlantılı anlamlardan söz eden-
ler olabilir. Benim tanımımın, özgül bir kuramsal ilkeye başvurmadi-
ği için (Freud'un analitik yaklaşımı belirleyen şeyin aktarım ve direnç
mekanizmalarının kabulü olduğu yolundaki ünlü sözüne [1914a: 16]
bile atıfta bulunmadığından) alanın sınırlarını belirlemekte başarısız
olduğunda ısrar edenler de olabilir.

Bu itirazları gayet iyi anlıyorum. Özellikle de (önce eşduyum üze-
rindeki ısrarımın yol açtığı kuşkulara cevap vermem gerekirse) mes-
lektaşlarımdan bazılarının eşduyuma temel bir önem verirken benden
önce başkalarının gerçekleştirmeye çalıştığını gerçekleştirmeye çalış-
maktan başka bir şey yapmadığımı, yani gerçekliğin soğuk olguları-
nın kararlılıkla kabul edilmesinin yerine, yanılsamalara doğru geriye
dönük, duygusal bir kaçışı geçirmeye çalıştığımı söyleyeceklerini bi-
liyorum. Kuşkusuz bazı eleştirmenler de eşduyumlu yaklaşımın (bir
terapist ve bir araştırmacı olarak) analistin tutumunun zorunlu ve ta-
nımlayıcı unsurlarından biri olduğu yolundaki iddiamın, nihai olarak
öldürücü bir yolda atılmış bir ilk adım, telkin ve sevgiyle tedavi sağla-
yan bilim dışı psikoterapi biçimlerine doğru zekice gizlenmiş bir ilk
hareket olduğunu, bilimsel düşünce biçiminin yerine yarı dinsel ya da
mistik yaklaşımın (analizin var olduğu andan itibaren karşısında sınır-
larını dikkatle belirlemek ve varlığını korumak zorunda olduğu bu
sahtekârlıkların) geçirilmesi anlamına geldiğini söyleyeceklerdir.

Psikanalitik kuramda eşduyumun konumunun saygınlığını destek-
leyecek en ikna edici tartışmalar bile (örneğin eşduyumun derinlik
psikolojisi için yeri doldurulamayan bir araç olmakla kalmayıp derin-
lik psikolojisinin sınırlarını da belirlediği görüşü), tabii ki hayali ele-
ştirmenimin ağzından dile getirdiğim korkuları geçersiz kılmaz. Ana-
liz gerçekten de bilimsel alanda duygularına fazla kapılmanın getire-
ceği şaşkınlığın, klinik alanda da örtük bir biçimde telkin yoluyla te-
davinin yarattığı ikiz tehlikeye maruz kalmıştır. Bu yüzden içgörüle-
rimizin bilimsel olmayan terapi etkinliklerini akılcılaştırmak için kul-

lanılabileceği olasılığı karşısında tedbirli olmalıyız. Bununla birlikte bu tür kötüye kullanmalara karşı mücadele eşduyum ve içe bakışın reddedilmesiyle (derinlik psikolojisini ortadan kaldıracak böyle bir hareketle) değil, bu kavramların kuramsal alandaki tanımına kavramsal bir açıklık getirerek (bkz. Kohut, 1971: 252-6) ve bu kavramların terapi ve araştırmadaki kullanımlarında bilimsel standartlara kesin bir biçimde uyulmasında ısrar edilerek yapılmalıdır.

Yapmış olduğum tanım, daha önce de söylediğim gibi, yerleşik analiz kuramlarına, özellikle de Freud'un geliştirdiği kuramsal çerçeveye özgül bir atıfta bulunmaması nedeniyle de eleştirilecektir. Oysa bir bilim, hepsinin ötesinde psikanaliz gibi temel bir bilim, kullandığı araçlarla tanımlanamaz; ne metodolojik araçlarıyla, yani araştırmalarında kullandığı araçlarla ne de (bu noktayı özellikle vurgulamak istiyorum) kavramsal araçlarıyla, yani kuramlarıyla tanımlanabilir. Böyle bir bilim ancak bütünsel yaklaşımıyla tanımlanabilir; bu yaklaşım da, gerçekliğin artık o bilimin konusu olarak nitelendireceğimiz yanı- nı belirler.

Ama eşduyum yalnızca bir araç, özgül bir gözlem aracı değil midir, bu yüzden de benim bu konuyu vurgulamam, yaptığım tanımı (sanki analizin terapi ortamında divan, kuramda da bastırma kavramının kullanılmasıyla tanımlandığını söylemişim gibi) keyfi kılmaz mı? Bu sorulara yanıtlım "hayır"dır. Eşduyum, hastanın uzanır durumda olması, serbest çağrışım kullanımı, yapısal modelin ya da dürtü ve savunma kavramlarının kullanımı anlamında bir araç değildir. Eşduyum gerçekten de özü itibarıyla gözlem *alanımızı* belirler. Eşduyum insanın iç yaşamına ulaşmamızı sağlayan yararlı bir yoldan ibaret değildir. İnsanın içsel yaşamı düşüncesinin kendisi, dolayısıyla da karmaşık ruhsal durumlar psikolojisi kendisini karşısındakinin yerine koyarak içe bakışı (eşduyumu böyle tanımlıyorum; krş. Kohut, 1959: 459-65) yoluyla insanın içsel yaşamının ne olduğunu, kendimizin ve başkalarının ne düşündüğünü ve hissettiğini bilme yeteneğimiz olmaksızın düşünülemez.¹⁴

14. Benim görüşüm Freud ve Ferenczi'nin aşağıdaki açıklamalarıyla uyum içindedir. Bu açıklamalar resmi bir nitelik taşımamakla birlikte çok önemlidir ve derin bir dikkati hak eder.

"Taklit yoluyla özdeşleşmeden eşduyuma, yani bir başka ruhsal yaşama karşı *herhangi bir tutum* alabilmemizi sağlayan mekanizmanın kavranmasına giden bir yol vardır (Freud, 1921: 110, n. 2, italikler bana ait).

Psikanalizi esas itibariyle gözlemcinin eşduyum ve içe bakış yoluyla insanın iç yaşamına ısrarla gömülmesi sayesinde veri toplayıp bunları açıklayan bir karmaşık ruhsal durumlar psikolojisi olarak tanımlamak suretiyle bizi (ve bizden sonra gelecek analist kuşaklarını) kuramlarımızı ve açıklamalarımızı toplayacağımız yeni verilere uyarlamaktan alıkoyacak fazlasıyla dar bir analiz tanımının zincirlerini gevşetme yolunda bence yeterince ilerlemiş olduk.

Geniş, ancak bence sınırları açıkça belirlenmiş olan tanımına dayanarak şimdi uzun süredir beni uğraştıran bir sorunu çözebilirim. Geçmişte, kuramsal ilkelerine şiddetle karşı olduğum belirli grupların üyelerini analist olarak kabul ederken, genel olarak kuramsal görüşlerinin birçoğuna inanmama karşın bazı başka grupların üyelerini neden analist olarak kabul edemediğimi hep merak etmişimdir. Örneğin kuramsal formülasyonlarını yanlış öncüllere dayandırmalarına ve psikanalitik uygulamalarının kuramsal yanlışlarının uzantısı olan belirli yönlerine karşı olmama rağmen, Melanie Klein'in izleyicilerinin analist olduklarından asla kuşku duymadım. Diğer taraftan, örneğin Franz Alexander'ın geleneksel uzun analizlerin direnç olgusunu ifade ettiği, (yani bu analizlerin hastanın kaçmak için başvurduğu manevralarla ya da en azından hastanın üretken olmayan gerilemesiyle uğraştığı) ve bunların yerine etkin biçimde yönlendirilen kısa tedavi biçimlerinin geçirilmesi gerektiği yolundaki önerisini (Alexander ve diğerleri, 1946) izleyenleri analist olarak kabul edemiyorum. Klasik analizin temel formülasyonlarına sıkı sıkıya bağlı kalmalarına, yani Oidipus kompleksinin önceliğine inanmayı ve verilerini yapısal ruh modeline göre düzenlemeyi sürdürmelerine karşın bu kişileri analist olarak göremiyorum.

(Daha önce net bir biçimde düşünülmemiş) bu farklılıkların, bir bilimsel ya da terapi amaçlı girişiminin analitik olarak nitelenmesi için gözlemcinin belirli bir felsefeyi (örneğin psikobiyolojik bakış açısını) benimsemesi ya da (oluşumsal, dinamik, ekonomik ya da ya-

"[Freud] içe bakış yoluyla elde edilen verilerin bilimsel düzenlenmesiyle yeni bilgi edinmenin, gözlem ve deney yoluyla elde edilen dışsal algı verilerinin kullanımıyla yeni bilgi edinmek kadar mümkün olduğunu keşfetmişti." Ve daha sonra: "Psikanaliz sayesinde şimdi yeni bir grup veriye (doğa bilimleri tarafından dikkate alınmayan bir grup veriye) sistematik bir biçimde yaklaşılabiliyoruz. Psikanaliz yalnızca içe bakış yoluyla algılanabilen içsel güçlerin etkinliğini ortaya koyar (Ferenczi, 1927, benim çevirim).

pısal bakış açıları gibi) belirli düzenleyici ilkelere dayanması veya (Freud'un belirttiği, aktarım ve direnç kuramları gibi) belirli kuramlara bağlı kalması gerektiği yolundaki ölçüte dayanmadığı, tersine bu tür bir girişimin analitik olarak nitelenmesi için gözlenen alanı bilimsel olarak açıklamak amacıyla içe bakış ve eşduyumun araçlarını kullanarak bir grup psikolojik veriye ısrarla gömülmeyi gerektirdiği yolundaki ölçüte dayandığı hususu şimdi bana açık görünüyor. Örneğin, analiz edilen kişinin çocukluktan kalma bastırılmış arzularla analiste yöneltmiş isteklerin bir alaşımı olarak açıklanabilecek hayati etkinliklerinin olduğundan (ve bunların analitik ortamda gözlenebilir olduğundan), benzer bir biçimde analistin yorumları nevrotik güç dengesini tehdit etmeye başladığı zaman analiz edilenin analiste yönelen itki-ketleyici ruh içi güçler olarak açıklanabilecek hayati etkinlikleri olduğundan hiçbir kuşku olmamasına rağmen, bunun da ötesinde analizin bu sırada bu etkinliklerin deneyimden uzak özü niteliğindeki iki kavramdan (aktarım ve dirençten) nasıl vazgeçebileceğini tahayyül edemememe rağmen, gelecek kuşaklardan bazı analistlerin yeni bir kavramsal yaklaşım gerektiren psikolojik alanlar (terapi alanında bile günümüzde evrensel olarak geçerli bu iki kavramın devre dışı kalacağı alanlar) keşfedebileceği konusunda ısrar ediyorum. Modern fizik, yani Einstein'ın, özel olarak da Planck'ın ve Bohr'un fiziği (her ne kadar bu araştırmacılar fiziksel gerçekliğin o zamana kadar keşfedilmemiş yönleri üzerinde yoğunlaşmış ve Newton'un klasik fiziğinden farklılık gösteren formülasyonlar oluşturmak zorunda kalmışlarsa da) yine de fiziktir. Psikanalistlerin kendi bilimlerine yönelik tutumları fizikçilerin fiziğe karşı tutumundan farklı mı olmalıdır?

Derinlik psikolojisinin tanımıyla (psikanalizi fizik, matematik ya da biyoloji kadar temel bir bilim olarak kabul eden bir tanımla) ilgili bu düşüncelerle yeni bir yönden hareket ederek 1959'da vardığım sonuca geri döndüm. Eşduyum ve içe bakış yoluyla gözlem tavrının temel önemi üstüne düşüncelerimi ilk kez formüle etmemden bu yana psikanalitik kuram ve uygulamanın birçok alanıyla ilgili görüşlerim değiştiyse de bu temel soruyla ilgili fikrim değişmedi.

Yeterince açık: Psikanalizin esasıyla ilgili görüşlerimin kabul edilmesi kendi başına, yeni ortaya atılmış şu ya da bu özgül açıklayıcı varsayımın doğru olduğu, psikanalitik kuramın gerekli bir genişlemesini ifade ettiği ya da psikanalitik uygulamaya yeni ve etkili bir manivela sağladığı iddiasını desteklemez, her ne kadar bu yeni varsayım

araştırmacının hastalarının içsel yaşamına eşduyum yoluyla uzun süreli gömülmesi yoluyla elde edilen verilerden çıkarılmış da olsa. Ama görüşlerimin kabul edilmesi, yerleşik öğretilerden farklılık gösteren bulgu ve düşüncelerin yetkili ağızlara dayanarak reddedilmesini engellerek, psikanalistlerin eşduyum yoluyla algılanan verileri geleneksel düzenleme tarzlarını bir tarafa bırakmalarını, geçici olarak ama yine de yeterince uzun dönemler için Coleridge'in (1817) "inançsızlığın gönüllü olarak askıya alınması" olarak adlandırdığı tutumu benimseyip kendilerini yeni tarif edilmiş kümelenme ve süreçleri tanıma işine vermelerini mümkün kılacaktır. Yeni bulguların sahiciliği ve yeni formülasyonların uygunluğu saptanmışsa eğer, psikanalizin geniş tanımını nihai olarak bu yeni veri ve kuramların psikanalize dahil edilmesine ve bunların analiz mesleğinin süregiden etkinliği sayesinde tedrici olarak dönüştürülmesine izin verecektir.

Yukanda, ne yerleşik düşünme biçimlerine bağlılığın ne de analizin ele aldığı konuyu fazla geniş bir biçimde tanımlama korkusunun psikanalistleri, araştırmacıların sunduğu yeni kavram, kuram ve teknikleri (yeni verilerin ya da bilinen verilerin yeni keşfedilen anlamlarının açıklanabilmesi için kabul edilmesi gerektiği düşünülen bu yeni kavram, kuram ve teknikleri) sınamaktan alıkoymaması gerektiği yolundaki kanaatimi ifade ettim, böylece de kendilik psikolojisine karşı açık fikirli bir tutum takınılması yolundaki çağrımı yeterince dile getirmiş oldum. Psikanalizde atılan, desteklediğim bu adım lehine tek bir şey daha söyleyeyim: Açık fikirli psikanalist kendilik patolojisine yeterince kulak verse, kendilik psikolojisi ilkelerinin gerekli olduğunu, bu ilkelerin klinik ortamın içinde ve dışında klasik bakış açısının açıklayamadığı belirli olguları açıkladığını kabul etse bile, bazı kuramlarının tamamlanmamışlığı, bitirilip inceltilmemiş olması ve bazı kavramlarının muğlaklığı yüzünden yine de ona karşı çıkmayacak mıdır?

Bu bağlamda özel olarak elinizdeki çalışmanın kimilerine ciddi bir eksiklik gibi görünen bir özelliğine değinmek istiyorum. Araştırmam kendilik psikolojisini ele alan yüzlerce sayfayı kapsıyor, buna karşılık kendilik terimine asla sabit bir anlam vermediği gibi, kendiliğin özünün nasıl tanımlanması gerektiğini de asla açıklamıyor. Bu gerçeği utanmadan, herhangi bir pişmanlık duymadan kabul ediyorum. İster terimin dar anlamıyla kendilik psikolojisi çerçevesinde ruhsal aygıt içindeki özgül bir yapı olarak anlaşılsın, isterse terimin geniş

anlamıyla kendilik psikolojisi çerçevesinde bireyin psikolojik evreninin merkezi olarak anlaşılın, kendilik tıpkı bütün gerçeklikler gibi – fiziksel gerçeklik (dünyayla ilgili duyularımız tarafından algılanan veriler) ya da psikolojik gerçeklik (dünyayla ilgili içe bakış ve eşduyum yoluyla algılanan veriler)– özü itibarıyla bilinemez niteliktedir. İçe bakış ve eşduyum yoluyla kendi başına kendiliğe nüfuz edemeyiz; kendiliğin yalnızca içe bakış ve eşduyum yoluyla algılanan psikolojik görünüşleri bize açıktır. Kendiliğin doğasıyla ilgili kesin bir tanıma yönelik talepler, "kendiliğin" soyut bir bilime özgü bir kavram değil, deneysel verilerden çıkarılmış bir genelleme olduğu hususunu gözardı eder. Bu bakımdan "kendilik" ve "kendiliğin temsili"nin (ya da benzer biçimde "kendilik" ve "kendilik duygusu"nun) farklılaştırılmasına ilişkin talepler bir yanlış anlamaya dayalıdır. İçe bakış ve eşduyum yoluyla algılanan, sonradan "ben" olarak adlandıracağımız bir dizi içsel deneyimin zamanla nasıl kurulduğuna ilişkin veri toplayabilir ve bu deneyimin belirli tanımlayıcı değişimlerini gözleyebiliriz. Kendiliğin ortaya çıktığı çeşitli bütünleştirici biçimleri tarif edebilir, kendiliği oluşturan çeşitli bileşenleri (kendiliğin iki kutbunu, yani ihtirasları ve idealleri, ayrıca iki kutup arasında yer alan yetenekler ve beceriler alanını) gösterebilir ve bunların nasıl oluşup işlev gördüğünü açıklayabiliriz. Nihayet farklı kendilik türlerini ayırt edebilir, bileşenlerinden biri ya da ötekinin egemenliği temelinde ayırt edici özelliklerini açıklayabiliriz. Bütün bunları yapabiliriz ancak yine de görünüşlerinden farklı bir şey olarak kendiliğin özünü bilemeyiz.

Bu açıklamalar, gerçek bilim adamının (daha önce kullandığım kavramla oyuncu bilim adamının) başarılarının kusurlarını, örneğin formülasyonlarının geçici niteliğini, kavramlarının tamamlanmamışlığını hoş görebileceği yolundaki inancımı ifade ettiğinden, bana yeni kendilik psikolojisini savunmak adına gösterdiğim çaba için uygun bir sonmuş gibi geldi. Gerçekten de bilim adamı için bütün bu kusurlar, keyifle girilecek yeni çabaları özendirecek şeylerdir. Bilimin en derin anlamının, bilim ancak geçici ama devam etmekte olan yaşamın bir yönü olarak görüldüğü zaman ortaya çıkacağına inanıyorum. Değişime (hatta derin önemi olan değişime) rağmen süreklilik duygusu, bilim adamını kuramdan gözleme devamlı yinelenen dönüşünde; yani, daha derin ya da kapsamlı açıklayıcı modeller; yeni, daha derin ya da daha kapsamlı açıklayıcı kuramlar oluşturmaya yönelik devamlı yinelenen çabasında destekler. Yerleşik açıklayıcı sistemlere (bunla-

rın tanımlarındaki parlatılmış kesinliğe ve kuramlarındaki kusursuz tutarlılığa) yönelik tapınmayı andıran tutumlar, bilim tarihinde (aslında bütün insanlık tarihinde insanın benzer bağlanmalarında olduğu gibi) sınırlayıcı bir nitelik kazanır. İdealler yol göstericidir, Tanrı değil. Eğer Tanrı olurlarsa insanın oyuncu yaratıcılığını boğarlar, insan ruhunun geleceğe en anlamlı biçimde yönelen kesiminin etkinliklerini engellerler.

Doğal olarak, burada sunulan kendilik psikolojisi araştırmasının birçok sonucunun doğru olduğunun kanıtlanacağını umuyorum. En büyük isteğim ise, çalışmamın geliştirilirken ya da düzeltilirken, kabul edilirken hatta reddedilirken, geleceğin psikanalist kuşaklarının dünün öncüleri tarafından açılan yolda –bizi gerçekliğin bilimsel olarak disiplinli bir içe bakış ve eşduyum yoluyla araştırılabilen yönünün oluşturduğu sınırsız topraklarda daha ötelere götürecek yolda– ilerlemelerini sağlayabilecek bir katkıda bulunmasıdır.

Kaynakça

- Aarons, Z. A. (1965), "On Analytic Goals and Criteria for Termination", *Bull. Phila. Assn. Psychoanal.*, 15: 97-109.
- Abend, S. M. (1974), "Problems of Identity: Theoretical and Clinical Applications", *Psychoanal. Quart.*, 43: 606-37.
- Abraham, H. C. ve Freud, E. L. (1965), *A Psycho-Analytic Dialogue (The Letters of Sigmund Freud and Karl Abraham)*, New York, Basic Books.
- Abraham, K. (1921), "Contributions to the Theory of the Anal Character", *Selected Papers of Karl Abraham* içinde, New York, Basic Books, 1953: 370-92.
- Aichhorn, A. (1936), "The Narcissistic Transference of the 'Juvenile Impostor'", *Delinquency and Child Guidance: Selected Papers by August Aichhorn* içinde, der. O. Fleischmann, P. Kramer ve H. Ross, New York, International Universities Press, 1964: 174-91.
- Alexander, F. (1935), "The Logic of Emotions and its Dynamic Background", *Int. J. Psycho-Anal.*, 16: 399-413.
- (1956), "Two Forms of Regression and their Therapeutic Implications", *Psychoanal. Quart.*, 25: 178-96.
- , French, T. M. ve ark. (1946), *Psychoanalytic Therapy: Principles and Applications*, New York, Ronald Press.
- Altman, L. L. (1975), "A Case of Narcissistic Personality Disorder: The Problem of Treatment", *Int. J. Psycho-Anal.*, 56: 187-95.
- Apfelbaum, B. (1972), "Psychoanalysis without Guilt", *Contemporary Psychol.*, 17: 600-2.
- Argelander, H. (1972), *Der Flieger*, Frankfurt, Suhrkamp.
- Arlow, J. A. (1966), "Depersonalization and Derealization", *Psychoanalysis - A General Psychology* içinde, der. R. M. Loewenstein, L. M. Newman, M. Schur ve A. J. Solnit, New York, International Universities Press: 456-78.
- Bach, S. (1975), "Narcissism, Continuity and the Uncanny", *Int. J. Psycho-Anal.*, 56: 77-86.
- ve Schartz, L. (1972), "A Dream of the Marquis de Sade: Psychoanalytic Reflections on Narcissistic Trauma, Decompensation, and the Reconstitution of a Delusional Self", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 20: 451-75.
- Balint, M. (1950), "On the Termination of Analysis", *Int. J. Psycho-Anal.*, 31: 196-9 (ayrıca *Primary Love and Psychoanalytic Technique* içinde, Londra, Hogarth Press, 1952: 236-43).
- (1968), *The Basic Fault: Therapeutic Aspects of Regression*, Londra, Tavistock

- tock Publications.
- Barande, R., Barande, I. ve Dalibard, Y. (1965), "Remarques sur le narcissisme dans le mouvement de la cure", *Rev. Franç. Psychoanal.*, 29: 601-11.
- Basch, M. F. (1973), "Psychoanalysis and Theory Formation", *The Annual of Psychoanalysis*, 1: 39-52, New York, Quadrangle.
- (1974), "Interference with Perceptual Transformation in the Service of Defense", *The Annual of Psychoanalysis*, 2: 87-97, New York, International Universities Press.
- (1975), "Toward a Theory that Encompasses Depression: A Revision of Existing Causal Hypotheses in Psychoanalysis", *Depression and Human Existence* içinde, der. E. J. Anthony ve T. Benedek, Boston, Little Brown: 485-534.
- Beigler, J. (1975), "A Commentary on Freud's Treatment of the Rat Man", *The Annual of Psychoanalysis*, 3: 271-85, New York, International Universities Press.
- Benedek, T. (1938), "Adaptation to Reality in Early Infancy", *Psychoanal. Quart.*, 7: 200-14.
- Beres, D. (1956), "Ego Deviation and the Concept of Schizophrenia", *The Psychoanalytic Study of the Child*, 11: 164-235, New York, International Universities Press.
- Bing, J., McLaughlin, F. ve Marburg, R. (1959), "The Metapsychology of Narcissism", *The Psychoanalytic Study of the Child*, 14: 9-28, New York, International Universities Press.
- Binswanger, L. (1957), *Sigmund Freud. Reminiscence of a Friendship*, New York/Londra, Grune & Stratton.
- Bleuler, E. (1911), *Dementia Praecox or the Group of Schizophrenias*, New York, International Universities Press, 1950.
- Blum, H. P. (1974), "The Borderline Childhood of the Wolf Man", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 22: 721-42.
- Boyer, B. ve Giovacchini, P. (1967), *Psychoanalytic Treatment of Characterological and Schizophrenic Disorders*, New York, Science House.
- Braunschweig, D. R. (1965), "Le narcissisme: aspects cliniques", *Rev. Franç. Psychoanal.*, 29: 589-600.
- Brenner, C. (1968), "Archaic Features of Ego Functioning", *Int. J. Psycho-Anal.*, 49: 426-9.
- Breuer, J. ve Freud, S. (1893-95), "Studies on Hysteria", *Standard Edition*, 2: 255-305, Londra, Hogarth Press, 1955.
- Bridger, H. (1950), "Criteria for Termination of an Analysis", *Int. J. Psycho-Anal.*, 31: 202-3.
- Bronfenbrenner, U. (1970), *Two Worlds of Childhood: U.S. and U.S.S.R.*, New York, Russell Sage Foundation.
- Buxbaum, E. (1950), "Technique of Terminating Analysis", *Int. J. Psycho-Anal.*, 31: 184-90.
- Chasseguet-Smirgel, J. (1974), "Perversion, Idealization and Sublimation", *Int. J. Psycho-Anal.*, 55: 349-57.
- Coleridge, S. T. (1817), *Biographia Literaria*, 14. Bölüm, Londra, Oxford University Press, 1907.
- Cooper, A. ve ark. (1968), "The Fate of Transference Upon Termination of the Analysis", *Bull. Assn. Psychoanal. Med.*, 8: 22-8.
- Dewald, P. (1964), *Psychotherapy: A Dynamic Approach*, New York, Basic Books.

- (1965), "Reactions of the Forced Termination of Therapy", *Psychiat. Quart.*, 39: 102-26.
- Edelheit, H. (1976), "Complementarity as a Rule in Psychological Research", *Int. J. Psycho-Anal.*, 57: 23-9.
- Eidelberg, L. (1959), "The Concept of Narcissistic Mortification", *Int. J. Psycho-Anal.*, 40: 163-8.
- Eisnitz, A. J. (1969), "Narcissistic Object Choice, Self Representation", *Int. J. Psycho-Anal.*, 50: 15-25.
- (1974), "On the Metapsychology of Narcissistic Pathology", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 22: 279-91.
- Eissler, K. R. (1974), "Über Freuds Freundschaft mit Wilhelm Fliess nebst einem Anhang über Freuds Adoleszenz und einer historischen Bemerkung über Freuds Jugendstil", *Jahrbuch der Psychoanalyse*, 7: 39-100.
- (1975), "A Critical Assessment of the Future of Psychoanalysis: A View from Within", paneli aktaran I. Miller, *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 23: 151.
- Eissler, R. S. (1949), "Scapegoats of Society", *Searchlights on Delinquency* içinde, der. K. R. Eissler, New York, International Universities Press.
- Ekstein, R. (1965), "Working Through and Termination of Analysis", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 13: 57-78.
- Engelmann, E. (1966), "Freudian Memorabilia: Freud's Office as His Patients Saw It", *Roche Medical Image*, 8/3: 28-30.
- Erikson, E. H. (1950), *Childhood and Society*, New York, Norton.
- (1956), "The Problem of Ego Identity", *Identity: Youth and Crisis* içinde, New York, Norton, 1968: 142-207, 208-31.
- Federn, P. (1947), "Principles of Psychotherapy in Latent Schizophrenia", *Ego Psychology and the Psychoses* içinde, der. E. Weiss, New York, Basic Books, 1952: 166-83.
- Fenichel, O. (1953), "From the Terminal Phase of an Analysis", *Collected Papers, First Series* içinde, New York, Norton, 1953: 27-31.
- Ferenczi, S. (1927), "Die Anpassung der Familie an das Kind" [The Adaptation of the Family to the Child], *Zeitschrift f. psychoanalytische Pädagogik*, 2: 239-51 (ayrıca *Final Contributions* içinde, New York, Basic Books, 1955: 61-76).
- (1928), "The Problem of the Termination of the Analysis", *Final Contributions* içinde, New York, Basic Books, 1955: 77-86.
- (1930), "Autoplastic and Alloplastic Adaptation", *Final Contributions* içinde, New York, Basic Books, 1955: 221.
- Firestein, S. K. (1974), "Termination of Psychoanalysis of Adults: A Review of the Literature", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 22: 873-94.
- (1969), panel konuşması: "Problems of Termination in the Analysis of Adults", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 17: 222-37.
- Fleming, J. ve Benodek, T. (1966), *Psychoanalytic Supervision*, New York, Grune & Stratten.
- Forman, M. (1976), "Narcissistic Personality Disorders and the Oedipal Fixations", *The Annual of Psychoanalysis*, 4: 65-92, New York, International Universities Press.
- Freeman, T. (1963), "The Concept of Narcissism in Schizophrenic States", *Int. J. Psycho-Anal.*, 44: 293-303.
- Freud, A. (1936), *The Ego and the Mechanisms of Defense. The Writings of Anna*

- Freud, Z., New York, International University Press, 1966.
- (1965), *Normality and Pathology in Childhood. The Writings of Anna Freud*, 6., New York, International Universities Press (Metis Yayınları'nca yayımlanacak).
- Freud, E. L., (der.) (1960), *Letters of Sigmund Freud*, New York, Basic Books.
- ve Meng, H., der. (1963), *Psychoanalysis and Faith. The Letters of Sigmund Freud and Oskar Pfister*, New York, Basic Books.
- Freud, S. (1900), "The Interpretation of Dreams", *Standard Edition*, 4 ve 5, Londra, Hogarth Press, 1953.
- (1908), "Character and Anal Erotism", *Standard Edition*, 9: 167-75, Londra, Hogarth Press, 1959.
- (1909), "Notes Upon a Case of Obsessional Neurosis", *Standard Edition*, 10: 151-249, Londra, Hogarth Press, 1955.
- (1911), "Psycho-Analytic Notes on an Autobiographical Account of a Case of Paranoia (Dementia Paranoides)", *Standard Edition*, 12: 9-82, Londra, Hogarth Press, 1958 (*Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası* içinde, Metis, 1998).
- (1912), "Recommendations to Physicians Practising Psycho-Analysis", *Standard Edition*, 12: 109-20, Londra, Hogarth Press, 1958.
- (1913a), "On Beginning the Treatment", *Standard Edition*, 12: 123-44, Londra, Hogarth Press, 1958.
- (1913b), "The Disposition to Obsessional Neurosis", *Standard Edition*, 12: 311-26, Londra, Hogarth Press, 1958.
- (1914a), "On the History of the Psycho-Analytic Movement", *Standard Edition*, 14: 7-66, Londra, Hogarth Press, 1957.
- (1914b), "The Moses of Michelangelo", *Standard Edition*, 13: 211-38, Londra, Hogarth Press, 1955.
- (1914c), "On Narcissism: An Introduction", *Standard Edition*, 14: 67-102, Londra, Hogarth Press, 1957 (*Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası* içinde, Metis, 1998).
- (1914d), "Remembering, Repeating and Working Through", *Standard Edition*, 12: 145-56.
- (1915), "The Unconscious", *Standard Edition*, 14: 159-215, Londra, Hogarth Press, 1957.
- (1917a), "A Difficulty in the Path of Psycho-Analysis", *Standard Edition*, 17: 135-44, Londra, Hogarth Press, 1955.
- (1917b), "Introductory Lectures on Psycho-Analysis", III. Bölüm, "General Theory of the Neuroses", *Standard Edition*, 16, Londra, Hogarth Press, 1963.
- (1918), "From the History of an Infantile Neurosis", *Standard Edition*, 17: 1-122, Londra, Hogarth Press, 1955.
- (1920), "Beyond the Pleasure Principle", *Standard Edition*, 18: 3-64, Londra, Hogarth Press, 1955 (Metis Yayınları'nca yayımlanacak).
- (1921), "Group Psychology and the Analysis of the Ego", *Standard Edition*, 18: 65-144, Londra, Hogarth Press, 1955.
- (1922), "Some Neurotic Mechanisms in Jealousy, Paranoia, and Homosexuality", *Standard Edition*, 18: 221-32, Londra, Hogarth Press, 1955.
- (1923a), "The Ego and the Id", *Standard Edition*, 19: 3-66, Londra, Hogarth Press, 1961 (Metis Yayınları'nca yayımlanacak).
- (1923b), "Two Encyclopaedia Articles", *Standard Edition*, 18: 233-59, Lond-

- ra, Hogarth Press, 1955.
- ____ (1925), "Negation", *Standard Edition*, 19: 235-9, Londra, Hogarth Press, 1961.
- ____ (1926), "Inhibitions, Symptoms and Anxiety", *Standard Edition*, 20: 75-174, Londra, Hogarth Press, 1959.
- ____ (1927a), "Fetishism", *Standard Edition*, 21: 147-57, Londra, Hogarth Press, 1961.
- ____ (1927b), "The Future of an Illusion", *Standard Edition*, 21: 1-56, Londra, Hogarth Press, 1961.
- ____ (1933), "New Introductory Lectures on Psycho-Analysis", *Standard Edition*, 22: 1-182, Londra, Hogarth Press, 1964.
- ____ (1937), "Analysis Terminable and Interminable", *Standard Edition*, 23: 209-53, Londra, Hogarth Press, 1964.
- ____ (1940), "The Splitting of the Ego in the Process of Defence", *Standard Edition*, 23: 271-78, Londra, Hogarth Press, 1964.
- Frosch, J. (1970), "Psychoanalytic Considerations of the Psychotic Character", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 18: 24-50.
- Gedo, J. E. (1972), "On the Psychology of Genius", *Int. J. Psycho-Anal.*, 53: 199-203.
- ____ (1975), "Forms of Idealization in the Analytic Transference", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 23: 485-505.
- ____ ve Goldberg, A. (1973), *Models of the Mind: A Psychoanalytic Theory*, Chicago, University of Chicago Press.
- Gelb, A. ve Gelb, B. (1962), *O'Neill*, New York, Harper & Row.
- Gill, M. M. (1963), *Topography and Systems in Psychoanalytic Theory* [Psychological Issues, Monograph 10], New York, International Universities Press.
- Giovacchini, P. (1975), *Psychoanalysis of Character Disorders*, New York, Jason Aronson.
- Gitelson, M. (1952), "Re-evaluation of the Role of the Oedipus Complex", *Psychoanalysis: Science and Profession* içinde, New York, International Universities Press, 1973: 201-10.
- Glover, E. (1931), "The Therapeutic Effect of Inexact Interpretation; A Contribution to the Theory of Suggestion", *Int. J. Psycho-Anal.*, 12: 397-411.
- ____ (1956), "The Terminal Phase", *The Technique of Psychoanalysis*, New York, International Universities Press: 150-64.
- Goethe, J. W. von (1808-32), *Faust*, Leipzig, Hesse & Becker, 1929.
- Goldberg, A. (1974), "On the Prognosis and Treatment of Narcissism", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 22: 243-54.
- ____ (1975a), "The Evolution of Psychoanalytic Concepts Regarding Depression", *Depression and Human Existence* içinde, der. E. J. Anthony ve T. Benedek, Boston, Little Brown: 125-42.
- ____ (1975b), "A Fresh Look at Perverse Behavior", *Int. J. Psycho-Anal.*, 56: 335-42.
- ____ (1975c), "Narcissism and the Readiness for Psychotherapy Termination", *Arch. Gen. Psychiat.*, 32: 695-704.
- ____ (1976), "A Discussion of the Paper by C. Hanly and J. Masson", *Int. J. Psycho-Anal.*, 57: 67-70.
- Green, A. (1972), "Aggression, Femininity, Paranoia and Reality", *Int. J. Psycho-*

- Anal.*, 53: 205-11.
- (1976), "Un, autre, neutre: valeurs narcissiques du Même", *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, 13: 37-79.
- Greenacre, P. (1956), "Re-evaluation of the Process of Working Through", *Emotional Growth* içinde, New York, International Universities Press: 641-50.
- Greenson, R. (1965), "The Problem of Working Through", *Drives, Affects, and Behavior* içinde, 2. cilt, der. M. Schur, New York, International Universities Press: 277-314.
- (1967), *The Technique and Practice of Psychoanalysis*, New York, International Universities Press.
- Grinker, R. R. (1968), *The Borderline Syndrome: A Behavioral Study of Ego Functions*, New York, Basic Books.
- Grunberger, B. (1971), *Le Narcissisme*, Paris, Payot.
- Gunther, M. S. (1976), "The Endangered Self – a Contribution to the Understanding of Narcissistic Determinants of Countertransference", *The Annual of Psychoanalysis*, 4: 201-24, New York, International Universities Press.
- Habermas, J. (1971), *Knowledge and Human Interest*, Boston, Beacon Press.
- Hanly, C. ve Masson, J. (1976), "A Critical Examination of the New Narcissism", *Int. J. Psycho-Anal.*, 57: 49-66.
- Hartmann, H. (1939), "Psychoanalysis and the Concept of Health", *Essays on Ego Psychology* içinde, New York, International Universities Press, 1964: 3-18.
- (1950), "Comments on the Psychoanalytic Theory of the Ego", *Essays on Ego Psychology* içinde, New York, International Universities Press, 1964: 113-41.
- (1960), *Psychoanalysis and Moral Values*, New York, International Universities Press.
- ve Kris, E. (1945), "The Genetic Approach in Psychoanalysis", *The Psychoanalytic Study of the Child*, 1: 11-30, New York, International Universities Press.
- Heinz, R. (1976), "J. P. Sartre's existentielle Psychoanalyse", *Archiv für Rechtsund Sozialphilosophie*, 62: 61-88.
- Henseler, H. (1975), "Die Suizidhandlung unter dem Aspekt der psychoanalytischen Narzissmustheorie", *Psyche*, 29: 191-207.
- Hitschmann, E. (1932), "Psychoanalytic Comments About the Personality of Goethe", *Great Men – Psychoanalytic Studies* içinde, New York, International Universities Press, 1956: 126-51.
- Holzman, P. S. (1976), "The Future of Psychoanalysis and Its Institutes", *Psychoanal. Quart.*, 45: 250-73.
- Hurn, H. (1971), "Toward a Paradigm for the Terminal Phase: Current Status of the Terminal Phase", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 19: 332-48.
- Jacobson, E. (1964), *The Self and the Object World*, New York, International Universities Press (Metis Yayınları'nca yayımlanacak).
- James, M. (1973), "Review of *The Analysis of the Self* by Heinz Kohut", *Int. J. Psycho-Anal.*, 54: 363-8.
- Jones, E. (1936), "The Criteria of Success in Treatment", *Papers on Psychoanalysis* içinde, Boston, Beacon Press, 1961: 379-83.
- (1955), *The Life and Work of Sigmund Freud*, 2. cilt, New York, Basic Books.
- (1957), *The Life and Work of Sigmund Freud*, 3. cilt, New York, Basic Books.
- Kavka, J. (1975), "Oscar Wilde's Narcissism", *The Annual of Psychoanalysis*, 3: 397-408, New York, International Universities Press.

- Kepecs, J. (1975), "The Re-integration of a Disavowed Portion of Psychoanalysis" (yayımlanmamış metin).
- Kernberg, O. F. (1974a), "Contrasting Viewpoints Regarding the Nature and Psychoanalytic Treatment of Narcissistic Personalities: A Preliminary Communication", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 22: 255-67.
- (1974b), "Further Contributions to the Treatment of Narcissistic Personalities", *Int. J. Psycho-Anal.*, 55: 215-40.
- (1975), *Borderline Conditions and Pathological Narcissism*, New York, Jason Aronson (Metis Yayınları'nca yayımlanacak).
- Kestemberg, E. (1964), "Problems Regarding the Termination of Analysis in Character Neurosis", *Int. J. Psycho-Anal.*, 45: 350-7.
- Khan, M. M. R. (1974), *The Privacy of the Self*, New York, International Universities Press.
- Klein, G. (1970), *Perception, Motives, and Personality*, New York, Knopf.
- Klein, M. (1950), "On the Criteria for the Termination of an Analysis", *Int. J. Psycho-Anal.*, 31: 8-80.
- Kleist, H. von (1808), *Michael Kohlhaas*, New York, Oxford University Press, 1967.
- (1811), "On the Marionette Theatre, çev. T. G. Neumiller, *Drama Rev.*, 16: 22-226, 1972.
- Kligerman, C. (1975), "Notes on Benvenuto Cellini", *The Annual of Psychoanalysis*, 3: 409-21, New York, International Universities Press.
- Kohut, H. (1957), "Observations on the Psychological Functions of Music", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 5: 389-407.
- (1959), "Introspection, Empathy, and Psychoanalysis", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 7: 459-83.
- (1960), "Beyond the Bounds of the Basic Rule", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 8: 567-86.
- (1961), D. Beres'in makalesi "The Unconscious Phantasie" üzerine tartışma, toplantı, Chicago Psikanaliz Topluluğu, özeti *Phila. Bull. Psychoanal.* içinde, 11: 194-5.
- (1966), "Forms and Transformations of Narcissism", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 14: 243-72.
- (1971), *The Analysis of the Self*, New York, International Universities Press (Kendiliğin Çözümlemesi, Metis, 1998; alıntıların sayfa numaraları bu kitaptan verilmiştir).
- (1972), "Thoughts on Narcissism and Narcissistic Rage", *The Psychoanalytic Study of the Child*, 27: 360-400, New York, Quadrangle.
- (1975a), "The Future of Psychoanalysis", *The Annual of Psychoanalysis*, 3: 325-40, New York, International Universities Press.
- (1975b), "Remarks About the Formation of the Self", Chicago Psikanaliz Enstitüsü'nün düzenlediği toplantıda sunulmuştur.
- (1976), "Creativeness, Charisma, Group-Psychology. Reflections on Freud's Self Analysis", *Freud: Fusion of Science and Humanism* içinde, der. J. Gedo ve G. H. Pollock [*Psychological Issues*, Monograph 34/35], New York, International Universities Press: 379-425.
- (baskıda) *Scientific Empathy and Empathic Science: Selected Essays*, der. P. Ornstein, New York, International Universities Press.

- ve Levarie, S. (1950), "On the Enjoyment of Listening to Music", *Psychoanal. Quart.*, 19: 67-87.
- ve Seitz, P. F. D. (1963), "Concepts and Theories of Psychoanalysis", *Concepts of Personality* içinde, der. J. M. Wepman ve R. Heine, Chicago, Aldine: 113-41.
- Koyré, A. (1968), *Metaphysics and Measurement: Essays in Scientific Resolution*, Cambridge, Harvard University Press.
- Kramer, M. K. (1959), "On the Continuation of the Analytic Process after Psychoanalysis", *Int. J. Psycho-Anal.*, 40: 17-25.
- Kratz, B. (1976), "Sigmund Freud und die Musik" (yayımlanmamış).
- Kris, E. (1956), "On Some Vicissitudes of Insight in Psycho-Analysis", *Selected Papers* içinde, New Haven, Yale University Press, 1975: 252-71.
- Kuhn, T. S. (1962), *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago University of Chicago Press.
- Lacan, J. (1937), "Le stade de miroir comme formateur de la fonction de Je", *Ecrits* içinde, Editions du Seuil, Paris, 1966: 93-100.
- (1953), "Some Reflections on the Ego", *Int. J. Psycho-Anal.*, 34: 11-17.
- Laforgue, R. (1934), "Resistance at the Conclusion of Psychoanalytic Treatment", *Int. J. Psycho-Anal.*, 15: 419-34.
- Lampl-de Groot, J. (1965), *The Development of the Mind*, New York, International Universities Press.
- (1975), "Vicissitudes of Narcissism and Problems of Civilization", *The Psychoanalytic Study of the Child*, 30: 663-81, New Haven, Yale University Press.
- Langer, S. (1942), *Philosophy in a New Key*, Cambridge, Harvard University Press, 3. basım, 1957.
- Lebovici, S. ve Diatkine, R. (1973), "Discussion on Agression: Is it a Question of a Metapsychological Concept", *Int. J. Psycho-Anal.*, 53: 231-6.
- Leboyer, F. (1975), *Birth Without Violence*, New York, Knopf.
- Levin, D. C. (1969), "The Self: A Contribution to Its Place in Theory and Technique", *Int. J. Psycho-Anal.*, 50: 41-51.
- Lichtenberg, J. (1975), "The Development of the Sense of Self", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 23: 453-84.
- Lichtenstein, H. (1961), "Identity and Sexuality: A Study of Their Interrelationships in Man", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 9: 179-260.
- (1964), "The Role of Narcissism in the Emergence and Maintenance of a Primary Identity", *Int. J. Psycho-Anal.*, 45: 49-56.
- (1971), "The Malignant No: A Hypothesis Concerning the Interdependence of the Sense of Self and the Instinctual Drives", *The Unconscious Today* içinde, New York, International Universities Press: 147-76.
- Lipton, S. D. (1961), "The Last Hour", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 9: 325-30.
- Loewald, H. W. (1960), "On the Therapeutic Action of Psycho-Analysis", *Int. J. Psycho-Anal.*, 41: 16-33.
- (1962), "Internalization, Separation, Mourning and the Superego", *Psychoanal. Quart.*, 31: 483-504.
- Macalpine, I. ve Hunter, R. (1955), *Daniel Paul Schreber, Memoirs of My Nervous Illness*, Cambridge, Mass., Robert Bentley.
- McDougall, J. (1972), "Primal Scene and Sexual Perversion", *Int. J. Psycho-Anal.*,

- 53: 371-84.
- Mahler, M. (1965), "On the Significance of the Normal Separation-Individuation Phase", *Drives, Affects, Behavior* içinde, 2. basım, der. M. Schur, New York, International Universities Press: 161-9.
- (1968), *On Human Symbiosis and the Vicissitudes of Individuation*, New York, International Universities Press.
- Pine, F. ve Bergman, A. (1975), *The Psychological Birth of the Human Infant*, New York, Basic Books.
- Miller, I. (1965), "On the Return of Symptoms in the Terminal Phase of Psychoanalysis", *Int. J. Psycho-Anal.*, 46: 487-501.
- Miller, S. C. (1962), "Ego-Autonomy in Sensory Deprivation", *Int. J. Psycho-Anal.*, 43: 1-20.
- Mitscherlich, A. (1963), *Society Without the Father: A Contribution to Social Psychology*, New York, Harcourt, Brace & World, 1969.
- Moberly, R. B. (1967), *Three Mozart Operas*, New York, Dodd, Mead & Company, 1968.
- Modell, A. H. (1975), "A Narcissistic Defence Against Affects and the Illusion of Self-Sufficiency", *Int. J. Psycho-Anal.*, 56: 275-82.
- (1976), "'The Holding Environment' and the Therapeutic Action of Psychoanalysis", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 24: 285-307.
- Moore, B. E. (1975), "Toward a Clarification of the Concept of Narcissism", *The Psychoanalytic Study of the Child*, 30: 243-76, New Haven, Yale University Press.
- Morgenthaler, F. (1974), "Die Stellung der Perversionen in Metapsychologie und Technik", *Psyche*, 28: 1077-98.
- Moser, T. (1974), *Years of Apprenticeship on the Couch*, New York, Urizen Books, 1977.
- M'Uzan, M. de (1970), "Le même et l'identique", *Rev. Franç. Psychoanal.*, 34: 441-51.
- (1973), "A Case of Masochistic Perversion and an Outline of a Theory", *Int. J. Psycho-Anal.*, 54: 455-67.
- Nunberg, H. (1931), "The Synthetic Function of the Ego", *Practice and Theory of Psychoanalysis* içinde, New York, Nervous and Mental Disease Publishing Co., 1948: 120-36.
- Oremland, J. D. (1973), "A Specific Dream During the Terminal Phase of Successful Psychoanalysis", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 21: 285-302.
- Ornstein, A. (1974), "The Dread to Repeat and the New Beginning: A Contribution to the Psychoanalysis of the Narcissistic Personality Disorders", *The Annual of Psychoanalysis*, 2: 231-48, New York, International Universities Press.
- ve Ornstein, P. H. (1975), "On the Interpretive Process in Psychoanalysis", *Int. J. Psychoanal. Psychotherapy*, 4: 219-71.
- Ornstein, P. H. (1947a), "A Discussion of Otto F. Kernberg's 'Further Contributions to the Treatment of Narcissistic Personalities'", *Int. J. Psycho-Anal.*, 55: 241-7.
- (1974b), "On Narcissism: Beyond the Introduction, Highlights of Heinz Kohut's Contributions to the Psychoanalytic Treatment of Narcissistic Personality Disorders", *The Annual of Psycho-Analysis*, 2: 127-49, New York, International Universities Press.
- (1975), "Vitality and Relevance of Psychoanalytic Psychotherapy", *Compre-*

- hensive Psychiat.*, 16: 503-16.
- Painter, G. (1959), *Proust. The Early Years*, Boston, Little, Brown.
- ____ (1965), *Proust. The Later Years*, Boston, Little, Brown.
- Palaci, J. (1975), "Reflexions sur le transfert et la theorie du narcissisme de Heinz Kohut", *Rev. Franç. de Psychoanal.* içinde, 39: 279-94.
- Pasche, F. (1965), "L'antinarcissisme", *Rev. Franç. de Psychoanal.* içinde, 29: 503-18.
- Pfeffer, A. Z. (1961), "Follow-up Study of a Satisfactory Analysis", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 9: 698-718.
- ____ (1963), "The Meaning of the Analyst After Analysis", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 11: 229-44.
- Pollock, G. H. (1964), "On Symbiosis and Symbiotic Neurosis", *Int. J. Psychoanal.*, 45: 1-30.
- ____ (1971), "Glückel von Hameln: Bertha Pappenheim's Idealized Ancestor", *Amer. Imago*, 28: 216-27.
- ____ (1972), "Bertha Pappenheim's Pathological Mourning: Possible Effects of Childhood Sibling Loss", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 20: 476-93.
- Pontalis, J. B. (1975), "Naissance et reconnaissance du self", *Psychologie de la connaissance de Soi* içinde, Paris, Presses Universitaires de France: 271-98.
- Proust, M. (1913-28), *Remembrance of Things Past*, New York, Random House, 1934.
- Rangell, L. (1955), panel konuşması: "The Borderline Case", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 3: 285-98.
- Rank, O. (1929), *The Trauma of Birth*, New York, Harcourt Brace.
- Reich, A. (1950), "On the Termination of Analysis", *Psychoanalytic Contributions* içinde, New York, International Universities Press, 1973: 121-35.
- ____ (1960), "Pathologic Forms of Self-Esteem Regulation", *Psychoanalytic Contributions* içinde, New York, International Universities Press, 1973: 288-311.
- Robbins, W. S. (1975), panel konuşması: "Termination: Problems and Techniques", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 23: 166-76.
- Rosenfeld, H. (1964), "On the Psychopathology of Narcissism", *Int. J. Psychoanal.*, 45: 332-7.
- Rosolato, G. (1976), "Le narcissisme", *Nouvelle Revue de Psychoanalyse*, 13: 7-36.
- Sandler, J., Holder, A. ve Meers, D. (1963), "The Ego Ideal and the Ideal Self", *The Psychoanalytic Study of the Child*, 18: 139-58, New York, International Universities Press.
- Schafer, R. (1968), *Aspects of Internalization*, New York, International Universities Press.
- ____ (1973a), Action: "Its Place in Psychoanalytic Interpretation and Theory", *The Annual of Psychoanalysis*, 1: 159-96, New York, Quadrangle.
- ____ (1973b), "Concepts of Self and Identity and the Experience of Separation-Individuation in Adolescence", *Psychoanal. Quart.*, 42: 42-59.
- Scharfenberg, J. (1973), "Narzissmus, Identität und Religion", *Psyche*, 27: 949-66.
- Scheidt, J. vom (1976), *Der falsche Weg zum Selbst*, Münih, Kindler.
- Schlessinger, N., Gedo, J. E. ve ark. (1967), "The Scientific Style of Breuer and Freud in the Origins of Psychoanalysis", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 15: 404-22.
- ____ ve Robbins, F. (1974), "Assessment and Follow-up in Psychoanalysis", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 22: 542-67.

- Schur, M. (1966), *The Id and the Regulatory Principles of Mental Functioning*, New York, International Universities Press.
- Schwartz, L. (1974), "Narcissistic Personality Disorders – A Clinical Discussion", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 22: 292-306.
- Spruiell, V. (1974), "Theories of the Treatment of Narcissistic Personalities", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 22: 268-78.
- ____ (1975), "Three Strands of Narcissism", *Psychoanal. Quart.*, 44: 577-95.
- Stewart, W. (1963), "An Inquiry into the Concept of Working Through", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 11: 474-999.
- Stolorow, R. D. (1975), "Addendum to a Partial Analysis of a Perversion Involving Bugs: An Illustration of the Narcissistic Function of Perverse Activity", *Int. J. Psycho-Anal.*, 56: 361-4.
- ____ (1976), "Psychoanalytic Reflections on Client-Centered Therapy in the Light of Modern Conceptions of Narcissism", *Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 13: 26-29.
- ____ ve Atwood, G. E. (1976), "An Ego-Psychological Analysis of the Work and Life of Otto Rank in the Light of Modern Conceptions of Narcissism", *Int. Rev. Psycho-Anal.*, 3: 441-59.
- ____ ve Grand, H. T. (1973), "A Partial Analysis of a Perversion Involving Bugs", *Int. J. Psycho-Anal.*, 54: 349-50.
- Stone, L. (1961), *The Psychoanalytic Situation*, New York, International Universities Press.
- Straus, E. W. (1952), "The Upright Posture", *Psychiat. Quart.*, 26: 529-61.
- Terman, D. M. (1975), "Aggression and Narcissistic Rage: A Clinical Elaboration", *The Annual of Psychoanalysis*, 3: 239-55, New York, International Universities Press.
- Thomä, H. ve Kächele, H. (1973), "Problems of Metascience and Methodology in Clinical Psychoanalytic Research", *The Annual of Psychoanalysis*, 3: 49-118, New York, International Universities Press, 1975.
- Ticho, G. (1967), "On Self Analysis", *Int. J. Psycho-Anal.*, 48: 308-18.
- Tolpin, M. (1970), "The Infantile Neurosis: A Metapsychological Concept and a Paradigmatic Case History", *The Psychoanalytic Study of the Child*, 25: 273-305, New Haven, Yale University Press.
- ____ (1971), "On the Beginnings of a Cohesive Self", *The Psychoanalytic Study of the Child*, 26: 316-54, New Haven, Yale University Press.
- ____ (1974), "The Daedalus Experience: A Developmental Vicissitude of the Grandiose Fantasy", *The Annual of Psychoanalysis*, 2: 213-28, New York, International Universities Press.
- Tolpin, P. H. (1971), "Some Psychic Determinants of Orgastic Dysfunction", *Adol. Psych.*, 1: 388-413.
- ____ (1974), "On the Regulation of Anxiety: Its Relation to 'The Timelessness of the Unconscious and its Capacity for Hallucination'", *The Annual of Psychoanalysis*, 2: 150-77, New York, International Universities Press.
- Volkan, V. D. (1973), "Transitional Fantasies in the Analysis of a Narcissistic Personality", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 21: 351-76.
- Waelder, R. (1936), "The Principle of Multiple Function: Observations on Overdetermination", *Psychoanalysis: Observation, Theory, and Application* içinde, New York, International Universities Press, 1976: 68-83.

- Wangh, M. (1964), "National Socialism and the Genocide of the Jews: A Psychoanalytic Study of a Historical Event", *Int. J. Psycho-Anal.*, 45: 386-95.
- (1974), "Concluding Remarks on Technique and Prognosis in the Treatment of Narcissism", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 22: 307-9.
- Weigert, E. (1952), "Contribution to the Problem of Terminating Psychoanalysis", *Psychoanal. Quart.*, 21: 465-80.
- Whitman, R. M. ve Kaplan, S. M. (1968), "Clinical, Cultural and Literary Elaborations of the Negative Ego-Ideal", *Comprehensive Psychiat.*, 9: 358-71.
- Winnicott, D. W. (1953), "Transitional Objects and Transitional Phenomena", *Int. J. Psycho-Anal.*, 34: 89-97.
- (1960a), "Ego Distortion in Terms of True and False Self", *The Maturation Processes and the Facilitating Environment* içinde, New York, International Universities Press, 1965: 140-52.
- (1960b), "The Theory of the Parent-Infant Relationship", *The Maturation Processes and the Facilitating Environment* içinde, New York, International Universities Press, 1965: 37-55.
- (1963), "From Dependence Towards Independence in the Development of the Individual", *Maturation Processes and the Facilitating Environment* içinde, New York, International Universities Press, 1965: 83-92.
- Wolf, E. S. (1971), "Saxa Loquuntur: Artistic Aspects of Freud's The Aetiology of Hysteria", *The Psychoanalytic Study of the Child*, 26: 535-54, New Haven, Yale University Press.
- (1976), "Ambience and Abstinence", *The Annual of Psychoanalysis*, 4: 101-15, New York, International Universities Press.
- ve Gedo, J. E. (1975), "The Last Introspective Psychologist Before Freud: Michel de Montaigne", *The Annual Psychoanalysis*, 3: 297-310, New York, International Universities Press.
- , — ve Terman, D. M. (1972), "On the Adolescent Process as a Transformation of the Self", *J. Youth & Adol.*, 1: 257-72.
- ve Trosman, H. (1974), "Freud and Popper-Lynkeus", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 22: 123-41.
- Wurmser, L. (1974), "Psychoanalytic Considerations of the Etiology of Compulsive Drug Use", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 22: 820-43.
- Wylie, A. W., Jr. (1974), "Threads in the Fabric of a Narcissistic Disorder", *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 22: 310-28.
- Zeigarnick, B. (1927), "Über das Behalten von erledigten und unerledigten Handlungen", *Psychol. Forsch.*, 9: 1-85.

Vaka Dizini*

Bay A., 109-10, 154.
Bay C., 98.
Bay D., 63n.
Bay E., 148n.
Bayan F., 32, 48.
Bay I., 33, 157-60.
Bay J., 170.
Bay M., 26-59, 61, 115, 120, 143-5, 157-60.
Bay U., 39, 60-2, 76-7, 154n.
Bayan V., 62-5, 176-7.
Bay W., 127-40, 154-5.
Bay X., 161-75.
Bayan Y., 171, 206-7.

* Bu kitaptaki vaka adları, Heinz Kohut'un *The Analysis of the Self* (Kendiliğin Çözümlemesi) ve *The Psychology of the Self - A Clinical Casebook* (Kendilik Psikolojisi - Bir Klinik Vaka Kitabı) adlı yapıtları ve diğer yayımlanmış makalelerindeki vaka adlarıyla uygunluk içindedir.

Kendiliğın Yeniden Yapılanması Kohut'un klasik psikanalizden kuramsal olarak koptuğunu ilan ettiği eseridir. Bununla beraber klasik kuramın da kimi pratik imkânları olduğu kabul edilmiş, terapist ve analistlere birbirini tamamlayan iki farklı kuramsal kavram çerçevesinden bakmaları öğütlenmiştir. Kohut, "kendilik" (*self*) kavramı çerçevesinde yoğunlaşarak yeni bir kuramsal yaklaşım getirdiği bu kitabında sadece narsisizmin değil, nevroz olgularının da bu yeni çerçevede düşünülebileceğini söyler. Ayrıca psikoterapi ve psikanalizin sonlandırılmasıyla ilgili çok gerçekçi ve klasik kuramın iddiaları göz önüne alınırsa oldukça mütevazı sonuçlarla yetinilmesi gerektiği tezini de geliştirmiştir. Yazarın bu eserinin öncülü sayılabilecek *Kendiliğın Çözümlemesi* adlı kitabı da Metis'ten yayımlanmıştır.

Ötekini Dinlemek uzmanlaşmış bir dizi. Ama dizide yer alacak bütün kitaplar doğrudan insana dair. Hayatlarımıza, kendi kişisel deneyim alanımıza, ana babalarımıza, onlarla ilişkilerimize, zor büyüme yıllarımıza dair bir bilgi... Kendimiz ve diğer insanlarla ilgili sezgilerimizi geliştirmemize yardımcı olacak, yeni kavrayış imkânları verecek ve kuşkusuz öğrenirken herkesin kendi deneyimleriyle sinayacağı türden bir bilgi... Psikiyatri ve psikanaliz alanında yüzyıl boyunca yazılmış temel yapıtları bir kütüphane oluşturacak kapsamda bir araya getirirken bunu amaçladık.

4

METİS ÖTEKİNİ DİNLEMEK

METİS YAYINLARI
İPEK SOKAK NO:9
80060 BEYOĞLU
İSTANBUL

ISBN 975-342-205-9

9 799753 422054